yurt ve dünya

BAĞIMSIZLIK DEMOKRASİ SOSYALİZM SORUNLARI

mart 1977.2

1908 İŞÇİ HAREKETLERİ VE JÖN TÜRKLER
hakkı onur

SAVAŞIN ATEŞ YILLARINDA OLUŞAN BİR KARAGÜN DOSTLUĞU
hüseyin baş

SOSYAL DEMOKRASİ TARİHSEL BİR SEÇİMİN EŞİĞİNDE
boris ponomaryev

LENİN VE MİLLİYETLER SORUNU
mikail kuliçenko

FEDERAL ALMAN EMPERYALİZMİ
catherine mills

1976 RAPORU/2

yurt ve dünya
BAĞIMSIZLIK DEMOKRASİ SOSYALİZM SORUNLARI

İÇİNDEKİLER

YURT VE DÜNYA

Bağımsızlık Demokrasi Sosyalizm Sorunları

İki aylık Araştırma, İnceleme, Tartışma Dergisi

Sahibi: Türkiye İşçi Partisi adına Behice Boran / Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Yavuz Ünal / Yönetim ve Haberleşme adresi: Nuru Ziya sok. 17/5 Tünel - İstanbul /Fiyatı: 15 TL. / Yıllık Abone 75 TL. / (Yurt dışı fiyat ve abone bedeli : iki katıdır) / Baskı: Bozkurt Matbaasi - İstanbul.

OKUYUCUYA

YURT VE DÜNYA'nın bu sayısında 1976 Raporu'nun ikinci bölümü olan Türkiye Raporu'na yer veriliyor. Raporun bu bölümü tıpkı geçen bölümü gibi, olay ve gelişmelerin işçi sınıfımız açısından en büyük önem taşıyanlarını bir bütünsellik içinde değerlendiriyor. Türkiye'nin dış politik ilişkileri , temel ekonomik sorun ve eğilimler, kitle hareketleri ve örgütleri ile Türkiye İşçi Partisi 1. Büyük Kongresi'ne sunulmak üzere hazırlanan Merkez Yönetim Kurulu Raporundan yararlanılarak hazırlanan iç politik geliş meler bölümü yer alıyor.

İnceleme- araştırma bölümünde Hakkı Onur . " 1908 İşçi Hareketleri Ve Jön Türkler " adlı araştırmasında o dönemdeki işçi hareketleri üzerine bugüne kadar bilinmeyen birçok değerli bilgi veriyor. Araştırma'nın önemli bir yanı da Jön Türkler'in ve İttihat-Terakki'nin sınıfsal konumunu büyük bir netlikle belgelendirmesi .

Aynı bölümde Hüseyin Baş'ın Türkiye- Sovyetler Birliği ilişkilerinin özellikle 1950'lere kadarki bölümünü konu alan çalışması ise her iki devletin doğuşunun " ateş yıllarında oluşan " bu karagün dostluğunun halkımız açısından taşıdığı önemi vurguluyor.

YURT VE DÜNYA'nın bu sayısının inceleme-araştırma bölümünde üç çeviri var. Ponomaryev'in işçi sınıfının bilimsel sosyalist partileriyle sosyal demokrat partiler arasında işbirliği gerekliliğini tekrarlayan, bu konuda komünist ve işçi partilerinin yapıcı girişimlerini belgelerle somutlayan ve sosyal demokrasinin eşiğinde olduğu tarihsel seçimin önemini ortaya koyan incelemesi dikkatle okunması gereken bir yazı.

Kuliçenko'nun " Lenin ve Milliyetler Sorunu " başlıklı çalışması da evrensel bir değer taşıyor. Kuliçenko, Lenin'in milliyetler sorunu ile ilgili görüşlerini değerlendirir ve Sovyetler Birliği'ndeki uygulamayı özetlerken, yalnız 1920'lerde ve belli bir ülkede sorunla ilgili düşünce ve eylemleri incelemekle kalmıyor, sorunun tanımlanışı ve çözüm yolları ile ilgili ilkeleri ortaya koyuyor. Bu çalışmayı okuyanlar, bir başka evrenselliğe daha dikkat edeceklerdir: milliyetler sorununda yalnız temel ilkeler ve uygulamalar evrensel değildir ; temel yanlışlar, burjuva ve küçük burjuva milliyetçiliğinin görünümleri ve zararlı etkileri de evrenseldir.

Catherine Mills'in " Federal Alman Emperyalizmi " incelemesi ülkemiz okurları için büyük bir aktüelliğe sahiptir.

Emperyalizmi yalnızca Amerikan emperyalizmi saymak ve Batı Avrupa'yı demokrasi ve özgürlük rüzgarlarının beşiği olarak düşünme yanlışlarının yaygınlığı karşısında bu incelemede ortaya konulan veriler birer uyarma olmalıdır.

YURT VE DÜNYA'nın eleştiri-tanıtma-tartışma bölümünde ise bu kez beş yazı var. İlk yazı Genel Başkan Behice Boran'ın bir belge niteliği de taşıyan Nazım Hikmet değerlendirmesi. 75. doğum yılını kutladığımız Nazım Hikmet'in sanatçı kişiliğinin değerlendirilmesinin ötesinde günümüzde geçerliliğini koruyan önemli birçok soruna da bu yazıda özlü bir biçimde değinilmektedir.

Orhan Kurmuş'un " Yeni Solun Emperyalizm Teorileri "incelemesi , emperyalizm ve azgelişmişlik konusundaki bir kitabı değerlendirerek, " yeni sol " akımın bilimsel sosyalizmin temel kavramlarını ve ele alış yöntemlerini nasıl bir yana bıraktığını sergiliyor.

Mehmet Aközer komünist ve işçi partilerinin uluslararası toplantıları üstüne çıkan iki kitabı eleştirdiği yazısında ; bu toplantıların anlamlarının saptırılmaya çalışılmasının ve belgelerin bütünselliklerinden kopartılmasının hangi amaçlara hizmet ettiğini, edebileceğini inceliyor.

Metin Çulhaoğlu Alman Demokratik Cumhuriyeti'nden bir araştırmacının Atatürk ile ilgili kitabını tanıtırken, yabancı ülkelerde Türkiye üzerine hazırlanan bu tür çalışmaların sorunlarını da tartışıyor.

Kemal Özer, Aysel Özakın'ın " Sessiz Bir Dayanışma "adlı eserini tanıtıyor ve eserin özgün yanlarını belirtiyor.

YURT VE DÜNYA'nın ilk sayısında yayınlanan işçi broşürlerine ilişkin eleştiri-tartışma yazısı büyük ilgi çekti. Bu konuda çok sayıda mektup ve yazı geldi. Bunlar arasında öne sürülen görüşlere cevap niteliğinde olanlar da var. Ancak yer darlığı nedeniyle bu tartışmalara 3.sayıda yer verebileceğiz.

YURT VE DÜNYA'nın 1. sayısı önce 7000 adet basıldı. Bu baskı kısa sürede tükenince 5000 adet daha 2. baskı yapıldı. Yeni sayı çıkarken bu 2. baskıda tükenmek üzeredir.Elimizdeki ilk bilgilere göre satışın önemli bir bölümü abonedir. Ulaşılan bu sayılar Derginin önemli bir boşluğu doldurduğunu kanıtlamaktadır.

YURT VE DÜNYA'nın içeriği gözönüne alındığında 10 000 lik bir okuyucu kitlesi tarafından okunup değerlendirilmesi günümüz koşullarında önemli bir aşama olarak nitelenebilir. Saygılarımızla.

YURT VE DÜNYA

RAPOR

1976 RAPORU/2*

TÜRKİYE'NİN ULUSLARARASI İLİŞKİLERDEKİ YERİ

Son yıllarda uluslararası ortamda köklü değişiklikler oldu. Geri ve bağımlı kapitalist ülkeler bu değişikliklerden derinden etkilendiler. Uluslararası ortamda kökleşmeye başlayan yeni ilkeler bütün dünyada eşit olarak hayata geçirilemedi, ama, Soğuk Savaş'tan kalan politikalar heryerde etkinliğini büyük ölçüde yitirdi. Kapitalist dünya sistemi içinde, farklı gelişme düzeylerindeki devletler arasındaki ilişkiler dengesizleşti. Geri ve bağımlı kapitalist ülkeler için uluslararası ilişkilerdeki yerlerini yeniden formüle etmek zorunluluğu daha büyük ölçüde ortaya çıktı. Soğuk Savaştan kalan anlayışın ve politikaların sürdürülmek istenmesi, Türkiye'nin uluslararası ilişkilerini de derin bir bunalıma sürükledi. Bu bunalım son yılların olaylarıyla daha da derinleşiyor ve çözümsüz niteliği ağırlaşıyor. Emperyalizmin Türkiye üzerindeki baskıları bunalımı yoğunlaştırıyor. Buna karşılık, bu bunalımın baş mimarı olan anti-komünist tutum bütün burjuva partilerinde etkinliğini sürdürüyor.

Soğuk Savaştan Yumuşamaya Geçiş ve Türkiye

Türkiye'nin uluslararası ilişkilerdeki yerini çözümleyebilmek için, günümüz dünyasının temel kavramlarını doğru bir biçimde kullanmak gerekmektedir. Türkiye'de bu kavramlar konusunda birçok yanlış anlama vardır. Bu konudaki başlıca yanılgılardan biri, "Soğuk Savaş" politikaları ile "uluslararası yumuşama" arasında kesin sınırlar çizilmeye çalışılmasıdır. Böyle kesin sınırlar çizilerek, Türkiye'nin dış politikasındaki belli gelişmeler diğerlerinden soyutlanmakta ve "yumuşama" yönünde gözüken bazı politikaların arkasında gerçekte "Soğuk Savaş" anlayışının sürdürüldüğü görülememektedir. Böylece Türkiye burjuvazisine bazı "ilerici" ve "demokrat" özellikler yakıştırılmaktadır. Bu nedenle, örneğin Adalet Partisi'nin, "yumuşama şampiyonu" gözükerek dış politikasının temel çizgisini gizleme çabaları değerlendirilememektedir. AP'nin ve diğer burjuva partilerinin sürdürmeye çalıştığı dış politika anlayışının yanlış değerlendirilmesi Türkiye'nin sınıfsal yapısıyla ilgili yanlış değerlendirmelere de kaynaklık etmektedir.

"Soğuk Savaş" ortamından çıkışın, kapitalist ve sosyalist ülkeler arasındaki ilişkilerin gelişmesinden ibaret sayılması, bu konudaki en önemli yanlış anlamalar arasındadır. "Soğuk Savaş" politikalarının temelinde, yalnız sosyalist ve kapitalist ülkeler arasındaki ilişkiler yatmamaktadır. Soğuk Savaş döneminin başlamasıyla bir-

---

(*) "Yurt ve Dünya"nın bu sayısında, Türkiye İşçi Partisi Merkez Eğitim, Bilim ve Araştırma Bürosu tarafından hazırlanan "1976 Raporu"nun Türkiye ile ilgili bölümü yayınlanmaktadır. Bu raporun uluslararası ilişkilerle ilgili 1. bölümü derginin ilk sayısında yayınlanmıştır.

likte emperyalizm sosyalist sistemi kuşatma ve yoketme planlarını uygulayabilmek için askeri, ekonomik, politik bloklar kurmuş ve etkisi altındaki ülkeleri bu bloklarda toplamaya girişmiştir. Böylece "Soğuk Savaş" politikalarının en önemli yanlarından biri, emperyalist blokların oluşması ve kapitalist ülkeler arasındaki ilişkilere "blok" ilişkilerin egemen olmasıdır. Blok ilişkilerinin temel ilkesi, emperyalist devletlerin ve özel olarak ABD'nin, diğer kapitalist ülkelerin içişlerine karışma hakkının kabul edilmesidir. Öteki bir temel ilke de, bağımlı kapitalist devletlerin, dış ilişkilerini blokun kurallarına göre ve onun karar mekanizmaları içinde belirlemeleridir.

Blok politikası, gericiliğin uluslararası ittifaklarının sıkılaştırılmasını ve bu ittifakların uluslararası ilişkilerde bir kural olarak yerleşmesini sağladı. Blok ilişkileri, özellikle geri ya da orta derecede gelişmiş kapitalist ülkelerin dış ve iç politikalarını belirledi. Bu politika, geri ülkelerin egemen sınıflarının, "istikrarlı" bir uluslararası ortamda iç sorunlar karşısında daha güçlü olmalarını sağladı. Kapitalist dünya sistemine bağlı ülkelerde anti-komünizmin bu ülkelerde azçok birbirine eşit bir yoğunlukta yerleşmesi sağlandı; blok kavramına sıkı sıkıya bağlı bir bürokrasinin gelişip güçlenmesine önayak olundu. (*)

Yumuşama sürecine geçiş emperyalizmin blok politikasını derinden etkiledi. Ancak blok politikası ortadan kalkmadı. Emperyalizm bugün, yumuşama sürecenin blok işikileri yoluyla denetlenmesine, ve yumuşamanın gerçek bir ilerleme unsuru olmasının önüne geçmeye çalışıyor. Bu amaçla yumuşama kavramının özü çarpıtılıyor. Emperyalizme göre, yumuşama ve barış içinde yanyana yaşama, farklı sistemlere sahip devletler arasında değil, iki blok arasında gerçekleştirilmelidir. Böylece yumuşama sürecindeki tek tek kapitalist devletlerin, özellikle geri kapitalist ülkelerin bağımsız girişimlerde bulunmasının önleneceği umulmaktadır. Öte yandan blok ilişkilerinin sarsılması, kapitalist sistemin dünya sorunlarına bir blok olarak tepki göstermesinin zorlaşması, bütün kapitalist ülkelerde sınıf mücadeleleri ve sosyal güç dengelerinin değişmesi ile yanyana gelişmektedir. Sosyalist sistemin varlığını ve gücünü kabul ettirmesi, emperyalist güçler arasında çelişkilerin blok politikasını daha uzun bir süre devam ettiremiyecek boyutlara varması, ileri kapitalist ülkelerdeki demokrat, barıştan yana çevrelerin etkinliklerini artırmaları ve ulusal kurtuluş savaşlarının dizginlenip, bastırılması olanaksız bir yaygınlık ve derinlik kazanması yumuşama dönemine girilmesinde başlıca etkenler olmuştur. Yumuşama politikası kendini doğuran bu gelişmeleri daha da hızlandırıcı sonuçlar vermektedir. Ekonomik, politik, kültürel süreçler üzerinde gerici sınıfları telâşa düşürecek etkilerde bulunmaktadır. Bu etki özellikle geri kapitalist ülkeler bakımından kendi-

---

* Blok politikası, dünyanın iki sisteme bölünmesi ile, yada askeri ve politik ittifakların kurulması ile karıştırılmamalıdır. Dünyanın iki sisteme bölünmesinin temelinde, farklı toplumsal sistemlere sahip devletlerin ortaya çıkması yatar. Blok politikası ise, emperyalizm tarafından uluslararası ilişkilere sokulmuştur. Kapitalist dünya sistemi içindeki geri ve küçük kapitalist devletlerin egemenliklerinin sınırlandırılmasına dayanır. Bu politikanın kuralları aracılığıyla bağımlı kapitalist devletlerin uluslararası ilişkilerdeki girişkenlikleri en aza indirgenmiştir. Bu anlamdaki blok politikası ile, dar anlamdaki blok kavramı, yani askeri ve politik ittifaklar özdeş değildir. Emperyalizm bu iki kavramı özdeş göstererek, kendi blok politikasının tahakküme dayanan özünü gizlemeye çalışmaktadır. Sosyalist ülkeler için durum bunun tersidir. Sosyalist ülkeler arasındaki dayanışma ilişkilerinde blok politikası değil, emperyalizme karşı güçlerin birleştirilmesi egemendir. Bu dayanışma, emperyalizmin blok politikasına karşı bir dayanışmadır. Soğuk Savaş koşulları sosyalist ülkelerin gelişmesini etkilemişse de, bu ülkeler arasındaki ilişkilerin toplumsal özünü değiştirmemiştir. Bu ilişkiler, içişlerine karışmama, ulusal egemenliğe saygı ve sosyalist enternasyonalizm ilişkileridir.

sini göstermektedir. Bu ülkelerin burjuvazileri, blok ilişkilerinin yumuşamaya rağmen ayakta tutulmasının en başta gelen savunucularıdır. Bunu, birbirleriyle yarışma içindeki büyük kapitalist devletlerden daha çok istemektedirler.

Türkiye; burjuvazisinin büyük bir kesiminin tercihleri sonucu, yumuşama sürecinin blok politikasını zayıflatmasından en çok tedirgin olan ülkelerden biridir. Bu nedenle, yumuşama sürecinde ilk adımların atılmasından beri, bu adımların blok politikasından sapmalar yaratmaması için en çok direnen NATO ülkelerinden biri Türkiye olmuştur. Türkiye burjuvazisinin bu kesimleri, kendi davranışlarıyla blok politikasının zayıflamasına neden olmama kaygısıyla da, pek çok dış sorunu (Deniz Hukuku vb.) sürüncemeye, dış etkenlerin gelişmesine terketmiştir. Özellikle AP ve onun etkisindeki 12 Mart iktidarları en büyük emparyalist devletlerin kendi çıkarları gerektirdiğinde göze aldıkları "sapmalar"a, ilk karşı çıkanlar olmuştur. Örneğin, küçük kapitalist devletlerin, dünya politikasında ve yumuşama sürecinde kapitalist sistemin liderlerinden bağımsız bir rol oynayabilecekleri etkin bir forum halini alan Deniz Hukuku Konferansı'na karşı soğuk ve pasif bir tutum alınmıştır. Oysa Türkiye, Deniz Hukuku ile en yakından ilgili devletlerden biridir. Özetle, Türkiye burjuvazisi ve onun iktidarları, sorunlarının blok ilişkileri içinde çözülmesini beklemekte ve sorunları çözülmedikçe daha büyük açmazlarla karşılaşmaktadırlar.

Türkiye-Yunanistan İlişkileri ve Ege Denizi Bunalımı

Bu politikanın ve yarattığı açmazların en iyi örneklerinden biri, Türkiye-Yunanistan ilişkilerinin 1976 yılı içinde geldiği noktadır. Türkiye-Yunanistan ilişkilerindeki bunalımın kaynağı, bu iki ülkenin NATO ittifakı içinde birleştirilmesine kadar gidiyor. Daha doğrusu buna, Truman doktrininin ilanına kadar, demek gerekir. Türkiye ve Yunanistan'ın, Ege ve Karadeniz'de birer denetim üssü olarak kullanılmasını amaçlayan Truman doktrini (1947), daha sonra NATO stratejisi içinde, Ege ve Karadeniz'in denetiminin sırasıyla Yunanistan ve Türkiye'ye bırakılması sonucunu getirdi. Yunanistan'ın Karadeniz'de sahili yoktur. Ancak, tüm Ege'nin Yunanistan'a bırakılmasıyla, iç savaştan sonra gücünü onarmaya çalışan gerici Yunanistan rejiminin durumunu güçlendirmesi sağlandı. Gerici Yunanistan rejimini destekleyen Türkiye burjuvazisi de, yaptığı bu temel tercihle, Ege Denizi'nin Türkiye ve Yunanistan arasında bir barış denizi olmasına baştan sırt çevirdi. Emperyalizm tarafından uzun bir süreden beri iki ülkenin içişlerine karışmak amacıyla sürekli olarak kullanıla gelen gerilim tohumları, NATO çerçevesi içinde böylece yeni unsurlar katılarak daha da güçlendirildi.

Bu açıdan bakılınca, Türkiye-Yunanistan ilişkilerindeki bunalımın, tek başına, ne yalnızca Oniki Adalar'ın Yunanistan hükümranlığında olmasına, ne de 1967'den sonra Yunanistan'daki faşist cuntanın kışkırtıcı politikasına dayanmadığı görülür. Bunalımın kaynağında Ege Denizi'nin NATO tarafından paylaşılması yatmaktadır. Ege bir "NATO gölü" haline getirilmiştir; Yunanistan egemen sınıflarının bu denizi şoven ve militarist amaçlarının bir aracı haline getirmelerinde ise şaşılacak bir yan yoktur. Bu bakımdan, sorun, 12 Mart dönemi ve sonrası iktidarlarının Türkiye'nin "Ege'deki çıkarlarıyla" az ya da çok ilgilenmeleri sorunu değildir. Sorun, Türkiye'deki iktidarların emperyalist sistemin çıkarlarına bağımlı olmasıdır. Türkiye'nin kapitalist sistemdeki yerini, "Blok" politikasının sarsılmamasında gören AP ve 12 Mart iktidarları, Ege'deki gerginliğin artmasına bilerek seyirci kalmışlardır.

Öte yandan, 1964 ve 1967'deki Kıbrıs'a çıkarma girişimlerinin verdiği dersler

yıllar geçtikçe burjuvazi ve yüksek askeri bürokratların Ege sorununa daha büyük dikkatle eğilmelerine yol açmıştır. Türkiye'nin askeri gücünün yurt toprakları üzerinde dağılımından, deniz gücünün ihmaline, Ege ve Akdeniz'de bir fiili kuşatılmışlık durumunun gözlenmesinden en gizli askeri bilgilerin savaş olanağı en büyük olan bir komşu devletin subaylarına açık olmasına kadar bir çok sorun dikkatleri çekmeye başlamıştır. Böylece NATO'dan bir ölçüde bağımsız kimi planlama ve uygulama çalışmalarına girişilmesi durumu doğmuştur. "Ulusal" görünümlü bu tür girişimler NATO'dan çıkılması, ikili anlaşmalara son verilmesi ve halkların kardeşliği ve barış içinde yaşaması temelinden yoksun olarak geliştiği için ulusal güvenliğe hizmet etmekten çok karşılıklı şoven kışkırtmaların bir parçası olmak durumuna düşmüştür.

1976 yılı içinde Ege'deki gerginliğin daha da artırılmasında ve herhangi bir çözüme yönelinmemesinde, iç politika hesaplarının da rolü olmuştur. Türkiye'deki MC ve Yunanistan'daki Karamanlıs iktidarları, Ege'deki gerginliği, iç politikada karşılaşılan güçlükleri gizlemek için kullanmışlardır. Yunanistan'daki Cunta yanlısı ordu çevreleri, Ege bunalımının, ülkedeki etkinliklerini korumak için bir araç olarak değerlendirmekte ve kışkırtmaktadırlar. Türkiye'deki militarist çevreler ise Ege bunalımını, ülke politikasındaki ağırlıklarını belirtmek için kullanmaktadırlar. Böylece demokratik özgürlüklerin daha da kısıtlanması ve devlet kadrolarının, ordu kademelerinin faşistleştirilmesi için elverişli bir ortam yaratılmaktadır.

Öte yandan, CHP ve onun paralelindeki bazı aydın çevreler, Türkiye-Yunanistan ilişkilerindeki bunalımın kuvvet gösterileriyle çözümlenmesi gerektiği kanısındadırlar. Onlara göre, bu bunalımın doğmasına, MC iktidarının Yunanistan'a karşı eşit bir misilleme politikası izlememesi neden olmuştur. Böylece, Yunanistan'ın Ege'yi bir "Yunan gölü" yapma arzusu gerçekleşmiş, Türkiye'nin hakları üzerinde bir oldu bitti yaratılmıştır. Bu çevreler, Yunanistan'ın sözü edilen politikasını, "Ulusal çıkarlarını" kolladığı gerekçesiyle kendi açısından olumlu bile bulmaktadırlar! Aynı politikanın Türkiye tarafından izlenmesine bir itirazları olmayacaktır! Bu çevrelere göre, 1974'teki CHP iktidarı Ege'de böyle kararlı bir politika izlemiş ve Türkiye'nin "haklarını korumuş"tur.

Bu bakış açısı, "Ulusal çıkarları" savunma perdesi arkasında, şoven duyguların kışkırtılması ve MC'ye karşı kullanılması hesabına dayanmaktadır. Böyle bir politikayla, Türkiye'deki militarist çevrelerin, Kıbrıs'a yapılan müdahale sırasında kazanılan desteğine yeniden kavuşulacağı umulmaktadır. Oysa, CHP'nin bu politikası, kitle muhalefetini MC'nin düşürülmesi hedefinden saptırmaktan, halkın temel sorunlarını gizlemekten ve anti-demokratik eğilimleri güçlendirmekten başka birşeye yaramıyor.

Bazı ilerici aydın çevrelerinde ise bu şoven politikanın, Türkiye'nin NATO'da daha bağımsız bir politika izlemesi gerekçesiyle savunulduğu görülmektedir. Gerçekler bunun tam tersidir. Gerek Türkiye'deki gerekse Yunanistan'daki şovenizm dalgası, her iki ülkenin de emperyalizme ve NATO'ya daha çok bağımlı hale getirilmesine olanak sağlıyor. İki ülkede de burjuva iktidarları, şovenizmi ve savaş tehlikesini, emperyalizme yeni bağımlılık anlaşmalarını halklarına kabul ettirmek için kullanıyorlar. İki ülkenin de egemen sınıfları birbirlerine karşı güçlü kapitalist devletlerin desteğini kazanma bahanesiyle emperyalizmle ilişkilerini sıkılaştırıyor. Ege'deki gerilimin artırılması, bu denizi daha çok NATO denetimine sokuyor, petrol tekellerinin bu denizdeki yarışmasına hız kazandırıyor.

Ege'nin bir barış denizine dönüştürülmesi, ancak Türkiye ve Yunanistan'ın, emperyalizmin saldırı planlarını redderek, Ege Denizinin barışçı amaçlarla ve iki ülke-

nin ve bölge halklarının yararına nasıl kullanılabileceğini belirlemeleriyle mümkündür. Ege, SSCB'ne sosyalist ülkelere ve Akdeniz halklarına çevrili bir tehdit alanı olmaktan çıkarılmalıdır. Ege NATO'nun değil barışın gölü olmalıdır. Bu gerçekleşmedikçe, emperyalizmin Ege'de kışkırtacağı gerilimlerin sonu gelmeyecektir. Böylece Ege Denizi, hem Türkiye , hem Yunanistan için bir güvenlik kuşağı haline gelecektir. Ege Denizinin barışçı amaçlarla kullanılması, Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkilerde uzun dönemli bir istikrar unsuru olacak, daha geniş işbirliği olanaklarının kapılarını açacaktır. Ege'nin bir barış ve güvenlik denizi haline getirilmesiyle, Türkiye ve Yunanistan'ın uluslararası yumuşama sürecine yapabilecekleri büyük katkılar vardır.

Ancak, Ege Denizi bunalımı, Türkiye-Yunanistan ilişkilerindeki bunalımın sadece bir parçasıdır. Bu bunalım, başka alanları da içine alıyor. İki ülke arasında sürekli bir ekonomik, politik ve askeri rekabet durumu korunmaya çalışılıyor. İki ülkenin Kıbrıs bunalımında karşı karşıya getirilmesi de aslında bir neden değil, bir sonuçtur. AET ile ilişkiler konusu da bunun bir örneğidir. Bu sürekli sürtüşme ve rekabetin kaynağında, iki ülkenin burjuvazileri arasındaki rekabet, "Büyük Yunanistan", "Büyük Türkiye" hayalleri ve bu iki ülkenin emperyalizmin askeri, ekonomik ve politik bloklarına bağımlı tutulmak istenmesi yatmaktadır. İki ülke egemen sınıflarının bazı kesimlerinin genişleme hayalleri karşılıklı kışkırtma ve şoven milliyetçilik havasını beslemektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi, iki ülkenin NATO'ya sokulmasıyla birlikte bu sürtüşme ve rekabetin koşulları daha da geliştirilmiştir. İki ülke burjuvazisi arasındaki rekabet, emperyalist ülkelerin güvenini kazanma yarışı, iki ülkeyi de emperyalizme daha çok bağımlı hale getirmektedir. Örneğin Yunanistan'ın AET'den ve belirli emperyalist Avrupa ülkelerinden (başta Fransa'dan) gördüğü destek, Türkiye'nin de mutlaka AET ile bütünleşmesi için yeterli bir neden olarak ileri sürülmektedir. Aynı şekilde Türkiye ile ABD arasındayapılan son askeri yardım anlaşması, Yunanistan'ın da aynı türden bir anlaşma ile topraklarını emperyalizme kiralaması için zorlayıcı bir neden olarak gösterilmektedir. Karamanlis hükümeti Türkiye-ABD anlaşmasına dayanarak, Yunanistan'daki üslerle ilgili daha önce atılan adımlardan geri dönme fırsatını buldu. Yunanistan hükümeti şimdi NATO'nun askeri örgütüne yeniden girme kararını almaya hazırlanıyor. Türkiye ile Yunanistan arasındaki FIR (Uçuş Bildirme Bölgesi) hattı anlaşmazlığı da, Ege'nin NATO'nun denetiminden çıkmamasını garantiye almak için kullanılıyor. NATO'nun yönetici çevreleri, FIR hattının görüşülmesinin sonraya bırakılması, yerine Ege hava sahasını NATO uçaklarının geçişine elverişli hale getirecek bir sistemin geliştirilmesi için anlaştılar. Çağlayangil'le Bitsios'un son Strasbourg görüşmesindeki "ilerleme"nin temelinde bu yatıyor. Emperyalizm, bir tür "tavşana kaç, tazıya tut" oyunuyla, iki ülkeyi de kendisine daha bağımlı hale getirmeye çalışıyor. Türkiye'deki iktidarlar "blok" politikasındaki kararlı tutumlarıyla bu oyuna hergün daha çok katılıyorlar.

Türkiye-ABD İkili Anlaşması ve Silah Ambargosu

Türkiye-ABD ikili anlaşması üzerine oynanan oyunlar da bundan başka bir amaca yönelik değildir. ABD Kongresi, Türkiye'nin Kıbrısa müdahalesinden sonra, Türkiye'ye karşı silah ambargosunu Amerikan planının kabul edilmesini sağlamak, Türkiye'nin kendi planlarına ters düşen girişimlerini engellemek, bu arada Yunanistan'ın haklarının savunucusu ve Kıbrıs Rumlarının dostu gözükebilmek amacıyla, uygulamaya başladı. Gerçekte bu kararın, Kıbrıs sorununun çözümünü

kolaylaştırmak, Türkiye'nin Kıbrıs'tan çekilmesini hızlandırmak amacıyla bir ilgisi yoktu. ABD'nin, Kıbrıs Rum halkını aldatmaya, Kıbrıs üzerindeki hegemonyacı politikasını gizlemeye yönelik bir girişimiydi. Bugün de öyledir. Ambargo, yalnız Türkiye'nin değil, Kıbrıs ve Yunanistan halklarının da içişlerine karışmanın bir aracından başka birşey değildir. ABD yönetimi, ambargo karşısında Türkiye'nin NATO'yu zayıflatacak bir karar alamayacağının bilincindedir. ABD yönetiminin, NATO'nun zayıfladığı yönündeki yakınmaları, yalnızca Kıbrıs sorununda tarafsız gözükme çabalarından ibarettir. MC hükümetinin ambargo kararı karşısında aldığı, göstermelik "üsleri kapatma" önlemi ise Türkiye kamuoyunu aldatmayı amaçlıyordu. Üslerin birkaç göstermelik değişiklikle çalıştırılmaya devam ettiği herkesçe bilinmektedir. Ancak, MC hükümeti, Kıbrıs sorununda "bağımsız" bir politika izlediği izlenimini verme çabasındaydı. Hala da o çabadadır. Oysa Türkiye'nin "kırılan onurunun" onarılması aldatmacası arkasında, Kıbrıs'ta emperyalizm yanlısı politika sürdürüldü ve sürdürülüyor.

Fakat bu aldatmaca da kısa sürede iflas etti. 29 Mart 1976'da ABD ile yapılan ikili anlaşma, ABD'ye, Türkiye'nin topraklarını saldırı amaçları için kullanma ve ülkemiz üzerinde ekonomik ve politik baskıda bulunma hakkını tanımaktadır. Türkiye'deki üslerin korunması ve kullanılması karşılığında ABD'nin vaadettiği yardım, ABD'nin Türkiye'nin içişlerine karışmasının yeni bir bahanesidir. MC hükümeti, bu anlaşma ile, 1 milyar dolarlık kredili ve faizli "savunma desteği" ve ekonomik 200 milyon dolarlık "hibe" karşılığında Türkiye'nin hükümranlık haklarını yabancı bir devlete devretmiştir. MC, böylece Anayasa suçlarına bir yenisini eklemiştir.

Öte yandan ambargo kararı Kongre'nin bir tasarrufu gibi gösterilerek ABD yönetimi temize çıkarılmak da isteniyor. Amaç, ABD'nin Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs halkları üzerinde oynamaya çalıştığı oyunun gizlenmesidir. MC ile birlikte, ambargoyu "Yunan propagandası"nın bir sonucu gibi gösteren başka çevreler de, aynı gizlemeye katılıyorlar. Burjuvazi, böylece, ambargoya rağmen emperyalizmle işbirliğini açık olarak sürdürmeye çalışıyor. Bunun için, emperyalizmin en saldırgan güçlerinin ağırlığını koymasından medet umuyor. Demirel'in şu sözleri bunu açıkça dile getirmektedir: *"ABD'de Pentagon daima Beyaz Saray'a etkili olmuştur. Temennim yeni yönetimin bu gerçeklerden hareketle Türk-ABD ilişkilerinin düzelmesinde bu son pürüzü de ortadan kaldırmasıdır"* (Süleyman Demirel, Tercüman, 14 Aralık 1976. Özel Demeç).

Gerçekten de, ABD'de Carter yönetiminin işbaşına gelmesi ile ambargo ve Türkiye -ABD anlaşmasının son perdesi açıldı. Türkiye'ye uygulanan ambargoyu kaldıran anlaşma Kongre'nin onayını bekliyor. Kongre, eskisi gibi Demokrat Partili çoğunluğun elindedir. ABD ve NATO yanlıları, Başkanlığı'da Demokrat Partili Carter'in kazanmasından sonra, iki anlaşmanın bir daha hiç yürürlüğe girmemek üzere ortadan kalkacağından korkar gözüküyorlar. Diğer yandan da, Carter'in, Kongre'yi ABD'nin çıkarları için ikna ederek ambargo düğümünü keseceğinden söz ediliyor. Bu iki açıklama yöntemi de, ABD'nin Kıbrıs sorunundaki rolünün gizlenmesini amaçlıyor.

ABD, Türkiye ile ilişkilerini koparmayı ya da bu ilişkilerin zayıflamasına neden olmayı hiçbir zaman düşünmemiştir. Türkiye ile yapılan ve onaylanması beklenen anlaşma, diğer etkenler bir yana, ABD'nin Kıbrıs'ta istediği sonucun elde edilmesi için kaçınılmazdır. Sorun, Kongre'nin oyun bozanlığı değil, Türkiye'ye uygulanan ambargonun Türkiye üzerinde olduğu kadar Yunanistan ve Kıbrıs Rum kamuoyu üzerinde bir baskı aracı olarak kullanılmasıdır. Bunun için, Türkiye kamuoyunun bir süre oyalanması MC iktidarının muhalefetin tepkisinden kaygılanarak vermekte çe-

kindiği tavizleri kabul etmesi için zorlanması gerekmiştir. Bugün ise ABD amacına yaklaşmış gözükmektedir. Yunanistan'da, üslerle ilgili olarak Türkiye'dekine benzer bir anlaşmanın yapılması için gerekli kamuoyu yaratılmıştır. Carter'in, Türkiye-ABD anlaşmasını ele almasının ertelenmesi girişimi de, anlaşmanın iptalini değil, Yunanistan'la yapılacak anlaşma ile birlikte ele alınmasını amaçlamaktadır. Böylece ABD, Türkiye iktidarının önemli tavizlere zorlanması, Yunanistan'ın Kıbrıs Rum yönetimi üzerinde baskıda bulunması ve Kıbrıs'ın içişlerine daha doğrudan müdahale etmesi için en elverişli ortamı yaratmıştır. Bu elverişli ortamın yaratıldığı, Carter-ın göreve başlamasından hemen sonra Kıbrıs'la ilgili gelişmelerin hızlanmasıyla belli olmuştur.

Kıbrıs'a Karşı Emperyalist Komplo ve Türkiye

ABD-Türkiye-Yunanistan ilişkileri, emperyalizmin Kıbrıs'ın kaderiyle oynama planlarına sıkı sıkıya bağlıdır. Emperyalizmin Kıbrıs stratejisindeki en önemli halka, uzun yıllar, Kıbrıs sorununun çözümünün adadaki Türk ve Rum toplumlarına Türkiye ve Yunanistan aracılığıyla empoze edilmesi oldu. Türkiye ile Yunanistan arasında yapay olarak yaratılan rekabet, Kıbrıs'ın Türkiye ile Yunanistan arasında ve NATO çerçevesi içinde bir sorun haline getirilmesi amacına hizmet etti. Kıbrıs sorunu, Ada'daki iki topluluğun ilişkileri düzeyine kaydırıldı ve böylece Türkiye ve Yunanistan'ın Kıbrıs'ın içişlerine karışmasına "meşruiyet" kazandırıldı. Kıbrıs'ta yaratılan Türk ve Rum şovenizmi, Türkiye ve Yunanistan'ın Ada üzerindeki hegemonyasını meşrulaştırmak amacını taşıyordu. Türkiye ve Yunanistan'daki sosyal demokrat muhalefet partileri de Kıbrıs sorunundaki şoven yaklaşımları ile buna yardım ettiler. 1976 yılı ise Kıbrıs Rum ve Türk toplumlarına emperyalizmin istediği bir "çözüm"ün dikte ettirilmesinde önemli adımların atıldığı bir yıl oldu. Türkiye ve Yunanistan hükümetlerinin, Kıbrıs'ta toprak ayırımına dayanan ve merkezi devletin yetkilerinin çok zayıf olduğu bir federasyon planında anlaşmaları sağlandı. Bu planın Kıbrıs Rumlarına da kabul ettirilmesi için etkin girişimlerde bulunuldu.

Bu durumda rol oynayan bazı etkenler üzerinde durulmalıdır. Yukarıda da belirtildiği gibi emperyalizm, Kıbrıs sorununun çözümünü iki toplum arasındaki ilişkiler düzeyine saptırarak, sorunun özünü gizlemeye çalışmaktadır. Kıbrıs sorununun temelinde iki toplum arasındaki ilişkiler değil, Kıbrıs'ın bağımsızlığı, egemenliği ve toprak bütünlüğü yatmaktadır. İki toplum arasındaki ilişkiler, emperyalizm tarafından, Kıbrıs'ın bağımsızlığını ortadan kaldırmak için kullanılmaktadır. 1974 Ağustos'undaki Samson Darbesi Kıbrıs'ı NATO'ya bağlamak için düzenlenmişti. Kıbrıs'ta anayasal düzeni geri getirme gerekçesiyle başlatılan Türkiye'nin silahlı müdahalesi ise daha sonraki gelişmeleriyle uluslararası bir bunalımın doğmasını, Kıbrıs sorununun gerçek temellerinden saptırılmasını ve emperyalizmin Ada'ya bütünüyle müdahale etmesine yolaçmıştır. Bu müdahale, Ada'nın bir bölümünün işgal altında tutulması ve ekonomik olarak bölünmesinin derinleştirilmesi yoluyla, Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarına dışarıdan bir çözüm kabul ettirmek isteyen emperyalizmin planlarına uygun sonuçlar vermiştir. Ada'da yaşayanlara, gelecekte de, kendileri ile ilgili hayati kararların Türkiye ve Yunanistan egemen sınıfları tarafından empoze edilmesine yolaçacak bir şartlı bağımsızlık verilmek istenmektedir. Emperyalizmin Kıbrıs bunalımına önerdiği çözümün niteliği budur. Ve bu çözüm, Türkiye ve Yunanistan burjuvazilerine ters düşen bir çözüm de değildir. Adadaki Türk ve Rum egemen sınıfları da bu planla uyum içindedir. Ada, ekonomik bakımdan ikiye bölünerek, iki bölgenin de dışa bağımlı hale getirilmesi sağlanacaktır. Ada'nın Türk ve Rum kesim-

leri Türkiye ve Yunanistan'la bütünleşmeye zorlanacaktır. Merkezi devlete çok sınırlı yetkiler bırakılarak, Kıbrıs'ın siyasal bütünlüğü ve bağımsızlığı kağıt üzerinde kalmaktan öte bir anlam taşımayacaktır. Ada'da politik yaşamın demokratikleştirilmesi ve adanın faşist unsurlardan temizlenmesi engellenecektir.

Kıbrıs'ın Rum kesimindeki durum, emperyalizmin Ada'ya müdahalesini kolaylaştıracak ölçüde karmaşıktır. Kıbrıs Rum yönetimini etkisi altında tutan güçler son derece çeşitlidir. Ada'yı ikiye bölen planı gizlice benimsemesi nedeniyle, Rum Temsilciler Meclisi eski Başkanı Klerides'in görevinden alınmasından sonra, gerici ve işbirlikçi güçler Makarios yönetimi üzerindeki baskılarını durdurmadılar. Buna karşılık Rum kesimindeki demokratik güçlerin birliği güçlendi. Kıbrıs'ın "kurtuluşu, bağımsızlığı, egemenliği ve toprak bütünlüğü, bağlantısız bir politika izlemesi ve Ada'nın askersizleştirilmesi, Kıbrıs sorununun BM kararları çerçevesinde çözümü" temelinde üç ilerici parti birleşti. (Kıbrıs Emekçi Halkının İlerici Partisi (AKEL), eski Dışişleri Bakanı J.Kiprianu liderliğindeki Demokratik Cephe ve V.Lyssarides'in Tek Demokratik Birlik Merkez Partisi). Üç partiden oluşan ilerici cephe, 5 Eylül Temsilciler Meclisi seçimlerinde, Klerides'in Demokratik Birlik Partisi'ne karşı oyların yüzde 75'ini alarak büyük bir zafer kazandı. Kıbrıs Rum halkının teslimiyetçilere karşı verdiği bu kesin cevap, Rum kesimindeki politik güçler dengesini etkiledi. Ancak seçimlerin etkisi, bütün önemine rağmen, belirleyici olmaktan uzaktır. "Temsilciler Meclisi demokratikleştirilmiş, açıkça sağ eğilimli ve NATO yanlısı unsurlardan temizlenmiştir. Böylece iç gericilik, hükümetin politikasını parlamento aracılığıyla etkileme olanağını yitirmiştir". (Ezekias Papayuannu, AKEL Genel Sekreteri, "Halk Boyun Eğmeyi Reddediyor", La Nouvelle Revue Internationale, Ocak 1977, s. 140). Ancak, emperyalizmin ve iç gericiliğin Makarios hükümetinin politikasını etkilemek için elinde çok daha etkili araçların bulunduğu kuşkusuzdur. Seçimler sonucunda ortaya çıkan güçler dengesinin Rum yönetimine tam olarak yansıtılması, Temsilciler Meclisi'nin hükümet politikasının tek yönlendiricisi olmasının önünde ciddi engeller vardır (*).

Kıbrıs'ın Rum kesimindeki durumu karmaşıklaştıran ve Makarios hükümetinin politikasını belirsizliğe iten belli başlı unsurlardan biri, Kıbrıs Rum burjuvazisinin Ada'nın bağımsızlığından ve toprak bütünlüğünden yana tutarlı bir tutum almamasıdır. Kıbrıs Rum burjuvazisinin önemli kesimleri, Ada'nın bugünkü ikiye bölünmüş halinden çıkar sağlamaktadırlar. Bugünkü koşullarda, Kıbrıs halkının sömürüsünün ürünlerini gerici Türk burjuvazisiyle paylaşmanın çeşitli yollarını aramakta ve bulmaktadırlar. Ada'nın ikiye bölünmesinden kazanacakları, Kıbrıs'ta emekçi halkın ağırlığının artmasıyla kaybedecekleri karşısında çok daha çekicidir. Öte yandan bu kesimler şovenizmin de dayanağını oluşturmaktadırlar. Şovenizm, Yunanistan'ın ve Türkiye'nin Ada'nın bağımsızlığına müdahalesinin en güçlü silahıdır.

Son aylarda Kıbrıs'ın bağımsızlığı ile parçalanması arasında kesin bir karar dönemine girildiği anlaşılıyor. NATO'nun, emperyalist AET ülkelerinin ve Yunanistan ve Türkiye hükümetlerinin Ada halkı üzerindeki baskıları yoğunlaşmıştır. Ada'nın Türk kesimindeki gerici ve işbirlikçi yönetimin çoktan emperyalizmle elele çalıştığı biliniyor. Şimdi ise temel sorun, Rum yönetiminin, Kıbrıs'ın bağımsızlığı ve

(*) Bu noktanın önemine E.Papayuannu da işaret etmektedir: "Halkın yurtsever ve demokratik güçlerinin birliğinin en yüksek somutlaşması, Parti'mizin önerdiği gibi, yurtsever işbirliğinin ifadesi olan ve Kıbrıs'ı kurtarmak ve Ada'mızın tam bağımsızlığını, egemenliğini, toprak bütünlüğünü ve askersizleştirilmesini gerçekleştirilmek üzere bir minimum program temelinde mücadeleyi sürdürecek temsili bir hükümetin kurulmasıdır". (A.g.m., s, 143)

egemenliği temel hedefinden saptırılarak, Ada'nın bölünmesinin koşullarını konuşmak üzere emperyalizmle uzlaşma masasına oturtulmak istenmesidir. Bu girişimler Denktaş ve Makarios'un sansasyonel biçimde el sıkıştırılmasıyla açığa çıktı. Toplumlararası görüşmelerin yeniden başlaması üzerinde anlaşmaya varıldı. Ancak bu, sorunun görünürdeki yanıdır. Bu gelişmelerin arkasında, Kıbrıs Rum yönetimi üzerinde, Ada'nın bölünmesini öngören planın kabul ettirilmesi için yapılan baskılar yatmaktadır. Yunanistan'ın bir buçuk yılı aşkın gizli temaslar sonunda benimsediği, toprak ayırımına dayanan ve merkezi devletin yetkilerinin çok sınırlı olduğu federasyon tezi şimdi Makarios hükümetine dayatılmaktadır. Bunun için Rum Temsilciler Meclisi'ndeki ilerici güçlerin etkinliği kırılmak isteniyor. Carter'ın ABD Başkanlığı'na seçilmesinin Yunanistan ve Kıbrıs Rum kamuoyunda yarattığı olumlu hava, teslimiyetçi bir planın kabul ettirilmesi için kullanılıyor. Toplumlararası görüşmeleri BM Genel Sekreterinin gözetmesinin öngörülmesine rağmen, görüşmelerin sonuçlandırılması BM çerçevesinden sökülmek isteniyor. Görüşmelerin birer Amerikan, Fransız ve Alman yetkilisinin oluşturacağı bir komite aracılığıyla geliştirilmesinin ve bu komitenin hazırlayacağı "çözüm"ün Rum ve Türk taraflarına sunulmasının tasarlandığı bildiriliyor. Böylece sorunun NATO çerçevesinde çözülmesi planı bir kez daha doğrulanıyor. Rum Temsilciler Meclisi'nin, görüşmelerde BM kararları çerçevesi dışına çıkılmaması yönündeki uyarısının ne ölçüde gerçekleşeceğini zaman gösterecektir. Öte yandan "göçmenler" sorunu da askıdadır. Göçmenler sorununun çözümü için önerilen yol, Türk kesimindeki bugünkü toprakların yüzde 40'dan yüzde 30'a indirilerek 80 bin kadar Rum'un evlerine dönmesinin sağlanmasıdır. Göçmenler sorunu özünde, bugüne kadar uğranılan kayıpların göreli olarak hafifletilmesine değil, Kıbrıslıların Ada'da serbestçe dolaşım ve ikamet sorunlarının ne ölçüde çözümleneceğine bağlıdır.

Toplumlararası görüşmelerin yeniden başlaması kuşkusuz olumlu bir gelişme olacaktır. Kıbrıs sorununa toplumlararası görüşmeler yoluyla çözüm aranması, sorunun tek demokratik ele alınış biçimidir. Ancak, asıl sorun, toplumlararası görüşmelere başlanmasının, Kıbrıs sorununun özünü unutturmak için kullanılmamasıdır. Kıbrıs sorununun temelinde, iki toplumun karşılıklı ilişki ve haklarının düzenlenmesinden öte, Kıbrıs'ın bağımsızlığı, egemenliği ve toprak bütünlüğü yatmaktadır. Kıbrıs sorunu ancak "bağımsız, toprak bütünlüğüne sahip, tarafsız, tüm yabancı üslerden ve askerlerden arındırılmış, bundan da öte askersizleştirilmiş, yani ordusu, silahlı kuvvetleri olmayan ve bu statüsü uluslararası garanti altına alınmış, iki toplumun barış içinde birarada yaşadığı, ve iki toplumun iç yönetimlerinin demokratikleştirildiği, emekçi halk kitlelerinin, işçi sınıfının söz ve karar sahibi olarak politikada yer alabildiği bir Kıbrıs devleti"nin kurulmasıyla gerçek bir çözüme kavuşturulabilir. "Eğer bu devlet teklif edildiği üzere bir federasyon veya konfederasyon olacaksa, o zaman merkezi devletin güçlü ve otoriteli olması gerekir". Bu nedenle, toplumlararası görüşmelerin, emperyalizmin ve NATO'nun Kıbrıs'a müdahalesinin bir paravanası haline getirilmemesi çok önemlidir.

Bütün sosyalist ve demokratik güçlerin güncel görevi, herhangi bir çözüm yolunun Kıbrıs'taki toplumlara dışarıdan, yabancı devletler eliyle empoze edilmesine karşı savaşmaktır. "Kıbrıs sorunu yalnızca Kıbrıs'ta yaşayan iki halkın veya Türkiye ve Yunanistan'ın sorunu değildir. Bu sorun bölge ve dünya barışı bakımından önem taşımaktadır. bu yüzden mesele bu planda ve NATO dışında ele alınmalı, askeri yöntemlerle değil, barışçı yaklaşımlarla çözüme kavuşturulmalıdır".

Kıbrıs sorununu yukarıda açıklanan değerlendirme açısından görmek ve sorunun bu çerçeve içinde çözümüne yardımcı olmak, Türkiye işçi sınıfının ve bütün demokratik güçlerin görevidir. Türkiye'nin Kıbrıs sorununun çözümüne katkısı, ancak, Ada'nın bağımsızlığının ve toprak bütünlüğünün güvence altına alınması, sorunun BM çerçevesi içinde çözümünün kolaylaştırılması ve Kıbrıs'taki Rum ve Türk toplumları içinde ve bölgede bir güven ortamının yaratılması yönünde olabilir.

Dış İlişkilerdeki Bunalım ve Burjuvazi

Türkiye burjuvazisinin Kıbrıs'ta uyguladığı politika yalnız Kıbrıs'ın geleceğini tehlikeye sokmamakta, aynı zamanda Türkiye'yi emperyalizme ve NATO'ya daha bağımlı hale getirmektedir. Türkiye'nin Kıbrıs politikası, NATO'nun Türkiye'nin içişlerine müdahalesini yoğunlaştırmaktadır.

Kıbrıs politikası, ülkemizin, gitgide daha çok uluslararası emperyalizmin en gerici ve saldırgan merkezleriyle özdeşleşen bir konuma çekilmesine neden olmuştur. Türkiye'nin dış politikasının Kıbrıs bunalımı nedeniyle içine düşmüş göründüğü açmazın temel nedeni budur. Soğuk savaştan kalma politikalar, bir yandan Türkiye'yi dünyadaki anti-emperyalist ve barışçı güçlerden koparıyor, onlarla karşı karşıya getiriyor. Diğer yandan da Türkiye burjuvazisi emperyalist ülkelerin çıkar çelişkileri arasında salınıp duruyor. Türkiye'nin dış politikası emperyalizmin en gerici merkezleriyle özdeşleştikçe, Türkiye burjuvazisi tek tek emperyalist ülkeler karşısında daha da güçsüz duruma düşüyor. Onlarla geçici birleşmelerle bunalımlarını hafifletmeye çalışıyor. Böylece emperyalizmin Türkiye üzerindeki baskıları daha da yoğunlaşıyor.

Türkiye'nin dış ilişkilerinde düştüğü bunalım burjuvaziyi yeni çözümler aramaya zorluyor. Burjuvazi, bir yandan emperyalizmle ilişkilerini korurken, diğer yandan da uluslararası ortamda meydana gelen değişikliklere ayak uydurmanın yollarını arıyor. Burjuvazi, bir yandan gelişmekte olan ülkeler topluluğundan kopmanın uzun dönemde kendisini büyük sorunlarla karşılaştıracağını görüyor. Gelişmekte olan ülkeler topluluğu (özellikle bağlantısızlar hareketi) daha doğuş halinde iken, Türkiye burjuvazisi emperyalist ülkelerin yanında bu gelişmenin tam karşısında olmuştu. Bu hareketin eşgüdüm ve anti-emperyalist mücadele dönemine girdiği günümüzde ise, bu hareketle Türkiye'nin dış politikası arasındaki açı gitgide büyüyor. Diğer yandan, uluslararası yumuşama süreci, kapitalist sisteme bağlı ülkelerin "bağımsız" girişim alanını genişletiyor. Türkiye gibi geri ve bağımlı kapitalist ülkelerin bu gelişmeye ayak uydurabilmeleri güçleşiyor. Sadece blok içinde kalmak yetmemekte, emperyalist ülkelerin tek tek ağırlıklarına göre onlarla ilişkilerin dengeli olarak geliştirilmesi de zorunlu olmaktadır.

Türkiye burjuvazisinin bu temel sorunlarının çözümü konusunda açık bir politika önerisi ortaya atılmış değildir. Burjuvazi, politik temsilcilerinden bu sorunların çözüm önerilerini beklemektedir. AP bu sorunları kavrar gözükmekte, ancak temel ideolojik doğrultusundan "sapmama" kaygısıyla açık olamamaktadır. AP ideologlarının çeşitli açıklamaları bunu ortaya koyuyor. : *"Türk dış politikasındaki son gelişmeleri... dünyanın gelişmesi ile paralel olarak yeniden beliren dinamiklerin ışığı altında Türk dış politikasının manevra marjını ve katsayılarını artırmak ve gelişmelere adaptasyon şeklinde yorumlamak gerekir.. Aslında yapılan şey yön değiştirmek değil, aynı yönde ilerlemekle beraber, manevra marjını artırmak ve yönü kaybetmeden çok yönlülük imkânını sağlamaktır."* (Kamran İnan, Tercüman, 5 Temmuz 1976.)

AP'nin Türkiye'nin dış politikasında, burjuvazinin sorunlarını uzunca bir dönem için çözebilecek bir anlayışı hızla ve tümüylü kabul etmesini beklemek güçtür. Bunun için, AP'nin yalnız kendi içindeki engelleri değil, kendi dışındaki engelleri de aşması gerekmektedir. AP tek başına değil, ancak gitgide en geri ittifakları kurarak iktidarda kalabilecek durumdadır. Buna karşılık, CHP'nin Türkiye'nin dış politikasında duyulan değişiklik ihtiyacına uygun "yeni" bir anlayışı kendi bünyesinde üretebileceği umuluyor: *"Olaylar, Türkiye'yi dış politikasında değişikliğe kendiliğinden zorlamaktadır. Türkiye'yi yönetenler o değişiklikleri önceden istemeseler de buna bir zorunluluk olarak yöneleceklerdir...Dörtlü koalisyonun bugünkü haliyle böyle bir işi başarabileceğine güvenmek pek zordur. Yeni seçimlerle yeni ve güvenilir bir iktidar kurulana kadar Türkiye'nin dış politikasında beklenen ciddi değişikliklerin gerçekleşmesi güçtür."* (Abdi İpekçi, Milliyet, 16 Ekim 1976).

CHP, Türkiye'nin dış politikası için "yeni" bir anlayışı gerçekten üretme çabasındadır. CHP, dayandığı sosyal demokrat görüşlerin bir yansıması olarak burjuvazinin aranışlarına cevap vermek üzere ve yedi aylık iktidarının deneyimlerinden hareketle böyle bir anlayışı oluşturmak ihtiyacını duymuş ve bu çabaya girmiştir. CHP, "yeni" bir dış politika anlayışı gereksinimini, Türkiye'nin bundan önceki iktidarlarından farklı bir temelden geldiği için saptamış değildir. CHP'nin yedi aylık iktidar dönemi, ona, burjuvazinin "uzun vadeli" çıkarlarını hesaba katan uzun vadeli bir bakış açısını geliştirme zorunluluğunu öğretmekte katkılı olmuştur. Burjuvazinin yoğunlaşan sorunlarını çözme iddiasıyla iktidara talip olan her "alternatif" burjuva partisinin yapmak zorunda kaldığı gibi, CHP'de "yeni" çözüm yolları aramaktadır.

CHP'nin oluşturmaya çalıştığı dış politika stratejisi, Türkiye'ye kapitalist dünya sistemi içinde daha geniş hareket alanı yaratmaya yöneliktir. CHP, dünya kapitalist sistemi içinde yer alan geri ve bağımlı kapitalist ülkelere uluslararası ilişkilerde daha etkin olma olanağı sağlanmadıkça, bu ülkelerdeki sosyalizme yönelişin hızlanacağı görüşündedir. Yumuşama süreci derinleştikçe, geleneksel blok ilişkilerinin sürdürülmesi o ülkelerin kapitalist sistemle ilişkilerinin çok yönlü gelişmesine engel olmaktadır. Bu yüzden, ABD, bu çeşit ülkelerle, kendisi dışındaki büyük müttefiklerinin daha geniş ilişkiler kurmalarına olanak sağlamalıdır. CHP lideri, 1976 yazının sonunda ABD yetkilileriyle yaptığı görüşmelerden dönüşünde şöyle yazmaktadır: *"Türkiye'nin jeo-politik durumundaki bir ülke, dayanışma içinde ve yakın ilişki içinde olacağı ülkelerin kendisine karşı izleyecekleri tutuma ve bu tutumun istikrarına ve geçerliliğine güvenebilmek ihtiyacındadır... Eğer Amerika, kendi iç politika sıkıntıları nedeniyle uluslararası ilişkilerde yapması gerekenleri yapamaz duruma geldiği dönemlerde, kendi yapamadıklarını, dostlarının, müttefiklerinin bir ölçüde yapabilmelerine olanak sağlayacak bir esnekliği, bir girişim ve hareket serbestliğini ve sorumluluk bölüşümünü, Batı topluluğu içinde sağlayamazsa, dünyada çok başka dengeler ve ilişkiler oluşabilir."* (B. Ecevit, Özgür İnsan, 1976 Ekim, s.12). Böylece geri ve bağımlı kapitalist devletlerin sistem içinde daha dinamik bir rol oynamaları kolaylaşacaktır. Bu sağlanamazsa, ileri kapitalist ülkeleri geriden izleyen bu devletler, daha geniş uluslararası ilişkiler gereksinimini, yumuşama sürecine bağımsız ve aktif olarak katılarak karşılamaya itileceklerdir. Bu noktaya, o ülkelerin burjuvazileri tarafından değil, sınıf mücadelesinin zorlamasıyla itileceklerdir. Diğer bir deyişle, CHP'nin önerileri, yumuşama olgusunun hızlandırdığı sosyal gelişme sürecini, kapitalist sistem bütünlüğü içine kanalize etmeye yöneliktir. Bu öneriler, geri ve bağımlı kapitalist devletlerin yumuşama sürecinde daha aktif bir rol oyna-

maların değil, yumuşama sürecinin kapitalist dünya sisteminde yarattığı gelişmelere ayak uydurmalarını amaçlamaktadır. Bu yüzden geri ve bağımlı kapitalist devletlerle emperyalist ülkeler arasında daha çok yönlü ilişkiler geliştirilmesi istenmektedir.

CHP'nin bu önerileri, yumuşama döneminde blok politikasının geri ve bağımlı kapitalist devletler açısından düştüğü çıkmazı sergiliyor. Bu kapitalist devletlerin, yumuşama sürecinde daha etkin bir rol oynamaları biçiminde formüle edilen bu önerilere "ilerici" bir görünüm veriliyor. Özünde bu öneriler burjuva milliyetçiliğinin sözkonusu ülkelerdeki modernize edilmiş biçimidir. Bu önerilerin arkasında yumuşama sürecini frenlemeyi amaçlayan "küçük devlet şovenizmi" gizlenmektedir.

Küçük Devlet Şovenizmi

CHP'nin dış politika anlayışının "küçük devlet şovenizmi"ne dayalı niteliğini, belli başlı önerilerinden çıkarmak mümkündür. CHP, yumuşama sürecinin özünü çarpıtmaktadır. CHP'ne göre bugünkü yumuşama süreci *"iki büyük devletin"* hegemonyasına ve *"dehşet dengesi"* ne dayanmaktadır. (*"İki büyük devlet"* deyimi CHP yöneticilerinin ağzında "iki süper devlet"e de dönüşmektedir. Bkz. Haluk Ülman, Özgür İnsan, 1976, Şubat, s. 19) CHP lideri, bunu *"ikili yumuşama"* ve *"soğuk barış"* olarak nitelendiriyor: *"Yumuşamayla birlikte soğuk savaşın yerini soğuk barış almıştır. Bu barışa "soğuk" değişimin nedeni halen nükleer korku dengesine dayanışındandır... Günümüzde yumuşama, çoğulcu (pluralist) veya evrensel bir yumuşama değil, ikili hegemonya temeline dayanan (duopolist) bir yumuşamadır." (B.Ecevit, "İkili Yumuşamadan Çoğulcu Yumuşamaya",* Özgür İnsan, *1976 Haziran, s.II, IV).* Yumuşamanın bu yorumu, sosyalist ülkelerin yumuşama sürecindeki rolünü emperyalist devletlerle özdeşleştirmeye ve sosyalist ülkelerin dış politikasının devrimci özünü gizlemeye yöneliktir. (*)

Yumuşamanın bu yorumu aynı zamanda sosyalist ülkeleri emperyalizmle işbirliği halinde gösteriyor. Antikomünist sendika liderlerinin sarıldığı bu çarpıtmaya CHP yönetimi de sempati duyuyor. CHP dış İlişkiler Danışmanı Orhan Koloğlu, Ecevit'in Paris'te katıldığı bir kollokyumdan sonra, bu kollokyumda Uluslararası Kimya Sendikaları Konfederasyonu Genel Sektereri Levinson'dan şu alıntıyı yapıyor: *"Detant Sovyetler'le Amerika'lıların ekonomik işbirliği ile küçük devletler üzerinde bir sömürü düzeni, yeni bir kolonizasyon kurmasıdır. Votka-Kola'nizasyondur bu. İşçinin, çalışanın lehine bir girişim değildir. Helsinki'de karar verenler arasında gerçek bir işçi temsilcisi yoktu. Yumuşama kararı, sadece kapitalizmin komünizmi kapitalistleştirmesinden ibarettir."* (Orhan Koloğlu, Vatan, 30 Mayıs 1976). Küçük devletlerin çıkarlarını gözetir görünen bu yumuşama kavramı, özünde, anti-komünizmi uluslararası ilişkilere yeni bir ilaç markası altında şırınga etmeyi amaçlamaktadır. Küçük kapitalist devletlerin yumuşama sürecinde daha etkin bir rol oynamasını değil, tam tersine, yumuşama sürecinin frenlenmesinde bu devlet-

---

* Sosyal demokrat liderlerin yumuşamayı kötülemek için kullandıkları yöntem heryerde aynıdır. Ancak, bu amaç için kullanılan "soğuk barış" deyimi CHP liderinin buluşu değildir: "Eskiden olduğu gibi "korku dengesine" dayanan bir barışın kimseyi tatmin etmeyeceği kanısındayım. Böylesi bir barış soğuk savaştan pek az farklı olacaktır. Böylesi bir barış, halkların bilinci ve yaşamı için ezici olacak ve dünya çapında çatışma tehlikesini barındıran gergin kutuplaşma durumlarına kolaylıkla yol açabilen bir "soğuk barış" olacaktır. Oysa halklar, bir güvenlik ve karşılıklı itimat dengesine oturmuş, ilerleme uğruna geniş uluslararası işbirliği olanakları açan, emin ve geri döndürülemez bir barış istiyorlar." (L. I. Brejnev, 26 Ekim 1973, Dünya Barış Güçleri Kongresi'ndeki konuşma, "La Paix est L'oeuvre de Tous et de Chacun" s. 29).

lere daha çok inisiyatif verilmesine yöneliktir. Küçük devlet şovenizmi uluslararası ortamı zehirlemekte ve emperyalizm tarafından kışkırtılmaktadır. Küçük devlet şovenizmi, geri ve bağımlı kapitalist ülkeleri emperyalizme daha bağımlı hale getirmektedir.

Yumuşamanın bu yorumu, yumuşamadan tedirgin olan geri kapitalist devletlerin (bu arada Türkiye'nin) silâhlanmasını savunmak için de kullanılıyor. *"...küçük devletler, kendi üzerlerinde büyük devletlerin gizli pazarlıklar yapmalarından kuşku duyar durumdadırlar. Bu kuşku özellikle kanat ülkelerde ve büyük devletlerin çekişme konusu olan bölgelerdeki ülkelerde duyulmaktadır. Bu kuşkuyu duyan ülkeler, kendi savunmaları konusunda daha yeterli olma gereğini duymaktadırlar. Gerek bu nedenle gerek yumuşama sürecinin birçok küçük devlete daha çok hareket serbestliği kazandırması nedeniyle veya başka nedenlerle, dünyanın birçok yerinde, silahlanma yarışı, yumuşama sürecine rağmen, hızlanmıştır."* (B.Ecevit, a.g.m., s.IV).

Dünyamızın egemen gelişme doğrultusunun tersine ilerleyen bu milliyetçi ideoloji, burjuvazinin herhangi bir "ulusal" kesiminin çıkarlarını dile getirmemektedir. Tam tersine, emperyalizmin, gelişmekte olan ülkelerdeki burjuvazinin bütün kesimlerini dünyadaki barış ve toplumsal kurtuluş davasının karşısında birleştirme çabalarını dile getirmektedir. CHP'nin savunduğu bu "Milliyetçilik", burjuvazinin bilinen şoven milliyetçiliğinin ilk bakışta daha kabul edilebilir bir görünüme büründürülmesidir. CHP'nin, desteğine dayandığı emekçi kitlelerin çıkarlarıyla uzlaşmaz olarak savunduğu bu milliyetçi ideoloji, Türkiye'de yumuşama sürecine karşı güvensizlik yaratmaya çalışan geniş bir çevre tarafından gittikçe yaygın olarak kullanılmaktadır. Yumuşamanın küçük devletlerin bağımsızlığını sınırladığı iddiası, geçen yıl Türkiye'yi ziyaret eden Bulgaristan Devlet Başkanı Todor Jivkov karşısında da ortaya atıldı. T. Jivkov'un yanıtı şu oldu: *"Barışın korunması uğrunda insanlığın gösterdiği çabalarda küçük ve büyük devletler yoktur. Gayet tabii olarak başlıca sorumluluk büyüklere düşer, ama küçükler de büyük belâlar çıkarabilirler. Milletler arası gerginliğin azaltılması ve geri dönülemeyecek bir seyir halini alabilmesi için, istisnasız bütün devletlerin barışın korunmasına ve takviyesine bir katkısı olmalıdır." (Todor Jivkov,* Milliyet' *e verilen Özel Demeç, 2 Haziran 1976).*

CHP'nin bu soyut önerilerinin olduğu gibi hayata geçirilmesi olanaksızdır. Çünkü dünya gerçekleri hakkında birtakım spekülatif varsayımlara dayanıyor. CHP unutmaktadır ki, bağımlı, geri devletlerin kendi iradesiyle hareket edebilme olanakları oldukça sınırlıdır ve kapitalist dünya sistemi içindeki güç ilişkilerinin bu devletlerin girişimleriyle yeniden biçimlendirilmesi, sistemin özünün olanaksız kıldığı bir ütopyadır. Öte yandan, CHP'nin önerisi "küçük devlet" yüceltmesine dayanmakla birlikte, emperyalist sömürü altındaki ülkelerin gelişmesinin temel doğrultusuyla çelişmektedir. Bu ülkeler topluluğunun temel doğrultusu yumuşama sürecinde gerçekten daha aktif olma eğilimidir. Aktif bağlantısızlık, yani ulusal bağımsızlıktan, silahsızlanmadan, uluslararası işbirliğinden ve emperyalizme karşı mücadeleden yana bağlantısızlık eğilimi güçleniyor. CHP'nin savunduğu uluslararası ilişkiler anlayışıyla, bu ülkeler topluluğundaki gelişme doğrultusu arasındaki çelişki büyüyor. Bu nedenler dolayısıyla, bugün önerilen yaklaşımı uygulamaya çalışacak bir CHP iktidarının dış politikasının, bu yaklaşımdan giderek uzaklaşması, bu yaklaşımın pragmatik bir anlayışla yeniden ele alınması kaçınılmazdır. CHP'nin önerileri, büyük ölçüde iki somut eylem çizgisine indirgenecektir. Birincisi Avrupa kapitalizminin Federal Almanya gibi lider ülkeleriyle ilişkilerin geliştirilmesi. İkincisi, Türkiye çevresinde benzeri yada daha düşük gelişme düzeyindeki birkaç "küçük" devletin oluş-

turduğu bir grubun yaratılmaya çalışılması. Ancak bu ikinci çabanın önemli somut sonuçlar vermesi, Ortadoğu ve Arap dünyasındaki bugünkü gelişmeler açısından küçük bir olasılıktır.

MSP ise, dış politikada, diğer burjuva partilerinden farklı bir bakış açısını benimser gözükmektedir. Ancak, MSP'nin benimsediği bakış açısı temelde diğer burjuva partilerinden farklı değildir. MSP, AP ile giriştiği ideolojik yarışmada puvan kazanmak için islamcılığa dayanarak, küçük devlet şovenizminin günümüz Türkiye'sindeki yerini ilk saptayan burjuva partisidir. Ancak Türkiye'de sadece küçük devlet şovenizmine dayanarak burjuvazinin sorunlarına çözüm getirmek mümkün değildir. Aynı ölçüde, hatta daha fazla, Türkiye'nin emperyalist sistemle bağlarını dikkata almak zorunludur. Bu yüzden burjuva partilerinin başarı şansını "oportünist" davranma gücü belirlemektedir. Örneğin MSP'nin AET konusundaki tutumu büyük burjuvazi açısından bir "aşırılık" tır. Bu nedenle MSP, boyuna bu gibi "aşırı"çıkışlarını budamak zorunda kalmaktadır ve kalacaktır. Bu bakımdan, MSP'nin dış politika anlayışı, şu veya bu biçimde, burjuvazinin temel doğrultusundan bir "sapma" değil, bu doğrultunun gerçekleşmesine bir "katkı" olacaktır.

AET Karşısında İki Tutum

AET karşısındaki tutum, çeşitli burjuva partileri arasındaki farklılıkları olduğu gibi, temel birliği de ortaya koyuyor. Türkiye-AET ilişkileri gerçekten bir dönüm noktasına geldi. Ancak sorun, AET ile ilişkilerin koparılıp koparılmaması değildir. Sorun, AET ile ilişkilerin, Türkiye'nin emperyalist sistemle ilişkileri çerçevesi içinde nereye oturtulacağı sorunudur. Burjuvazi içinde bu konuya kabaca AP ve CHP'de kristalleşen iki açıdan bakılıyor. Bu bakış açıları arasında bir çelişki yoktur ama, burjuvazi bakımından yapılması gereken bir tercih sorunu vardır.

Yanıtlanması beklenen temel soru şudur: Türkiye kapitalizmi ile AET arasındaki ekonomik bütünleşme, Türkiye'nin emperyalist-kapitalist blok içindeki yerinin sağlamlaştırılması için zorunlu mudur? AET ile ekonomik bütünleşme düşüncesi 1960'larda bu zorunluluğun sonucu olarak doğmuştur. O zaman bütün burjuva partileri bunda birleşmişlerdir. Ancak son yıllarda, uluslararası ortamdaki değişiklikler ve AET ile bugüne kadarki ilişkilerin ortaya çıkardığı veriler bu birliği bozmuştur. AP, aynı zorunluluğun bugün de sürdüğü kanısındadır. AP, bu konuda da Türkiye'nin kapitalist sistemdeki yerini blok politikasının kalıcılığında gören anlayıştan hareket etmektedir. AP ideologları, AET ile bütünleşmeye karşı çıkan bazı sanayicileri, açıkça kendi çıkarlarına ihanet etmekle suçluyorlar ve hizaya çağırıyorlar: *"Türkiye'de AET ile ilişkilerimize siyasi yönden karşı olan çevreler mevcuttur. Ve bunlar daha ziyade Türkiye'nin Batı topluluğundan uzaklaştırılması gayesini gütmektedir. Serbest piyasa ekonomisine ve demokrasi prensiplerine inanmış ve inanması gereken Türk sanayicisinin bir kesimi ise sadece ekonomik düşüncelerle yine aynı senaryoyu savunmakta ve politik noktada birleşmektedir... Türk sanayicisi katma protokollerin daha dengeli hale getirilmesini isteyebilir. Açık bir şekilde belirtmek kaydıyla ama, Türk sanayicisi Ankara Anlaşması ve AET'yi reddederse o zaman serbest piyasa ekonomisi ve dolayısıyla demokratik prensiplerden uzaklaşmış demektir"* (Kamran İnan, Tercüman, 28 Eylül 1976).

CHP açısından ise durum farklıdır. Gerçi CHP, hem solun eleştirisini gözetmek, hem de burjuvazide kuşku yaratmamak kaygısıyla, bu konuyu mümkün olduğu kadar güncelleştirmeme çabasındadır. Ancak, bakış açısı anlaşılıyor: Türkiye'nin kapitalist

dünya sistemi ile bağlarının güvenceye alınması için AET ile ekonomik bütünleşme bu aşamada zorunlu değildir. Bu aşamada, Türkiye ekonomisinin ve sanayiinin, AET ile ekonomik bütünleşmeyle büyük sarsıntılara uğramayacak duruma getirilmesi gereklidir. AET ile erken bir bütünleşme, Türkiye ekonomisinin temellerini daha da zayıflatacak, anti-emperyalist birikimi nesnel olarak hızlandıracaktır. Büyük burjuvazinin Türkiye'nin ekonomik sorunlarını çözmesi daha da olanaksızlaşacaktır.

Burjuvazinin bir CHP iktidarı olasılığını yeğleyen kesimlerinin sözcüleri, soruna, emperyalist sistemin de genel çıkarları açısından yaklaştıklarını gizlemiyorlar: *"Türkiye'nin AET ile ilişkilerini koparması.... olasılığının gerçekleşmesi halinde, AET ülkeleri için ekonomik açıdan belki büyük bir kayıp olmaz. Türkiye'nin Amerika'dan sonra AET ülkelerinden de uzaklaşmasının siyasal sonuçları Türkiye için olduğu kadar batı için de önemli olsa gerektir."* (Abdi İpekçi, Milliyet, 8 Temmuz 1976).

CHP "katma protokolün" AET'nin bugün yanaşır gözüktüğünden daha geniş çapta gözden geçirilebileceği kanısındadır. ancak, buna karşılık AET seramayesine yeterli güvencelerin verilmesini önermektedir. CHP'ye göre, Türkiye'nin AET ile bütünleşmeye ekonomik olarak hazırlanması, AET sermayesinin Türkiye'de belli sanayi kollarının oluşmasına katılmasıyla sağlanabilir. Ancak bunun için AET'nin bir bütün olarak görülmesi gerekmez. Önemli olan AET değil, AET sermayesidir. Bu açıdan, başta F.Almanya olmak üzere tek tek bazı AET ülkelerinin tekelci sermaye kuruluşlarıyla işbirliği kurularak sorunun çözümlenmesi önerilmektedir. Bu öneri AET ülkelerindeki gerçek eğilimle de uyuşmaktadır. F. Alman sermayesiyle bütünleşme konusunda pekçok hazırlıklar tamamlanmış durumdadır.

Özetle, AET ile ilişkiler konusunda burjuvazi ve burjuva partileri açısından temelde tartışılan bir sorun yoktur. Günümüz koşullarında Türkiye'nin kapitalist dünya sistemi içindeki yerinin değerlendirilmesi tartışılmaktadır. CHP bir açıdan "gerçekçi" bir bakışı yansıtıyor. Ancak CHP'nin bu gerçekçiliğinin arkasında Türkiye kapitalizminin zayıflığı gizleniyor. Türkiye'nin AET'den önce AET sermayesiyle bütünleşerek ekonomisini güçlendirmesi, olsa olsa göreli bir güçlenme olacaktır. Fakat Türkiye kapitalizminin çelişkilerinin yumuşatılması ve anti-emperyalist birikimin nesnel olarak önlenmesi mümkün değildir. Yabancı sermayenin egemenliği, emperyalizmle Türkiye halkı arasındaki çelişkiyi derinleştirecektir. Belki bazı burjuva kesimlerinin AET sermayesine daha çok bağlanması ve böylece AET'ye karşı tepkisinin hafifletilmesi sağlanabilecektir. Ama, aynı süreç içinde, yabancı sermayenin egemenliği, emeğiyle yaşayan halk kesimlerini artan sorunlarla yüzyüze getirip, yoksullaştırarak işçi sınıfına daha çok yaklaştıracaktır. Anti-emperyalist güçlerin birliğinin maddi temelleri gelişecektir. Böylece, bağımsızlık ve demokrasi mücadelesi ile sosyalizm mücadelesi arasındaki bütünleşmenin daha da hızlanması engellenemiyecektir.

Geri ve Bağımlı Ülkelerle Olan İlişkilerdeki Bunalım

Türkiye'nin kapitalist dünya sistemi içinde kalarak sistemin geri ve bağımlı ülkeleriyle ilişkilerini güçlendirme çabası da yeni değildir. Türkiye'nin, çevresindeki geri ülkeler arasında daha etkin bir yer kazanmasıyla sistemin bütününe katkıda bulunacağı savunuluyor. Bunun için ötedenberi çaba harcanıyor: *"Türkiye.... kalkınma çabasındaki bir ekonominin gelişmiş ekonomilerle yararlı bir birleşmeye gidebileceği-*

ni ispatlayan bir başarı örneği olacak ve böylece gelişmiş Avrupa ile az gelişmişler kıtası Asya arasında hayati bir köprü haline gelecektir." (Süleyman Demirel, 17 Mayıs 1967, Türkiye - AET Ortaklık Konseyi'ndeki konuşma, Türk Dış Politikası (1919 - 1973) s. 564).

Bugün de özünde aynı görüş savunulmaktadır. Yapılan, sadece, Demirel'in yukardaki sözlerini aşağıdan yukarıya doğru okumaktır: *"Tarihi ve coğrafyası bakımından öncelikle bir Ortadoğu, Akdeniz ve Balkan ülkesi olan Türkiye, ilişkilerini genişletip geliştirir ve dünyadaki yerini belirlerken bu gerçeği kalıcı bir öge olarak değerlendirmelidir... Bu çerçeve içindeki ilişkilerinde üyesi bulunduğu bağlaşmaların veya toplulukların bir temsilcisi gibi davranmamalıdır. Türkiye, büyük devletlerle bağlaşıklarıyla ve genel olarak sanayi ve teknoloji bakımından güçlü ülkelerle ilişkilerinde kendi ulusal haklarını koruyabildiği ölçüde öteki bölge ülkelerine de güven verir. Bu güveni vererek bölge ülkeleriyle ilişkilerini ve işbirliğini geliştirebildiği ölçüde de büyük ve güçlü devletlerle ve bağlaşıklarıyla ilişkilerinde etkinliği artar.* (CHP Programı, s. 357 - 358). Bugün değişik bir formülasyona gereksinim duyulması, daha öncekinin başarısızlığı kanıtlandığı içindir. Fakat bu, Türkiye'nin, Demirel'in deyimiyle "köprü" ya da CHP'nin deyimiyle "halka" olmayı başaramaması yüzünden değildir. Böyle bir "köprü" kurmanın olanaksızlığı, ileri kapitalist ülkelerle geri ve bağımlı ülkeler arasında eşit ve paralel bir gelişmenin olanaksızlığının sonucudur. Bu nesnel yasanın etkisi, uluslararası yumuşama koşullarında daha da artıyor. Gelişme farklılıklarının yarattığı farklı sorunlar için, eskisinden daha geniş bir seçenekler alanında daha da farklılaşan çözümler bulunabiliyor. "Köprü" yada "halka" ilişkilerinin kurulmaya çalışılması ancak kapitalist blok içinde kalma politikasının bir ürünüdür. Bugünkü koşullarda belirli kapitalist ülkelerin (İran, Brezilya, Güney Afrika Cumhuriyeti gibi) sistemin parçalarını bağlayıcı bir politika uygulama çabaları ise, sonuç olarak bu ülkelerin etrafında etkin ve yaygın olmayan "mini-blok" ların doğması emperyalizm adına gerici işlevlerin görülmesi sonucunu yaratmaktadır.

Türkiye'ye geri ve bağımlı ülkeler arasında bir "liderlik" sağlama umutları, er-geç, bu ülkeler topluluğundan Türkiye'yi kesin olarak koparacak bir şovenizme ve hegemonyacılığa indirgenecektir. Bu eğilim şimdiden ortaya çıkmıştır. Özellikle CENTO içindeki bağların güçlendirilmesine çalışılmaktadır. 21 Nisan 1976'da Ege'de başlayan tatbikatların RCD üyesi ülkeler devlet başkanları tarafından izlenmesi, Türkiye'nin bu yolla sürüklenmek istendiği serüvenlerin boyutunu ortaya koydu. Türkiye'nin Kıbrıs politikasına bu ülkelerin desteğinin sağlanması umudu arkasında, Türkiye'nin Akdeniz ve Ortadoğu'da gerci ittifaklara daha çok bağlanması planlanıyor. Bu planlar, bölgedeki Arap devletlerine karşı CENTO'yu güçlendirmeye çalışan gerici İran rejimine yarıyor. Bu planları doğrudan doğruya NATO oluşturup uyguluyor. "Türkiye'nin Orta Doğu ülkelerine liderliği" tezi Türkiye burjuvazisinin ekonomik ve politik özlemlerine olduğu kadar, asıl, Türkiye'nin NATO'ya yeni bağlarla bağlanmasına hizmet ediyor.

1976 Mayıs'ında yapılan İslam Konferansı da aynı "liderlik umutları"yla geçti. Bunda da bir başarı elde edilemedi. Çünkü bu konferansa katılan ülkelerin çoğunluğu bir NATO ülkesiyle işbirliği içinde gözükmeyi reddediyorlardı. Bunlar arasındaki ilerici rejimlerin, emperyalizmle işbirliğini amaçlayan bir politikayı onaylamaları zaten beklenemez. Onlar sadece karşılıklı olarak yararlı ekonomik ve kültürel işbirliğinden yanadırlar. Ancak, ekonomik işbirliğinin sağlayacağı olanakların halklara karşı emperyalizmin planlarına dayanan bir işbirliği için kullanılmasına kesinlikle karşıdırlar. Bu nedenle İslam Konferansı sadece gerici rejemlerin Türkiye'nin

önerilerine yatkın olduğunu gösterdi. Ancak bundan da kısa dönemde bir sonuç alınamayacaktır. Çünkü Türkiye'nin Arap dünyasının canalıcı sorunları karşısında oynayabileceği yapıcı bir rol yoktur.

Türkiye'nin tarihsel ve kültürel bağları ve ekonomik sorunlarının benzerliği nedeniyle geri ülkeler arasında oynayabileceği önemli bir rol vardır. Ancak, bu ülkelerle ilişkilerin geliştirilmesi, herşeyden önce emperyalizme karşı işbirliğine dayanmak zorundadır. Türkiye, ancak böyle bir politikayla dünya barışına ve geri ülkelerin uluslararası ilişkilerdeki etkinliğinin artmasına katkıda bulunabilir. Bunun dışındaki "liderlik" özlemleri, geri ülkeler arasındaki ayrılıkların derinleşmesine, emperyalizmin bu ülkeler üzerinde hegemonya amacına yarayacaktır.

Sosyalist Ülkelerle İlişkiler ve Yumuşama Süreci

Son yıllarda Türkiye'nin sosyalist ülkelerle ilişkileri belirli bir ilerleme göstermektedir. Bu gelişmede uluslararası yumuşama sürecinin etkisi küçümsenemez. Ancak, yumuşama sürecinin Türkiye'nin dış politikasındaki yerini belirlemek için, sadece bu gözlem yeterli değildir. Türkiye'nin sosyalist ülkelerle gelişen ilişkileri ile, ileri kapitalist devletlerin sosyalist ülkelerle ilişkileri birbirinden ayrılmalıdır. Türkiye'nin sosyalist ülkelerle ilişkileri, bu ilişkilerin sağladığı olanakların Türkiye burjuvazisi için vazgeçilmezliğine bağlı olarak gelişmiştir. Türkiye bugün tükettiği elektrikten yeni yatırım fonlarına kadar bir çok alanda sosyalist ülkelerin yardımlarına ihtiyaç duymaktadır. Yumuşama süreci ise, sadece ekonomik değil, temelde politik bir olgudur. Büyük kapitalist devletlerin sosyalist devletlerle ilişkilerindeki gelişme, o devletlerin, yumuşama sürecinde etkin bir rol alma zorunluluğuyla birlikte gerçekleşmiştir. İleri kapitalist devletlerin sosyalist devletlerle ekonomik işbirliğine gitmeleri bu devletlerin, ekonomik gelişmelerini kendi olanaklarıyla sürdürme olanağının varolduğu bir dönemde başlamış ve politik yumuşamanın sonucu olmuştur. Türkiye için durum bunun tam tersidir. Yumuşama sürecinin Türkiye'nin sosyalist ülkelerle ilişkilerinin gelişmesine katkısı dolaylı yoldan olmuştur. Uluslararası yumuşamanın varlığı, Türkiye burjuvazisi için, sosyalist ülkelerle ekonomik işbirliğinin kendi mantığında belirli bir yere oturtulmasını sağlamıştır. Diğer bir deyişle, ileri kapitalist devletler ile sosyalist devletler arasında başlayan yumuşama, Türkiye burjuvazisinin, sosyalist ülkelerle ekonomik işbirliğinin "teorik" gerekçesi olmuştur. AP ideologları, kendilerini anti-komünizmde geri bırakmaya çalışanları şöyle cevaplıyorlar: *"Türkiye'nin (sosyalist ülkelerle) temaslarının biraz fazla dikkat çekmesinin sebebi, bizim tarihi bağlarımız itibariyle umumiyetle bu (ilişkilerin) kesik bulunması, kesintiden sonra bir sürat kazanmış olması (dır). Yoksa Batı Avrupa memleketleri içinde teker teker ele alınıp mukayese edildiği zaman sosyalist memleketlerle.... temaslar ve bağlar kurmak bakımından Türkiye önlerde değil, ortalarda ve hatta sonlarda kalır."* (Kamran İnan, Tercüman, 5 Temmuz 1976).

Bu nokta bir gerçeği belirlemektedir: Türkiye'nin sosyalist ülkelerle gelişen ilişkileri, Türkiye'nin yumuşama sürecine faal bir katkıda bulunmasıyla karıştırılmamalıdır. Elbette sosyalist devletlerle ilişkilerin gelişmesi kaçınılmaz olarak yumuşama sürecine katkılı olmaktadır. Fakat, belirli bir ülkenin yumuşama sürecine olan katkısı, tek yönlü (sadece sosyalist devletlerden gelen) girişimlerle belirlenmez. Yumuşama süreci, bu doğrultuda karşılıklı ve dengeli girişimleri gerektirir. Türkiye'nin dış politikası, yumuşama süreci yönünde belirgin bir dönüş kaydetmemiştir. Bu gerçeğin anlaşılması, Türkiye burjuvazisine, bazı çevreler tarafından, sosyalist ülkelerle ilişkilerin gelişmesi nedeniyle atfedilmek istenen "ilerici"liğin anlaşılması bakımından önem taşıyor. Türkiye burjuvazisi, dış politikada, yumuşama sürecinin en gerici yorumunu uygulamaya devam etmektedir. Türkiye burjuvazisi, yumuşama sürecini, farklı sistemlere sahip devletler arasında değil, bloklar arasında gören ve kendi

politikasına bunu temel alan anlayışı sürdürüyor. Sosyalist ülkelerle ilişkileri dar sınırlar içinde tutmaya, bu ilişkilerin içişlerine saygıya dayanan, uzun vadeli dostluk ve işbirliği kapılarını açan, iki ülkenin ve bölgenin güvenliğini pekiştiren bir çerçeveye ulaşmasını engellemeye çalışıyor. Politikasını buna dayandırıyor. Türkiye'nin demokratikleşmesini, burjuvazinin sosyalist ülkelerle ilişkilerinin gelişimesine bağlayanlar, aslında bu demokratikleşmeyi, emperyalist sistemin liderlerinin yumuşama "arzusu"nun gelişmesine bağlamaktadırlar. Türkiye'nin dış politikasında yumuşama yönünde belirleyici bir dönüşün gerçekleştirilmesi, ancak bu uğurda burjuvaziye karşı kararlı bir mücadelenin sürdürülmesine ve Türkiye'nin demokratikleştirilmesine bağlıdır.

Sosyalist Ülkelerle İlişkiler ve Sınıf Mücadelesi

Türkiye halkını sosyalist ülkelere karşı kışkırtmayı amaçlayan maocu ve goşist gruplar, sosyalist ülkelerle ekonomik işbirliğini, sosyalist ülkelerin burjuvazi ile işbirliği olarak gösteriyorlar. Bu görüş, uluslararası ilişkilerin özünün çarpıtılmasına dayanıyor. Farklı sosyal sistemlere sahip devletler arasındaki ilişkiler, ne iki sosyal sistemin karşılıklı ve eşit olarak güçlendirilmesini amaçlar, ne de bu yönde gelişir. Bu ilişkiler kuşkusuz tek tek devletlerin durumunu etkiler. Fakat bu ilişkilerin etkisi, bu devletlerin sosyal ve ekonomik sistemi üzerinde değil, uluslararası politikadaki yerleri üzerindedir. Farklı sistemlere sahip devletler arasındaki ilişkilerde politik unsurun büyük bir ağırlığı vardır. Sosyalist ülkelerin kapitalist ülkelere karşı politikalarını, bu kapitalist ülkelerin uluslararası ortamın yumuşamasında daha faal bir rol almaları amacı belirler. Kapitalist yada sosyalist bir ülkenin yumuşama sürecinde daha faal bir rol oynaması, kuşkusuz o ülkenin uluslararası sorunlarının çözümü için daha geniş olanaklar yaratır. Bu yolla sosyal güç dengelerinin gelişimini etkiler. Ancak, yumuşama süreci sadece olanakları genişletmez, bazı olanakları da ortadan kaldırır. Uluslararası sorunların müdahaleler ve dikte etme, uluslararası gericiliğin ittifaklarını güçlendirme yoluyla çözümü yollarını daraltır. Uluslararası sorunların barışçı işbirliği yoluyla çözümü yollarını açar; bu yolun birincisinden çok daha geniş olanaklarını kullanılmaya hazırlar. Dolayısıyla, yumuşama süreci yalnız uluslararası ilişkileri zenginleştirmez, aynı zamanda belirli bir yönde kanalize eder. Yumuşamanın açtığı olanaklar, ancak, başka ülkelerle barışçı ve eşit işbirliği yolunda, uluslararası ilişkilerin demokratikleştirilmesi yolunda kullanılabilir. Böylece yumuşama süreci, bütün ülkelerdeki işçi ve emekçi sınıfların uluslararası ilişkilerin demokratik leştirilmesi mücadelesine daha büyük bir katkıda bulunmalarının olanaklarını yaratır. Şovenizme ve hegemonyacılığa karşı, başka halkları hedef alan emperyalist tahakküm ittifaklarının kurulmasına karşı, daha etkin mücadele yollarını açar.

Sosyalist ülkelerin dış politikası, kaitalist ülkelerin içinde süren sınıf mücadelesine karşı elbette ilgisiz değildir. Kapitalist ve sosyalist ülkeler arasındaki ekonomik işbirliği ilişkilerinin kapitalist ülkelerdeki bunalımları hafifletici bir etkisi olduğu da kuşkusuzdur. Ancak ekonomik sorunların sınıf mücadelesini etkilemesi, politik güçler dengesini etkilemesi yoluyla olur ve bu etki kendiliğinden meydana gelmez. Ekonomik bunalımların derinleşmesi yada hafiflemesi, bir ülkede sınıf mücadelesinin yoğunlaşmasına da yol açabilir, geçici olarak gerilemesine de. Bunu belirleyen kapitalist ve sosyalist ülkeler arasındaki ilişkiler değil, bunalımın, burjuvazinin emekçi halkın haklarını kısıtlaması yoluyla mı, yoksa emekçi halkın demokratik bir ekonomik gelişme programını iktidara kabul ettirmesi yoluyla mı çözümlenmeye çalışılacağıdır. Ekonomik bunalımlar karşısında işçi sınıfının tutumu, bunalımın derinleşmeye terkedilmesi değil, demokratik yöntemlerle ortadan kaldırılması için mücadele edilmesidir. Sınıf mücadelesinin gelişmesini ekonomik bunalımların derinleşmesine bağlayan görüş, sosyalist devrimin, kapitalizmin kendi çelişkileri sonucunda kendiliğinden çöküşüyle gerçekleşmesine umut bağlayanların görüşüdür.

Sosyalist Ülkelerle İlişkiler Politik İşbirliği ve Dostluk Yönünde Geliştirilmelidir

Sosyalist ülkelerle ekonomik işbirliğinin geliştirilmesi, işçi sınıfı açısından sanayinin gelişmesinin istikrarlı bir temele kavuşturulması bakımından bazı olanaklar yarattığı için olumlu bir gelişmedir. Bugün Türkiye'nin sosyalist ülkelerle ilişkilerindeki başlıca sorun, bu ilişkilerin politik işbirliği ve dostluk temellerine oturtulması, Türkiye'nin, bu ilişkilerinde yumuşama sürecinin derinleştirilmesi perspektifine dayanmasıdır. Sosyalist ülkelerle ilişkiler, bu ülkelerin halklarıyla Türkiye halkının dostluğu temeline oturtulmalıdır. Helsinki ilkelerinin titizlikle uygulanması sağlanmalıdır. Burjuvazi, bu ilkelerden "içişlerine karışmama" ilkesine uymaya özellikle yanaşmıyor. Aynı şekilde SSCB ve sosyalist ülkeler üzerindeki tehdit politi asını da sürdürüyor. Bunun en çarpıcı örneği, geçen Sonbaharın başında Erzurum'da altı NATO ülkesinin katılmasıyla yapılan "kararlılığın gösterilmesi" tatbikatlarıdır. Bu tatbikatta, hayali bir Sovyet saldırısının püskürtülmesi provaları yapılmıştır. Bu ve benzeri girişimler düşmanca, kışkırtıcı bir tutumun göstergeleridir.

MC iktidarı Sovyetler Birliği'yle imzalanması öngörülen "siyasal belge"'nin, ABD Kongresi'nin ikili anlaşmayla ilgili kararından ve 1977 seçimlerinden önce sonuca bağlanmasına da cesaret edememektedir. Bu belgenin iki ülke arasında hangi resmi makamlar düzeyinde gerçekleşecek bir temasla birlikte ele alıncağı konusunda Dışişleri tarafından çelişik açıklamalar yapılmaktadır. Bu çelişik açıklamalar konunun dikkatlerden uzaklaştırılmasını amaçlıyor. CHP de konuyu tam bir sessizlikle geçiştiriyor. Bütün bunlar nedensiz değildir. Sovyetler Birliği'yle imzalanacak "siyasal belge" Türkiye'nin sosyalist ülkelerle ilişkelerinde bir gelişme unsuru olacak ve emperyalizmin bölgede yeni entrikalar çevirme cesaretini kıracaktır.

CHP ve bazı ilerici aydın çevreler, Türkiye'nin sosyalist ülkelerle ilişkilerinin gelişmesini, başka ülkelere karşı "pazarlık" gücünün artırılmasının bir aracı olarak görüyorlar. Örneğin sosyalist ülkelerin desteği kazanılırsa, Türkiye'nin Kıbrıs tezinin kabul ettirilmesinin kolaylaşacağı, ya da Yunanistan'a karşı Ege'de yeni kozlar elde edilebileceği düşünülüyor. Bu bakış açısı, yumuşama sürecini, milliyetçi amaçların bir aracı olarak değerlendirmenin bir göstergesidir. Sosyalist ülkelerle ilişkilerin, dünya gerçeklerine taban tabana karşıt olan bu anlayışla sürdürülmesi, sadece düş kırıklığına yol açacaktır. Ama bunun da ötesinde, Türkiye ile sosyalist ülkeler arasında bir güven ortamının doğmasını engelleyecektir.

Türkiye'nin ihtiyacı olan dış politika, blok politikasına karşı kararlı bir biçimde mücadele eden, yumuşama sürecine ve uluslararası ilişkilerde demokratik kuralların yerleşmesine aktif katkıda bulunan genel silahsızlanmayı öngören bütün ülkelerle dostluk ve eşit işbirliğine dayanan, barışçı ve anti-emperyalist bir dış politikadır. Türkiye'nin uluslararası ilişkilerinin zenginleştirilmesi, Türkiye halkının, dünyadaki köklü değişikliklerin sonuçlarını eşit biçimde paylaşan halklar arasına yükselmesi ancak böyle mümkündür. Bunun için Türkiye'nin *güvenlik politikası* da barışçı temellerde yeniden kurulmalıdır. Türkiye'nin ihtiyacı olan *güvenlik politikası* hiçbir saldırı yada hegemonya amacı olmayan, bölge ve dünya devletleri arasında karşılıklı güvenin yerleşmesine katkıda bulunan, Türkiye'yi ve bölgeyi bir barış ve güvenlik bölgesine dönüştürmeyi amaçlayan bir politikadır. Yani sadece *yurt savunmasını* amaçlayan bir politikadır. Türkiye, böyle bir politikayı uygulayarak, yalnız ülkenin güvenliğini sağlamayacak, Ortadoğu, Akdeniz ve Balkanlar'da bir barış ve güvenlik havasının egemen olmasına da büyük bir katkıda bulunacaktır. Türkiye'nin *yurt savunmasına* dayanan güvenlik politikası, yalnız Türkiye'nin değil, tüm dünyanın geleceğini olumlu yönde etkileyecektir. *Yurt savunması* anlayışı, halkımız üzerindeki ağır silahlanma yükünü de ortadan kaldıracaktır. Türkiye'nin, yalnızca Misak-ı Milli sınırlarının korunmasını amaçlayan güvenlik politikası, bugünkü korkunç askeri giderlerin büyük ölçüde azaltılmasını ve Türkiye'nin ekonomik gelişmesi için kullanılabilir hale getirilmesini olanaklı kılacaktır. Böyle bir *yurt sa-*

vunması anlayışı, Türkiye'deki bütün saldırı üslerinin sökülüp atılmasını, ABD ile yapılan **bütün ikili anlaşmaların iptalini, Silahlı Kuvvetlerin NATO emrinden çıkarılmasını zorunlu kılmaktadır.**

* * *

1976 YILINDA TÜRKİYE EKONOMİSİ

1976 yılı tüm çalışanların yoksulluklarının arttığı, üzerlerindeki yüklerin ağırlaştığı, buna karşılık burjuvazinin örgütlenmesini pekiştirip tekelleşmeyi hızlandırarak toplumun diğer bütün kesimlerinin sırtından zenginleşmesini arttırdığı ve devlet aygıtının bu iki süreci en yoğun bir biçimde örgütlediği, kurumlaştırdığı bir yıl olmuştur. Tekellerin kârlarının artması ve ticari sermaye üzerindeki denetimlerini güçlendirmeleri Merkez Bankası'nın girişimleriyle kolaylaştırılmış, özel kesime kaynak aktarılması ve toplumsal fonların bu yönde israf edilmeleri hükümet politikalarıyla yoğunlaştırılmıştır. Hızlı fiyat artışları, vergilerin ötesinde, çalışanların bir kat daha vergilendirilmesi aracı olarak kullanılmış, öte yandan ücretler ve maaşlar üzerindeki baskı sürdürülerek çalışan kitlelerin hayat standardının düşürülmesi sağlanmıştır. Türkiye burjuvazisinin özellikle büyük burjuvazinin kendi içinde merkezileşmesi ve örgütlenmesi yanında, yabancı sermaye ile bağlarının pekiştirilmesi girişimlerine hükümet aracı olmuş, bunun yanında son yıllarda dış ticarette yoğunlaşan olumsuz gelişmelerin karşısında alınan önlemler, bu gelişmeleri hızlandırmıştır. Dış ticaret açığının giderek büyümesi ekonominin dışa bağımlığının bir sonucu olmasına ve bunun da en önemli etkeninin geri teknoloji kullanan ve kendi hammaddesini karşılayamayan sanayi olmasına karşın, getirilen çözüm dış ticaret denetiminin de hemen hemen bütünüyle özel kesime bırakılması olmuştur.

Türkiye'de kapitalist ilişkilerin güçlenmesi ve yerleşmesi süreci içinde, 1976 yılı bu bakımdan önemli bir yere sahip olacaktır. 1976'yı belirleyen bu en belirgin özelliğin yanında, yılın diğer bir özelliği de, sözü edilen süreci önümüzdeki yıllarda hızlandıracak olan bir çok kurumsal temelin de yıl içinde atılması ve pekiştirilmesi olmuştur.

Türkiye ekonomisinin kapitalist yasaların işleyişi ve artan dışa bağımlılığından ve kapitalist dünyanın son yıllardaki bunalımından etkilenerek gittikçe daha dar boğazlara girdiği biliniyor. Türkiye'de kapitalist işleyişin vardığı düzeyde tekelleşme belirli bir etkinlik kazanmaktadır. Raporun birinci bölümünde kapitalist ülkelerle ilgili olarak belirtilen gelişmeler azımsanmayacak ölçüde Türkiye'de de görülmeye başlanmıştır. Ekonominin içinde bulunduğu bunalımı artık belirli sayıdaki tekeller kendi yararlarına kullanabilmektedirler. Gerçekten son yıllarda büyük işletmelerle ilgili belirli göstergeler ve kendi açıklamaları incelendiğinde ortaya çıkan, ekonominin kaynaklarının büyük tekellerin emrinde olduğu ve üstelik verimsiz biçimde kullanıldığıdır.

Özel şirketlerin kâr toplamlarının yükseldiği yılların ertesinde, yeni kurulan ve sermaye artırımı yapan şirketlerin sayıları çoğalmakta dolayısıyla, şirketleşme hız kazanmaktadır. Yeni kurulan şirketlerin bir çoğu varolan şirketler tarafından oluşturulmakta ve özellikle dağıtım alanında yeniden örgütlenmeye gidilmektedir. 1976 yılında büyük şirketler tarafından dağıtım için kurulan şirketlerin sayısı 100'ü aşmaktadır.

Diğer yandan burjuvazi üst örgütlenme yoluyla kazanımlarını pekiştirme ve yeni kazanımlar sağlama çabasındadır. Bu çerçeve içinde 1976 yılı boyunca gözlenilen olaylar kısaca şöyle özetlenebilir: Sanayi Odaları Birliği toplantıları sıklaştırıldı ve yeni yeni talepler ileri sürüldü. Bu taleplerin başında tasarruf eğiliminin arttırılması ve plân hazırlıklarına doğrudan katılma istekleri geliyordu. Büyük sanayi çevreleri geçmiş yıllardakinin çok ötesinde bir girişkenlikle AET'ye ilişkin tavırlarını belirterek, kendilerine danışılmadan bu konuda girişimde bulunulmamasını istediler. İktisadi Kalkınma Vakfı bu konudaki önerilerini sık sık Dışişleri Bakanlığı'na götürdü. Nisan ayında Ankara'da yapılan İşveren Sendikaları Konfederasyonu Genel Kurulu'nda, ücretlerin arttırılması taleplerine karşı hızlı makinalaşma ve işçi sayısını düşürme tehdidini ileri sürdü. Madeni Eşye Sanayicileri Sendikasının (MESS) öncülük ettiği tek tip sözleşme önerileri uzun süre canlı tutuldu. İşveren Sendikaları grevlokavt fonlarını genişlettiler. Maliye Bakanlığı'nın bu fona ödenen primlerin vergiden düşülemeyeceği yönündeki raporu üzerine Danıştay'da dava açtılar ve kazandılar. Yılın sonlarında Hür Teşebbüs Konseyi kuruldu ve bu konsey çerçevesinde bütün mülk sahibi katmanların birliğinin sağlanmasını amaçlayan önemli bir adım atılmış oldu.

Üst düzeyde yürütülen bu çalışmaların temeli doğal olarak yoğunlaşma, toplulaşma ve tekelleşmenin vardığı düzeyde aranmalıdır. Çeşitli kaynaklardan, bu arada özellikle DİE'nin sanayi anketlerinden derlenen bazı göstergeleri incelemek bu gelişmeyi belgeliyor. Örneğin büyük sanayi diye adlandırılan (10 kişiden çok çalışan) özel işletmelerde 1963 yılındaki ortalama istihdam 61 iken 1975'de bu 77'ye varmıştır. Gene aynı iki yıl karşılaştırılarak sanayinin giderek bölgesel dengesizliği arttıracak yöndeki gelişmeleri Tablo I'deki özet bilgilerden izlenebilir. İşgücünün yoğunlaşması sonucu sanayide en büyük paya sahip 3 ya da 10 ilin istihdamdaki payları sırasıyla yarım ve dörtte üç olarak kalmışken üretim ve yaratılan katma değer açısından paylar bu 11 yıl boyunca azımsanmayacak derecede artmıştır.

TABLO 1

İMALAT SANAYİNDE BÖLGESEL MERKEZİLEŞME
(En Çok Paya Sahip 3 ve 10 İlde Çalışanların. Üretimin ve Katma Değerin Toplam İçindeki Payları)
%

	Çalışanlar		Üretim		Katma Değer	
	1963	1974	1963	1974	1963	1974
3 en büyük il	52	51	51	55	51	58
10 en büyük il	74	76	75	80	73	84

Kaynak: DİE İmalat Sanayi Anketleri

Diğer bir deyişle, bir yandan ortalama şirket büyüklüğü artarken diğer yandan bu gibi şirketler belirli bölgelerde yoğunlaşmaktadır. Sanayide ortalama her 5 birimlik katma değerin yaklaşık 3'ü üç en büyük sanayi ilinde yaratılmaktadır.

100 en büyük firmaya ilişkin bazı bulgular Tablo 2'de verilmektedir. 100 en büyük firmanın toplam imalat sanayi satışları içindeki payı 1968'den 1974'e kadar yedi yıl gibi kısa bir devrede yaklaşık altıda birden dörtte bire yükselmiştir. Bu 100 en büyük firmadan özel kesimdeki 84'ü özel imalat sanayindeki 5560 firmanın

TABLO 2

100 BÜYÜK FİRMANIN İMALAT SANAYİ İÇİNDEKİ YERİ

Yıllar	İmalat Sanayi Satışları (Milyar TL.)	100 Büyük Firma Satışları (Milyar TL.)	Pay (%)
1968	59.5	10.6	18
1969	68.4	11.8	17
1970	79.3	17.6	22
1971	106.5	21.5	20
1972	138.8	33.4	24
1973	178.8	42.9	24
1974	271.2	63.8	24
1			

Kaynak : DPT, Yıllık Programlar; İstanbul Sanayi Odası Dergileri

TABLO 3

GAYRİ SAFİ MİLLİ HASILA'NIN DAĞILIMI VE TİCARET MARJLARI

(Cari Ffaktör fiyatları ile
Milyon TL.)

Yıllar Ticaret Tarım Sanayi İnşaat 1

Yıllar	Ticaret (1)	Tarım (2)	Sanayi (3)	İnşaat (4)	1 / 2— 3	1 / 2 — 3 — 4
1962	5 360	20 760	8 490	2 615	18.3	16.7
1963	6 256	23 948	9 770	3 138	18.6	17.0
1964	6 806	23 902	10 962	3 723	19.5	17.6
1965	7 445	23 454	12 661	4 144	20.6	18.5
1966	8 901	28 359	15 226	5 041	20.4	18.3
1967	10.091	29.648	17.441	6 151	21.4	19.0
1968	11.403	30 943	20 241	7 321	22.3	19.5
1969	12 845	33 234	22 704	8 332	23.0	20.0
1970	15 866	38 388	25 061	9 467	25.0	21.8
1971	20 973	49 625	33 222	10 036	25.3	22.6
1972	26 571	59 243	40 683	12 291	26.6	23.7
1973	35 057	73 154	53 372	14 783	27.7	24.8
1974	52 265	105 512	76 710	18 829	28.7	26.0
1975 *	64120	136 116	93 531	24 621	27.9	25.2
1976 *	77 808	162 838	112 837	30 905	28.2	25.4

*** Kestirim.**

Kaynak: DPT 1977 Programı

% 1.5' unu oluşturmasına karşın istihdamın dörtte birini ve üretimin de üçte birini sağlamaktadır. Büyük imalat sanayinde firma başına yıllık ortalama satışlar 1968 de 13.7 milyon TL. iken, 1973 de 23.8 milyon TL'na yükselmiştir. Aynı dönemde 100 en büyük firmanın yıllık ortalama satışları 105.7 milyon TL.' dan 428.8 milyon TL.'na ulaşmıştır.

Yoğunlaşma, toplulaşma ve tekelleşmenin vardığı boyutlar kaynakların belirli sayıdaki şirketler eliyle ve onların çıkarı için verimsiz bir biçimde kullanımını da birlikte getirmektedir. Milli gelir istatistiklerinin incelenmesinden çıkan sonuç bunu gösteriyor. Ticaret gelirleri, tarım, sanayi ve inşaat sektöründe yaratılan değerlerin herbirinden daha hızlı artmaktadır.

Tablo 3'de verilen bilgilerin incelenmesi ticaret marjlarının gerek tarım ve sanayiye gerekse bu ikisine ek olarak inşaata oranları 15 yıl gibi bir devrede sırasıyla 10 ve 8 puanlık bir artış gösterdiğini ortaya koymaktadır. Bu oranları kısa sayılabilecek bir süre içinde bu derece hızla artmaları kaynakların verimsiz kullanımının bir göstergesi olduğu gibi, bir dereceye kadar kârlılığın gelişmesine de ışık tutmaktadır.

Son yıllar için kârlardaki gelişmelere ilişkin geniş kapsamlı bir istatistik bulmak olanağı yoktur. Ancak, 1973-75 yıllarında kârları karşılaştırmak amacıyla, üç yıllık bilanço kârları bulunabilen 70 firma arasında yapılan değerlendirmede, 1975 yılında kâr toplamlarının 1974 yılına göre yüzde 24.7 oranında arttığı, 1974 yılında da bir önceki yıla göre yüzde 20.4 oranında arttığı sonucu elde edilmiştir. Artık oranının gerçekte hesaplananın üzerinde olması gerekmektedir. 1975 yılından başlayarak işverenler kurdukları grev-lokavt fonuna yatırdıkları paraları masraf olarak göstermekte ve bilanço kârlarını azaltmaktadır. Bu da karşılaştırmada önemli farklılıklar ortaya çıkarmaktadır. Örneğin, 70 firma arasında yer alan Güney Sanayi A.Ş. nin 1975 yılında bilanço kârı 50.8 milyon liradan 47.1 milyon liraya inmiştir. Ancak aynı firmanın 1975 yılında grev - lokavt fonuna 12 milyon lira yatırdığı ve bunu kârdan düştüğü gözönünde bulundurulmalıdır. Benzeri uygulamalar birçok firmada görülebilmektedir.

TABLO 4

SERMAYE VE KARLARA İLİŞKİN BİLGİLER
(Milyon TL.)

Yıllar	Yeni Kurulan ve Sermaye Artıran Firma Sermayeleri	Kurumlar Vergisi Beyannamelerine Göre Kârlar	Kurumlar Vergisi Beyannamelerine Göre Kâr Gösteren Firma Sayısı
1963	474	1,198	1,958
1964	524	1,032	2,033
1965	527	1,298	2,060
1966	781	1,619	2,228
1967	1,068	1,834	1,994
1968	1,819	2,866	2,529
1969	3,141	2,833	2,600
1970	3,208	2,677	2,330
1971	3,295	3,458	2,665
1972	5,142	4,529	3,122

Kaynak: DİE

Tablo 4'de 1973 yılına kadar olan bilgiler özetlenmektedir. Sermaye artışının ve kâr artışının kâr gösteren firma sayısındaki artıştan çok daha yüksek olması bir yandan ölçeğe ilişkin olarak söylenenleri doğrularken, diğer yandan da zarar gösteren firmaların sayısındaki artışla ilgili bazı ipuçları vermektedir. 1963'den 1972'ye kadar kâr gösteren firma sayısı yaklaşık ikibinden üçbine çıkarken (ve genel olarak 2500 dolayında dalgalanırken) örneğin yalnız büyük imalat sanayi anketlerine yanıt gönderen firma sayısı düzenli bir biçimde ve yaklaşık iki kat artmıştır. (2774'den 5110'a)

TABLO 5

70 BELİRLİ FİRMA İÇİN TOPLAM KARLAR
(Milyon TL.)

	1973	1974	1975
70 Şirket	2,115	2,547	3,175
22 Banka	498	643	948
48 Diğer	1,617	1,904	2,227

Kaynak : İstanbul Sanayi Odası; **Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi;**
Bankalar Birliği Yıl Sonu Tablo Bilançoları

Tablo 5'de ise daha sınırlı bir kapsam içinde, yalnız büyük 70 şirketin üç yıllık bilanço kârlarının karşılaştırılması veriliyor. Bunlar 1976'dan önceki bilgileri bir ölçüde tamamlayan bulgular niteliğindedir. 1976 yılı için bu derece geniş bilgiler henüz yayımlanmadı. Yalnız 1973 Ekim'inden beri derlenmekte olan ve 40 tekelci firmanın hisse senetlerinin piyasa değeri temel alınarak hesaplanan hisse senetleri endeksi ilgili tekellerin yıl boyunca kârlılığına ışık tutabilir. (Tablo 6)

TABLO 6

HİSSE SENETLERİ ENDEKSİ
(12.10.1973)=100

	1974	1975	1976
Ocak	101.97	99.32	110.72
Şubat	102.83	97.16	111.13
Mart	103.66	102.02	113.07
Nisan	104.92	100.31	110.80
Mayıs	105.10	99.32	113.40
Haziran	105.27	97.08	113.63
Temmuz	103.79	97.54	114.71
Ağustos	103.67	96.52	115.09
Eylül	102.96	99.50	112.94
Ekim	104.22	100.53	113.93
Kasım	101.30	106.58	11.59
Aralık	100.19	108.04	—

Kaynak: **Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**

1976 yılına ilişkin büyük burjuvazinin kendi değerlendirmeleri de TÜSİAD tarafından bir anket biçiminde incelenmiş. Bu ankete yanıtlar, özel kesim büyük imalat sanayi üretiminin % 40'ını oluşturan 314 firmadan gelmiştir. (*)

Bu anketin sonuçlarına göre 1976'da durumlarını "iyi" ya da "çok iyi" gören firmaların oranı daha önceki yıllardakinden belirgin olarak yüksektir. Özellikle yıllık ciroları 500 milyon liranın üzerinde olan tekellerin % 77'si 1976'yı "iyi" olarak değerlendiriyorlar. Önümüzdeki yılda kârlarının artacağını bekleyen firmaların oranı da daha önceki yıllara göre belirgin bir biçimde yüksektir. (1974'de % 25, 1975'de % 29 ve 1976'da % 35)

Yıl içinde, sanayi sermayesiyle banka sermayesi arasındaki bütünleşme sürmüştür. Koç Holding Garanti Bankası'nın, Akbank'ın sahibi Sabancı Holding, Yapı ve Kredi Bankası'nın, Hür Holding de İstanbul Bankası'nın hisse senetlerini satın almaya başlamış ve büyük ölçüde bütün denetimi ellerine geçirmişlerdir. Bankalar Kanunu'nun açıklarından yararlanmak amacıyla Bankaların büyük sermaye grupları arasında paylaşılması sürdürülmektedir. Bankalar, şirketlere kredi verirlerken sermaye ile sınırlı kalmak zorunluğunda olmalarına karşın, iştiraklerine diledikleri ölçüde kredi açma olanağına sahiptirler. Bu nedenle de büyük sermaye grupları, bankaları da yönetimlerine alma girişimindedir.

Tekelleşmenin bugünkü yasalara göre hukuki bir örgütlenme biçimi olan holdingleşme 1976'da sürmüş, 13 yeni holding kurulmuş, Ağustos sonuna kadar da diğer 13 tanesi sermaye arttırmıştır. Holdingler, bir yandan diğer şirketlerin sermayelerini kontrolda bir merkez görevi görürken, diğer yandan da yasalar çerç--evesinde vergi ödeme dönemini geciktirebilmekte, dolaylı vergi kaçırabilmektedirler. Bu nedenle holdingleşme son yıllarda gederek artan bir biçimde hızlanmaktadır.

Tekelci kesim için 1976 yılı aynı zamanda uzun vadeli borçlanma olanağının güçlendiği ve bu olanağın geniş çapta kullanıldığı bir yıl da olmuştur. 1.7 milyar liralık özel tahvil piyasaya çıkarılmıştır. Bununla birlikte 1976'da tahvil satışları bir önceki yılın gerisinde kalmıştır. Tahvil taleplerindeki bu daralmaya karşın tahvil ihracının hızlanmasının temel nedenini bugünkü Bankalar Kanunu içinde bulma olanağı vardır. Şirketlerin kredi kullanma sınırları bu kanun ile belirlenmiştir. Bu sınırın üzerinde krediden yararlanmak isteyen şirketler, faiz koşullarının elverişliliğinden yararlanarak tahvil çarakmaktadırlar. 1976 yılında tahvillerin doğrudan tasarruf sahiplerine satılmasında güçlüklerle karşılaşılacağını öngören özel sektör, Merkez Bankası Meclisi'ne 1976 Ocak'ında bir karar aldırarak, bankaların tahvil satın almaları durumunda bunun için kullandıkları mevduat kaynaklarından ayrılacak munzam karşılık oranının düşürülmesini sağlamıştır. Böylece, büyük tekelci sermaye, denetimi altındaki bankalardan aldığı kredinin sınırını Bankalar Kanunu'ndaki sınırın üzerine çıkarmakta ve kendi sermayeleri kadar yeni bir borçlanma olanağı daha yaratmaktadırlar.

Tekelleşmenin vardığı boyutlar ve son yıllarda görülen hızlı kâr artışları aynı zamanda dayanıklı tüketim mallarına olan talebin giderek yaygınlaşması ve yerleşmesi Türkiye sanayi için ara mallarına olan talebin giderek yaygınlaşması ve yerleşmesi Türkiye sanayi için ara malları sektörlerinin kurulmasına olanaklar sağlamıştır.

DPT'nin ve özel kesimin yayınlarında son yıllarda ara malların kesimine olan yatırımların arttığı belirtilmektedir. DPT bir ölçüde bunu 1969-73 döneminde dayanıklı tüketim mallarındaki gelişmeye dayanarak öngörmüş ve giderek ara malları sanayiinin kârlılığının artacağını belirtmişti. Dayanıklı tüketim mallarının Türkiye'ye, batıdaki örneklerinin aksine, patlamalarla girmesi ve bu mallara olan talebin gücünü sürdürmesi, sanayinin yapısıyla birlikte böyle bir gelişmeyi zorunlu kılmaktadır. Bilindiği gibi, tüketim mallarının yüksek ithalat gereksinimi ve dış ti-

(*) Firmaların şehirlere göre dağılımında 139 firmayla İstanbul, sektörel dağılımında ise sırayla 43 ve 42 firmayla, dokuma ve gıda başta gelmektedir.

carette son yıllarda ortaya çıkan olumsuz durum, ara mallarında yatırımları gerektirmektedir. Artan oto-finansman olanakları, 1974'den beri montajcılığa görece daha büyük yatırım gerektiren aramallarına kaymayı kolaylaştırmaktadır.

Özel sektörün 1976 yılında daha yoğun bir biçimde yabancı sermayeyle işbirliği arama nedenleri arasında aramalları sanayi için gerekli teknolojiden yoksun olması da sayılabilir. Öte yandan, dayanıklı tüketim mallarına olan talebin yerleşmiş, kalıplaşmış bir biçim alması ve bu talebin taksitli, kredili satışlar yoluyla desteklenmesi 1969-73 devresindeki patlamalı gelişme yerine kendisini pazarın genişlemesi biçiminde göstermektedir.

Tüketim kalıplarının, son yıllarda ortaya çıkardığı bu durum yanında, gıda sanayi mallarına olan talebi de korur bir biçimde gelişmesi ihracatı söz konusu edilen gıda mallarında hızla karaborsa yaratmaktadır. Görünüşde büyük sermaye yüksek tüketim eğiliminden yakınmakta ve tasarrufların arttırılması çağrıları yapılmaktadır. Gerçekte ise, yatırımlardaki son yıllarda görülen gelişmelerin böyle bir yakınmayı gerektirmediği, aksine tüketimdeki bu gelişmelerden sermayenin hoşnut olduğu görülmektedir.

Geçmiş yıllarda tasarruf mevduatındaki yükselmelerden kaynaklanan kredi satışları, 1976 yılında tasarruf mevduatlarında görülen yavaşlama nedeniyle başka kaynakları gerekli kılmıştır. Enflasyonun son 6 yıldır alışılmış olan hızın da ötesinde gerçekleşmesinin, geçinme koşulları üzerindeki baskısı sonucu tasarruflar mutlak olarak da gerilerken tasarruf mevduatlarında (11 aylık verilere dayanarak) artış hızı daha önceki yılların artışının çok gerisinde kalmıştır. Örneğin tasarruf mevduatları 1975'de % 19 artarken 1976'da ancak % 8 oranında artmıştır. 11 aylık mutlak mevduat artışı 11.9 milyar lirada kalmıştır. Dolayısıyla, bu kalemdeki artış da yalnızca % 9 olmuştur. Bu 11.9 milyar liralık artışın 3.5 milyar lirası ticari, 4.2 milyar lirası vadesiz tasarruf, 1.7 milyar lirası vadeli tasarruf ve 2.5 milyar lirası da resmi mevduattan kaynaklanmıştır.

TABLO 7

MEVDUAT VE KREDİLER
(Milyar TL.)

	Ara. 1974	Kas. 1975	Değ. %	Ara. 1975	Kas. 1976	Değ. %	Mutlak Farklar 1975	1976
MEVDUATLAR								
Vadesiz Ticaret	22.6	27.9	23.5	32.1	35.7	11.1	5.3	3.6
Vadesiz Tasarruf	39.8	47.3	18.8	52.8	57.0	8.0	7.5	4.2
Vadeli Tasarruf	24.8	28.0	12.8	30.1	31.8	5.7	3.2	1.7
Diğer	11.8	16.7	40.8	17.4	19.9	14.1	4.8	2.5
Toplam	99.1	119.9	21.0	132.4	144 .3	9.0	20.8	11.9
KREDİLER								
Tarım	24.8	31.2	25.9	33.3	35.5	6.7	6.4	2.2
Sanayi	4.3	5.2	23.3	5.2	6.5	23.4	1.0	1.2
Küçük Sanat.	2.5	3.8	50.3	3.9	6.1	53.9	1.3	2.1
İpotek krş.	4.0	4.2	5.5	4.5	5.0	9.9	0.2	0.4
Diğer	60.2	84.2	39.9	92.0	118.0	28.3	24.0	26.0
Toplam	95.7	128.9	34.6	139.0	171.0	23.0	33.1	32.0

Tablo 7'nin incelenmesinden çıkan diğer sonuçlar arasında kredilerle ilgili gelişmeler dikkat çekmektedir. 1975 ve 1976 artışları karşılaştırıldığı zaman toplam kredilerin 1976'da, bir önceki yıldan bir milyar lira geride, yani 32 milyar lira olarak gerçekleştiğini ve bunun da çok büyük bir bölümünü (26 milyar lira) ticari amaçlı kredilerin oluşturduğu görülüyor. Büyük sermaye gruplarının kendi dağıtım şebekelerini doğrudan kurarak, bir bölümünü giderek denetimine alarak ve banka kredileri yoluyla ticari sermayeyle ilişkilerini geliştirmesi artık açık bir görünüm almaktadır.

Mevduat ve kredilerle ilgili gelişmeler birlikte incelendiğinde ortaya çıkan sonuçlardan biri krediler için gerçek yurt içi tasarruflar dışında kaynaklar kullanılmış olmasıdır. Bunlar arasında Merkez Bankası'nın kaynaklarının özel sektör için israf edilmesi ile son birkaç yılın aktüel bir konusu olan DÇM (dövize çevrilebilir mevduat) kullanımı ve dış borçlanma gelmektedir.

DÇM girişleri aracılığıyla, 1976 yılında bankalar toplam 13 milyar liralık kredi olanağı sağlamışlardır. Kısa devreli bir borçlanma yolu olan DÇM'ler MC iktidarının bu yöndeki politikasına da ışık tutmaktadır. Gerçekten, MC İktidarıyla birlikte Türkiye'nin dış borçları iki yıl içinde iki katdan fazla artmıştır. Cephe iktidarının borçlarının çoğunlukla kısa vadeli ve yüksek faizli olması, dış borçlar sorununu ağırlaştıran bir gelişmedir. Halen Türkiye'nin dış borçları ana para ve kullanılan miktar olarak 7 milyar doları aşmış bulunmaktadır. Faiz yükü ise bunun yarısı civarında tahmin edilmektedir.

Bir ülkenin dış borçluluk durumu, genellikle ihracat gelirlerine oranlanarak değerlendirilmektedir. Dış borçları bir yıllık ihracat gelirinin iki katını aşan ülkeler "tehlikeli" durumda sayılmaktadır. Türkiye'nin dış borçları ana para olarak, önümüzdeki birkaç yılda 2 milyar doların üzerine çıkması olanaksız olan ihracat gelirinin 4 katına yakındır. Burada, Türkiye'nin aynı zamanda 1 milyondan çok işçisi yurt dışında çalışan bir ülke olma niteliği de dikkate alınırsa ve bir milyar doların altına inme eğilimi gösteren yıllık işçi dövizi gelirleri de (1976'da 983 milyon dolar) değerlendirme konusu yapılsa, dış borçlar gene de döviz gelirlerimizin iki katını aşmaktadır.

Dış borçluluk durumunun değerlendirilmesinde bir başka gösterge, yıllık dış borç ödemelerinin yıllık ihracat gelirlerine oranlanmasıdır. Türkiye'nin yalnızca

TABLO 8

ÇEŞİTLİ ÜLKELERİN BORÇLULUK DURUMLARI

	Rezervlerin kaç aylık ithalatı karşılıyabileceği	Borç Servis Ödemelerinin ihracata Oranı 1975	1976 *	1977 **
Güney Kore	3.2	14	18	21
Türkiye	2.3	8	10	15
Endonezya	3.0	10	9	11
Filipinler	4.8	7	7	9
İran	6.6	5	5	5
Tayland	7.0	2	2	2
Malezya	6.2	0	1	2

* Kestirim
** Öngörü

Kaynak: Dünya Bankası, IMF, BIS

uzun vadeli dış borç ana para ve faiz ödemeleri 1977 yılında 410.4 milyon dolardır. Bunun ihracat gelirlerine oranı yüzde 20 dolayında hesaplanmaktadır ki, bu oranın kısa vadeli DÇM ve banker kredisi, (yabancı bankaların ülkemize açtığı krediler) ödemeleriyle birlikte yüzde 20'yi de aşacağı kesindir.

Bir başka gösterge de, dış borçlarla ilgili servis ödemelerinin ihracata oranıdır. Bu oranın 1977 yılında yüzde 15'e varacağı tahmin edilmektedir. Tablo 8'den görülebileceği gibi Türkiye bu gösterge açısından da Güney Kore'den sonra dünyanın en kötü durumundaki ikinci ülkesidir.

Cephe iktidarı döneminde (Mart 1975'den Aralık 1976 sonu) 3 milyar 6 milyon dolarlık ihracat gerçekleşmiştir. Aynı süre içinde 2 milyar 30 milyon dolarlık işçi dövizi girişi olmuştur. Toplam 5 milyar 36 milyon dolarlık döviz gelirine karşılık, yapılan ithalat 8 milyar 693 milyon doları bulmuştur. Aradaki 3 milyar 657 milyon dolarlık fark bütünüyle borçlanılarak karşılanmıştır. Döviz rezervlerinin Türkiye için kritik nokta olarak kabul edilen 1 milyar dolar seviyesine gelmiş olması, rezerv eritme yolunu geniş çapta tıkamıştır.

Cephe iktidarı göreve başladığında, Türkiye'nin tamamına yakın bölümü uzun vadeli proje kredilerinden oluşan 3,2 milyar dolarlık dış borcu bulunmaktaydı. Dış borçlar iki katı aşan bir oranda arttırılırken bu artış içinde uzun vadeli proje kredilerinin payı küçük olmuştur. Bu, Tablo 9'da MC işbaşına geldiği tarihteki ve bugünkü durum karşılaştırılarak görülebilmektedir.

TABLO 9

DÖVİZLE ÖDENECEK UZUN VADELİ BORÇLAR

(Milyon Dolar)

	Kullanılan	Kullanılmayan	Sağlanan	Faiz
Mart 1975	2. 983	1. 157	4. 140	1. 718
Kasım 1976	3. 404	1. 567	4. 971	2. 013

Kaynak : Merkez Bankası

Bu borçların üçte biri önümüzdeki beş yıl içinde ödenecektir. Önümüzdeki beş yılın uzun vadeli proje kredisi borçlarına ilişkin ödeme plânı Tablo 10'da verilmektedir.

TABLO 10

UZUN VADELİ BORÇLAR ÖDEME PLANI

(Milyon Dolar)

	Anapara	Faiz	Toplam
1977	217.6	192.8	410.4
1978	280.6	187.2	467.6
1979	374.5	173.0	547.5
1980	385.5	156.7	542.2
1981	299.1	140.7	439.8

Kaynak: ANKA

Uzun vadeli borçların dış borç artışındaki payının küçüklüğüne karşın kısa vadeli dış borç yükü hızlı bir artış göstermiştir. Merkez Bankası'nın durumunun incelenmesiyle görülebileceği gibi, Mart 1975'de 1 milyar 390 milyon dolar olan döviz yükümlülükleri Aralık 1976 sonunda 4 milyar 192 milyon dolara çıkmıştır.

Merkez Bankası'nın döviz yükümlülüklerinin Mart 1975'de, 1 milyar 192 milyon dolarlık büyük bölümü ithalata (akreditifi açıldığı halde döviz karşılığı gönderilmeyen ithalat) aitken, Aralık 1976'ya göre DÇM ve banker kredileri önem kazanmıştır. Aralık 1976'da ithalata ilişkin döviz yükümlülükleri, 1.8 milyar dolara varmıştır. Bunun, sürekli değişim içindeki 500 - 600 milyon dolarlık bölümü, yabancı muhabirlere transfer emri verildiği halde Merkez Bankası kayıtlarına geçirilmeyen fiili ödemelere aittir. MC devrinde altın ve döviz rezervlerindeki gelişmeleri izleyebilmek için bir ölçüde Tablo 11'den yararlanılabilinir. Yalnız altın ve döviz rezervleri durumunu bu tablonun tam olarak yansıtmadığı da bilinmektedir.

TABLO 11

REZERV DURUMU
(Milyon Dolar)

	Mart 1975	Aralık 1976
Toplam	1321,2	1060,0
Merkez Bankası	1321,2	988,0
– Altın	146,4	146,4
– Döviz	1174.8	841,6
Özel Bankalar	–	62,0

Kaynak : Merkez Bankası

Cephe iktidarı göreve başladığından bu yana görünüştü mevcut döviz rezervlerinin 350 milyon dolarını eritmiştir. Ancak, gerçek durum bundan çok farklıdır. Mevcut döviz rezervleri içinde BIS'den (Uluslararası Ödemeler Bankası) sağlanan 150 milyon dolarlık kredi de (Aralık 1976) yer almaktadır. Bu kredi, 6 ay süreli olarak ve kullanılmamak kaydıyla, faiz karşılığı verilmiştir. Tek amaç, Türkiye'nin rezervlerini gerçekte olduğundan yüksek göstererek kredi alabilirliğini arttırmaktır.

Ayrıca, yukarıda da değinildiği gibi yaklaşık 500 - 600 milyon dolarlık ithalatın fiilen ödemesi yapılsın diye muhabir bankalara talimat verildiği halde, bu durum Merkez Bankası kayıtlarına geçirilmemiştir. Böylece gerçekte ancak dış seyahat harcamalarına yetecek düzeyde kalmış olan rezervler (yaklaşık 200-250 milyon dolar) yetersiz de olsa kâğıt üzerinde var görünmektedir.

Mart 1975'de 120 milyon dolar düzeyinde olan tasfiye halindeki DÇM kredileri 1976 sonunda 1 milyar 771 milyon dolara varmıştır. Ayrıca, 600 milyon dolar dolayında çok kısa vadeli banker kredisi de kullanılmıştır.

1973 yılında, tutarı birkaç yüz milyon doları aşmamakla birlikte, faiz yükünün ağırlığı ve enflasyonist etkileri nedeniyle kapatılan DÇM yolunu yeniden açan Cephe iktidarı, bu kredilere verilecek faizin, Türkiye'de uygulanan faiz oranları içinde kalmak kaydıyla, Avrupa Para Piyasası'nda geçerli faizin en fazla yüzde 1.75 kadar üzerinde olabileceğini hükme bağlamıştır. Ancak, Türkiye'nin döviz gereksinimi artarken DÇM kredilerinin ilk günlerdeki hızını kaybetmesi yüzde 6'lık ek faizlere kapı açmıştır. Uluslararası finansman çevrelerince dikkatle izlenen Institutional Investor Dergisinin Kasım 1976, International Reports'un da 10 Aralık 1976 tarihli sayılarında bu durum "Türkiye hediye dağıtıyor" biçiminde ilan edilmiştir.

Büyük bölümü bir yıl vadeli olan DÇM kredilerine verilen bu faiz farkları, Merkez Bankası'nın kendi tarihinde ilk defa olarak zarar etmesine neden olmuştur.

Durum Maliye Bakanlığı Teftiş Heyetince ele alınmıştır. Konuyla ilgili olarak bir rapor hazırlayan Maliye Bakanlığı müfettişleri, Merkez Bankası ve hazine nezdinde tahkikat kararı almışlardır.

Cephe İktidarı Uluslararası Para Fonunda (IMF) da büyük tutarda borç kullanmıştır. Tablo 12'de görüldüğü gibi Türkiye kotasına göre fondan en fazla kullanım yapan ülkeler arasında üçüncü sırada yer almaktadır.

TABLO 12

IMF'NİN BORÇ VERME KOTASINA GÖRECE BORÇLULUK ORANLARI

Güney Kore	5.02
İtalya	3.46
Türkiye	3.23
Filipinler	2.67
İspanya	2.45
Yunanistan	2.38
Finlandiya	1.98
İngiltere	1.61

Kaynak : Dünya Bankası, IMF, BIS

Fonun, kotasını aşan ölçüde borçlanan ülkelere yoğun baskılar yaptığı bilinmektedir. Cephe iktidarının IMF'den 1975 yılı kullanımı 301 milyon dolar, 1976 yılı kullanımı ise 149 milyon dolardır.

Para piyasalarından kaynağı meçhul fonları DÇM olarak toplamayı yeğleyen Cephe iktidarı, Avrupa Para Piyasası'ndan orta vadeli kredi sağlamakta da başarısız kalmıştır. 1975 yılında, BOTAŞ 150 milyon dolar, Türkiye Sınai Kalkınma Bankası (TSKB) da 20 milyon dolarlık kredi almıştır. 1976 da ise Devlet Yatırım Bankası 150 milyon dolar, TSKB de 25 milyon dolar sağlamıştır. 1977'de en fazla 250 milyon dolarlık bir olanak görülmektedir.

1976 yılı içinde kredilere kaynaklık eden DÇM ve mevduat dışında önemli bir kaynağın da Merkez Bankası olduğu belirtilmişti. Gerçekten, yıl içinde bankalar kesimine Merkez Bankası kanalıyla 11.8 milyar lira kredi açılmış, bu kredinin 5.1 milyar liralık bölümü mevduat munzam karşılıkları ve Merkez Bankası'ndaki mevduatlar aracılığıyla geri dönmüş, 6,7 milyar liralık bölümü ise bankaların kullanımına sunulmuştur.

Kredilerin sektörel dağılımları ilginç gelişmeler göstermektedir. Tarıma açılan kredilerin toplam içindeki payı Tablo 7'den görüleceği gibi 1975 den 1976'ya % 24den % 21 e düşerken, dağıtım ve ticaret sektörlerinin kullanımının ağırlık taşıdığı ticari krediler toplamın % 66 sından % 69'una çıkmıştır. 1976'ya ilişkin ayrıntılı bilgi bulunmamakla birlikte 1970 ve 1975 yılları bilgileri karşılaştırıldığında dağıtım ve hizmetler sektörünün kredilerinde belirli bir artış olduğu görülmektedir. 1970 yılında toplam banka kredilerinden % 21.5 pay alan dağıtım ve hizmetler sektörü, 1976 yılı sonunda payını % 30.3'e çıkarırken, sanayinin payı aynı dönemde % 27.6 dan % 25.5'e düşmüştür. Bu gelişme dağıtım şirketlerinin yatay tekelleşmesinin ve kâr oranını arttırmak için dağıtım şirketlerine verilen önemin göstergesidir. Banka kredilerinden yararlanan dağıtım ve hizmetler sektöründeki firmaların

"büyük ölçekli" olduğu gözönünde tutulursa, gerçekte büyük sanayi sermayesinin elinde bulunan dağıtım örgütlerinin kredilerden yararlandığı ortaya çıkar. Dağıtım sektörünün sanayi sermayesi ile sıkı ilişkilerine bir örnek olarak Koç Holding iştiraklerinin durumu incelenebilir. Koç Holding'in otomotiv-bisiklet üretimi için örgütlenmiş 6 şirketi varken aynı dalda dağıtım şirketlerinin sayısı 14'tür. Her üretim şirketine ikiyi aşkın dağıtım şirketi düşmektedir. Dağıtım şirketlerinin % 24'ü geçen faiz maliyetli banka kredilerini kullanmaları doğrudan piyasa fiyatına yansıtılmaktadır.

1976 yılında, kredilerin artış hızı, mevduattaki gelişmenin önemli ölçüde üstünde gerçekleşirken, gene de bir önceki yılın gerisinde kalmıştır. Buna karşın, büyük burjuvazinin her yıl Haziran ayında ortaya çıkan kredi darlığı yakınmaları 1976 yılında görülmemiştir. Burada başlıca iki nedenden söz edilebilir. İlki, 1975 yılında gerçekleşen yüksek kârlar bir ölçüde otofinansman için kullanılarak kredilere bağlılık azaltılmıştır. Diğer neden, DÇM'lerle ilgilidir. DÇM'lerin büyük firmalar tarafından yurda sokulması ve bu firmaların bankaları yalnız "işlem merkezi" olarak kullanmaları ve DÇM'lerden oluşan kredilerden öncelikle yararlanabilme olanaklarını ellerinde tutabilmeleri, kredi mekanizmasını zaten denetlemekte olduklarını göstermektedir.

1976 yılında Merkez Bankası kaynaklarının kullanımında emisyon artışılarının ötesinde kamu finansmanını sağlayıcı bir kolaylık olarak döviz borçlarının yükseltilmesine gidilmiştir. Döviz mevcutları DÇM toplamının çok altına düşmüştür. Yıl içindeki DÇM girişlerinin Merkez Bankası hesaplarına borç olarak işlenmesi sonucu, bir yandan döviz mevcutlarındaki gerilemenin bir bölümü karşılanırken, bir yandan da emisyonu arttırıcı faktörlerin etkisi dengelenmiştir.

Yıl içinde Merkez Bankası kanalından kamu girişimlerinin desteklenmesi için 33.2 milyar liralık kredi açılmıştır. Bu kredilerin 6.2 milyar liralık bölümü mevcut buğday stoklarının finansmanı için kullanılırken, 4.8 milyar liralık bölümü Tekel açıklarının kapatılmasına, 5 milyar lirası da Hazine'nin cari harcamaları için kullanılmıştır. Buna karşın, özel kesimin girdi olarak kullandığı ve kamu kuruluşlarınca üretilen mal ve hizmetlere hükümet tarafından zam yapılmamasının bedeli olarak kamu iktisadi teşekküllerinin (KİT) finansmanı için, 15.8 milyar lira kullanılmıştır.

Toplam 33.2 milyar liralık ek kaynak Merkez Bankası tarafından kamu kesiminin finansmanı için kullanılırken emisyonda da 11.1 milyar liralık bir artış gerçekleşmiştir. Bu artış 1974 yılında Kıbrıs'a asker çıkarılmasının ardından ortaya çıkan durum dışında planlı dönemin hem mutlak, hem de hız olarak en yüksek artışıdır. Yıl içinde Merkez Bankası'nın emisyon artışını önleyici tek girişimi ithalat bedellerinin tümünün Merkez Bankası'na yatırılması zorunluluğunun getirilmesiydi. Bu karar temelde, ithal maliyetini arttırıcı ve ithalatı güçleştirici bir nitelik taşıyordu. Sanayicilerden gelen tepkiler, bankaların Merkez Bankası kaynaklarından yararlanma olanaklarının iki katına çıkarılmasıyla karşılandı. Dolayısıyla, bu girişimin önemli sonuçları arasında kamu kesimi finansmanının hızlandığı bir dönemde Merkez Bankası'nın geçici bir süre güçlendirilmesi ve emisyon artışının yavaşlatılmasını sağlaması, ithal taleplerinin bir ölçüde kısılması ve ithalatın iç maliyetinin arttırılması sayılabilir. Fakat, en önemlisi mali olanakları geniş, daha kolay kredi bulan ve mal bedelini önceden yatırma olanağı bulunan büyük, tekelci sermayenin ithalatı denetimi altına almasının sağlanmasıdır. Tablo 14'e ek dipnotta görülebileceği gibi, 1976 yılı ithalatı rekor düzeye varmıştır, dolayısıyla alınan önlemin ithalatı kısması gibi bir etkisi olmamıştır. Belki ithalatta maliyetler yükselmiştir. Ama bunun fiyatlara yansıtılmasının bir sorun olmadığı bilinmektedir. Daha ilerde görüleceği gibi, ithalatın özel sektörün payının artması ve bunun denetiminin tekelci sermayeye devredilmesi ekonomik bunalımların tekellerin güçlendirilmesi için araç olarak kullanıldığını gösteren diğer bir delildir.

Büyük sanayi sermayesi bu denetimini, ekonominin genel gelişimine özen göstermeden, bütünüyle kendi güçlenmesini sağlamak yönünde kullanmaktadır. Bu

bakımdan gerektiğinde dışa bağımlılığını arttırmakta sakınca görmemekte ve bunun uzun dönemdeki kendi gelişmesi bakımından doğurabileceği olumsuz etkilere de önem vermemektedir. Yabancı sermayeyle doğrudan ve dolaylı bütünleşmesinin ekonomiye maliyetinin yüksek olması sermayenin kârlarını arttırdığı sürece göz ardı edilmektedir. Dış ticaret dengesindeki giderek büyüyen açık, ithal fiyatlarındaki olumsuz gelişmeler ile geri ve bağımlı teknolojinin yükü çalışanlara aktarılabildiği sürece, bunun olası kâr yükseltici etkileri hoşnutlukla karşılanmakta ve bütün bu oluşumlar yerli sermayece desteklenmektedir.

TABLO 13
BİR LASTİK FİRMASINDA GİZLİ KAR TRANSFERİ: TRANSFER FİATI

	Miktar (Ton)	CIF Fiyatı (TL / ton)	Firma İthal Fiyatı (TL/ton)	Fark (TL/ton)	Gizli Kâr Transferi (bin TL)
Karbon karası	4 022	4 886	5 598	712	2 867
Tabii kauçuk	5 432	7 462	11 210	3 748	20 362
Sentetik kauçuk	3 876	6 034	11 174	5 140	19 927
					43 156
Firmanın resmi kâr transferi					12 240

Kaynak : S. Kamu, Çok Uluslu Şirketler... Ekim 1975, DPT - Teksir, s.23

Tablo 13'den görülebileceği gibi dışa bağımlı bir sektörde gösterilen ithal fiyatları ortalama dünya fiyatlarının yaklaşık % 50 üstündedir. Bu yolla hem maliyetler yüksek gösterilerek vergi kaçakçılığı yapılabilmekte, hem de yabancı ana firmaya bürokrasinin pürüzlerinden arındırılmış bir kolaylıkla gizli kâr transferi sağlanmaktadır. Böyle işlemler dışa bağımlılığı görece daha yüksek olan dallarda çok büyük boyutlara ulaşmaktadır. Bu arada dikkat edilmesi gereken bir gözlem vardır. Bu gibi dallarda yabancı sermayeyle bütünleşme aynı zamanda yabancı sermayenin uçlarının Türkiye'deki temsilcilerinin de bütünleşmesi (içerde birleşme) bazı durumlarda tek şirket ya da holdinge kadar izlenebilmektedir. Gene lastik örneği bu konuda ilginç ipuçları vermektedir. Türkiye'de üretim yapan üç uluslararası tekerlek lastiği şirketinin yerli firmalarının ortağı, bazı durumlarda da tek sahibi Koç Holding'dir. Bu durum Tablo 14'de gösterilmektedir.

Kâr transferi konusuna dönecek olursak, bu işlemin doğrudan bir sonucu kendisini, ithalat fiyatlarını etkileyerek dış ticaret hadlerinde göstermektedir. Türkiye'nin birim ithalat miktarının fiyatı, birim ihracat miktarının fiyatından daha hızlı artmaktadır. Eğer 1968'de bu değerlere 100 diyecek olursak her iki kalemin fiyatlarının gelişimi Tablo 15 sütun 2 ve 5 de gösterilmiştir.

İhraç edilen malların fiyatlarıyla ithal edilen malların fiyatları karşılaştırıldığında açıkça görülen ihraç edilen malların fiyatlarının ithal edilenlerin fiyatlarına göre düşmekte oluşudur.

İhraç edilen malların sürekli olarak ithal edilen mallardan geride kalışı sekiz yıllık kısa bir devrede 1968 fiyatlarıyla olmak üzere yaklaşık 5.5 milyar dolarlık toplam bir açığa ulaşmıştır. Yalnız aynı devrede fiyatlardaki olumsuz gelişmeler nedeniyle bu açığa bir 5.5 milyar dolar daha eklenmiştir. Böylece sekiz yıllık toplam dış ticaret açığı 11 milyar dolara ulaşmaktadır.

TABLO 14
ÜÇ LASTİK FİRMASINDA ORTAKLAR

	Goodyear Lastik-tikler T.A.Ş.	Türk Pirelli Las-tikleri A.Ş.	Uniroyal Endüst-ri T.A.Ş.
Şirket Sermayesi:	81 000 TL.	120 000 000 TL.	150 000 000 TL.
Sermaye Dağılımı:	% 66.67 yabancı % 33.33 yerli	% 51 yabancı % 49 yerli	% 60 yabancı % 40 yerli
Yabancı Ortaklar:	The Goodyear Tire – Rubber Co. ABD	Societe Internationale Pirelli, İsviçre. Pirelli SPA, İtalya. Dunlop Holdings Holdings Ltd. İngiltere	United States Rubber Co. ABD
Yerli Ortaklar :	29'u tüzel, 685'i gerçek toplam 714 yerli ortak: Ordu Yardımlaşma Kurumu Garanti Bankası Tatko Rıfat Yalman	Türkiye İş Bankası Tegenso Ticaret A.Ş. Eczacıbaşı İlaç Sanayi ve Ticaret A. Ş. Erenyol Teknik Malzeme Tic. ve San. A. Ş. Koç Grubu	Koç Holding A. Ş.

Kaynak: Y.Küçük, E. Türkcan, "Teknoloji Transferi Yoluyla Kimya Sanayinde Bağımlılığın Artışı", Ekim 1976, Teksir, s. 68

TABLO 15

DIŞ TİCARET (Milyon $)VE HADLERİ (1968 =100)

Yıllar	İthalat	İthal Fiyatları	1968 Fiyatlarıyla İthalat	İhracat	İhraç Fiyatları	1968 Fiyatlarıyla İhracat	Cari Açık	Reel Açık	Dış Ticaret Hadleri
1968	763.7	100.0	763.7	496.4	100.0	496.4	267.2	267.2	100.0
1969	801.2	101.4	790.1	536.8	100.5	534.1	264.4	256.0	99.1
1970	947.6	102.5	924.5	588.5	99.2	593.2	359.1	331.3	96.8
1971	1170.8	109.2	1072.2	676.6	106.6	634.7	494.2	437.5	97.6
1972	1562.6	112.5	1389.0	885.0	116.8	757.7	677.6	631.3	103.8
1973	2086.2	136.6	1527.2	1317.1	145.3	906.5	769.1	620.7	106.4
1974	3777.6	226.4	1668.5	1532.2	191.5	800.1	2245.4	868.4	84.6
1975	4738.6	252.6	1876.0	1401.1	192.0	729.1	3375.5	1146.3	76.0
1976*	4191.3	242.4	1729.1	1608.8	200.0	804.4	2582.5	924.7	82.8
Top.	20039.6		11740.3	9042.5		6256.8	10997.1	5483.5	

Kaynak: Ticaret Bakanlığı

** Not: Hesaplamalar için kullanılan diğer verilerin kapsamı açısından 1976 değerleri Ekim sonu olarak Alınmıştır. 1976 yılı ithalatı 5128.6 , ihracatı da 1960.2 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.*

Yukarıda değinilen gizli kâr transferinin yarattığı sonuçlar başta olmak üzere dış ticaret hadlerinde oluşan bu olumsuz durumun giderilmesi ve hatta reel açığın da giderek kapatılmasına ilişkin öneriler YURT ve DÜNYA'nın 1. sayısında dış ticaretin devletleştirilmesini konu alan yazıda verilmişti. Burada, dış ticaretteki açığın gelişmelerine ilişkin gözlemlerle yetinilmektedir. 1961 yılından başlamak üzere dış ticaret istatistikleri özel ve kamu sektörü ayrımı olarak incelendiğinde (Tablo 16), dış ticaret açığının astronomik düzeye ulaştığı son üç senede bu açık içinde özel sektör dış ticaretinden kaynaklanan payın arttığı görülmektedir.

TABLO 16

DIŞ TİCARETTE SEKTÖREL PAYLAR (Milyon dolar)

	Kamu Sektörü			Özel Sektör			
Yıllar	İhracat	İthalat	Açık	İhracat	İthalat	Açık	Toplam Açık içinde özel'in Payı (%)
1961	43.2	198.4	– 155.2	303.6	308.8	– 5.2	3.3
1962	40.4	240.9	–200.5	340.8	378.5	–37.8	15.9
1963	25.9	236.4	–210.5	342.2	451.2	–109. 1	34.1
1964	42.6	190.9	–148.2	368.1	346.6	–21.6	*
1965	62.0	179.6	–117.6	401.7	392.4	– 9.3	*
1966	62.9	258.8	–195.9	427.6	459.5	–31.8	14.0
1967	62.0	179.1	–117.1	460.3	505.6	–45.2	27.9
1968	56.6	217.2	–160.7	439.8	546.4	–106.6	39.9
1969	85.1	290.8	–205.7	451.7	510.4	–58.7	22.2
1970	69.9	375.6	–305.6	518.5	572.0	–53.6	14.9
1971	74.6	501.4	–426.8	602.1	669.5	–67.7	13.7
1972	136.8	678.6	–541.8	748.2	883.9	–135.8	20.0
1973	194.6	902.5	–707.5	1 122.1	1 183.8	–61.6	8.0
1974	203.4	1 721.6	–1518.1	1 328.8	2 056.0	–722.2	32.4
1975	179.4	1310.7	–1131.3	1.221.6	3 427.8	–2206.2	66.1

Kaynak: Ticaret Bakanlığı
** 1964 ve 1965 yıllarında son sütunun tanımlamasının yapılması mümkün değildir.*

1973 yılına varıncaya kadar kamu dış ticaret açıgı belirgin bir şekilde özel sektörünkinin üstündedir. Bu yıldan sonra ve özellikle, 1975 yılında (1976'ya ilişkin döküm henüz yayınlanmamıştır) artık durum tersine dönmüştür. Hem toplam açığın hızla artması, hem de bu açık içinde özel sektörün payının kamu sektörünü geçmiş olması birçok şey arasında büyük sanayi çıkarlarının ekonomik hayata egemenliğini artırmasının ve bunu giderek daha dışa bağımlı bir şekilde sürdürmesinin göstergesidir.

Gerçekten Comhuriyet boyunca kapitalist ilişkiler gelişip yerleştikçe ve hakim görünüm kazandıkça bu sürecin gerçekleştirilmesi için gerekli olan dışa bağımlı gelişme kendisini belirgin bir biçimde dış ticarette göstermiştir. Onar yıllık devrelere göre bakıldığında (Tablo 17) başlarda kısa bir süre dış ticaret fazlası bile görülen ve on yıllık toplam açıkların 200 milyon dolar dolayında olmasına karşın son yıllarda görülen, artık bir yılda onar yıllık devrelerin açıklarından daha fazla açık verilmekte oluşudur.

TABLO 17

TÜRKİYE'NİN DIŞ TİCARET AÇIĞI

Yıllar	Dış Ticaret açığı (Milyon dolar)	Dış Ticaret Hacmi (Milyon dolar)	İhracat (Milyon $)	Açık/Hacim (%)	Açık/İhracat (%)
1923-32	− 197.1	1 708	755.8	11.5	26.1
1933-42	144.6	1 701	922.9	*	*
1943-52	− 185.1	4 916	2 365.9	3.8	7.8
1953-62	− 1 349.0	8 037	2990.4	16.8	45.1
1963-72	− 3 007.1	13 884	5 438.7	21.7	55.3
1973-76	− 9 520.4	21 941	6 190.5	43.4	153.8
1973	− 769.1	3 403	1 317.1	22.6	58.4
1974	− 2 245.4	5 309	1 532.2	42.3	146.5
1975	− 3 337.5	6 139	1 401.1	54.4	238.2
1976	− 3 168.4	7 088	1 960.2	44.7	161.7

Kaynak : Ticaret Bakanlığı
** Açık olmadığı için anlamlı değildir.*

1976'ya ya da 1975'e bakıldığında dış ticarette görülenler şöylece özetlenebilir. Bu iki yıldan herhangi birindeki açık 1975'den önceki iki yılın açığına, ondan (1973'ten) önceki on yılın açığına ve gene Cumhuriyet'in ilk 43 yılının açığına eşittir. Bu gelişme bir ölçüde dış ticaret hacmir in hızla artmakta oluşuna bağlanabilirse de bütün açıklamanın bu yolla yapılamayacağı Tablo'nun 4. sütununa bakılarak anlaşılabilir. Dış ticaret açığının toplam dış ticaret hacmi içindeki payı da hızla artmaktadır. Bu oran 1975 yılındaki sıçramanın dışında kesintisiz bir artış göstermektedir. Son sütundaki bilgiyi şöylece özetleyebiliriz. İhracatın katı olarak dış ticaret açığı da artmaktadır. Bu oran 1960'larda bire birken, bugün artık bire ikiye varmıştır.

Bütün bu gelişmeler içinde dış ticaretimizdeki bölge ve mal dağılımlarına bakmak Türkiye kapitalizminin nitelikleri açısından aydınlatıcı bilgiler sağlamaktadır. İhracat hâlâ ağırlıkla tarım ve madencilik ürünlerinden oluşurken (Tablo 18) Şekil III'den görülebileceği gibi sanayinin hammaddeleri için dışa bağımlılığı giderek artmaktadır.

TABLO 18

1975 YILINDA İHRACATIN DAĞILIMI

	Değer (Milyon dolar)	Pay (%)
Tarım Ürünleri	793	56
Madencilik Ürünleri	106	8
Sanayi Ürünleri	503	36

Kaynak : Ticaret Bakanlığı

TABLO 19
DIŞ TİCARETİN ÜLKELERE VE GRUPLARA GÖRE DAĞILIMI (%)

YIL	AET	FAC	ABD	OECD	Arap Ülkeleri	Sosyalist Sistem	SSCB	Japonya	TOPLAM (Milyon dolar)
İTHALAT									
1961	46.0	16.7	27.5	84.2	3.0	8.5	1.7	2.6	507
1962	41.9	17.1	29.1	82.6	3.6	6.8	1.0	2.7	620
1963	40.2	15.1	30.6	81.2	3.3	7.9	1.3	2.3	688
1964	39.7	14.9	28.8	78.4	6.0	8.6	1.5	1.3	537
1965	39.2	14.7	28.1	78.0	9.4	10.7	2.9	1.6	572
1966	44.4	15.7	24.0	79.0	6.2	12.3	3.6	2.2	718
1967	48.1	19.5	17.9	77.2	6.4	14.0	4.0	2.5	685
1968	50.6	20.4	15.8	77.4	7.3	13.6	4.0	1.5	764
1969	48.0	18.4	19.3	79.6	6.2	12.7	4.2	1.1	801
1970	44.5	18.6	21.7	80.0	6.4	12.5	4.1	2.7	948
1971	48.8	17.9	14.7	78.3	8.6	11.7	5.5	2.2	1171
1972	43.1	19.3	12.3	78.6	7.6	11.1	7.7	2.1	1563
1973	54.8	21.0	8.9	77.9	10.0	9.4	6.0	2.8	2086
1974	45.2	18.0	9.3	71.0	18.3	7.6	2.5	5.3	3778
1975	49.3	22.3	9.0	73.9	17.2	6.0	1.6	4.5	4739
1976 *	45.8	18.6	4.4	76.7	19.5	6.5	1.9	4.1	4191
İHRACAT									
1961	47.5	14.7	18.8	76.8	9.7	9.3	1.3	0.6	347
1962	52.2	17.7	19.7	83.6	6.7	7.7	1.4	0.6	381
1963	53.2	16.8	13.5	81.1	6.8	10.1	1.9	0.8	368
1964	46.5	15.1	17.8	79.9	6.0	10.1	2.2	0.4	411
1965	44.4	15.6	17.8	74.2	6.1	16.4	4.1	1.1	464
1966	46.3	15.6	16.4	75.9	5.3	15.8	3.8	1.7	491
1967	42.3	16.1	17.8	76.0	5.1	17.1	5.4	5.1	522
1968	41.4	17.4	14.6	71.5	5.9	19.5	6.0	3.3	496
1969	46.8	20.9	11.2	72.2	6.3	18.8	5.6	2.4	537
1970	48.1	20.0	9.6	73.5	8.0	15.8	5.0	3.4	589
1971	45.7	19.4	10.2	72.9	10.7	13.4	5.1	1.6	677
1972	45.7	21.1	11.7	73.5	9.5	13.4	4.7	1.7	885
1973	46.4	16.8	9.9	72.1	12.3	11.7	3.8	1.3	1317
1974	46.8	22.4	9.4	70.6	13.6	12.4	5.1	1.2	1532
1975	43.9	21.8	10.5	70.3	14.1	9.4	5.3	2.0	1401
1976 *	46.8	18.0	10.5	75.2	10.9	9.3	4.2	2.1	1609

Kaynak: Ticaret Bakanlığı
** Ekim Sonuna Kadar*

Bugün bazı ağır sanayi kuruluşlarının işletilebilmesi için ithal edilecek kömüre, petrole, demire gereksinim duyulmaktadır.

Dış ticarette geleneksel olarak ABD'ye ağırlık verilen yıllar geride kalmıştır. Raporun geçen sayıda yayınlanan bölümünde belirtildiği gibi kapitalist dünyayı saran son ekonomik bunalım bazı yeni düzenlemeler gerektirmiş, ABD'nin nüfuz alanına giren bazı ülkeler Federal Almanya (FAC) ya da Japonya ile paylaşılmaya başlanmıştır. Federal Almanya'nın nüfuz alanına giren Türkiye'de dış ticaret ilişkilerine yön veren, bu yeni paylaşmadır.

Tablo 19'da AET (9 ülke) Federal Almanya ve ABD sütunlarının karşılaştırmasından ortaya çıkan sonuçlar ABD'nin gittikçe azalan payına karşın Federal Almanya'nın payının yükselmekte oluşudur.

Gerek ithalat ve ihracat, gerekse toplam hacim bakımından 1967 dolaylarında Federal Almanya'nın payı ABD'nin payını geçmeye başlamıştır. Bu gelişme aynı zamanda Ortak Pazar ile olan dış ticaretin ağırlığı belirli bir değişme göstermediği sırada ortaya çıkmıştır. F.Almanya'nın Ortak Pazar içindeki payı karşılaştırıldığında bunun 1961'deki üçte birlik bir orandan 1970'lerde yarıya ulaştığı görülmektedir. Son yılın olaylarının, bu gelişmelerin kurumlaştırılması yönünde bir girişim olduğu düşünülebilir.

Bağımlılık ve bütünleşme, özdeşleşme demek olmadığı ve ikincil çelişkiler ve uyumsuzluklar süregeldiği için gelişmeler ve artan çelişkiler Türkiye burjuvazisinin başlangıçta büyük bir isteklilikle sarıldığı AET karşısında bazı yönleriyle değişik bir tutum almasını gerektirdi. AET ortaklık anlaşmasının Türkiye'nin dışa bağımlı, kapitalist yoldan sanayileşmesi karşısında bazı noktalarda engeller çıkardığı anlaşıldı. Bu bakımdan burjuvazinin, genellikle sanayi kesimi AET anlaşmasına karşı sert çıkışlar yapmaya başladı. Yalnız, bunun anlaşmaya karşı bir tepki olduğunu, AET ile başka düzeyde bütünleşmeye her zamankından çok hazır ve zorunlu olduklarını belirterek yapmaya özen gösterdiler. AET yetkililerinin de, zaten bütünleşmekten anladıklarının bu olduğu 1976 yılı içinde açıkça ortaya çıktı. Türkiye sanayiinin ve genel olarak ekonomisinin büyük burjuvazisi için daha büyük vurgun ve sömürü olanakları taşıyan bir yapıya kavuşturulması ancak yabancı sermayeyle daha köklü ve koşulsuz bütünleşmeyle sağlanabilir. Büyük sanayi çevreleri bunda bir zorunluluk bulunduğunu çeşitli nedenlerle ve yollarla 1976 yılı içinde sık sık belirttiler. Hükümetten, yabancı sermayenin ihraca yönelik bir biçimde gelmesi koşulunun kaldırılmasını istediler. Giderek, ithal ikame edici dallarda da yabancı sermayenin bir isteklilik duymayabileceğini bile belirttiler. Onlar için önemli olan yabancı sermayenin gelmesi ve ara malları sanayiinin kurulmasında yardımcı olmasıydı. Kısaca, AET'ye ortaklık anlaşmasının formülasyonu düzeyinde karşı çıkılıyordu ama AET ülkeleriyle bütünleşmenin zorunluluğu da belirtiliyordu.

Arap ülkeleriyle olan ticaretin artışının (özellikle ithalat) başlıca nedeninin 1973'deki petrol fiyatlarına yapılan zam olduğu düşünülemez. Giderek miktar olarak da daha çok petrol ithal edilmekte olduğu yadsınamaz. Öte yandan hâlâ çok küçük oranlarda kalmasına karşın Japonya'nın da dış ticaret içinde ağırlık kazanmaya başlaması bu devrenin diğer bir gelişmesidir.

Gerek sosyalist sistemin bütünü ile, gerekse yalnız SSCB ile olan dış ticaret ilişkilerinde genel bir dalgalanma görülmektedir. Yalnız, bu arada ihracat içindeki payların ithalat içindeki paylardan düzenli olarak yüksek olması, toplam ihracatın ithalatın gerisinde kalması yanında, genel olarak diğer ülkelere göre daha dengeli bir ilişkinin varlığını kanıtlamaktadır. Benzer tablolar dış ticaret açığı için de oluşturulacak olursa buradan çıkan sonuç gerek sosyalist sistemle gerekse SSCB ile olan açığın hem çok düşük bir pay oluşturması, hem de bu payın giderek azalmasıdır. Gerekli hesaplama başlangıç yılı ve, 1976 yılı bilgilerinin tüm yılı kapsamaması nedeniyle onu da içine alan, son iki yıl için yapıldığında elde edilen sonuçlar Tablo 20'deki gibi özetlenebilir.

TABLO 20
DIŞ TİCARET AÇIĞI PAYLARI (%)

Yıllar	Sosyalist Sistem	SSCB	AET	FAC
1961	6.7	2.5	42.8	21.0
....				
1975	4.6	0.0	51.6	22.5
1976	4.8	0.5	45.2	19.0

Kaynak: Ticaret Bakanlığı

Dış ekonomik ilişkilerin genel olarak olumsuz bir biçimde gelişmesi kendisini Türk Lirası'nın sık devalüe edilmesi biçiminde göstermektedir. Tablo 21'den görülebileceği gibi gerek MC döneminde gerekse daha önceki geçici hükümetler döneminde (20 Eylül 1974'den beri) Türk Lirası'nın değeri 17 kez düşürülmüştür. Bu ortalama her 45 günde bir kur düşürülmesi demektir. MC döneminde ise bu daha hızlanmış, ortalama her 41 günde bir Türk Lirası'nın değeri düşürülmüştür. Türk Lirası'nın değeri dolar karşısında bu dönemde % 20 gerilerken, bunun % 18 lik bölümü MC dönemindeki ayarlamalardan oluşmuştur.

Bunların ötesinde 1976 yılında, işçi dövizleri için uygulanan kur değiştirilerek yeniden farklı kurlar uygulamasına geçilmiştir. İşçi dövizi girişlerinin hızlandırılması için uygulamaya konulan bu sistemin de döviz girişlerini arttırdığı söylenemez. Toplam döviz girişleri 1976 yılında 983 milyon dolarda kalmıştır.

Türk Lirası'nın yukarda belirtilenlerin ötesinde devalüe edildiği bilinmektedir. Bunun en belirgin yolu ihracatta uygulanan vergi iadesidir. İhracat dünya fiyatlarıyla yapılma zorunluğunda ve ihraç edilen malların maliyetleri dünya ortalamasının üstünde olduğu için hükümet ihracat yapan özel kuruluşları teşvik için vergi iadesi adı altında subvansiyon ödemektedir. Maliyetlerin yüksekliğinin nedenleri arasında geri teknoloji, yüksek faiz haddi ile kullanılan kredi, son zamanlarda önemli bir girdi payı oluşturan ithal hammaddeleri yoluyla yapılan kâr transferi ve en başta da daha düşük vergi ödeyebilmek için kârların düşük gösterilmesi amacıyla yapılan muhasebe oyunları sayılabilir. Dünya fiyatlarıyla rekabet edilememesi görüntüsünün altında aslında Türk Lirası'nın değerinin resmi değerinden düşük olmasından başka birşey yatmamaktadır. Bir dolar, 16.50 Türk Lirası olarak değil de, vergi iadesinin yol açtığı ek geliri içerecek biçimde yaklaşık % 20-30 daha yüksek olarak ayarlansa aynı sonuç sağlanabileceği halde, seçilen yol büyük sermaye uğruna kaynakların kapatılmasıdır. Bütün kurumsal yapısı ile 1976 yılı büyük, tekelci sermayenin güçlendirilmesi yılı olmuştur. Doların değerinin resmi olarak düşük tutulması ile ithalat karşılığını Türk Lirası cinsinden yatırabilen ithalatçı ve sanayiciler hammadde ve yatırım mallarını dünya fiyatından daha ucuza edinebilmektedir. Resmi kurla piyasa haddi arasındaki fark Merkez Bankası tarafından toplumsal fonların büyük sanayinin çıkarları için ziyan edilmesi yoluyla karşılanmaktadır. Bu mekanizma ithalatı körüklemekte ve aynı nedenle de ihracatı kösteklemektedir. Dolayısıyla ihracatta vergi iadesi gibi bir mekanizma kullanılarak bir kere de bu yolla toplumsal fonlar burjuvaziye peşkeş çekilmektedir. Her iki durumda da yük, başta işçiler ve tüm çalışanlar olmak üzere, toplumun büyük, tekelci sermaye dışı kesimlerine çektirilmektedir.

Türk Lirası'nın uluslararası değeri ile bu biçimde oynayarak, bunu emekçilerden burjuvaziye, kaynak aktarımının bir aracı yapan düzen aynı zamanda Türk Lirası'nın yurt içindeki değeri üzerinde oluşturduğu gelişmelerle de aynı amacı gerçekleştirmektedir. Paranın hızla değerini kaybetmesi, diğer bir deyişle, yüksek enflasyon

oranı yalnızca çalışanların geçim koşullarını zorlaştırmakla kalmıyor, aynı zamanda burjuvazinin kârlarının artmasını da sağlıyor. Bu bakımdan fiyat artışları da devalüasyonlar gibi iki ağızlı bir bıcak gibi çalışmakta, her hareketi emekçilerden kırparak sermayeye kâr üstüne kâr sağlamaktadır.

TABLO 21
FİYATLAR (1963 =100)

Yıllar	Toptan Eşya Fiyatları Endeksi	Ankara Geçinme Endeksi	İstanbul Geçinme Endeksi
1964	101.2	100.8	100.2
1965	109.4	107.6	104.8
1966	114.7	113.5	113.6
1967	123.4	120.6	129.6
1968	127.3	125.6	137.6
1969	136.5	132.7	144.2
1970	145.7	148.3	155.6
1971	168.9	180.7	185.2
1972	199.3	208.3	213.7
1973	240.1	241.2	243.6
1974	311.8	278.4	301.8
1975	343.2	331.4	365.8
1976	396.6	385.9	429.6

Kaynak: Ticaret Bakanlığı

Son yıllardaki fiyat artışları (Tablo 21) 1976'da da hızlanarak sürmüştür. Fiyatlar öylesine hızla artmaktadır ki, artık ortalama yıllık artışlar 50 puanın altına düşmemektedir. Verilerin yakından incelenmesi, geçinme endekslerinin toptan eşya fiyatları endeksinden daha hızlı gelişmekte olduğunu gösteriyor. Nitekim, Tablo 22'ye bakıldığı zaman yıl sonları bakımından 1976 fiyatlarının 1975'i ne derecede geride bıraktığının yanında fiyat artışlarındaki gelişmelerin özellikleri de görülmektedir.

TABLO 22

ÇEŞİTLİ MADDELERİN FİYATLARININ
BİR YILLIK ARTIŞLARI
(1963 =100)

	Aralık 1975	Aralık 1976	Artış Hızı (%)
Toptan Eşya Fiyatları	361	430	19
Gıda Maddeleri	379	448	18
Sanayi Maddeleri	331	400	21
Dokuma	326	448	37
İstanbul Geçinme Endeksi	389	464	19
Gıda	406	485	19
Etler	506	717	42
Aydınlatma, Isıtma	435	557	28
Giyim	326	397	22

Kaynak: Ticaret Bakanlığı

Bir yıl içinde et fiyatları % 42 artmıştır. Bu, Ocak 1977'deki Et-Balık Kurumu zammından önceki durumdur. Genel olarak gıda maddeleri % 19 luk bir artış gösterirken diğer geçinme kalemlerindeki artışlar çok daha fazla olmuştur.

Geçinme endeksinin alt kalemleri yanında aynı biçimde toptan eşya fiyatlarının alt kalemlerine bakıldığında, mutlak düzeyleri açısından gıda maddeleri (tarımsal ürünler) fiyatlarının sanayi malları fiyatlarının üstünde olduğu görülmektedir. Bu bir ölçüde 1974'de uygulanan taban fiyatları politikasının yansımasından kaynaklanmaktadır. Burada verilmemiş olmakla birlikte aylık fiyat dizilerinin incelenmesinden çıkan sonuç, verilen bilgilerle de doğrulanmaktadır. Tarım ürünleri fiyatları endeksi her ne kadar sanayi malları fiyatlarından yüksekse de artış hızları açısından geridedir. 1974'den sonra ve genel olarak son on yılın genel eğilimi de bu yöndedir. Bu arada dokuma sanayi fiyatlarının en geride başlayıp en başa geçmesi de hızlı bir fiyat artışını göstermektedir. Fakat aynı gözlemi desteklemesi gereken geçinme endeksinin bir alt kalemi olarak giyim eşyaları fiyatları ortalama bir hızla artmaktadır. Dolayısıyla, fiyat dizileri arasında olması gereken tutarlılığın bulunmaması, devletin fiyatlarla ilgili yayınlarına karşı duyulması gereken şüpheyi güçlendirmektedir. Gerçekten 1975 yılında resmi ortalama fiyat artış hızının % 10.5 olarak verilmiş olması 1976 yılında da % 19.1 olarak hesaplanması bu konuda yapılan çeşitli saptırmacalara kanıt olmaktan başka bir işlev görmemektedir. Hayat pahalılığının çok daha hızlı arttığı istatistiklere gerek bırakmayacak kadar kolaylıkla gözlenebilir bir durumdadır.

Fiyatların hızla arttığı o denli belirgin bir hale gelmiştir ki, bu durumdan hoşnut olması gereken sermaye sınıfı da sonunda fiyatların artışının nedenleri sorununa özel olarak eğilmeye başlamıştır. 1976 yılında yoğun bir biçimde bu konuda "araştırma" ve yayın yapan patron örgütleri sonunda fiyatların artışının başlıca nedininin ücretler olduğu propagandasını yapmaya başlamıştır. Böyle olunca, burjuvazi tarafından fiyat artışlarının araştırılmasının nedeninin ücretler üzerindeki baskıya bir kılıf uydurmak olduğu da ortaya çıkmıştır. Gerçekten, 1976 yılı gerek propaganda ve gerekse uygulama yönünden ücretler üzerindeki baskının yoğunlaştığı bir yıl olmuştur. Konunun 1976'da bu denli ağırlık kazanmış olması aynı gelişmelerin geriye uzanmadığı anlamına gelmemektedir.

DİE'nün imalat sanayi anketlerine dayanarak, 1963-76 yıllarını kapsayan bir hesaplama, aynı devrede reel ücretlerin düzenli bir biçimde işgücü verimlilik artışlarının gerisinde kaldığını göstermektedir. Bu yoldan arttırılan sömürü oranı normal oranın üstünde ve ötesinde bir sömürüyü içermektedir.

Tablo 23'den görülebileceği gibi imalat sanayiinde 1963 yılında 300 bin ve 1976 yılında 700 bin işçiyi kapsayan bir genişlikteki bulgular, işgücü verimliliğinin ilk bir iki yıl dışında sürekli olarak reel ücretlerin üstünde gerçekleşmekte olduğunu göstermektedir (Reel ücretleri hesaplamakta kullanılan fiyat endekslerinin asıl durumu son derece çarpıtılmasına rağmen bu gelişim görülmektedir). Son yıla ait bulguların hazırlanışındaki bazı yöntem değişikliklerinin doğurabileceği azalma dışında da bu iki gösterge arasındaki fark düzenli bir biçimde artmaktadır. (Sondan bir önceki sütun bu bulguyu özetlemektedir.)

Burada, doğrudan bir hesaplama yapmak olanağı ortaya çıkmaktadır. Tablo 23'deki toplam reel ücretleri gösteren sütun önceki sütunun sondan önceki değerleriyle çarpıldığında 1963 fiyatlarıyla olmak üzere verimlilik artışının gerektireceği toplam reel ücretler bulunabilmektedir. Son sütun bu tür bir hesaplamanın sonuçlarını vermektedir. 1963 fiyatlarıyla olmak üzere 14 yıllık süre boyunca çalışma kapsamındaki ortalama 500 bin işçiye ödenen toplam ücretler 61 milyar TL. sına varıyor. Halbuki, değinilen türden bir düzeltmeyle, ödenmiş olması gereken ücretlerin gene 1963 fiyatlarıyla toplam 74 milyar TL sına varacağı görülmektedir. Bu hesaplama, yalnızca, sömürü oranının 1963 deki düzeyinde tutulması durumunda ele geçmesi gereken ücretleri saptamaktadır, yoksa sömürü oranının sınırlandırılması yönünde bir hesaplama bunun ötesinde bulgular verecektir.

TABLO 23

İMALAT SANAYİNDE VERİMLİLİK VE ÜCRETLER (1963 – 1976)

Yıllar	Üretim (Milyon TL)	Sanayi malları fiyat endeksi (1963 100)	Toplam ücretler (Milyon TL)	İstanbul geçinme endeksi (1963 100)	Çalışanlar sayısı (Bin kişi)	Reel üretim (Milyon TL)	Reel toplam ücretler (Milyon TL)	İşgücü verimliliği (TL)	Reel ücret (TL)	Verimlilik Endeksi	Reel ücret Endeksi	Verimliliğin ücrete oranı	Verimlilik artışının getirdiği ücretler (Milyon TL)
1963	19636	100	2075	100	305	19636	2075	64380	6803	100	100	100	2075
1964	23068	102	2551	100	346	22616	2551	65364	7373	102	108	94	2398
1965	27058	106	2995	105	385	25526	2852	66301	7408	103	109	94	2681
1966	33918	110	3566	114	409	30559	3128	75372	7648	116	112	104	3253
1967	40310	116	4278	130	436	34750	3291	79702	7548	124	111	112	3686
1968	45661	118	4939	138	459	38696	3579	84305	7797	131	115	114	4080
1969	53681	121	6163	144	485	44364	4280	91472	8825	142	130	109	4665
1970	62995	132	7277	156	501	47723	4665	95225	9311	148	137	108	5038
1971	84328	154	9592	185	521	54758	5185	105102	9952	163	146	112	5807
1972	103191	171	11268	214	564	60346	5265	106996	9973	166	147	113	5949
1973	139408	185	14621	244	622	75356	5992	121151	9633	188	142	132	7909
1974	197018	256	19250	302	651	76960	6374	118218	9791	183	144	127	8095
1975	236048	289	27255	366	685	81678	7447	119238	10872	185	160	116	8639
1976	304507	325	36478	429	723	93694	8503	129591	11761	201	173	116	9863

Kaynak: DİE, DPT, SSK, Ticaret Bakanlığı

Aradaki fark, 13 milyar TL., ödenmiş olan ücretlerin % 21 ni oluşturmaktadır. Diğer bir deyişle, imalat sanayiinde yaklaşık olarak ücretlerin, sömürü oranını sabit tutacak düzeyde gerçekleşmesine görece beşte biri işçilere ödenmemiştir. 14 yıllık bu gaspı silmek için bugün 700 bin işçiden herbirine yaklaşık 60 bin TL. sının ödenmesi ve durumlarının 1963'deki sömürü düzeyine döndürülüp en azından orda tutulması için % 16 lık bir ücret zammı yapılması gerekmektedir.

Bu hesaplamanın kapsamına giren işçiler hem imalat sanayiinde olmaları, hem de DİE'nün anketlerine yanıt yollayan işyerlerinde çalışıyor olmaları nedeniyle en örgütlü, dolayısıyla ücretleri en hızlı artan işçilerden oluşmaktadır. Şu halde metinde varılan sonuçlar daha geçerli olarak toplam ekonomi için de söylenebilir.

DİE'nün sanayi anketlerine dayanarak yapılan bir başka hesaplama, sanayiinin alt dallarında farklı ücret politikalarının izlenmekte olduğunu göstermektedir. Genel olarak *ihracat içinde sanayi mallarının çok düşük bir oran tuttuğu bilinmekle birlikte* gene de görece olarak en yüksek paya sahip olan sektörlerde (örneğin, gıda ve dokuma sanayi) dış fiyatlarla rekabet edebilme açısından maliyetlerin düşük tutulması bir zorunluluk olmaktadır. Sanayide maliyetlerin yüksekliğinin nedenlerinden bazıları raporun başka bölümünde vergi iadesi soygununa ilişkin olarak belirtilmiştir. Yalnız sanayiciler açısından çok daha tercih edilir bir olanak, ücretleri baskı altında tutmaktır. Buna karşın gümrük duvarlarının savunmasına sığınan ve tamamına yakınını yurt içi tüketimi için üretilen dayanıklı tüketim mallarında, tüketim eğilimindeki olumlu gelişmeden de yararlanarak sözü edilen yüksek maliyetler, fiyatlara yansıtılabilmektedir. Böylece belli dallarda ücret artışları sorun edilmemekte, örneğin, dokuma ve gıda sanayiinde görülen ortalama ücretlerden daha yüksek ücret politikası izlenebilmektedir.

Sektör düzeyinde ayrıntılı bilgilerin yayımlanmış olduğu yıllar için yapılmış hesaplamalar Tablo 24'de görülmektedir. Burada beş sektör için ortalama ücretler bütün imalat sanayi ortalama ücretlerinin yüzdesi olarak verilmektedir.

TABLO 24
ALT SANAYİ DALLARINDA ORTALAMA ÜCRETLER
Sanayi Ortalaması = 100

Yıl	Gıda	Dokuma	Lastik	Kimya	Taşıt Araçları
1963	90.9	86.3	86.8	132.7	115.4
1964	97.3	86.4	89.7	130.4	127.4
1965	90.5	85.2	109.3	126.0	118.4
1966	89.3	83.6	109.8	144.6	119.9
1967	87.0	83.5	107.7	126.8	120.5
1968	87.2	81.7	110.5	128.3	121.3
1969 *	–	–	–	–	–
1970	86.2	80.5	113.4	134.2	105.9
1971 *	–	–	–	–	–
1972	80.0	87.9	106.8	138.5	131.9
1973	78.9	86.3	110.8	126.0	132.8
1974	86.3	85.2	106.8	139.2	111.6

Kaynak: DİE, İmalat Sanayi Anketleri
** Bu yıllara ilişkin ayrıntılı bilgi yayınlanmamıştır.*

Gerçekten, gıda ve dokuma sanayiinde ücretler düzenli bir biçimde sanayi ortalamasının altında kalmıştır. Bu sektörlerde sendikalı işçi oranının hayli düşük olduğu ve daha önemli olarak sarı sendikaların büyük bir etkinlik olanağı bulabildikleri

de bilinmektedir. Ayrıca bu iki sektörden gıda sektörü işyerlerinin çok büyük bir bölümü küçük işyerleridir ve her iki sektörde de teknoloji düzeyi genellikle geridir. Seçilmiş diğer üç sektördeki ücretler ise, dalgalanmalarla birlikte sanayi ortalamasının üstünde gerçekleşmektedir.

Çizelge'den açık olarak görülmeyen bir gelişme de şudur: Ortalamadan düşük ücretlerle ortalamadan yüksek olan ücretler arasındaki fark çok az da olsa, artmaktadır. Ortalamanın altındaki ücretler düşen, üstündekiler de yükselen bir eğilim içindedirler.

Sektörler arasındaki bu farklı ücret politikası kendisini diğer bir düzeyde de göstermektedir. Yurt içi tüketim için üretim yapan dallarda sendikalaşma genel olarak DİSK çerçevesinde olmaktadır. Diğer dallara görece, Çukurova çevresinde ve ayrıca Denizli, Gaziantep yörelerinde yoğunlaşmış olan dokuma ve gıda sanayilerinde ise DİSK'in örgütlenme çalışmalarının olduğu işyerlerinde bu çalışmalara karşı yoğun bir biçimde direnilmektedir. Bu durumu sağlamak için 1974 baharında Adana İş Mahkemesinin verdiği referandumla ilgili kararı anımsanmalıdır.

Buraya kadar anlatılan gelişmelerle tüm çalışanların durumlarının kötüleşmesi için yapılan bir çok oyun özetlenmiş olmaktadır. Sermayeye kaynak aktarımının her olanak kullanılarak yapılmakta oluşu ile bu mekanizmaların hangi kılıflar içinde sunulduğu yukarıda kısaca belirtilmiştir. Bir de bu işlemin vergilendirme yoluyla sürdürülüşü vardır. Aslında bu yol sanıldığından da yoğun olarak gelişmektedir. Vergi mevzuatında hiçbir değişiklik yapmadan birçok sonucun bir arada sağlanabilmesi "müterakki" adı verilen vergi sisteminin enflasyonla birlikte kullanılmak üzere geliştirilmiş olmasından kaynaklanmaktadır.

1971'den bu yana Türk Vergi Sisteminde hiçbir düzenleme yapılmamış olması, bu arada enflasyonun yılda ortalama % 20 lik bir hızla artmakta oluşu, bugün Türkiye'de işçi ve emekçiler bakımından en etkin verginin "enflasyon vergisi" olduğunu ortaya koymaktadır. Enflasyonun yeni vergi düzenlemelerini gereksiz kılan etkisi kısaca şöyle görülebilir: Türkiye'de gelir vergisinin yapısı gelir arttıkça bundan kesilen vergi oranının artmasını gerektirmektedir. Dolayısıyla, eğer günlük brüt ücretler ortalama 68 liradan, enflasyonu karşılamak adı altında, ortalama enflasyon hızı olan % 20 den de daha fazla örneğin, % 25 lik bir artışla 85 liraya yükseltilse, bir üst düzeyde vergilendirme nedeniyle günlük net ücretlerin topu topu % 18 lik bir artışla 50 liradan 59 liraya yükseldiği hesaplanmaktadır. Diğer bir deyişle, bugünkü gelir vergisi kanunu günlük 68 liralık gelirden ortalama 18 lira ve 85 liralık gelirden de 26 lira vergi kesilmesini sağlamaktadır. İlk düzeyde vergi oranı % 26 ikincisinde ise % 31 olmaktadır.

Sonuç olarak net ücretler 50 liradan 59 liraya yükselmiştir ama, enflasyonun etkisini ayıkladıktan sonra reel ücretlerin aslında 50 liradan 49 liraya düştüğü görülmektedir. Kısaca, vergi matrahlarının 1971'den beri ayarlanmamış olması brüt vergi ücretlerin enflasyon hızından bile daha hızlı arttırılmasını geçersiz kılmaktadır. Kaldı ki, brüt ücretler çoğu zaman enflasyonun gerisinde bile kalmaktadırlar. Bu mekanizmanın devlet gelirlerini nasıl etkilediği incelendiği zaman çıkan sonuç beklenileceği gibi olmaktadır.

Kamu harcamalarının en önemli kaynağı, payı son yıllarda (1974'te % 87'den, 1977 bütçesine göre % 77) düşmesine karşın, vergilerdir. Fakat vergiler içinde gelirler üzerinden alınan vergilerin payı giderek artmaktadır. Devletin elde ettiği gelirler, arasında en önemli yeri, son yıllarda hızlı bir artış gösteren, gelir vergileri tutmaktadır. Bunun da yaklaşık % 85'ini işçi ve memurlar ödemektedirler. Memurlar açısından artan her katsayı, işçiler açısından yükselen ücretler, gelir vergisinin yukarıda değinilen özelliği nedeniyle, vergi matrahını arttırmaktadır. Memur ve işçilerin artan gelirlere oranla ödedikleri gelir vergisi oranları çok daha hızla artmaktadır.

Toplam vergi gelirleri içinde gelir vergisinin payı % 46'ya ulaşmaktadır. Mali denge vergisinin payı da buna eklendiğinde gelirlerden kesilen vergilerin toplam vergi

gelirleri içindeki payı % 50 yi aşmaktadır. Bunun % 85 ini işçi ve memurlardan kesilen vergilerden oluştuğu belirtilmişti. Memur sayısı 1 milyon 100 bin ve sigortalı işçi sayısı ise 2 milyon civarındadır. Toplam 3 milyon kişi gelir vergisinin % 85'ini öderken, yıllık beyanname, münferit, muhtasar beyanname verenlerin sayısı 4.5 milyon kişi olarak hesaplanmaktadır. Bu ikinci grubun ödediği gelir vergisi ise toplam gelir vergisinin % 15-20 sini oluşturmaktadır.

Gelir vergisi içinde ikinci önemli kalem olan ve son yıllarda hızlı artışlar gösteren Kurumlar vergisinin % 30-35'i, kamu kuruluşları tarafından ödenmektedir. KİT ürünlerine 1974'de yapılan büyük oranlı zamlar nedeni ile kurumlar vergisi geliri 1975'de hızlı bir büyüme göstermiştir. 1976 yılında bu gelişmenin durduğu görülmektedir. Kurumlar vergisi ödeyen beyannameli sayısı 720C dolayındadır ve bunun 412 tanesi kamu kuruluşlarından oluşmaktadır.Beyanname veren 1610 anonim şirketin 1298'i kâr gösterip kurumlar vergisinin gelirinin % 42 sini ödemektedirler. Bunların büyük bir çoğunluğu imalat sanayindeki şirketlerden oluşmaktadır. Geri kalan, yaklaşık 5000 şirketin büyük bir bölümü hemen bütünüyle, hizmetler sektöründedir ve bunların ödediği kurumlar vergisi de toplamın yaklaşık % 5-8'i arasındadır.

Vergiler yanında, devletin giderek önem kazanan diğer bir gelir kaynağının iç ve dış borçlar oluşturmaktadır. 1977 bütçesi bu bakımdan 25 milyar liralık dış borçlanma öngörmektedir. Vergi sisteminin bugünkü durumu açıkça, kamu kaynaklarının çalışanlar tarafından yaratıldığını ortaya koymaktadır. Dolaysız vergiler 1963 yılında toplam vergi gelirlerinin içinde % 32 oranında yer tutarken, 1975'de bu oran % 48'e yükselmiştir.

Vergilerin gelir esnekliği, diğer bir deyişle % 1 lik bir gelir artışının yarattığı vergi artışı oranı 1970 yılından başlayarak düşmektedir. Esneklik kavramını kullanarak, buraya kadar söylenenler özetlenecek olursa, vergilerin gerçek kaynağı daha açık bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Bunun için Tablo 25 kullanılabilir.

TABLO 25
VERGİLERİN GELİR ESNEKLİKLERİNDEKİ GELİŞMELER

	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976
Toplam Vergiler	1'den yüksek ve düşüyor					1'in altında	
Dolaylı Vergiler	1'den yüksek ve dü üyor		1'in altında ve düşüyor				
Dolaysız Vergiler	1'in altında ve yükseliyor				1'den yüksek		

Kaynak: Vergiler ve Gelir'le ilişkin bilgilerden hesaplanmıştır.

Fiyatların ve cari milli gelirin arttığı bir devrede, dolaylı ve dolaysız vergilerin esnekliğinin ağırlıklı bir ortalaması olan toplam vergilerin esnekliği 1970'den beri düşmektedir ve 1975'de 1'in altına inmiştir. Diğer bir deyişle, % 1 lik bir gelir artışı toplam vergilerde azalarak da olsa 1975'e kadar % 1 in üstünde bir artış doğurmaktadır; ve 1975'den sonra bu durum ortadan kalkmıştır. Artık toplam vergiler oransal olarak gelirden daha yavaş artmaktadır. Bu durumu yaratan en belirgin neden

dolaylı vergilerdeki gelişmedir. Aynı durum dolaylı vergilerde daha hızlı bir biçimde ve daha erken başlayarak ortaya çıkmıştır. Bu en kısa deyimiyle vergi kaçakçılığını belgelemektedir. Çünkü gelirlerin arttığı bir dönemde dolaylı vergiler aynı hızla artmamaktadır.

Öte yandan dolaysız vergiler esnekliği ise yükselmektedir. Bu vergilerin dökümü anımsandığı zaman, müterakki gelir vergisi sisteminin işçi ve memurlardan gelir artışından daha hızlı artan bir biçimde bir vergi toplanması sonucunu yarattığı açıkça görülmektedir. Artık, çalışanlar 1974'den sonra gelirlerinin artışından daha fazla oranda vergilendirilmektedirler.

Toplam vergilerin esnekliğindeki düşüş ve 1'in altına inmesi vergi sisteminin artan oranda kaynak yaratabilmesinin olanaksızlığını göstermektedir. Bütçelerde gösterilen vergi kaynaklarının ve özellikle dolaylı vergi kaynaklarının gerçekleşmesi beklenmemektedir. Bu bakımdan giderek artan bir biçimde dış kaynak gereksinimi duyulmaktadır. Yeni vergi kaynakları yaratmak açısından tarımın vergilendirilmesi önem taşımaktadır. Tarımdaki kaynak konusunda somut veriler olmaması yanında 120 bin liraya kadar olan tarım gelirlerinin vergilendirilmemesi yolundaki kanun bu yöndeki gelişmeyi de sınırlandırmış bulunmaktadır. Bunun yanında, Türkiye'de henüz yılda 120 bin lira kazanan işçi ya da memur bulunmadığı bilinmektedir.

Çalışanların ödedikleri dolaysız vergilerin yanısıra tüketiciye yansıtılan dolaylı vergilerdeki yükü de çalışanlar taşımaktadırlar. Kısacası, Türk Vergi Sistemi, günümüzde tam anlamı ile çalışanların sırtına yüklenen bir sistem olmaktadır.

Çalışanların insafsızca vergilendirilmeleri yanında tarımın vergilendirilmemekte oluşu, büyük burjuvazinin kurduğu ittifaklar açısından gereklidir. Son yıllarda yapılan bazı girişimler de büyük burjuvazinin henüz bazı ittifaklarından ayrılamayacağını sezmiş olması sonucu bir yana bırakılmıştır. Yalnız, sözü edilen girişimlerden biri olan toprak reformu kanununun uygulanmasında 1976 yılı içinde belirli ve göstermelik oluşu ağır basan bir gelişme görülmektedir. Table 26'da bu konunun uygulanmasının en son bilgilere dayanılarak bir dökümü yapılmaktadır.

TABLO 26

TOPRAK REFORMU KANUNU'NUN UYGULAMASI

	Bin Dönüm	Toplamın Yüzdesi
Kanun Kapsamına giren Arazi Toplamı	3 863	100
Hazine Arazisi	1 100	28
Toprak Sahiplerinden Kamulaştırılması Gereken	2 763	72
1976 Yılı Başına Kadar Kamulaştırılmış olan	243,	6
1976 Yılı İçinde Kamulaştırılan (Ekim'e Kadar)	1 115	29
1976 Kasım'ına Kadar 24 Köyde Dağıtılmış Toprak	97	3

Kaynak : Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurulu.

Güya "pilot bölge" olarak seçilen Urfa'da kamulaştırılması gereken toprakların yalnızca yarısına yakını kamulaştırılmıştır. 1976 yılı başına kadar kamulaştırılmış olan toprak 250 bin dönüm civarındadır. 1976 yılı içinde kamulaştırılan toprak miktarı bir milyon dönümden fazladır. Dağıtılan toprak toplamı ise 100 bin dönümü bulmamaktadır. Dağıtılmamakla birlikte kamulaştırmaya hız verildiği anlaşılmaktadır. Sonuçta, temel olarak, varolan "toprak reformu" uygulamasıyla toplumsal fonların birkaç toprak sahibine dağıtılmasından başka birşey yapılmamaktadır.

Öte yandan, genel olarak toprak dağılımına ilişkin veriler tarımda kapitalist ilişkilerin yerleşmekte olduğunu kanıtlamaktadır. Yöntemleri farklı olsalar bile 1968 ve 1973 yıllarında yapılmış olan iki toprak dağılım çalışması tarımda kutuplaşmanın artmakta oluşunu göstermektedir. Yani, daha az sayıda toprak sahibinin elinde daha çok toprak birikmesi ve daha çok sayıda toprak sahibinin topraksızlaşması artmaktadır. Tablo 27'den, 1968'de % 7.5 olan topraksızlar oranının 1973'de % 22'ye çıkmış olduğu görülmektedir.

TABLO 27
TOPRAK SAHİPLİĞİ DAĞILIMI
(Hane Halkı Yüzdesi)

	1968	1973
Topraksızlar	7.52	22.37
1 - 5 Dekar	9.24	10.13
6 - 10 Dekar	11.30	9.61
11 - 50 Dekar	43.74	36.87
51 - 100 Dekar	11.39	12.96
101 - 500 Dekar	6.14	7.44
500 Dekardan Fazla	0.67	0.62

Kaynak: 1968 - Bulutay, Timur, Ersel Araştırması
1973 - DPT Araştırması

Aynı zamanda 500 dönümden fazla toprağı olanların yüzdesinin azalmakta oluşu (0.67'den 0.62'ye) aynı olguyu desteklemektedir. Eldeki bilgilerin, yalnızca hane halkı seviyesinde toplanmış oluşu, toprak dağılımına ilişkin sağlıklı bilgiler bulunmayışı Tablo üzerinde daha ayrıntılı açıklamayı olanaksızlaştırmaktadır.

Toprak sahipliğindeki kutuplaşmaya ek olarak, Tablo 28'deki gene sağlık derecesi düşük bilgileri kullanarak tarımda toprak kiracılığının da belli bir ağırlık kazanmakta olduğu söylenebilmektedir.

TABLO 28
1973'DE TOPRAK SAHİPLİĞİ VE İŞLETMEYE GÖRE DAĞILIM

	İşletme Hane Sayısı (Bin)	%	Sahiplik Hane Sayısı (Bin)	%
1-20 Dekar	1 441	45.4	1 323	44.6
21-50 Dekar	797	25.1	839	28.3
51 -100 Dekar	549	17.3	495	16.7
101-200 Dekar	270	8.5	208	7.0
201-500 Dekar	83	2.6	77	2.6
501 Dekardan Fazla	35	1.1	24	0.8
Toplam	3 175	100.0	2 965	100.0

Kaynak: DPT.

Yalnız, burada da toprak dağılımıyla ilgili yeterli bilgilerin yokluğu bu konuda daha başka birşey söylenmesini engellemektedir. Tarım kesimi, hala sağlıklı bilgilerin seyrek olduğu ve ekonominin diğer kesimlerine görece daha az tanınır olma konumunu korumaktadır.

1976 yılında Türkiye ekonomisindeki gelişmeler büyük çapta tek ana sonuç çerçevesinde toplanabilmektedir. Başta işçi sınıfı olmak üzere, tüm çalışanların sömürülmelerinin yoğunlaşmasında 1976 yılı diğer, daha önceki yıllar gibi fakat onlardan çok daha ağır bir biçimde bir önem kazanmaktadır. 1976 yılının diğer düzeylerde bir belirlenme, safların netleşmesi, sınıfsal çelişki ve mücadelelerin kesinleşmesi yılı oluşu ekonomik düzeyde de kendisini aynı biçimde göstermektedir. Gerçekten işçi sınıfı ile burjuvazi arasındaki ve daha genel olarak büyük sermaye ve büyük toprak sahipleri ile toplumun öteki tüm kesimleri arasındaki ekonomik mücadelenin vardığı boyutlar, artık bir çok konuda safların netleşmesine olanak sağlamaktadır. bütün ekonomik gelişmeler keskin çelişkileri açığa çıkarmakta ve şiddetlendirmektedir. Bugün egemen olan sınıflar bu gelişmelerden olumlu bir biçimde yararlanabilme konumundadırlar. Yalnız mücadelenin netleşmesi ve çeşitli konularda safların belirlenmesi işçi sınıfını ve tüm emekçileri de kaçınılmaz olarak daha güçlü kılmaktadır. Çünkü, sorunlar daha kolay farkedilir ve anlaşılır olmakta, aynı zamanda çözüme tutulan ışık daha da güçlenmektedir.

* * *

KİTLE HAREKETLERİ VE ÖRGÜTLERİ

Ekonomik gelişmeler bakımından Türkiye kapitalizminin büyk güçlüklerle karşı karşıya bulunduğu; bir yanda sermayenin yoğunlaşma, toplulaşma ve tekelleşmesinin, öte yanda, bunun doğal bir sonucu olarak, yoksullaşma ve mülksüzleşmenin alabildiğine hızlandığı bir yıl olan 1976, sınıfsal ilişkiler bakımından keskinleşen çelişki ve mücadelelerin yılı oldu.

En önde işçi sınıfı tüm emekçiler, emperyalizmin ve sömürücü sınıfların, Milliyetçi Cephe iktidarının kurulmasıyla yeni bir hız kazanan saldırılarına karşı, hak ve özgürlüklerini savunmak için direndiler. Büyük, tekelci sermayenin doğrudan ve dolaylı saldırılarının, grev, toplu sözleşme ve sendikalaşma haklarını kısıtlamaya yönelik karar tasarılarından siyasi cinayetlere kadar türlü biçimler altında gittikçe yoğunlaşan bu saldırıların, göğüslenmesi kolay olmadı. Yine de, çalışan kitleler ve örgütleri sömürücü güçlerden gelen saldırıların amaçlarına ulaşmasını geniş ölçüde engelleyebildiler.

1976 yalnızca bir savunma yılı olmakla kalmadı. İşçi sınıfımız ve yandaşları azımsanmayacak kazanımlar da elde ettiler. Sendikalaşma ve sarı sendikalardan kopma süreci hız kazandı. 1 Mayıs işçi bayramının bir büyük gün ve aydınlık gece ile kitlesel biçimde kutlanması, memur ve teknik eleman örgütlenmesinde güçlü adımların atılması, çeşitli meslek kuruluşlarındaki olumlu gelişmelerin Barolar ve Tabib Odalarını da kapsamına alarak yaygınlaşması ileri adımlar oldu. Bu ve benzeri ileri adımlar kadar önemli ve yakın bir dönemde köklü sonuçları görülecek bir diğer gelişme de, işçi sınıfı mücadelesinin gereklerine olduğu kadar, bağımsızlık ve demokrasi kavgasının gereklerine de ters düşen gelişmelerin bir duraklamaya girmeleri oldu. Sendikalarda, diğer emekçi örgütlerinde, gençlik ve kadın kuruluşlarında bir-

birini besleyerek kabaran ve sömürücü güçlerin hoşgörü ile karşıladıkları zararlı akımların anlamı geniş kitleler içinde yavaş yavaş kavranmaya başlandı. Bu kavranışın yaygınlaşması ölçüsünde gerçek görevlerin yerine getirilmesi ön plana çıkmakta, faşizme ve emperyalizme karşı sosyalizm yolunda mücadelede kalıcı başarılar sağlanmaktadır.

İŞÇİ HAREKETLERİ VE SENDİKAL MÜCADELE

İşçi sınıfının ekonomik-sendikal mücadelesi, 1976'da, her açıdan güçlüklerle dolu, ancak aydınlık bir geleceğin habercisi olan unsurları da içinde barındıran bir yıl geçirmiştir. İşçi sınıfı politik ve ideolojik alanda olduğu gibi ekonomik mücadele alanında da son derece zor koşullar altında ve aynı anda birkaç cephede birden bütün yoğunluğuyla sınıf çıkarlarını, doğrultusu savunmak durumunda kalmıştır. 1971 - 1973 döneminin tersine işçi sınıfına saldırıların yalnızca cepheden değil, yandan ve arkadan, sınıf mücadelesinin başka birçok ülkede de gözlenmiş ve gözlenen sinsi, kalleşçe yöntemleriyle yürütülmesi, sınıf çıkarlarının, sınıf çıkarlarıyla birlikte tüm emekçi halkın çıkarlarının savunulmasını güçleştiren en büyük etken olmuştur.

Sermayenin en önde gelen politikacılarının işçiye karşı memuru korur, işçiye karşı işsizin haklarını savunur görünmek yolunu tuttuğu;

Büyük sermayenin faşist partisinin duvarlara 'iş, emek, özgürlük' ya da 'herkese iş, köylüye toprak' sloganlarını yazmak zorunluluğunu duyduğu;

Sermayenin sözde bilim adamlarının sendikaların parasal güçlerini sarsacak tasarıları 'işçilerin sendikal bilinçlerinin canlı tutulması' gerekçesini ileri sürerek tanıttıkları;

Amerikancı, sarı sendikacıların en önde geleninin üç günde bir genel greve gitmekten bahsettiği bir ülkede dönem dönem ortalığın toz-dumana karışması doğaldır. Bu toz-duman, dış görünümdeki bu bulanıklık işçi sınıfı mücadelesinin sağladığı gelişmenin bir sonucudur. Güdümlü partileri, güdümlü CHP sendikalarını aşıp bugünlere gelen işçi sınıfı hareketi bu toz-duman içinde de yolunu şaşırmayacaktır.

Büyük burjuvazi 1976'ya işçi haklarını, özgürlüklerini elinden geldiği ölçüde sınırlamak, ortadan kaldırmak kararıyla girdi. 1975'in ikinci yarısında başlayan girişimler bütün yıl boyunca yoğunlaşarak, işçi sınıfının ve öteki antiemperyalist, demokratik güçlerin direniş güçlerini sınayarak devam etti. Sendikalar Kanunu'nda değişiklik yapılarak sendikalara üyelik ve istifanın yeniden düzenlenmesi, üyelik aidatının işyerinde kesilerek toptan sendikaya ödenmesini öngören varolan sisteme son verilmesi yolunda tasarılar hazırlandı. Toplu Sözleşme ve Grev Kanunu'nda değişiklik yapılarak işkolu düzeyinde tek tip sözleşme ilkesinin uygulanması, kıdem tazminatına devletin ortak edilmesi, bu tür ödemelerin sigorta ettirilebilmesini öngören Yasa önerilerinin Büyük Millet Meclisi'ne sevkedilmekte olduğu açıklandı.

Asgari ücretin bir işçi ailesinin gerekli harcamalarının yalnızca üçte birini karşılamaya yettiği, birçok sektörde, örneğin tekstilde Türkiye'deki ücretlerin dünya sıralamasında en sonlarda yeraldığı uzmanlarca açıklanırken, ücretlerin dondurulması önerileri ortaya atıldı.

Milliyetçi Cephe iktidarı tarafından ücret artış isteklerini engellemek ve sözde "ücret, fiyat ve genellikle gelir artışlarını düzenlemek" amacıyla bir Ücret, Fiyat ve Gelirler Kurulu ile kamu kesiminde çalışan işçilerle topluca sözleşme yapmaya yetkili olmak üzere Başbakanlığa bağlı bir Merkezi Toplu İş Sözleşme Kurulu oluşturulması yönünde iki yeni yasa tasarısı hazırlandığı haberleri basında yeraldı. Grev yasağı kapsamının genişletilmesini öngören birtakım resmi çalışmalar yapıldığı açıklandı. Yargıtay'ın Aralık 1975'te yetkili sendikanın seçiminde referanduma başvurulmaması ile ilgili işçi sınıfı açısından son derece olumsuz kararının bütün referandum yollarını kesin olarak kapattığı ileri sürüldü. Bu arada Bakanlar Kurulu Toplu Sözleşme, Grev ve Lokavt Kanunu'nun sağladığı yetkileri kanunun

kabulünden beri geçen bütün süre boyunca görülmemiş bir yoğunlukta kullandı ve bu açıdan 1971'de 12 erteleme ve uzatma kararıyla erişilen rekor aşıldı.

Milliyetçi Cephe iktidarı aracılığıyla bu tür saldırılar ve hazırlıklar sürdürülürken, öte yandan yasaların sağladığı olanakları işçi sınıfından koparmanın resmi olmayan araçlarına başvurulması da ihmal edilmedi. 1976 eski polis şeflerinin yönetimindeki grev kırma bürolarının açık açık faaliyet gösterdikleri, faşist örgütlerin fabrika ve sendikalara karşı harekete geçirildikleri bir yıl oldu. YSE, Özgür Alüminyum-İş toplantıları basıldı. Tariş, Seydişehir ve Aliağa başta olmak üzere birçok işyerlerinde işçiler sermayenin en azgın bekçilerinden oluşan sürülerin saldırılarına uğradı.

Milliyetçi İşçi Sendikaları Konfederasyonunun gelişmesi için devlet olanakları faşist sendikacıların emrine sunuldu. MSP eğilimli işçileri örgütlemek, MSP'li bakanların yönetimi altındaki kamu kuruluşlarında çalışan işçileri kontrol altına almak için yeni bir dizi sendika ve bir konfederasyon kuruldu. Bu arada doğrudan doğruya MSP'li Çalışma Bakanı Paksu tarafından, pervasızca "milli selamet zihniyetindeki işçi sendikalarını bünyesinde barındıran bir konfederasyonun kurulması için çalışıldığı" yapılan bir basın toplantısında gazetecilere açıklandı

Ancak gerek MHP ve gerekse MSP eğilimli konfederasyonlar Türk-İş'in emperyalizm ve burjuvazi açısından taşıdığı önemi azaltmadı. Türk-İş sarı, işçi düşmanı sendikacılığın kalesi olmaya devam etti. Türk-İş'in son genel kurulu "sosyal demokrat sendikacılar" olarak tanınan grupla geriye kalanlar arasındaki ilişkilere açıklık getirdi. Türk-İş'in "partiler üstü sendikacılık" anlayışını terkettiği büyük bir gürültüyle açıklandı. Sonra anlaşıldı ki, tüzükte bu konuda yapılan değişiklik öyle kayıtlamaları kapsamaktadır ki, destek kararının alınması adeta olanaksızdır. Genel Kurul'da ve genel kurulca seçilen üst kurulda 'sosyal demokrat sendikacılar' küçük bir farkla da olsa çoğunlukta oldukları halde, her nedense "icra kurulu" üyeleri değşimedi, genel başkan yardımcılığı seçimleri de 'kaybedildi.' Öte yandan Türk-İş içinde MHP'li yöneticilerin başında bulunduğu sendikaların sayıca ve ağırlıkça artan bir rol oynamaları karşısında sessiz kalındı.

Türk-İş özellikle Sosyal Sigortalar Kurumu işçilerini etkileyen ve 1248 işçinin kurumdan uzaklaştırılmasına yolaçan işçi-memur ayrımının yeniden belirlenmesi sorununda uzun süre açıkca işçi düşmanı bir tavır aldı. Devlet Güvenlik Mahkemeleri ve faşizan baskılar sorunlarında Milliyetçi Cephe iktidarından yana çıktı. Asgari ücretin 60.- TL olarak tesbitinde baş rolü oynadı. Türk-İş büyük burjuvaziye yaranabilmek, işçi sınıfı içindeki saptırıcı, engelleyici işlevini görebilmek, kendi tabanındaki kıpırdanışları engelleyebilmek için her fırsattan yararlandı.

Büyük, tekelci burjuvazi bir yandan işçi sınıfına saldırılar düzenlerken, öte taraftan kendi iç örgütlenmesini, öz olanaklarını ve öteki mülk sahibi gruplarla ilişkilerini geliştirmek için de büyük bir çaba harcadı. "Lokavt gücünün grev gücünü aşması" sloganı ile patronlar arasında dev bir dayanışma fonunun kurulmasına gidildi. Böylece her yıl gerekli para ayrılmadığı için 180.000 iş kazasının olduğu ve bu iş kazalarında 2000'e yakın işçinin öldüğü, işverenlerin SSK'ya olan borçlarının 2 milyar lirayı bulduğu bir ülkede gözaçıp kapayıncaya kadar yüzmilyonlar yanyana getirildi. Yalnız madeni eşya dalında oluşturulan fon 250 milyon lirayı buldu. Madeni Eşya Sanayicileri Sendikası'nın öncülüğünde patronların toplu sözleşme görüşmelerinde aynı ilkeleri savunmaları, daha da önemli olarak görüşmelere tek tek patronların değil, patron sendikasının katılması yolunda kararlar alındı. Bütün bunların sonucunda, işçi hareketleri geçmiş yıllara göre çok daha büyük bir dirençle karşılaştı.

Çalışma Bakanlığı Çalışma Genel Müdürlüğü 1976'da grevlerin ortalama uzunluğunun 94 gün olduğunu ve yıl sonunda grevlerin üçte ikisinin henüz sonuçlanmamış bulunduğunu bildirmektedir. Ortalama 94 gün, 1963-1970 dönemiyle karşılaştırıldığında, bu dönem ortalamasının üç katını ifade etmektedir. 1977 yılı başlarken gazeteler Hüraydın Matbaası işçilerinin grevde 927'nci, Adapazarındaki dört benzin istasyonundaki işçilerin 433'üncü, Antalya Pil Fabrikası işçilerinin 420'n-

ci, İzsal işçilerinin 410'uncu, Yalova Elyaf işçilerinin 397'nci ve Boyasan işçilerinin 372'nci günlerini tamamladıklarını haber veriyorlardı. Yukardaki ortalama ve bu Sayılar Türkiye İşçi Sınıfının kararlılığını ve mücadele gücünü olduğu kadar, Türkiye'deki sermayedar sınıfların direnme derecesini de gösteren en açık kanıtlardır.

1976'da işçi sınıfı bu büyük direnci kendi saflarındaki en elverişsiz koşullara rağmen verdi. Duraksamaya, geçici yenilgilere uğradığı yerlerde bu elverişsiz koşullar elini ayağını bağladı. İşçi sınıfı herşeyden önce Türkiye kapitalizminin gerilik ve bağımlılığının sınıf mücadelesi açısından yolaçtığı sonuçları göğüslemek durumunda kaldı.

OECD tahminlerine göre 4 milyonu, resmi tahminlere göre 2,5 milyonu aşan tarım dışı işsiz sayısı, sendikal mücadelenin gözönüne almak zorunda olduğu nesnel bir tehdittir. Resmi rakkamlara göre 1976'da tarım dışı işgücünün % 15'ine yakın bir bölümü işsizdir. İşsizlik oranı açısından Türkiye dünya ülkeleri arasında en ön sıralarda gelmektedir. Ve bu orana tarımdaki altı milyon işsiz dahil değildir. Kapitalist sistemin üretici güçlerini yeterince hızlı geliştiremeyip, işgüçlerini sömürmekten bile aciz kaldığı milyonlarca emekçi, işçi sınıfının karşısına bir tehdit unsuru olarak çıkarılmaktadır.

Öte yandan, 1 milyonu aşkın sanayi işçisi yurt dışındadır. Yurt dışına işçi göçü, bir yanıyla, işsizliğin baskısını azaltırken, bir yanıyla da işçi sınıfının en dinamik unsurlarından bir çoğunu Türkiye'deki mücadele saflarından kopartarak hareketin potansiyelinde kısa dönemde önemli sayılabilecek bir düşmeye yol açmaktadır.

Ve nihayet, kapitalist ilişkilerin tarımda hakim ilişkiler olmasına rağmen, devlet üretme çiftlikleri dışında büyük ölçekli çiftliklerin sayıca az olması, tarım işçilerinin örgütlenmesini ve işçi sınıfının öteki kesimleriyle güçlü bağlar kurmasını alabildiğine zorlaştırmaktadır.

Ancak, işçi sınıfı mücadelesinin karşısına dikilen engeller içinde nesnel koşulların doğurdukları en önemli olanlar değildir. İşçi sınıfımız hayli genç bir sınıf olmasına —saflarında köyünden, dükkanından, atelyesinden daha yakın bir tarihte kopmuş olanların büyük bir oran oluşturmasına—, sanayide küçük işyerlerinin taşıdığı ağırlığa, genel eğitim ve gelir düzeyinin düşüklüğüne rağmen dinamik bir yapıya sahiptir. İşçi sınıfımız hızla bilinçlenme, örgütlenme eğilimi ve yeteneği göstermektedir.

1976 yılı bu özelliklerin sınıf sendikacılığı ve politik-ideolojik mücadele ile uyumlu ekonomik mücadele açısından değerlendirilmesine ters düşen eğilimlerin gelişmeye, zararlarını daha büyük ölçüde duyurmaya devam ettiği bir dönem olmuştur.

1976 yılı Amerikan tipi sınıf uzlaşmacısı sendikacılığının Türk-İş içindeki kesin egemenliği sürerken, ilerici sendikacılığın mevzilerine sosyal demokrat uzlaşmacılığın bayrağının dikilmesi için binbir tertibin, oyunun peşpeşe gerçekleştirildiği bir dönem olmuştur.

1976 yılı, işçi sınıfı mücadelesi çok yönlü saldırılar altında iken, 1967'den beri ilerici sendikal hareketin örgütü durumunda olan DİSK'in, üst yöneticileri eliyle itildiği krizin derinleştiği bir dönem olmuştur. DİSK'in işçi sınıfının politik mücadelesi ile uyumlu, sınıf sendikacılığı anlayışını kendine kılavuz edinmiş bir sendikal harekete en çok ihtiyaç duyulan bu zor günlerde içine itildiği kriz, yalnız sosyalist hareketi değil, bağımsızlık ve demokrasi kavgasını da zayıflatmıştır.

1967'de 4 sendika (Maden-İş, Lastik-İş, Basın-İş, Gıda-İş) tarafından kurulan DİSK'e, 1967-1972 döneminde 5 sendika (Kimya-İş, Turizm-İş, Keramik-İş, Hür Cam-İş, Tümka-İş) katılmıştır. Kuruluşundan 1974'e kadar DİSK temel çizgileriyle kuruluş ilkeleri doğrultusunda bir örgütlenme dönemi geçirmiştir. Bu dönemin ana özelliği çetin bir mücadele ile işyerlerinin DİSK bünyesindeki sendikalar içinde örgütlenmesidir. Bu ilk örgütlenme dönemi boyunca, DİSK üst yöneticilerinden bir bölümünün şimdiki tavırlarının geçmişteki tohumları olan yanlışları bir yana, örgüt

olarak DİSK işçi sınıfı içinde politik bilinçlenmeye yardımcı, işçi sınıfının bağımsız çizgisine özünde ters düşmeyen bir tutum izlemiştir.

Ancak yıllar geçtikçe DİSK gibi ağır görevler üstlenmiş bir örgütün yönetim kadrolarında bulunmanın gerektirdiği nitelikler de yükselmeye başlamıştır. 'Namuslu sendikacılık', 'işçiyi patrona satmama', 'sosyalizme genel bir sempati'nin ötesinde ölçüler öne çıkmaya başlamıştır. DİSK yöneticilerinden büyük bir bölümü bu ölçüleri hiçbir zaman aşamamışlardır. Sosyalist bilinçlenmelerini yükseltip işçi sınıfı sınıfının politik hareketi ile uyumlu bir gelişme gösterecekleri yerde, giderek üyesi ve yöneticisi oldukları partiyle bağlarını koparmaya yönelmişlerdir. Kendileri perti yöneticiliğinin ve hatta üyeliğinin gereklerini yerine getirmedikleri gibi, kontrol edebildikleri bütün sendika kadrolarının ve sendika üyelerinin parti ile ilişkililerini sıkılaştırmalarını da ellerinden geldiğince engellemişlerdir. İşçi sınıfının politik mücadelesini ve partisini küçümsemişlerdir. DİSK'in üst yöneticilerinin, 1969'da artık TİP kanalıyla milletvekili olma şanslarının iyice azaldığını gözlemeleri ile TİP'in sosyalist niteliğini güçlendirme yolunda önemli adımlar atması üst üste gelmiş ve T.İ.P.' nin 4. Büyük Kongresinden sonra bu kişilerin parti ile ilişkileri fiilen kalmamıştır.

12 Mart dönemi bu kopmayı iyice kesinleştirmiştir. Faşist baskı altında işçi sınıfı mücadelesinin en ağır biçimler alabilen maliyetleri, güçlükleri ile kendilerine karşı misafir gibi davranılma iki alternatif olarak önlerine serilmiştir. DİSK üst yönetimi 12 Mart'ı yorumlamakta olduğu gibi, 12 Mart terörüyle mücadelede de üzerine düşen görevlerin büyük bir bölümünü yerine getirmemiştir. Bütün bu gelişmeler CHP'-nin işçi sınıfı içindeki faaliyet planları ile birleşerek 1973'den sonra kesin olarak yüzeye çıkmıştır. En açık biçimler almıştır.

Bugün DİSK üyesi olan 29 sendikadan 9'u dışında kalanları, yani toplamın üçte ikisinden büyük bir bölümü 1974, 1975 ve 1976 yıllarında konfederasyona katılmışlardır. Bu sendikaların çok büyük bir bölümü üyesi ya da sempatizanı oldukları sosyal demokrat partinin, CHP'nin sınıf uzlaşması ve 'çalışma barışı' düşüncelerini savunan kişilerce yönetilen sendikalardır. Aralarında antidemokratik tüzük maddelerinin güvencesi içinde, daha da geri bir politik çizgiyi savunanlarca yönetilenler de vardır. Yöneticiler düzeyinde yapılan protokollerle gerçekleştirilip, sendika yapısında hiçbir önemli değişikliği birlikte getirmeyen bu yeni üyelikler DİSK'i derinden etkilemiştir. Bugün DİSK yönetimine –ücretli uzman kadrolar bir yana– sayısal egemenlik sahipleri, CHP yararına olan çalışmaların sosyalizm adına yürütülmesini kendi genel taktikleri bakımından daha uygun bulduklarından, DİSK içinde asıl hedeflerini gerçekçi bir biçimde saptadıklarından yönetimi şimdilik tümüyle ele almamaktadırlar.

DİSK üst yönetimi bir yandan konfederasyonu sosyal demokratlaştırırken, öte yandan bilimsel sosyalist ışçı lıderlerını ve sendika yöneticilerini tasfiye yoluna gitmiştir. 1976 bu tasfiyenin en üst boyutlara ulaştığı bir yıl olmuştur. En saf ve gelişkin örneğini Kimya-İş Sendikası ile DİSK'e yeni katılan Petkim-İş'in birleştirilmesinde bulan bu tasfiyeci tutum, şu ya da bu parti üyelerini değil, bilimsel sosyalizmi DİSK'ten tasfiye etmeye çalışmaktadır. Hedef alınanların büyük çoğunluğunun TİP üye ya da sempatizanları olması, DİSK'i DİSK yapan ilkelerin ve mücadele geçmişinin TİP üye ve sempatizanlarıyla sıkı ilişkisinin sonucudur.

İşçi sınıfının gerek ekonomik, gerek politik mücadelesinde hareketin gerisinde kalan kimi kadrolar yerlerinde tutunmaya çabalamaktadırlar. Birbirleriyle dayanışarak ayakta durma yollarını aramaktadırlar. Hareketin bu kadroları aşıp geçtiğinin farkedilmesiyle sendikal örgütlerin görevleri, parti-sendika, parti-kitle örgütleri ilişkileri hakkındaki bilimsel sosyalist ilkeler bir yana bırakılmış, büyük bir telaş içinde, her adımda emperyalizmin ve burjuvazinin istediği malzemeyi ona sağlama pahasına sözde örgütlenmeye, genişlemeye girişilmiştir. Bu kadroların işçi sınıfı hareketi içindeki en olumlu adımlara, örneğin TİP'in 12 Mart sınavını başarıyla vermiş kadrolar tarafından 1 Mayıs 1975'te daha ileri bir çizgide kurulmasına, sendikalarda işçi niteliğini koruyan, kendi sınıf bilimini özümsemiş, yetenekli önderlerin yetişmesine karşı çıkmaları politik alanda da sendikal alanda da, hareketin gelişmesiyle kendilerinin, geride kalmalarının doğurduğu bir tepkidir. 1976 yılı içinde yu-

karda sözü edilen Petrol Kimya-İş dışında başlıca Sosyal-İş, Turizm-İş, Hür Cam-İş teki ve Maden-İş'in birçok bölgesindeki gelişmeler temelde bu gerilemenin, geride kalmanın birer tepkisi olmuştur.

Ancak, yönetici kadroların tutumları ne olursa olsun, kökleri sağlam topraklarda bulunan örgütler kısa bir dönemde niteliklerini yitirmezler. Bunun için elden gelen bütün çaba, hem de yalnız tek kaynaktan değil, birçok mihraktan elden gelen bütün çaba, gösterilse de kolay kolay niteliklerini yitirmezler. Son yıllardaki bütün sistemli, planlı, danışıklı gayretlere rağmen, henüz DİSK, DİSK olmaktan çıkarılamamıştır. Çünkü Türkiye işçi sınıfının dinamik, hızlı gelişimi Türk-İş içindeki, bağımsız sendikalardaki en gerici yönetici kadroların bile hareket insiyatiflerini sınırlamakta, onları zaman zaman ilerici görünümlere girmek zorunda bırakmaktadır. Sendikal hareketin genel gelişim yönü sosyalizme, işçi sınıfının bilimi etrafında tutarlılığa doğrudur.

1976 yılının işçi hareketlerinin incelenmesi de işçi sınıfı hareketinin dinamizmi ile ilgili bu görüşleri desteklemektedir. Yapılan geniş bir taramanın ilk sonuçlarına göre 1976'da işçi hareketleri yükselmesine devam etmektedir. Gerçi, çalışmanın son yılları içeren bütünü kesin sonuçlarıyla yayınlandığında görüleceği gibi 1975'de başlayan hareketin yükseliş hızındaki düşme süregelmektedir; ilerici işçi hareketinin önündeki kimi görevler (kamu sanayi işyerlerinde etkinlik, İstanbul-Kocaeli yöresinin dışında geniş ölçüde örgütlenme, küçük işyerlerinin sendikal mücadeleye katılması v.b.) bütün önemleriyle durmaktadır. 1976'da birçok grev ve direnişten yeterince başarılı sonuçlar sağlanamamıştır. Ancak, özellikle senenin ilk dörtte üçlük bölümünde işçi hareketleri büyük bir canlılık göstermiştir. Ekim, Kasım ve Aralık' taki yavaşlamaya rağmen işçi direnişleri geçmiş yıllardaki sayısal düzeyini aşmıştır.

İşçi hareketlerinin illere ve hareketin başlama nedenlerine göre dağılımını gösteren 29. tablo 1976 yılı işçi hareketlerinin % 45'inin İstanbul'da gerçekleştirildiğini, İstanbul'la birlikte öteki yedi büyük ildeki hareketlerin ise tüm hareketlerin üçte ikisini oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Bu tablonun özetlediği bir diğer gerçek sendikalaşma, sendika seçme ve (genellikle sendikal nedenlerle) işten atılan işçilerin desteklenmesi için gerçekleştirilen hareketlerin toplam olarak % 35'i bulduğudur. 106 hareketten 49'unun yukarda sözü edilen nedenlere bağlı olduğu İstanbul'da bu oran yarı yarıya yaklaşmıştır. Burjuvazi genel planda olduğu gibi tek tek işyerlerinde de sendikal hak ve özgürlüklere karşı yoğun bir saldırıya geçmiş bulunmaktadır.

İşçi hareketlerinin katılan işçi sayısının büyüklüğüne.(bu sayı genellikle işyerlerinde çalışan toplam işçi sayısına eşit olmaktadır) ve illere göre dağılımı sanayi ve hizmetlerin illere göre dağılımına paraleldir. (Bak. Tablo 30) Ancak orta ve büyük işyerlerinde işçi bilinç, dayanışma ve örgütlenmesini kolaylaştıran koşullar büyük işyerlerinin toplam işyerleri içindeki ağırlıklarından çok daha büyük bir oranda işçi hareketlerine sahne olmalarına yolaçmaktadır. Gerçekten Türkiye'deki sanayi ve öteki işyerlerinin % 95'ini aşkın bir bölümünü oluşturan 1-50 kişilik işyerlerindeki hareketlerin oranı yalnızca % 19'dur. Gerçi 1001-5000 kişi ve 5001 kişi ve daha fazla gruplarında yer alan hareketlerin büyük bölümü tek bir işyerinde değil, birçok işyerinden işçilerin birarada gerçekleştirdikleri hareketlerdir. Ancak bu yukarıda işaret edilen gerçeği değiştirmemektedir.

İşçi hareketlerinin illere ve hareket biçimlerine göre dağılımı 1976 yılında gerçekleştirilip tesbit edilebilen 233 hareketten 114'ünün (%49) grev, 93'ünün (%40) direniş ve işi bırakma şeklinde olduğunu göztermektedir. (Bak. Tablo 31) 1976 yılında 7 işçi yürüyüş ve/veya mitingi yapılmış, 3 harekette işçiler işyerlerini işgal etmişlerdir. Hareket biçimlerinin dağılımı geçmiş yıllarla ve özellikle 1961 - 1971 dönemi ile karşılaştırıldığında göze çarpan özellik derineş ve işi bırakma şeklinin ön plana çıkmasıdır.

TABLO 29
1976 Yılı İşçi Hareketlerinin İllere ve Hareketin Başlama Nedenlerine Göre Dağılımı

İller	Sendika Seçme, Sendikalaşma	İşten Çıkartma	Ücret, Sosyal Hak vb. İstekl.	Ücretlerin Ödenmemesi	Diğer*	Bilinmeyen	TOPLAM
İstanbul	23	26	25	3	17	12	106 (% 45)
Ankara	1	3	4	2	4	5	19 (% 8)
Adana	2	2	4		1	4	13 (% 6)
İzmir	2	3	3	1	2	6	17 (% 7)
Zonğuldak			1		1		2 (% 1)
Kocaeli	2	2	3	1	1	1	10 (% 4)
Eskişehir	1		1			1	3 (% 1)
Bursa	1	1	1		1	1	5 (% 2)
Öteki**	6	3	14	2	5	6	36 (% 16)
Bilinmeyen	3	2	8		3	6	22 (% 9)
TOPLAM	41 (% 17)	42 (% 18)	64 (% 28)	9 (% 4)	35 (%14)	42 (% 18)	233 (%100)

Kaynak: TİP Merkez Eğitim, Bilim ve Araştırma Bürosu Çalışmaları (İlk Sonuçlar)

* Başka İşyerlerindeki İşçilerin Desteklenmesi ve Demokratik Talepler İle İlgili Hareketler 'Diğer' Grubunda Gösterilmiştir.
**Türkiye Çapında Yapılan Hareketler "Öteki İller" Grubunda Gösterilmiştir.

TABLO 30

1976 Yılı İşçi Hareketlerinin Harekete Katılan İşçi Sayısına ve İllere Göre Dağılımı

İller	1 – 50 kişi	51 – 100 kişi	101 – 250 kişi	250 – 500 kişi	500 – 1000 kişi	1001 – 5000 kişi	5001 + kişi	Bilinmeyen	TOPLAM
İstanbul	22	8	18	16	16	3	6	17	106 (% 45)
Ankara	3		2	1	1	4	3	5	19 (% 8)
Adana		3	3	1	1	2	1	2	13 (% 6)
İzmir	1	1	6	1	1		2	5	17 (% 7)
Zonguldak						1	1		2 (% 1)
Kocaeli	2		1	1	4	1		1	10 (% 4)
Eskişehir	1		1		1				3 (% 1)
Bursa				1	1	1	2		5 (% 2)
Öteki	6	1	4	5	2	6	2	8	35 (% 16)
Bilinmeyen	10	5	5	1		1		2	23 (% 9)
TOPLAM	45 (%19)	18 (%7)	40 (% 18)	27 (% 12)	28 (% 12)	19 (% 8)	17 (% 17)	39 (% 17)	233 (% 100)

Kaynak: TİP Merkez Eğitim, Bilim ve Araştırma Bürosu Çalışmaları (İlk Sonuçlar)

TABLO 31

1976 Yılı İşçi Hareketlerinin İllere ve Hareket Biçimlerine Göre Dağılımı

Hareket Biçimi	İstanbul	Ankara	Adana	İzmir	Zonğuldak	Kocaeli	Eskişehir	Bursa	Öteki ill.*	Bilinmeyen	TOPLAM
Grev	44	7	5	8		7	2	1	24	16	114 (% 49)
İşyeri İşgali	1		1						1		3 (% 1)
Direniş, İşi Bırakma	49	11	6	8	2	3	1	2	9	2	93 (% 40)
Yürüyüş/Miting	2		1	1				2	1		7 (% 3)
Diğer	8								1		9 (% 4)
Bilinmeyen	2	1								4	7 (% 3)
TOPLAM	106 (% 45)	19 (% 8)	13 (% 6)	17 (% 7)	2 (% 1)	10 (% 4)	3 (% 1)	5 (% 2)	36 (% 16)	22 (% 9)	233 (% 100)

Kaynak: TİP Merkez Eğitim, Bilim ve Araştırma Bürosu Çalışmaları (İlk Sonuçlar)

* Türkiye Çapında Yapılan Hareketler 'Öteki İller' Grubunda Gösterilmiştir.

İşçi hareketlerinin işçilerin üyesi oldukları sendika konfederasyonlarına ve hareket biçimlerine göre dağılımı incelendiğinde 233 hareketten 125'inin (%53) DİSK üyesi sendikaların yetkili olduğu işyerlerinde ya da bu özellikleri taşıyan işçiler tarafından topluca ve 44 hareketin (% 19) Türk-İş üyesi sendikaların yetkili olduğu işyerlerinde ya da bu özellikleri taşıyan işçiler tarafından topluca gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. (Bak. Tablo. 32) Bir başka deyişle DİSK'e bağlı sendikalar içinde (özellikle Maden-İş, Genel-İş, Petrol Kimya - İş) örgütlenmiş işçiler sendikal hareket içindeki sayısal oranlarını çok aşan ağırlıklarını sürdürmektedirler. Türk-İş işçi sınıfına en açık biçimde ihanete devam etmektedir..

TABLO 34

1976 Yılı İşçi Hareketlerinin İşçilerin Üyesi Oldukları Sendika Konfederasyonlarına ve Hareket Biçimlerine Göre Dağılımı

Hareket Biçimi	Türk-İş	DİSK	Diğer Bağımsız*	Bilinmeyen**	TOPLAM
Grev	24	63	21	6	114 (% 49)
İşyeri İşgali	1	1		1	3 (% 1)
Direniş, İş Bırakma	15	47	18	13	93 (% 40)
Yürüyüş/Miting	2	4	1		7 (% 3)
Diğer		8	1		9 (% 4)
Bilinmeyen	2	2	2	1	7 (% 3)
TOPLAM	44 (% 19)	125 (% 53)	43 (% 19)	21 (% 9)	233 (% 100)

Kaynak: TİP Merkez Eğitim, Bilim ve Araştırma Bürosu Çalışmaları (İlk Sonuçlar)
* Sendikasız İşçilerin Hareketleri 'Diğer Bağımsız' Grubunda Gösterilmiştir.
** Sendikaları Belirlenemiyen İşçilerin Hareketleri 'Bilinmeyen' Grubunda Gösterilmiştir

İşçi hareketlerinin işçilerin üyesi oldukları sendika konfederasyonuna ve işyeri büyüklüklerine, ayrıca işyerlerinin sermaye durumlarına göre dağılımını gösteren iki tablo ise, (Tablo 33 Tablo 34) Genel-İş'in belediyelerdeki grev ve direnişinin yansımasıyla ilk bakışta aldatıcı bir görünüm verse de, DİSK'in daha çok özel büyük işyerlerinde etkin olduğunu ortaya koymaktadır. Öte yandan 1 Mayıs, DGM'yi Protesto, Faşist Saldırıları Protesto miting ve yürüyüşleri DİSK'e bağlı sendikalarda örgütlenmiş işçilerin bu tablolara bile yeterince yansıyamayan öğünç verici dev hareketleri olmuştur. Özellikle Devlet Güvenlik Mahkemelerine karşı Eylül Direnişi DİSK üst yönetiminin hareketin amacını, eylem biçimini, duracağı noktayı ve örgütlenmesini yanlış saptamasına, işçileri kendi mücadeleleriyle başbaşa bırakmasına

rağmen, bu yanlış tutum yüzünden çok büyük kayıplara yolaçan, ancak işçi kitlelerinin dinamizmini, bağımsız bir güç olarak demokrasi mücadelesindeki büyük yerlerini vurgulayan bir hareket olmuştur.

Kısaca, cepheden ve arkadan bütün saldırılara rağmen, 1976'da işçi sınıfının ekonomik mücadelesi, nihai kurtuluş yolunda politik mücadelenin okulu olma, politik mücadeleyle bütünleşme yolunda yeni adımlar atmıştır.

TABLO 33

1976 Yılı İşçi Hareketlerinin İşçilerin Üyesi Oldukları Sendika Konfederasyonuna ve Harekete Katılan İşçi Sayısına Göre Dağılımı

Harekete Katılan İşçi Sayıları	Türk-İş	DİSK	Bağımsız, Diğer	Bilinmeyen	TOPLAM
1 — 50 kişi	6	24	11	4	45 (%19)
51 - 500 kişi	3	5	7	3	18 (% 7)
101 - 250 kişi	8	22	3	7	40 (% 18)
251 - 500 kişi	4	18	3	2	27 (% 12)
501 - 1000 kişi	3	19	3	3	28 (% 12)
1001-5000 kişi	6	8	2	3	19 (% 8)
5001 + kişi	5	8	4	1	17 (% 7)
Bilinmeyen	9	21	10		40 (% 18)
TOPLAM	44 (% 19)	125 (% 53)	43 (% 19)	21 (% 9)	233 (% 100)

Kaynak: TİP Merkez Eğitim, Bilim ve Araştırma Bürosu Çalışmaları (İlk Sonuçlar)

TABLO 35

1976 Yılı İşçi Hareketlerinin İşçilerin Üyesi Oldukları Sendika Konfederasyonuna ve İşyerlerinin Sermaye Durumuna Göre Dağılımı

İşyerlerinin Sermaye Durumu	Türk-İş	DİSK	Diğer, Bağımsız***	Bilinmeyen	TOPLAM
Kamu İşyerleri*	11	26	6	6	49 (% 21)
Özel İşyerleri	22	74	30	14	140 (% 60)
Diğer**	10	24	3	1	38 (% 16)
Bilinmeyen	1	1	4		6 (% 3)
TOPLAM	44 (% 19)	125 (% 53)	43 (% 19)	21 (% 9)	232 (% 100)

Kaynak: TİP Merkez Eğitim Bilim ve Araştırma Bürosu Çalışmaları (İlk Sonuçlar)

* Belediyelere ve Kooperatiflere Bağlı İşyerleri 'Kamu İşyerleri' Grubunda Gösterilmiştir.

** Birden Çok İşyerinde Çalışan İşçilerin Yaptıkları Hareketlerle, Karma Sermayeli İşyerlerindeki Hareketler 'Diğer' Grubunda Gösterilmiştir.

*** Sendikasız İşçilerin Hareketleri 'Diğer, Bağımsız' Grubunda Gösterilmiştir.

Köy Emekçilerinin Biriken Tepkileri ve Örgütsüzlükleri

Türkiye nüfusunun yarıdan fazlasını oluşturan köy emekçileri, diğer bir deyişle yoksul ve orta köylüler 1976'da yine zor, ama "sessiz" bir yıl geçirdiler. Tarım işçilerinin bile örgütlenme ve direnme açısından henüz yolun başında oldukları kırsal kesimde kapitalizmin baskı ve sömürüsüne karşı tepkiler birikmeye devam etti; çok az sayıda protesto gösterisi ve miting dışında yankıları büyük olan, basına yansıyan köylü eylemi olmadı. Ceyhan'daki toprak işgali, Ayvalık ve Burhaniye'deki köylü mitingleri benzeri eylemler, örneğin 1968-1971'dekinden sayıca çok az olmakla kalmadı, katılan köylü sayısı açısından da geçmiş yılların hayli gerisinde kaldı. Kapitalizm öncesi ilişkilerin kalıntılarının süregeldiği Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da da 1960'ların sonlarında sık sık yükselen toprak ağalarına karşı önemli direnişler 1976'da gözlenmedi. Doğu ve Güneydoğu'nun emekçi halkı 1976 boyunca Milliyetçi Cephe'nin ırkçı ve faşist saldırılarını, kâh onbinlerce insan dağlara çekilerek, kâh Gaziantep'te olduğu gibi, hıncını alamayıp küçük patlamalar halinde sesini yükselterek karşı koymaya çalıştı.

Köylü kitleleri, köy emekçileri herşeyden çok örgütsüzlüğün sıkıntısını çektiler. Milyonlarca köylü adına söz söylemek kitlelerden bütünüyle kopuk olan, büyük toprak sahiplerinin, toprak ağalarının örgütü Ziraat Odaları'na kaldı. Genellikle en geri-

ci güçlerin kontrolünde, köylü kitlelerinin çıkarlarına taban tabana zıt bir politika uygulayan bu odalar ve merkez örgütleri köylülerin örgütlenmesi için bütün yolları tıkamak üzere ellerinden gelen çabayı göstermeye devam ettiler.

MC iktidarı kooperatiflerin ve kooperatif birliklerinin köy emekçilerinin içinde birleşip örgütlenebileceği bir mücadele silahı olabileceğini bildiği için bu yolu da bütünüyle tıkamak üzere Ziraat Odaları ile ortak bir çalışmaya girdi. MC toplam 2 milyonu aşkın köylünün ortak göründüğü 3000 civarında tarım kredi ve tarımsal üretim ve satış kooperatiflerinden işlerliği olanların ve asıl Köy-Koop'un yardım amacıyla konulan 477 milyon liranın çok büyük bir bölümü bu plan için harcandı. Köy kooperatiflerinin önemli bölümünün ve merkez birliğinin yönetimine CHP üyesi ya da sempatizanı unsurlar egemen olmaya devam etmektedirler. Ancak, kooperatif yönetimlerinin sosyal demokrat yöneticilerin elinde bulunması genellikle bu örgütlerin köy emekçileri yararına çalışan etkin kuruluşlar olabilmeleri açısından önemli bir farklılık getirmemektedir. "Kooperatifçiliğin gelişmesini sağlayacak tedbirlerin alınması "Anayasa ile verilmiş bir görev olduğu halde, birlik ve örgütlenme düşüncesinin, tücrübesinin gelişmemesi, sömürü olanaklarının sınırlandırılması için kooperatifçilik öteki kapitalist ülkelerde bile görülmemiş biçimde yozlaştırılmıştır.

Bu yozlaştırma, faaliyet alanlarının şekilde son derece sınırlandırılmasına ek olarak egemen sınıflar adına dizginleri elde tutmak ve onların yararına tedbirler almak üzere, devletin yoğun bir biçimde kooperatiflere müdahalesi, büyük toprak sahiplerine ve büyük sermayedarlara geniş etki olanakları sağlanması ve demokratik yönetim, denetim kanallarının, mekanizmalarının işlemez hale getirilmesi yollarıyla en üst düzeye çıkarılmıştır. Böylece gerçek ortakların kooperatiflere yabancılaşmaları ve kooperatiflerin üyelerinden çok, büyük toprak sahiplerinin, sermayedarların ve bir avuç "profesyonel kooperatifçi"nin yararına işlemesi sağlanmıştır.

Sosyal demokratlar kapitalizmin "büyük balığın küçük balığı yuttuğu" bir sistem olduğunu bildikleri, kooperatiflerin işlevlerinin sınırlarını farkettikleri halde, bir yandan "kooperatif örgütlenmelerinin yaygınlaştırılmasıyla tarımda düzen değişikliği sloganını kullanarak, öte yandan siyasi iktidar ve devlet sorununu arka plana iterek köy emekçilerini yanıltmaktadırlar. Sosyal demokratlar kapitalist toplumun her kesiminde, şehirlerde olduğu gibi köylerde de sınıflar ve sınıf mücadelesinin varlığı gerçeğine gözlerini kapadıkları için, kapitalizme bir sistem olarak gerçekten karşı çıkmadıkları için, kooperatifler konusunda geniş kitlelerin yararına olmayan bir tutum izlemektedirler. Kooperatiflerin görevini "aracıların ortadan kaldırılması", yani ticari sermayenin rolünür azaltılması ile sınırlamakta, karşıda duran asıl gücü yani büyük burjuvazi ve büyük toprak sahiplerinin gücünü görmezlikten gelmektedirler. Devletin sınıfsal içeriğini değerlendiremediklerinden, devlet mekanizması ile kooperatifler arasındaki ilişkiyi kavrayamamaktadırlar. Kooperatifleri aynı sosyal özellikleri taşıyan üyelerden oluşan birlikler olarak görmeleri, kooperatif ortakları arasındaki farklılaşmayı hasıraltı etmeleri kooperatifçilik politikalarının sosyal demokratların yararına olması ve gençek anlamında kooperatiflerin demokratikleştirilmesi görevinden uzak durmaları sonucunu doğurmaktadır.

CHP içinde kooperatifçilik çalışmalarında fiilen görevli birçok tutarlı, sosyal demokrat unsur bulunmasına rağmen; partinin köylü ve kooperatif sorunlarına yaklaşımının saptanmasında, bir yandan büyük toprak sahipleri ve mahalli eşraftan kişilerin parti içinde her kademede önemli görevlerde bulunması öte yandan sözde bilim adına parti politakasına yapılan yönlendirmeler belirleyici olmaktadır.

Bu özellikleriyle, günümüz Türkiye'since sosyal demokrat kooperatifçilik anlayışı uluslararası sermayenin ve büyük burjuvazinin, kapitalizmin gelişmesiyle doğan sosyal huzursuzluğu yumuşatma ve kendisi için genişleyen bir pazar, ucuz hammedde ve tarımsal ürünler, yedek işgücü sağlanması planına yardımcı olmaktan ileri gitmemektedir.

Destekleme alımları ve taban fiyat uygulaması köy emekçilerini her sene biraz daha güç durumda bırakan ikinci bir sorun olmaya ve köylü kitlelerini bir kere daha tüccarın insafına bırakan destekleme alımları yılı olmuştur. İlan edilen hemen hemen bütün taban fiyatlar beklenenden düşük olmuş, devlet kurumlarına ya da kooperatiflere ayrılan fonlar küçük tutulmuştur. Tüccara sağlanan kredilerin yüzmilyonları aşması, tefecilikle birleşince pazara mal satan milyonlarca köylünün ürününü değerinin çok altında bir fiyata elinden çıkarması bu yıl da kaçınılmaz oldu. Zaten CHP'nin Genel Başkanı'nın ağzından kabul ettiği gibi, varolan mekanizma içinde destekleme alımları için oluk oluk para akıtılsa da yoksul köylüye, orta köylüye ulaşan damlalar ölçüsündedir. Taban fiyatlarının alabildiğine yüksek tutulduğu CHP - MSP hükümeti zamanında, yüksek fiyatlardan asıl yararlananlar büyük toprak sahipleri olmuştur.

Topraksızlık ve işsizlik köy emekçilerinin en genel derdidir. Yatırımların ekonominin bütün sektörlerine en verimli ve planlı bir şekilde dağılmaması tarımın özellikle geri kalmasının nedenlerinden biridir. Kapitalizm sürdükçe, neyin, nasıl, ne kadar üretilip, kimler tarafından tüketileceği en yüksek kâr kıstasına göre belirlendikçe bu durum devam edecektir. Traktör, gübre, tarımsal ilaç fiyatları 1976'da olduğu gibi yerli ve yabancı tekellerin yararına, görülmemiş bir şekilde artması sürüp gidecek, kooperatiflerin ithal ettikleri traktörlerin yurda sokulmasında bile binbir güçlükle karşılaşılacaktır. Böylece tarım teknolojisinin geriliği devam edecek, ileri teknoloji ise, büyük toprak sahiplerinin elinde, yoksul ve orta köylülere, hatta tarım işçilerine karşı kullanılan bir silaha dönüşecektir.

1976 "topraksız ve az topraklı köylüler için yurt çapında uygulanacak bir toprak reformunun ve buna bağlı olarak bir tarım reformunun yapılması" talebinin önemini bir kere daha vurgulayan bir yıl olmuştur.

1976 gerçek kooperatifleşme, kredi imkânlarının geliştirilmesi, modern araç, gereç kullanımı teşvik edecek tedbirlerin alınması zorunluluğunu tekrar ortaya çıkarmıştır.

1976 yurt dışındaki milyonlarca emekçinin yurda dönebilmesi, işsizliğin köyünden koparıp büyük şehirlere, yurt dışına sürdüğü milyonların işe yerleştirilmesi için köklü önlemler alınmasının kaçınılmazlığını gözler önüne sermiştir.

Ve böylece 1976 MC içinde odaklanan işbirlikçi, faşist güçlere karşı mücadelenin günlük yaşamın iyileştirilmesi mücadelesinden kopmaz olduğunu köy emekçilerinin kurtuluşunun işçi sınıfı ile ortak mücadeleye bağlı olduğunu göstermiştir.

1976'nın bu göstergeleri başta bilimsel sosyalistler olmak üzere tüm demokratik güçleri yoksul ve orta köylülerin gerçek örgütleri içinde örgütlenmesi kendi çıkarlarının bilincine kavuşturulması görevini gereken ciddiyetle ele almaya zorlamaktadır. Ne Köylü Derneği gibi zorlama ve geniş kitlelerden kopuk girişimler, ne de yerel küçük derneklerin maoizm ve goşizmin zararlarını köylere yayacak bir biçimde kullanılmaya çalışılması bu sorunu çözemez. Geçen yıl şu iki gerçeği yeniden ortaya koymuştur: (1) yoksul ve orta köylülerin bilinçlenmesinde ve örgütlenmesinde asıl görev işçi sınıfı hareketine düşmektedir; ve bu görevin yerine getirilmesinde tarım işçileri önemli bir role sahiptirler. (2)Kooperatiflerin ve öteki köylü örgütlerinin demokratikleştirilmesi, işlerliğe kavuşturulması genel demokratikleşme mücadelesinin önemli bir parçasıdır.

EMEKÇİ–AYDIN EYLEMLERİ VE ÖRGÜTLERİ

1976 yılı, sendikalaşma hakkı olmayan memur ve teknik elemanların dernekler biçimindeki demokratik kitle örgütlerini geliştirdikleri, bu örgütler eliyle yürüttükleri grevli, toplu iş sözleşmeli sendikalaşma mücadelesinin yanı sıra, tırmanan faşizme karşı direnişlerini artırdıkları bir yıl oldu.

Son yıllarda bağımsızlık ve demokrasi mücadelesinde önemli bir unsur haline gelmiş bulunan meslek örgütlerinin 1976 yılı içinde ekonomik-demokratik haklar için yürüttükleri mücadelenin gözden geçirilmesi, konumlarının ele alınması bu yılın değerlendirilmesi bakımından büyük değer taşımaktadır.

Geniş yığınların ekonomik-demokratik-toplumsal hak ve çıkarlarını savunmayı ve koruyup geliştirmeyi amaçlayan meslek odaları ve emekçi-aydınların diğer kitle örgütleri, bu hak, çıkar ve özgürlüklerin korunup geliştirilmesinin bağımsızlık demokrasi mücadelesi ile olan ayrılmaz ilişkisi nedeniyle önemli bir rol oynamaktadırlar.

Çoğunluğu emeğiyle geçinen, aralarında bazı farklılıklar olsa da ücretlilik ortak özelliği ile belirginleşen emekçi-aydınlar emperyalizme bağımlı ülke ekonomisinin içine sokulduğu bunalımdan fazlasıyla etkilenen kesimlerden birisini oluşturmaktadır. Gene aynı kesim büyük burjuvazinin ekonomik ve anti-demokratik baskılarının en önemli hedeflerinden birisidir. 1971 sonrası anayasa değişikliği ile yüzbinlerce emekçinin ellerinden kısıtlı da olsa, grev-toplu sözleşme haklarını kapsamasa da sahip bulundukları sendikal haklar, özgürlükler alındı.

1971 öncesinde "memur sendikaları" içinde örgütlenen emekçi-aydınlar, 12 Mart sonrasında bu kez grevli-toplu sözleşmeli sendikal özgürlüklerine sahibolabilmek, ekonomik-demokratik haklarını savunmak için dernekler içinde örgütlendiler. Haklarının alınmasının ve korunmasının demokrasi için verilen mücadeleyle olan ayrılmaz ilişkisini görerek demokratik ortamın korunup genişletilmesi için verilen mücadelede de yerlerini aldılar.

1976 yılı MC'nin tüm emekçi kesimlerin yanısıra aydın-emekçilere ve onların örgütlerine de yöneltiği ekonomik ve faşizan baskılarla dolu bir yıl oldu. İşçi ve emekçi sınıf ve tabakalar yaşamın tüm alanlarında MC'nin anti-demokratik baskıları ile karşı karşıya kaldılar. Bu baskılara karşı direnilmesi, demokrasinin MC'nin saldırı ve uygulamalarına karşı korunması ve demokratikleşme sürecinin genişletilmesi zorunluluğu aydın-emekçiler kesimini de daha fazla hareketlendirdi. Bu kesim işçi sınıfı ile daha yakından ilişki kurdu, omuz omuza mücadele etmeye yöneldi.

Demokratik kitle örgütleri bir yandan kendi tabanlarına ilişkin kazanımlarını korumaya, yeni kazanımlar elde etmeye uğraşırken, öte yandan, en genel anlamda demokrasinin korunması ve demokratik ortamın geliştirilmesi mücadelesine katıldılar. Herşeyden önemlisi bu mücadeleye tek tek değil, aralarındaki dayanışma, eylem ve güç birliğini pekiştirerek, birlikte katıldılar. Bu güç ve eylem birliği, daha önceki güçbirliklerinden büyük farklılıklar gösteriyordu. 1976 yılında demokratik kitle örgütleri arasındaki güçbirliği, "örgütlerin arasına artı işareti konulması"ndan, ya da örgütlerin birlikte bildiriler yayınlamalarından daha öte bir anlam ve içeriğe kavuşmaya başladı. Demokratik kitle örgütleri somut hedeflere yönelik, belirli programlar etrafında güçlerini ortak eylemlerle birleştirme yoluna girdiler. Bu örgütler tarafından ortaklaşa düzenlenen "13 Mart Faşist Baskı ve Kıyımları Protesto Miting ve Yürüyüşü"; "DGM'leri Protesto Miting ve Yürüyüşü" gibi eylemler başarılı oldu. Bu başarı söz konusu eylemleri kendi görüşlerinin ve kendi sloganlarının öne çıkarıldığı alanlar olarak görmeye çalışan ve yapılan eylemin somut içeriğini görmek istemeyen yanlış eğilimler nedeniyle ortaya çıkan sorunlara rağmen kazanıldı. Öte yandan tüm demokratik kitle örgütleri işçi sınıfının uluslararası dayanışma günü olan 1 Mayıs'ta güçlerini işçi sınıfının gücüyle birleştirerek, demokrasi mücadelesinde önemli bir kilometre taşı olan bu eylemde de etkin bir rol oynadılar. 1 Mayıs'ın günümüzde bir işçi bayramı olduğu gibi bir emekçi bayramı da olduğunu vurguladılar. Gene bu kuruluşlar Bursa bölgesinde işçi sınıfına ve onun ilerici sendikal örgütü DİSK'e yöneltilen yoğun faşist baskılara karşı düzenlenen miting ve yürüyüşte işçi sınıfının yanında yer aldılar.

Demokratik kitle örgütleri bir yandan, örneğin TRT'deki faşist işgale, devlet kadrolarının faşistleştirilmesine, ders kitaplarının gericiliğin özlem ve düşüncelerine göre yeniden düzenlenmesine, işkencelere v.b. karşı çıkarken, öte yandan da kendi

faaliyet alanlarına yansıyan iç ve dış sömürüyü, sömürünün ekonomik ve toplumsal kaynaklarını belirli eksiklerle de olsa teşhir etmeye çalıştılar.

1976 Yılında Grevli, Toplu Sözleşmeli Sendikal Haklar Mücadelesi Tüm Emekçi Kesimlerce Benimsendi

Grevli toplu sözleşmeli sendikal hakları elde etmek için demokratik kitle örgütlerince yürütülen mücadele bir bakımı kaybedilmiş bir hakkın yeniden, ama bu kez bir bütün olarak elde edilmesi mücadelesidir. Ekonomik demokratik haklarını elde etmenin yolunun grev ve toplu sözleşme silahıyla donatılmış sendikalar aracılığı ile olabileceğine inanan demokratik kitle örgütleri bu hakka kavuşmak için uzun süredir verdikleri mücadeleyi 1976 yılında iyice ön plana çıkardılar.

Geride bıraktığımız yıl, demokratik kitle örgütleri bir yandan kendilerinin yöneldikleri kitlelere bu hakkın elde edilmesinin bir gereksinmenin ötesinde, bir zorunluluk olduğunu anlatırlarken, öte yandan bir dizi eylemle bu hakkı kendi örgütlü güçleriyle ve öteki emekçi kesimlerle olan dayanışmalarıyla alabileceklerinin bilincinde olduklarını gösterdiler. DİSK ile ortak eylemlere girerek, sendikal hakların elde edilmesinde işçi sınıfının bu ilerici sendikal örgütü ile ortaklaşa mücadele ettiler. Ayrıca, TÜTED ve TÜM-DER gibi kuruluşlar örneğin UGICT (Fransız Teknisyen - Teknik Eleman ve İdareciler Sendikası) gibi kuruluşların desteğini elde ettiler ve uluslararası aydın-emekçi kamu oyuna seslenme olanaklarını buldular. Onların deneylerini kendi kitlelerine aktarmaya çalıştılar. Grevli, toplu sözleşmeli sendikal haklara kavuşma yolundaki mücadelede önemli bir adım, "işçi" statüsünde olup ta, şimdiye değin sendikalaşmanın gereğine inanmamış olanların işçi sendikalarına girmeleri oldu. Özel işyerlerinde çalışan ve çoğu kez teknik eleman olan bu emekçiler ilerici sendikaların ve teknik eleman örgütlerinin ortak çabası ile, yalnızca sendikalara üye olarak toplu sözleşme hakkından yararlanmakla kalmadılar, SİSAG'da olduğu gibi zorlu grevlerde de yer aldılar. Ancak, 1976 yılında, sendikalaşma hakkına sahip olan, bir başka deyişle "işçi"statüsünde olan ve işçi sendikalarına girmeye hak kazanan aydınların önemli bir kesiminin sendikalara üye olması görevinin gereken yaygınlıkla yerine getirilebildiği söylenemez. Bu görev önemli bir sorun olarak demokratik kitle örgütlerinin önünde durmaktadır.

Grev ve toplu sözleşme hakları ile donatılmış sendikalaşma talebinin emekçi-aydınlar kesiminde bütünüyle benimsenmesi önemli bir kazanım olarak belirginleşti. Bunun en önemli göstergesi gerici - faşist örgütlerin bu slogana karşı çıkamamaları, hatta şu ya da bu şekilde de olsa ona "sarılmak" durumunda kalmaları oldu. CHP'nin tutumu bir başka gösterge oluşturdu. CHP, demokratik kitle örgütlerinin etkinliği ve grevli - toplu sözleşmeli sendikal haklar telebinin kitlelerce benimsenmesinin bir sonucu olarak, uzunca süre bu talebin gerisinde kalamayacağını anladı. Ancak, çeşitli defalar Ecevit'in ağzından CHP'nin grevli - toplu sözleşmeli sendikal hakların tüm çalışanlara verilmesinden yana olduğunun belirtilmesine karşın, CHP'nin son programı halâ yalnızça memurların sendikalaşmasından söz ediyor. Oysa grev ve toplu sözleşme hakkından yoksun bir sendikalaşma 1971 öncesinde varolan sendikalaşmadır. Ve bu haliyle emekçi-aydın kesimleri tatmin etmekten, bir kazanım olmaktan çok uzaktır. CHP yeni programında grev ve toplu sözleşme hakkından bağımsız bir sendikalaşmayı önererek, bir yandan emekçi-aydınları ve sendikal haklardan yoksun kalan öteki emekçi kesimleri kendine kazanmaya çalışırken, öte yandan da sendikalaşmanın içini boşaltır duruma düştü. Gerçekte CHP, bir Anayasa değişikliğine gerek kalmaksızın, CHP-MSP koalisyonu sırasında çıkarabileceği kararnameler ile geniş memur yığınlarını "işçi" kapsamına sokabilecekken, bunu yapmadı. Son CHP programı da, CHP'nin daha önceki anlayışının pek ötesine geçmediğini kanıtlıyor. Yine de CHP'nin sendikal haklardan programında bahsetmesi bile emekçi-aydınların mücadelesinin bir yansıması olarak ortaya çıkıyor.

"Devletin asli ve sürekli görevlerinde uğraşanlar" gibi anlamsız bir tanımın çerçevesinde bırakılarak "memur" diye nitelenen kamu personelinin sendikal haklardan yoksun bırakılışı en az onun kadar önemli bir sorunu beraberinde getirmektedir. Bu sorun geniş emekçi yığınların bir siyasi partiye üye olma, siyasetle doğrudan meşgul olma, parlamentoya seçilebilme hakkından yararlanamamaları sorunudur.

Kamu personelinin siyasal haklardan yoksun bırakılmış olması önemli sonuçlar doğurmaktadır. Siyasal arenada sömürücü, egemen sınıflar kendi partileri aracılığıyla güçlerini ortaya koyarlarken, geniş bir emekçi kitlesi bir parti çatısı altında örgütlenememektedir. Bu büyük emekçi kitlesine tanınan hak dört yılda bir kendisini yöneteceklere oy vermekle kısıtlanmıştır. Bu kesim politik mücadelede bir partiye üye olma, yönetim organlarına seçilme hakkından yoksundur. Üstelik işçi-memur ayırımı konusundaki son derece sakat uygulamanın bir sonucu olarak, aynı işi yapan iki kişiden birisi "işçi" statüsünde olduğu için politik mücadeleye doğrudan katılabilmekte, bir partiye üye ve yönetici olabilmektedir. Ötekisi ise yalnızca seçme hakkı ile kısıtlı kalmaktadır.

Amaçlanan, çalışanların birliğini bozmak, onların kendi partilerinin çatısı altında, birarada mücadele etmelerini önlemektir. Bu önemli soruna rağmen birçok demokratik kitle örgütü, varolan somut durumun yarattığı bu haksız sonucun üzerine yeteri kadar gidebilmiş değildir.

Kamu görevlilerinin siyasal haklarını kısıtlamak bu kadarla da kalmamıştır. Memur derneklerinin politik sorunlarla ilgilenmesi suç sayılmak istenmektedir. Bu derneklerin, kendi tabanlarının demokratik talep ve çıkarlarını dile getirmeleri, onların ekonomik-demokratik haklarının elde edilmesi ve korunması için verdikleri mücadele de çoğu kez "siyaset yapma" gerekçesi ile engellenmek istenmektedir. 1976'da TÖB-DER'in ve 1977 başında TÖB-DER, TÜM-DER ve TÜTED'in valilikçe kapatılması bu baskıların birer örneğidir. Ancak, bu tür engellemeler, hem demokratik kitle örgütlerinin gücü karşısında, hem de doğru demokratik kitle örgütü anlayışının büyük ölçüde yerleşmiş olması nedeniyle geçerliliğini gitgide yitirmektedir. Ne var ki sorunun kısa dönemli çözüm yolu işçi-memur ayrımı konusunun işçi ve emekçiler yararına bir çözüme kavuşturulmasından geçmektedir.

"İşçi-memur" ayırımı diye tanımlanan soruna ilişkin olarak getirilen son karar gerçekte bir yenilik değildir. CHP-MSP iktidarı döneminde Yüksek Hakem Kuruluna ait olan bir yetkinin, MC döneminde yasalaşan 12 sayılı kararname gereğince bir komisyon tarafından kullanılması ile bazı düzenlemelere gidilmiştir. Soruna "teknik bir çözüm bulunması"na ilişkin bu görevin siyasal iktidara doğrudan bağlı mercilere verilmesi önceki düzenlemelerden daha geri bir uygulamaya yolaçmıştır. Son komisyon kararı ile, başta teknik elemanlar olmak üzere büro personelinin işçi sıfatları kaldırılmış ve odacı, kapıcı vb. gibi emekçiler "memur" statüsünde iken "işçi" kapsamına alınmışlardır. Sayısal olarak değerlendirildiğinde, eğer uygulama sağlanabilirse, işçi statüsüne geçirilenlerin lehine bir durum ortaya çıkmaktadır. Bu yönüyle, son komisyon kararı küçük de olsa bir kazanım olarak değerlendirilebilir. Ancak, yeni düzenlemelere gidilirken, MC kendi yararına olabilecek bazı fırsatları da gözden ırak tutmamıştır. Örneğin işçi statüsüne geçirilenlerin sayısının en fazla genişlediği bir alan olan sağlık işkolunda, işkolu düzeyindeki yetki Türk-İş'e bağlı gerici bir sendikanın elindedir ve üstelik sağlık ve eğitim gibi işkolları grev yasağının bulunduğu işkollarıdır. Öte yandan "müktesep hakların korunması" gerekçesi ile "dilendiğinde memur statüsünde kalabilmenin sağlanması" öne sürülerek, komisyon kararını izleyen günlerde memurluğu özendirici geçici ve yüzeysel bazı önlemlerin alınması da ihmal edilmemiştir.

MC "işçi-memur ayırımı" konusundaki son kararname ile burjuvazinin çıkarına en az ziyanla ve hesaplı bir biçimde ayırımı korumaya çalışırken, diğer yandan da kendi hesabına siyasal bir yatırım yapmaya çalışmaktadır. Bütün bunlara rağmen

MC'nin bazı tavizler vermek durumunda kalması, demokratik kitle örgütlerinin grevli-toplu sözleşmeli sendikal mücadelesinin bir sonucu olarak değerlendirilmeli ve tüm yüzeyselliğine karşın, bir kazanım olarak ele alınmalıdır.

Ekonomik-Demokratik Talepler İçin Mücadele

Emekçi-aydınların demokratik kitle örgütleri bir yandan grevli-toplu sözleşmeli sendikal özgürlükler için mücadele ederken, diğer yandan da bu süreç içinde ve varolan yapı içinde bazı ekonomik-demokratik haklar elde etmek için mücadeleyi de bir yana bırakmadılar.

657 sayılı yasa kapsamında çalışan memurların, 657 sayılı yasanın bütün kısıtlamalarına rağmen, bu yasa çerçevesinde dahi bütün haklarını alamadıklarını, bazı maddelerin keyfi bir biçimde uygulanmadığını gözönünde tutan örgütler bu maddelerin bütünüyle uygulanmasını istediler. Memurlara karşı olan hükümler uygulanırken, memurlardan yana olan hükümlerin kesinlikle uygulanmadığına dikkati çektiler.

Öte yandan, yıllardır memur maaşlarından % 5 oranında yapılan kesintilerle MEYAK fonunda biriktirilen paraların büyük burjuvaziye kredi olarak aktarılması, "MEYAK kesintilerinin geri verilmesi" için yürütülen kapsamlı bir kampanyaya girişilmesine neden oldu. CHP'nin MEYAK kesintilerinin geri verilmesine karşı çıkan ve bu fonun kurulduğu amaç için kullanılmasını savunan tavrı, kitle örgütleri içinde fazla taraftar bulamadı. Demokratik kitle örgütleri CHP'nin bu tavrına karşı çıktılar.

Memur maaşlarının saptanmasında kullanılan katsayının belirlenmesi sorunu kitle örgütlerince bir tür "toplu pazarlık" olanağı olarak değerlendirildi. Katsayının belirlenmesi süreci içinde demokratik kitle örgütleri katsayıya ilişkin somut talepler öne sürdüler. Ancak katsayıya ilişkin olarak çeşitli demokratik örgütler tarafından öne sürülen taleplerin biribirlerinden farklı oluşu, demokratik kitle örgütleri arasında gerekli eşgüdümün sağlanmaması, gerekli kamuoyunun yaratılamamasında etkili oldu. Örneğin, geçen yıl TÜM-DER katsayı "17 olmalıdır" derken, bu yıl TÖB-DER'in aynı sayıyı "14" olarak saptaması kitlelerde bu rakamların ciddiyetine ilişkin kuşkular doğurmasının yanısıra, katsayının saptanmasında öznel nedenlerin rol oynayabileceği gibi bir kanı yarattı.

Kitle örgütleri artık genellikle maaşları da geride bırakacak ölçülere varmış olan "Yan ödeme" uygulamasına esastan karşı çıkarken, uygulama sırasında ortaya çıkan keyfi ve eşitsiz tutumları da sergilediler. Öte yandan memurların kreş, konut, ulaşım sorunlarına yönelik çalışmalar da yaptılar. Bu çalışmalar sonunda bazı sınırlı başarılar elde edildi.

Örgütlenme ve Karşılaşılan Sorunlar

Demokratik kitle örgütlerinin ulaştıkları örgütlülük düzeyi küçümsenmeyecek bir orandaysa da bunu yeterli sayabilmek olanaksızdır. Henüz en büyük kuruluş olan TÖB-DER bile öğretmenlerin % 35-40'ına yakın bir kesimini örgütleyebilmiştir.

TÜM-DER, şube sayısının hızla artmasına ve büyük bir gelişim içinde olmasına karşın üye sayısı bakımından amaçlanan düzeye ulaşabilmiş değildir. Aynı durum teknik elemanların ve sağlık personelinin örgütlenişi gözönüne alındığı zaman da geçerliliğini korumaktadır.

Demokratik kitle örgütlerinin örgütlülük düzeyinin yükselmesini engelleyen en büyük etkenlerden biri de MC'nin yönelttiği saldırılar, baskılar, kıyımlar ve sürgünler olmaktadır.

Siyasal iktidar öteki kesimlerde olduğu gibi, demokratik kitle örgütlerinin mücadelesini de kaba kuvvet saldırıları, cinayetler, yaralamalarla engellemeye, demokratik kitle örgütlerine üye olanları ve olabilecekleri sindirmeye çalışmaktadır. Bunda

bir ölçüde başarılı da olabilmektedir. Öyle ki büyük bir kitle baskı ve sindirme yöntemleri nedeniyle, bu örgütleri destekledikleri halde, üye olmakta çekingen davranmaktadırlar. Örneğin TÖB-DER Ankara Şubesi, yapılan "sandık seçimleri"nde üye sayısının çok üstünde bir desteğe sahip olmuştur. Örgütlere yönelik saldırılar, yaratılan baskı ve terör ortamı, can güvenliğinin olmaması TÜTED-Seydişehir Şubesinde olduğu gibi bazı yerel örgütleri fiilen de ortadan kaldırmıştır.

Kıyımlar ve sürgünler hem ürkütüp, sindirmek ve etkisizleştirmek amacıyla kullanılırken, hem de örgütlenmeyi yokedici bir araç olarak ele alınmaktadır. Demokratik kitle örgütlerinin yöneticilerinin işten çıkarılması, sürülmesi öylesine boyutlara varmaktadır ki zaman zaman yönetim kurulları tümüyle sürülmekte, böylelikle örgüt çalışmaları ya fiilen sona ermekte, ya da sekteye uğramaktadır. Öte yandan devlet kadrolarının gericileştirilmesi ve faşistleştirilmesi süreci, örgütlenme özgürlüğünü ortadan kaldırmayı amaçlayan bu uygulamaları tamamlayan bir olgu olmaktadır.

Burjuvazinin demokratik kitle örgütlerine ve onların örgütlenmelerine karşı yönelttiği bir başka saldırı da her alanda kurulan gerici-faşist örgütlerdir. Bu örgütler cılızlıklarına karşın, demokratik kitle örgütlerine yöneltilen tüm saldırılarda aktif olarak rol almakta; MC'nin yarattığı olanaklarla palazlanıp gelişmeye çalışmaktadırlar.

Diğer yandan gerici-faşist örgütlerin gelişme çabaları ve MC'nin saldırıları karşısında örgütsel birliğin sağlanması ve daha örgütlü olma gerekliliği açıkken maocu görüşler etrafında ayrı örgütlenmelere gidilmesi ve maocu goşist hedef saptırması da demokratik kitle örgütlerinin sorunlarından biridir. MEM-DER, YURTSEVER-DEVRİMCİ ÖĞRETMENLER DERNEĞİ vb. ayrı örgütler kurularak yapılan bölücülük, kitle örgütleri ve kitle hareketleri içinde provokatif davranışlar bu örgütleri fazla etkilememekle birlikte, MC'nin işine yaramaktadır.

TÜM-DER ve TÜTED gibi örgütlerin karşısına çıkan bir diğer sorun da işyeri düzeyinde örgütlenme sorunudur. İşyeri dernekleri federasyonu görünümünde olan TÜM-PORSON-KON. etkinliğinin azlığına karşın yanlış örgütlenme modeli ile TÜM-DER'in daha da güçlenmesini engellemeye çalışan bir federasyon durumundadır. Öte yandan, bu federasyon çatısı altında yer almamakla birlikte ve çoğu kez ilericiler tarafından kurulmalarına karşın, işyeri dernekleri örgütlenmenin yaygınlaşmasını engellemekte ve etkinliğini azaltmaktadırlar. Geride bırakılan yıl içinde demokratik kitle örgütlerinin işyeri düzeyinde temsilcilikler vb. açarak işyerlerindeki somut sorunlarla daha fazla ilgilenmeye başlamaları ile bu sorunun da çözümünde somut ve olumlu adımlar atılmıştır.

Doğruyu Bulabilme Yönünde Önemli Adımlar

1976 yılı elit sendikacılık anlayışının bütünüyle terkedildiği bir yıl olmuştur.

Ayrı, elit sendikalarda, örneğin memur, teknik eleman sendikalarında örgütlenme isteği, çalışanların birliğinin ötesinde kendi kitlesinin çıkarlarını savunma tutkusu, geride bıraktığımız yıl demokratik kitle örgütlerinin tümü tarafından reddedildi.

Demokratik kitle örgütleri, sorunu bir yandan kendi kitlelerinde diğer yandan da örgütler arasında tartışarak bir çözüme ulaştılar. Bunda, başka ülkelerdeki deneylerin öğrenilmesi kadar, ilerici işçi sendikaları tarafından bu anlayışın benimsenmesi de rol oynadı.

Elit sendika anlayışının terk edilmesi "nasıl sendikalaşılacak" sorusuna doğru yanıt vermeyi ve doğru bir hedefe yönelik mücadeleyi de birlikte getirdi. Bugün için, maocuların dışında kalan tüm kesimlerin bu anlayışı savunmaları, örgütler arasındaki eşgüdümün sağlanması açısından da önem taşımaktadır.

Elit sendikacılık anlayışının terkedilmesinin yanısıra, demokratik kitle örgütlerinde çalışma anlayışının bazı eksikliklerine rağmen geniş ölçüde benimsenmesi önemli bir kazanım olarak görülmelidir. Demokratik kitle örgütleri, içlerinde ortaya çıkan tüm eksik ve yanlış eğilimlere rağmen, şu ya da bu düzeyde de olsa, 1971 öncesinin ekonomik-demokratik özgürlüklere yönelik mücadeleden soyutlanmış bir "siyasi

mücadele" anlayışını önemli oranda geride bıraktılar. Bazı yanlış eğilimlerin eylemdeki çarpıtmalarına karşın, görünürde de olsa bu anlayışı kabul etmek zorunda kalmaları bunun bir ifadesi olmuştur. Ancak yukarda belirtilen bütün olumlu gelişmelere rağmen sağ ve sol sapmaların, demokratik kitle örgütlerindeki çalışma anlayışları, kitle örgütlerinin gelişimi açısından zararlı sonuçları beraberinde getirmeye devam etmektedir.

Demokratik Kitle Örgütleri ve Yanlış Eğilimler

Bilimsel sosyalist hareket, demokratik kitle örgütlerinde somut sorunlardan kaynaklanan, somut sorunlar etrafında kitlesini ekonomik-demokratik mücadeleye sokan, ama her mücadelede olduğu gibi politik tercihleri gözden ırak tutmayan ve işçi sınıfının mücadelesine tabi olarak gelişmek durumunda olan bir mücadeleyi öngörür.

Geride bıraktığımız yıl içinde, kitle örgütlerinde başlıca iki tür yanlış çalışma anlayışı belirginleşmiştir.

Bunlardan birisi, bazı durumlarda siyasi partilere memurluk nedeniyle üye olamamanın da bir sonucu olarak, demokratik kitle örgütünü, iktidara yönelik bir mücadele örgütü olarak gören anlayıştır. Bu anlayış, işçi sınıfının politik örgütünün disiplinine uymayan, kitle örgütünü soyut ideolojik ve politik tartışmalar içine sokarak kazanmaya çalışan ve bu amaçla da her türlü eylemi yozlaştırmaya çabalayan "sol" maceracı çizginin anlayışı olmaktadır. Bu maceracı akımlar kitle örgütlerini ve dolayısıyle de kitlelerin ekonomik-demokratik toplumsal çıkarları için mücadeleyi küçümsemekte, bunun sonucunda da nesnel olarak örgütün kitlelerle bağının zayıflamasına ve geniş kitlelerin örgütlenmesinin önlenmesine neden olmaktadırlar.

Diğer yanlış anlayış ise, verilen ekonomik-demokratik mücadeleyi salt ekonomik çerçeve ile sınırlamak "somuta mahkum olmak" anlayışıyla ortaya çıkmaktadır. Demokratik kitle örgütlerinin mücadelesi, politik hedeflerden uzak, partilerüstü bir mücadele olarak ele alınmaktadır. Kitlelere ekonomik-demokratik kazanımları için hedef gösterilmemekte, somut istekleri birer talep haline dönüştürülememekte ve kitlelerin kuyruğuna takılan bir çizgi tutturulmaktadır. Bağımsızlık ve demokrasi mücadelesine kitlelerin artan oranla katılması ve bu mücadele süreci içinde bilinçlenmeleri için saptanan örgütsel tavır geriletilmeye çalışılmaktadır.

Her iki sapmanın da demokratik kitle örgütleri içindeki eylemleri hem uslup ve hem de sonuç bakımından birleşmektedir. Etkin oldukları alanlarda yanlış mücadele anlayışları nedeniyle örgütsel gelişmeye zarar verecek bir biçimde kendi görüşlerini paylaşmayanlara karşı tasfiyeci bir tutum almaktadırlar. Kitle örgütlerinin yönetimini kazanma yolunda yapılan mücadele bu her iki yanlış anlayış tarafından da örgütsel gelişmeyi köstekIemektedir. Bu akımların yanlış tutumları demokratik kitle örgütlerinin kendi somutlarında da ortaya çıktığı halde, tutumlarında direnmeleri demokratik kitle örgütlerinin gelişmesinin önüne çıkarılmış bir engel olmaya devam etmektedir.

Bu yanlış eğilimlerin kendi içlerindeki tutarsızlığı da söylenenleri kanıtlamaktadır. Örneğin, TÖB-DER kongresinde bugünkü Genel Merkez yönetimini desteklemiş bulunan TÖB-DER İstanbul ve İzmir Şubeleri, daha sonra, Genel Merkeze olan ödenti borçlarını ödememeye başladılar. Buna karşılık yapılan Genel Kurul'da bugünkü yönetimi desteklememiş olan ve alternatif listede bulunanlardan TÖB-DER Ankara Şubesi yöneticileri ise tam tersine örgüt bütünlüğünü düşünerek örgüte sahip çıktılar, örgüt işleyişini korudular.

Bu yanlış çizgilerin geliştirmeye çalıştığı, klişecilik, sloganların fetişleştirilmesi ve somuttan kopuk, slogan düzeyindeki mücadele, demokratik kitle örgütlerinin etkinliğini azaltıcı bir etken olarak ortaya çıkmaktadır.

Demokratik kitle örgütleri içindeki iki yanlış çalışma anlayışı da doğru devrimci çizgide güçlü bir alternatif yaratılmadığı takdirde, karşıtını doğurmakta ve örgütler-

reformist ya da kitlelerden kopuk maceracı bir çizgide etkinliklerini yitirmektedirler. Bugün için her iki çizginin de, kitle örgütleri içindeki gerileme ya da gelişmelerine göreli olarak bakmak gerekmektedir. Doğru alternatif, doğru çalışma anlayışı egemen kılınmadığı takdirde, kitle örgütleri bu gelişmelerden zarar göreceklerdir. Tüm bu yanlış tutum ve davranışlara, kitle örgütleri içindeki sağ ve sol sapmalara rağmen, görülen odur ki genelde doğru demokratik kitle örgütü anlayışı giderek daha fazla kök salmakta ve yerleşmektedir.

Çalışanlar Federasyonu Yolunda Olumlu Bir Gelişme

TÜM-DER, TÖB-DER, TÜTED, TÜS-DER yöneticileri 1977 yılına bir federasyon oluşturma yolunda olumlu adımlar atarak girdiler. Merkezi bir örgütlenmeye gidilmesi hiç kuşkusuz çalışanların birliğini sağlama, grevli-toplu sözleşmeli sendikal özgürlükler yolundaki mücadelede daha güçlü olmak açısından büyük önem taşımaktadır.

Ancak tüm memur ve teknik elemanların bir konfederasyon altında toplanması gibi çok önemli bir adım atılırken, böyle bir birlik içinde bulunabilecek, genellikle ilerici demokratik bir yapıya sahip meslek odalarının da (kitle örgütü olmamalarına rağmen) katılımını sağlayacak bir formül bulunmalıdır. Büyük burjuvazinin kurulmasında öncülük ettiği "Hür Teşebbüs Konseyi"nin içine Dernekler Yasası'na tabi olan "Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu"nun ve ayrıca "İşverenler Sendikası" gibi kuruluşların da katıldığı gözönüne alınırsa; tüm memur ve teknik elemanların ekonomik-demokratik haklarını alabilmek, kazanımlarını koruyabilmek için girişecekleri bir merkezi örgütlenmenin olabildiğince geniş bir demokratik kitle örgütü ve tabanını içine alacak bir şekilde düzenlenmesi için çalışılması önemli bir görev olmaktadır.

Ayrıca, böyle bir birliğin kurulmasında güdülen amacın, kitlelerin ekonomik-demokratik kazanımlarını korumak ve geliştirmek yönünde eylem birliğini sağlamak olduğu gözönüne alınırsa, demokratik kitle örgütlerinin yönetim kademelerinde oluşan bu olumlu gelişmenin örgütlerin kitle tabanları içinde de yerleştirilmeye çalışılmasının zorunluluğu anlaşılır. Böylesi bir birlik, sadece yönetim organlarının üst seviyede alacakları kararlarla gerçekleşemez.

Kitlelere bu bilincin kazandırılabilmesi için, kitle örgütlerinin kendi kitlelerini "paralel eylemler"den kalkarak, "ortak eylemlere" doğru yönlendirmesi yönündeki çalışmalar öncelik kazanmaktadır.

İleri adımların atılabilmesi için, demokratik kitle örgütlerinin kendi içlerinde ve kendi amaçlarına uygun eylem birliğinin sağlamlaştırılması, ciddi bir örgütsel varlığı olmayan, maocu-goşist bölücü akımların ideolojik ve politik olarak tecrit edilmeleri, örgütler içinde en geniş ilkeli birlikteliğin sağlanması, ekonomik-demokratik hedeflerin net bir biçimde ortaya konması hemen gerçekleştirilmesi gerekli ve olanaklı görevler olarak ortada durmaktadır.

Gençlik ve Özellikle Öğrenci Gençlik Hareketi Büyük Sorunlarla Karşı Karşıya

Diğer geri ülkelerde olduğu gibi gençliğin genel nüfusa oranı hayli yüksektir. 1970 istatistiklerine göre nüfusun % 50 den çoğu 20 yaşın altındadır. Otuz yaşın altında olanların oranı ise % 66'dır.

30 yaşından küçük gençlerin içinde okur yazar olmayanların oranı % 44'ü bulmaktadır. Okur yazar olanların % 20'si ilkokulu bitirmiştir. Lise ve meslek okulu mezunları % 6'lık , yüksek okul ve üniversite mezunları % 17'lik bir orana sahiptir. Kısaca milyonlarca genç okuma-yazma olanağından yoksundur. Gene milyonlarcasının ilkokuldan daha yukarı tahsil yapma olanağı yoktur. Yüksek okul ve üniversite öğrencilerinin ve mezunlarının oranı ise çok küçüktür.

Diğer yandan, Türkiye'de faal nüfusun % 41'i otuz yaşın altında olan gençlerdir. Bu yaş grubu içinde işsizlik en yaygındır. % 15'e yaklaşan genel işsizlik oranı yaş grupları gözönüne alındığında, genç yaştakiler için çok daha yüksektir.

Nüfusun giderek arttığı, okuma ve çalışma çağına gelenlerin sayısının artan oranlarda yükseldiği düşünülürse genç işsizlerin istihdam edilmesinin ve her yıl yüzbinlerce gence okuma imkânı yaratılmasının kapitalist düzen için ne büyük, çözülmesi güç sorunlar olduğu ortaya çıkar.

Burjuvazi emperyalizmin güdümündeki politikası nedeniyle bu sorunlara hiçbir ciddi çözüm getirememektedir. Atılan göstermelik fabrika temelleri ve burjuva politikacılarının nutukları genç kitleleri artık avutup uyutamamaktadır. Milyonlarca işsiz ve gizli işsize gösterilen yurt dışı kapıları, işsizliğe bir çare olmaması bir yana giderek daralmaktadır. Öte yandan ilk ve orta öğretimden yüksek öğretime kadar bütün kademelerde eğitim ihtiyaç ve özlemlerini çözecek bir gelişme sağlanamamaktadır.

Türkiye gençliği ülkelerinin emperyalizme bağımlı olmasının ve kapitalizmin artan bunalımının acılarını bir özel anlamda toplumun diğer kesimlerinden daha acı bir şekilde yaşamaktadırlar. İşssizlikle, cehaletle açlık ve sefaletle en büyük oranda karşı karşıya kalanlar genç insanlardır.

Diğer yandan liseden mezun olarak yüksek öğrenim kurumlarına girebilme şansına sözde kavuşmuş olan gençlerin yüksek tahsil yapma umutları doğal olarak artan talep karşısında burjuvazinin sunabildiği yetersiz olanaklar nedeniyle giderek sönmektedir. Buna karşılık Yay-Kur ve ön lisans gibi göstermelik çözümler ise bir "komedi" bir "aldatmaca" olmaktan öteye geçememektedir.

Üniversite ve yüksek öğrenime girebilmiş gençler ise burjuva ideolojisinin ve değerlerinin en sistemsiz bir şekilde bilim adına kafalara sokulması, üretimden tümüyle kopuk bir eğitim ve sonuçta kendi eğitim alanı dışında kullanılma ve daha da önemlisi işsizlik beklemektedir.

Bu genel yapı içinde 1976 yılı MC nin gençliğe ve özellikle öğrenci gençliğe karşı faşist tırmanışını sürdürdüğü ve ileri boyutlara ulaştırdığı eğitim kurumlarına ve kişilere karşı kanlı teror ve saldırıların yoğunlaştığı bir yıl oldu.

Öğrenci gençlik içinde başlayan MC nin faşist saldırıları, bu kesim içinde olanca yoğunluğu ile sürdürülürken, işçi emekçi gençlere de yansıtıldı. Kurulan çeşitli faşist örgütler tüm yurt sathına yayıldı. Kapitalist çöküntüyü sahte "ilerici" sloganlarla ve genel olarak baskı ve terörle gizlemeye çalışan bu faşist örgütler yer yer köylere kadar uzanarak gençleri örgütlemeye, kendine bu suretle kitle tabanı yaratmaya çaba harcadılar.

İşçi ve öğrenci gençlik içinde komünizme karşı cihat açarak ilerici, sosyalist gençlere yapılan saldırılar, MC iktidarının desteği ve polisin açıktan göz yuman, destekleyen ve kışkırtan tavır ve tutumları nedeniyle giderek yoğunlaştı. Defalarca söylendiği gibi siyasi cinayetler ve yaralamalar artık gündelik olaylar haline geldi. Ölü ve yaralıların sayısı yüzlerle ifade edilirken suçlular polisin himayesinde yeni saldırılar için hazırlanmaya devam ettiler. Gençler yurtseverliklerinin bedelini ölümle, yaralanmayla ödemek durumunda kaldılar. Yüksek öğrenim gençliği için öğrenim özgürlüğünün ortadan kaldırılmış olmasının yanı sıra ve daha da önemli olarak can güvenliği ortadan kaldırıldı. Ülkemiz gençliğinin artan oranlarda politikleşmesi karşısında faşist terör lise ve hatta orta okullara kadar sıçratılmıştır. Bu kesimde de faşist güçler yaygınlaşma ve kadrolaşma mücadelesi için en yoğun saldırılarını sürdürmektedirler.

Okul kitaplarının faşistleştirilmesinden, öğretmen yetiştiren okullardaki kıyım ve diğer saldırılar TÖB - DER'e bağlı öğretmenlere yönelik saldırılar ve kıyımlar tümü; ülke gençliğini yozlaştırma, devrimci eylemden koparma ve yapabildiklerini de faşist kadrolar içine alma çabalarının bir sonucudur.

TRT üzerinde süregelen kampanyanın amacı da aynıdır: Yayınları gerici faşist programlar halinde sürdürmek, sınıfsal mücadeleleri basit zabıta vakası haline getirerek vermek, tüm anti demokratik ve faşist tedbir ve programlarla kamuoyunu yanıltmak ve daha da ileri giderek kendine taraftar yapmak.

Gençlik Sınıf Mücadelesinin Önemli Sıcak Uçlarından Biri Haline Geldi

Ülkemiz yüksek öğrenim gençliği 60 lı yılların sonundan beri ağır bir baskı ve terör altına alınmıştır. MC'nin iktidara gelişinden bu yana ise bu baskılar zirveye ulaşmıştır. Öğrenimi özgürlüğü ve bilimsel çalışmalara konulan kısıtlamalar yanında, çeşitli sosyal ekonomik, kültürel sorunlardan kaynaklanan çaresizlik ve çözümsüzlükler içinde bulunan yüksek öğrenim gençliği burjuvazinin sorunlar karşısındaki acizliğini görerek, üç temel devrimci akımın dünya çapındaki kazanımlarının ve nihayet Türkiye işçi sınıfının giderek yükselen boyutlardaki bağımsızlık, demokrasi sosyalizm mücadelesini değerlendirmekte, bu koşullar altında sosyalizm karşısına giderek güçlenen politik ve ideolojik bir almaşık olarak çıkmaktadır.

İşçi sınıfının gerçek sosyalist hareketinin etki sahasının yeni yeni gelişmeye başlaması, işçi sınıfı hareketinin birliği yolundaki engellerin temizlenme sürecinde önüre çıkan engeller vb. nedenlerle, gençliğin bu kesimi içinde çeşitli maceracı akımlar çalışma ve örgütlenme zemini bulmaktadırlar. Öğrenci gençlik faşist cinayet şebekelerinin silahlı saldırıları karşısında aynı biçimde mücadeleye itilmekte, bu ve bunun gibi nedenler dolayısıyla bu dinamik kesim bağımsızlık demokrasi sosyalizm mücadelesinin yumuşak karnı olmaktadır.

12 Mart sonrası yapılan anayasa ve yasa değişiklikleriyle iyice kısılan akademik-demokratik hak ve özgürlükler, MC nin faşist saldırıları, polisin bu saldırılar karşısında seyirci hatta yardımcı olması sonucu bugün yüksek okul ve üniversiteler faşist hücumun en açık biçimler aldığı yerler durumundadır. Saldırılar öğretim üyelerine kadar sıçratılmıştır.

Yüksek öğrenim gençliğinin kendi özlük sorunlarının çözümlenmesinden, anti demokratik girişimleri protesto etmek, emperyalizme karşı çıkmak ve nihayet işçi sınıfının yanı sıra kapitalizme karşı sosyalizm için mücadele etmek girişimleri faşist-polis işbirliğiyle her gün kanlı baskınlara sahne olmakta okulları kapatılmakta, yaralanmakta ve şehitler vermektedirler. Bütün bu saldırı, yaralama ve cinayetler polisin gözü önünde işlenmektedir. Resmi üniforma giydirilmiş veya resmi kadrolar içine alınmış faşistler bütün bu saldırılara açıktan katılmakta, himaye etmekte, göz yummaktadır.

Bu faşist baskı ve saldırılar öğrenci hareketi içinde yanlış yöntemlerle emperyalizme ve faşizme karşı çıkışları da hazırlamakta teşvik etmektedir.

Yüksek Öğrenim Gençliği içinde Maocu -Goşist Hareketler

Çeşitli kapitalist ülkelerde olduğu gibi maocu - goşist hareketler ülkemiz yüksek öğrenim gençliği içinde de elverişli bir zemin bulmaktadır.

"Politik ve ideolojik mahkumiyetin" bu tür hareketlerin etkisi bütünüyle kırılamadığının bir somut örneği ülkemiz yüksek öğrenim gençliği içinde bu "sol" akımların 12 Mart sonrası yeniden gelişmeye başlamasıdır.

Ülkemiz yüksek öğrenim gençliği içinde bu "sol" akımların ortaya çıkışlarının belki de en temel nedenlerinden biri burjuvazinin yıllardır en ilkel biçimde sürdüregeldiği anti-komünizm ve anti-sovyetizmin güçlü etkileridir. O kadar ki, bu "sol"

akımların politik ve ideolojik çalışmaları, kullandıkları sloganları işçi sınıfı hareketine karşı takındıkları tavırlar vb. sık sık faşist örgütlerle üst üste düşmektedir. Her iki akım içinde yani faşistler ile goşist ve maocu akımlar için temel sorun Sovyetler Birliği başta olmak üzere sosyalist sistem ve diğer temel devrimci akımlara düşmanlık haline gelmektedir. Bu tutum, bilimsel sosyalist harekete karşı, ileri sendikal harekete karşı ve nihayet tüm demokratik kitle örgütleri ve meslek odalarına karşı tutumda en açık bir biçimde gözlenmektedir. Bu akımlar hangi örgüt ya da eylem içinde seslerini duyurmak imkânı bulsalar, o kesimin ekonomik-demokratik sorunları bir kenara itilmekte soyut bir anti sovyetizm ve işçi sınıfı düşmanlığı tezi ilerici-devrimci hareketin karşısına çıkarılmaktadır.

Büyük kitleleri kendi ideoloji ve eylemlerine çekemeyen bu gruplar ikna metodunu -- kendileri açısından geçersizliğini bildiklerinden bu metodu – bir kenara koyarak zora dayalı eylemler geliştirme yolunu seçmektedirler.

Politik ve ideolojik tutumlarındaki sapkınlığın yanı sıra, eylem yöntemleri nedeniyle maocu-goşist akım geniş öğrenci kitlesinden giderek izole olmaktadır.

"DİSK" Patenti Altında Gelişen Yeni Akım bir Almaşık mı?

Faşist zorbaların ve maocu-goşist akımların yanı sıra yüksek öğrenim gençliği içinde 1976 yılında önemli sayılabilecek yankılar yapan bir başka eğilimi de vurgulamak gereklidir. Bu örgütlenme girişiminin "DİSK'i desteklemek" sloganından öte gençlik hareketine yeni bir boyut getirdiği söylenemez. Belli bir ideolojik ve politik netliği olmayan bu girişim, büyük bir örgütlenme gereksinimi duyan yüksek öğrenim gençliği içinde gerçek bir almaşık olamamaktadır. Bu yüzden üyelerini üniversite ve yüksek okullar dışına çekerek yeni "eylem alanları" aramaktadır.

Bulabildiği eylem alanı "işçi sınıfı hareketi ile uyum sağlamak" "Gençliğin yolu, işçi sınıfının yoludur" gibi doğru sloganlar altında DİSK üst yönetiminin DİSK ve bağlı sendikaların yönetimlerini geri bir politik çizgiye çekme, "ehlileştirme", kısaca sosyal demokratlaştırma mücadelesinde yardımcı militanlar olmaktır. DİSK üst yönetiminin tasfiyeci sosyal demokrat politikası nedeniyle giderek kaybettiği itibar ve gücü bu yeni militanları seferber ederek kazanma çabaları sonuçta ne yüksek öğrenim gençliğine ve ne de DİSK üst yönetimine umulanı vermediği gibi, objektif olarak bu girişimler gelişen işçi sınıfı hareketinin karşısına çıkarılmış engeller olmakta ve burjuvazinin değirmenine su taşımaktadır.

Yüksek Öğrenim Gençliği Örgütsüzdür

Bütün bu girişimler yanlış akım ve örgütlenme çabaları, yüksek öğrenim gençliğini giderek artan ölçülerde ve doğru devrimci çizgide örgütlenme zorunluluğu ile karşı karşıya getirmektedir.

Türkiye İşçi Partisi 1975 sonrasında örgütlenirken bu alanda önemli bir boşluk olduğunu bilerek, ancak örgütlenmenin temel ve öncelikli gereksinimleri nedeniyle yüksek öğrenim gençliği içindeki üyelerini dahi bu alandaki çalışmalardan çekerek diğer çalışmalara kaydırmıştır. Gençliğin örgütsüzlüğü sorununun önemli bir kaynağı bu zorunluluk olmuştur.

Gençliğin büyük kitlesinin anti-emperyalist ve anti-faşist eyleme işçi sınıfı hareketi ile uyumlu bir şekilde çekilmesi ve örgütlendirilmesi, akademik-demokratik haklarının geliştirilmesi, çeşitli "sol" eylem gruplarının bu alanda kurdukları eylem zeminin temizlenmesi ve nihayet temel ve güncel görev olarak faşist saldıralara karşı güçlü kitlesel tepkilerin, toplumun diğer katmanlarıyla uyum içinde geliştirilmesi gitgide daha büyük ağırlık kazanmaktadır. Goşist akımların Yüksek öğrenim gençliği içinde eylem alanı bulmasının ve faşist saldırılara karşı kitlesel tepkilerin örgütlenememesinin etkileri sadece gençliğin bu kesimi içinde kalmamaktadır. Bu kesimden ve bu kesimde elde edilen mevzilerden kalkarak, her iki akım, yurdun çeşitli bölgelerindeki işçi-emekçi gençleri de etkilemektedir. 1976 gençlikle ilgili görevlerin ertelenmesi olanaksız bir biçimde dayattığını ortaya koymuştur.

İÇ SİYASAL DURUM

1976'nın siyasal durumunu ve gelişmesini kısaca özetlemek gerekirse, diyebiliriz ki: 1976 yılı büyük burjuvazinin politik iktidarını pekiştirmek çabalarını sürdürdüğü ve son haftalarda bu amaçla yeni girişimlere yöneldiği ve bu pekiştirme çabasının bir parçası olarak MC koalisyonunun anti-demokratik, faşizan uygulama, baskı ve saldırıları tırmandırdığı; buna rağmen demokratik toplumsal muhalefetin sindirilip geriletilemediği; işçi sınıfı hareketinin ise ağırlık noktasının sendikal alandan politik alana kaydığı ve örgütsel biçimlenişinin değiştiği; sol kanattaki ayrışımların daha belirginleştiği, Türkiye İşçi Partisi'nin ön plana çıktığı bir yıl olmuştur.

Emperyalist çevrelerle çıkar ve işbirliği içinde olan büyük burjuvazi, büyük toprak sahiplerinin de desteğini alarak Milliyetçi Cephe'nin kuruluşunda belirleyici bir rol oynadı. Daha 1971 öncesinde büyük burjuvazi başta işçi sınıfı hareketi olmak üzere tümüyle demokratik toplumsal muhalefetin yükselen mücadelesinden ürkmüştü. Bir yandan finansman kaynağı ve pazar darlığı sıkıntısı çekiyor, yatırımlar için gerekli fonları, ürettiği ürünlerin satışı için gerekli pazarı bulamıyor; öte yandan kitlelerin yükselen demokratik mücadelesi karşısında sınıfsal ekonomik ve politik egemenliğinin tehlikeye düştüğünü görüyordu. Gerek ekonomik, gerek politik sorunlarının kendi çıkarları doğrultusunda çözümlenebilmesini demokratik toplumsal muhalefetin baskı altına alınabilmesinde, geriletilebilmesinde görüyordu.

Büyük burjuvazi kendi içinde uyumlu bir biçimde bütünleşmiş değildi. 1960-70 döneminde sanayileşmenin hızlanmasıyla büyük burjuvazinin sanayici çıkarları ağır basan kesimi büyük toprak, emlak ve inşaat çıkarları bankacılık ve ticaret kesimlerinden az çok ayrışmış ve sanayileşme adına diğer kesimlere karşı talepler ileriye sürmeye başlamıştı. Bunlar, tarımdan, ticaretten sanayie fon aktarılmasını, banka kredilerinin sanayie yönelmesini ve işletmeler için teknik ve yönetici kadroların yetiştirilmesini öngören "reform" talepleriydi. 1971'den az önce AP bu talepleri dikkate alma yoluna girmiş, taşınmaz mallara, tarım gelirlerine ilişkin vergi tasarıları ve "tarım reformu" konularını gündeme almıştı. Ama büyük burjuvazinin sanayici çıkarları ağır basan kesimi diğer kesimlerin direncini kıracak, onlara kendi taleplerini kabul ettirerek sınıfsal bütünlüğü kendi egemenliği altında biçimlendirip gerçekleştirecek güçte değildi. Büyük burjuvazinin kesimleri arasındaki ayrışımlar ve çekişmeler politik partiler düzeyinde AP'nin üstünlüğünün zayıflamasına ve Demokratik Parti ile Milli Nizam Partisi'nin doğuşuna yol açtı, 1969 seçimlerinde AP, 1965'e kıyasla kitle tabanından önemli kayıplara uğradı.

12 Mart dönemi işçi sınıfının sendikal hareketini ve tümüyle demokratik toplumsal muhalefeti baskı altına aldı; işçi sınıfının yasal partisini kapattı, solu hepten yoketmeye yöneldi. Kapatılan Millî Nizam Partisi'nin yerini Milli Selamet Partisi'nin alışına ise müsaade etti.

Bu uygulamalar büyük burjuvaziye tam güvence vermeye yetmedi. Büyük burjuvazi kitle tabanını yitirmeye başladığının farkındaydı ve bu taban olmadan kendi politik iktidarının yerine sağlam oturmayacağını biliyordu. Toplumsal muhalefetin kökünün kazınamıyacağını da en azından seziyordu. Bunun için 12 Mart döneminde büyük burjuvazi kendi içinde bütünleşme ve birliğini sağlamayı ön plana aldı.

Bunun sonucu, 12 Mart döneminde TBMM'nden çıkan "reform" kanunları sanayici kesimin isteklerini karşılayan nitelikte olmadı.

12 Mart dönemini izleyen ilk genel seçimlerden CHP'nin emekçi kitlelerin ve sol'un desteğiyle en büyük parti olarak çıkması büyük burjuvaziyi ve onun politik partilerini telaşlandırdı. CHP de aslında bir burjuva partisiydi ama büyük burjuvazi için önemli olan, CHP'nin niteliği değil, emekçi kitlelerin ona, sermayeye karşı, emekten yana bir parti olduğu kanısıyla destek olması, oy vermesiydi. CHP'nin bu başarısı, büyük burjuvazinin ve onun "has evlat" partisi AP'nin kitle tabanını yitirmesi sürecinin hızlandığını gösteriyordu.

Büyük burjuvazinin partisi olma konusunda AP'nin yerini alma ve kendi kitle tabanını geliştirme karar ve çabasında olan MSP'nin CHP ile oluşturduğu koalisyon hükümetinde çıkardığı güçlükler; koalisyonun büyük kanadı olduğu halde CHP'nin iktidarda üstünlük sağlayamaması, hükümette olduğu halde gerçek iktidar olamaması ve bu durumda, bu meclisten başka hükümet çıkmaz, genel seçimlere gidilir hesabıyla hükümetten çekilmesi büyük burjuvaziye ve onun parlamentodaki diğer partilerine arayıp da bulamadıkları fırsatı verdi.

1974'de yapılacak bir erken seçimden CHP'nin daha da güçlenerek çıkması büyük bir olasılıktı. Ne büyük burjuvazi ile onun dış ve iç ortakları, ne diğer partiler buna razı olamazlardı. Erken seçim kişi olarak da parlamenterlerin işine gelmezdi. Büyük burjuvazi toparlanıp birleşme hareketine hız verdi. Dört partili MC oluşturuldu ve iktidara getirildi. Dört partili olmasına rağmen MC parlamentoda çoğunluğa sahip değildi, ama, sağlandığı ısrarla söylenen bir takım çıkarlar yoluyla ve erken seçim tehlimesi karşısında bir kısım "bağımsızlar"ın da desteğini ve hükümet programı için oylarını kazanması güç olmadı.

MC'nin iktidara gelince başlattığı ve 1976'da sürdürdüğü politika, koalisyon partileri arasındaki çekişmeler ve MC'nin sınıfsal dayanağı büyük burjuvazi içindeki gelişmeler kalın çizgileriyle açıklamaya çalıştığımız bu çerçeve içine oturtulunca anlam kazanır, gerçek niteliklerinde kavranabilir.

Milliyetçi Cephe iktidarı, sanayileşmenin vardığı bugünkü aşamasında gereklerine ve ihtiyaçlarını, ancak çok kısa vadeli yöntem ve tedbirlerle karşılayabildi. Böylece, durumu "idare etti". Bu sayede burjuvazi, tümünde işlerini yürüttü, kârlarını artırarak sürdürdü. Ama dış ticaret ve ödemeler dengesi açığı büyük boyutlara ulaşarak sürüyor, döviz darlığı ve finansman kaynağı sıkıntısı da öyle. Milliyetçi Cephe'nin işçi ve emekçi kitlelerin yükünü çok daha ağırlaştıracak "köklü tedbirler" almadan durumu daha fazla idare edebilmesi imkansızlaştı. Demirel'in ve diğer AP yöneticilerinin baharda erken seçimden söz etmeye başlamalarının temel nedeni budur.

Büyük burjuvazinin egemenliğini pekiştirmek yönünde Milliyetçi Cephe iktidarı ekonomik alanda olduğundan daha büyük beceri gösterdi. Yitirilmekte olan kitle tabanını yeniden oluşturup güçlendirmek için Milliyetçi Cephe iktidara gelir gelmez kolları sıvadı. Yekten yapılabilecek ilk iş olarak hemen TRT'ye el koydu. Kitleleri ideolojik etki ve baskı altına alabilmekte radyo ve televizyon etkin bir araçtı. Bu araçla Milliyetçi Cephe ve büyük burjuvazi sesini, ideolojik propagandasını ülkenin en ücra köşelerine kadar ulaştırabilirdi. MC'nin TRT'ye elkoyuşunu, yargı organları hukuken aykırı görüp mahkum ettiyse de, MC iktidarı buna direndi ve hâlâ da direniyor. Kitleleri etkilemekte bu kadar önemli olan bir araçtan kolay kolay vazgeçemezdi.

Milliyetçi Cephe kitle tabanını oluşturmak, burjuvazinin iktidarını pekiştirmek hedefine yönelik çok bilinçli ve planlı bir politika yürütegelmiştir. Cepheyi oluşturan partiler arasındaki çekişmeler ve bunun yolaçtığı dalgalanmalar bir gerçeği gözden kaçırtmamalıdır. Öğretmen okullarından ve eğitim enstitülerinden binlerce öğrencinin uzaklaştırılması, bu öğrenim kurumlarına ülkücü gençlerin ve komandoların alınması Eğitim Enstitüleri sınavlarının "ayarlanması", orta öğretim ders kitapları rezaleti, genel öğretmen kıyımı, hep, genç kuşakların kafa yapısını biçimlendirip şartlandırarak, bugünden yarına kitle tabanı oluşturmak politikasının uygulamalarıdır. Bu yöntemler, silahlı saldırılar, kanlı olaylar, cinayetlerle tamamlanmaktadır. Bu tür saldırıların son zamanlarda orta öğretim kurumlarına yönelik olarak yoğunlaştırıldığı dikkat çekicidir. Önümüzdeki yıllarda üniversite gençliğini oluşturacak olan kitlenin daha orta öğretim aşamasındayken hizaya getirilmesine çalışılmaktadır. Orta öğretimde uygulanan, alınacak öğrencileri seçme ve ideolojik şartlandırma yöntemleri bugün üniversiteler düzeyinde aynı kapsam ve başarıyla uygulanamadığından, bu kurumlarda kaba kuvvet baskı ve saldırıları, "faili meçhul" cinayetler ön plana çıkmaktadır.

Kitle tabanı oluşturma politikasının bir diğer belirtisi de öğrenci, öğretmen, memur ve işçi kitleleri içinde sağcı, faşist örgütlenmelerin oluşturulması ve geliştirilmeye çalışılmasıdır. Bu tür örgütlenme öğrenci kesiminde en belirgindir. Ülkücülerin komandoların yüksek öğrenim gençliği arasında tabanı dardır, sayıca azdırlar. Ama "devlet güvenlik kuvvetlerinin yardımcısı" sayılıp milliyetçi cephe iktidarınca korundukları için, azgın silahlı saldırılarını, cinayetlerini tırmandırarak sürdürebilmekte, kendilerinden olmayan yansız öğrenci kitlesini bir ölçüde baskıları altına alabilmektedirler.

Büyük burjuvazinin siyasal egemenliğini ve bunun aracı olan MC koalisyonu iktidarını pekiştirme politikasının bir diğer yönü de devlet aygıtının tam ele geçirilmesi uygulamalarıdır. Genel kural olarak devlet aygıtı ve onu somutta oluşturan bürokrasi egemen sınıf burjuvazinin iktidarını yürütme aracıdır. Ama toplumların hızlı bir değişme içinde bulunduğu, sınıf mücadelesinin artarak belirginleştiği, demokratikleşmenin ve sol gelişmelerin güçlendiği günümüzde bu toplumsal gelişmeler sivil/asker bürokrasiye, kadrolara da yansımakta, demokratik toplumsal muhalefet o katlarda da uç vermektedir. Bunun için MC iktidarı devlet aygıtını da kendi politik tutumu açısından "temizleme", devlet kadrolarını sağcılaştırma ve faşistleştirme operasyonuna girişmiştir. Bu uğurda yalnız "memur kıyımı" ile de yetinmemekte, binlerce gereksiz yeni kadrolar yaratıp bunları da kendi yandaşlarıyla doldurmaktadır. Bu operasyonlardan maksat sadece kendi adamlarına çıkar, "yemlik" sağlamak değil, yukarıda işaret ettiğimiz gibi asıl, devlet aygıtını tam ele geçirmek, kontrol altına alabilmektir.

MC iktidardan düşüp yerini yeni bir hükümet aldığında demokrasi ve hukuk devleti ilkelerine saygılı olunacaksa, Milliyetçi Cephenin devlet aygıtı, kadroları üzerinde gerçekleştirdiği bu operasyonların sonuçlarının ortadan kaldırılması gerekecektir. Bu konuda, sadece, haksız kıyıma uğrayanların haklarının iadesi yetmez. Politik amaçlarla şişirilmiş kadrolar kaldırılarak görevlerin yapılmasına yeterli nitelik ve nicelikte bir devlet kadroları değerlendirmesine gidilmeli ve MC iktidarı döneminde görevini her ne biçimde kötüye kullanmış olanlardan hesap sorulup yaptıklarından sorumlu tutulmalıdır.

Büyük burjuvazinin siyasal egemenliğini ve bunun aracı olarak kendi iktidarını pekiştirme yönünde bu bilinçli ve planlı politikayı izleyen MC koalisyonu, bir yandan da, demokratik toplumsal muhalefeti doğrudan pervasız baskı, saldırı cinayetlerle sindirmek, geriletmek uğraşı içindedir. Öğrencilere, öğretmenlere, yargıç ve savcılara, işçilere demokratik örgüt, sendika ve siyasi parti merkezlerine karşı, can, konut ve demokratik özgürlük güvenliğini ortadan kaldıran saldırıların nedeni budur. Dinsel, etnik ayrışımları kışkırtıp olaylar çıkartılmasının; ırkçı, faşist baskı ve saldırıların, Doğu ve Güneydoğu illerinde açıkça ilan edilmemiş bir sıkıyönetim uygulamalarının nedeni de budur, demokratik toplumsal muhalefeti parçalamak, sindirmek, geriletmektir.

Milliyetçi Cephe, iktidarda kalıp kalmayacağını belirleyecek parlamento içi oylamalarda gerekli çoğunluğu sağlamasına ve iktidarını, dolayısıyla büyük burjuvazinin siyasal egemenliğini pekiştirmek yönünde böyle bilinçli, planlı bir politika izlemesine rağmen, rayına sağlam oturmuş, iç uyumluluğa sahip bir iktidar olamamıştır. Son günlerde ise iyice sallantılı bir durum göstermektedir. Bunun nedenlerini birkaç noktada özetlemek mümkündür. Birincisi, partiler sosyal sınıf ve tabakaların politik örgütleri olmak ve dayandıkları, temsil ettikleri sınıflara hizmet etmekle beraber, parti olarak özel çıkar ve hesapları ve yöneticilerinin, nüfuzlu unsurlarının kişisel hesapları da vardır. Milliyetçi Cepheyi oluşturan dört partinin ve yöneticilerinin bu düzeydeki hesap ve çıkarları MC iktidarını güçlü kılabilecek ölçüde uyumlaştırılamamış, koalisyon içi çekişmeler zaman zaman koalisyonu parçalama noktasına varacak şiddette süregelmiştir. Koalisyonun başı Demirel'in vermiş olduğu açıklar, ve yakınları hakkındaki kabarık yolsuzluk dosyaları dolayısıyle kolayca vurulabilir zayıf noktaları bulunması ve her ne pahasına iktidarda kalmanın onun siyasal kari-

yeri için ölüm dirim önemi taşıması, koalisyon ortaklarına, özellikle ikinci büyük ortak MSP'ye sürekli baş kaldırmak ve kendi çıkarına artan taleplerde bulunmak olanağını vermektedir. Demirel koalisyon ortaklarını kendi liderliği altında hizaya getirebilecek, koalisyon içi belli bir uyumluluğu sağlayabilecek güçte değildir.

İkincisi, AP hâlâ büyük burjuvazinin partisi olma niteliğini korumakla birlikte, 1965-69 döneminde olduğu gibi bu sınıfın tam ve tartışmasız desteğine sahip değildir. "Anadolu burjuvazisi" denilen, aslında yeni palazlanan burjuvazi kesiminin temsilci ve sözcüsü olarak ortaya çıkan MSP'nin büyük burjuvazinin bir kesimiyle ilişkileri olduğu biliniyor. Şimdi MSP iktidarda ve iktidarın anahtar partisi olmanın olanaklarından faydalanarak büyük burjuvaziyi kendine çekmeye, büyük burjuvazinin partisi olmada AP'nin yerini almaya çalışıyor. Bunun için ağır sanayiyi, yatırım malları sanayini geliştirme şampiyonluğu yapıyor. Devlet bu alanlarda temel işletmeleri kuracak, özel sektör de bu kuruluşların ürettiği ara ve yatırım mallarını kullanan sanayi dallarını geliştirecek. Yine aynı nedenle MSP dış ticareti, ithalatı kontrol altına almaya uğraşıyor. İthalatta Ticaret Bakanlığı yanında kendi elinde olan Sanayi ve Teknoloji Bakanlığının da söz ve karar sahibi olmasını istiyor. Bu isteğini önemli ölçüde elde etti de. AET'ye (Ortak Pazar'a) karşı çıkışının ve bunun sonucu olarak, AET'den yapılacak ithalat kotalarının ilan edilmeyişinin ve fiatları en ucuz ülkeden ithalat yapılması ilkesinin benimsenmesinin altında da bu toplulukla yapılmış olan Katma Protokolden şikayetçi olan büyük burjuvazinin sanayi çıkarları kesimini kazanma hesabı yatıyor.

Milliyetçi Cephe içinde en uyumlu olan AP ile MHP'dir. Parlamento'da sadece üç üyesi olan MHP'ye iki bakanlık verilmesi, Türkeş'in "güvenlik işlerini tedvir" ile görevli başbakan yardımcılığına getirilişi, Milli Eğitim Bakanlığı, ve Devlet İstatistik Enstitüsü gibi politik olanaklar açısından önemli bakanlık ve kuruluşların kadrolarının MHP'liler ve yandaşlarıyla doldurulmasına müsaade edilmesi, Demirel'in ve onun arkasında da büyük burjuvazinin, işçi sınıfı başta olmak üzere demokratik toplumsal muhalefeti baskı altında tutma, ezme ve geriletme politikasının bir parçasıdır. Türkeş'e ve onun partisine ve yandaşlarına bu denli geniş olanaklar sağlanmasının nedeni ve anlamı budur. Ama Türkeş'in bu olanakları kullanmada pervasızlığın ölçüsünü kaçırması, Demirel'i bu varılan noktada MHP'yi dizginlemek zorunluğunda bırakmıştır. "Güvenlik işlerini tedvir" ile görevli beş kişilik kurul, Türkeş dışarıda bırakılarak üç MSP'li ve iki AP'li bakanla yeniden düzenlenmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı Eğitim Enstitüleri giriş sınavlarını, sonuç değişmese de hiç değilse usulen yenilemek ve orta öğretim kitaplarından bir kısım paragraf ve sayfaları çıkarmak durumunda kalmıştır. Genel Kurmay Başkanının görev süresinin bir yıl uzatılacağı ve böylece MHP'nin istediği komutanın bu göreve gelemeyeceği, gelemeyince de emekli olacağı anlaşılmaktadır. Türkeş'in Demirel ve büyük burjuvazinin kendisine bugünkü koşullarda uygun gördüğü görevle, demokratik toplumsal muhalefete karşı baskı ve saldırı aracı olma göreviyle yetinmek istemediği, kara kuvvetlerinde, jandarma ve poliste sahip olduğunu iddia ettiği güce ve komandolarına dayanarak tek başına iktidar olma veya bir askeri iktidar oluşturma hesabı içinde hareket ettiği ihtimal dışı değildir. Büyük burjuvazinin en gerici kesimi MHP'nin bu hesabını destekliyor olabilir. MC iktidar koalisyonunun parçalanıp parçalanmayacağı tartışılırken hep MSP üzerinde durulmaktadır. Oysa MHP'nin devlet aygıtında ele geçirdiği fiili güce dayanarak MC iktidarının sürdürülmesi yönünde koalisyon ortaklarına baskı yapmakta olabileceği gözden kaçırılmamalıdır.

Milliyetçi Cephe iktidarının "oturmuş iktidar" olamayışının ve anlatılan bu koalisyon içi çekişmelerin temelinde MC'nin sınıfsal rayına sağlam oturamayışı yatmaktadır. Büyük burjuvazinin desteği, kendi içindeki kesimlerin ayrışmasına paralel olarak MC'yi oluşturan partiler arasında dağılmaktadır ve sözkonusu partiler bu desteği kendilerinden yana çekme yarışındadırlar.

Son nokta olarak, demokratik toplumsal muhalefetin her türlü hukuka aykırı işlemlere, baskılara, saldırılara, can ve mal güvenliğinin ortadan kaldırılmasına karşın

sindirilememesi, geriletilememesi MC'nin "güçlü iktidar" olabilmesini engellemektedir. İşçi sınıfı, emekçi kitleler, demokratik güçler ve sosyalist hareket mücadelesini sürdürmekte ve geliştirmektedirler. Milliyetçi Cephe koalisyonunun hükümet olmasından biraz sonra Türkiye İşçi Partisi'nin kurulması, işçi sınıfımızın büyük burjuvaziye ve gerici, tutucu güçlere karşı verdiği en anlamlı cevaptır. T.İ.P. o günden bu yana sağlıklı bir gelişme göstermiş ve güçlenmiştir. Demokratik kitle örgütleri genelinde canlı ve dirençlidir. İlerici, sol yayınlar da öyle. Can güvenliğini yok edici saldırılara, cinayetlere karşın öğrenci gençlik MC'nin istediği hizaya getirilememekte, kontrol altına alınamamaktadır. Dinsel ve etnik ayrışımları kışkırtıp olaylar çıkarma, baskı ve saldırıları düzenleme girişimlerine bu toplum kesimleri karşı çıkmakta, direnmektedirler. Devlet aygıtını ele geçirme, sağcılaştırma ve faşistleştirme operasyonları MC'nin istediği sonuçları tam vermemekte, kimi kadrolar ve kimi kurumlar MC iktidarının hukuka aykırı işlemlerine, yolsuzluklarına karşı koymakta, ve hukuk devleti ilkesine, demokratik hak ve özgürlüklere sahip çıkmaktadırlar.

Yine de MC, iktidardan düşürülememektedir. MC ne iktidara sağlam oturabilmiş, ne de iktidardan düşürülebilmiştir. MC'nin bu ikili durumunun nedenleri, toplumun sınıfsal yapısında, sınıfsal güç ilişkilerinde yatmaktadır. Büyük burjuvazinin ikili durumuna bu bölümün ilk kısmında işaret edilmişti. Buna ilişkin olguları, taşıdığı önem dolayısıyle, bir kez daha tekrarlamakta yarar vardır. Türkiye'de kapitalistleşmenin gelip dayandığı noktada sanayinin ve sanayileşmenin sürdürülmesinin sorunları ön plana çıkmaktadır. Ama büyük burjuvazinin sanayi çıkarlarının ağır bastığı kesimi kendisine ve özel sektör sanayileşmesine uygun politikayı diğer kesimlere, ticaret, tarım, emlâk burjuvazisine dayatıp kabul ettirecek güçte değildir. Ayrıca, bir türlü sindirilip geriletilemeyen, tersine güçlenen demokratik, toplumsal muhalefet karşısında sınıfsal egemenliğini koruyup, pekiştirmek için başta büyük burjuvazi olmak üzere egemen sınıflar kendi içlerinde bütünleşip birleşmek zorunluluğunu duyuyor. Ama sorun burada bitmiyor. Büyük burjuvazinin sanayi çıkarları ağır basan kesimi için, eline geçirdiği artık değer toplamını büyütmek zorunluğu, ticaret, taşınmaz mallar, tarım ve serbest meslek kesimlerinden sanayiye fon aktarabilmesine yönelik taleplerinin önüne geçti. Sanayici kesim bu taleplerini hiç değilse şimdilik arka plana alarak, işçi sınıfı ücretlerinin, ek ödemelerin, parasal yönü olan sosyal haklarının dondurulmasını, en azından artışlarının yavaşlaştırılmasını gerçekleştirebilmek için diğer büyük burjuva kesimleri yanına çekmek, onlarla güçbirliği etmek yolunu seçti. Bundan da öte orta ve küçük burjuvaziyle de bütünleşmeye, ittifak kurmaya kalkıştı. Yeni kurulan Hür Teşebbüs Konseyi'ne sanayi ve ticaret örgütleri yanı sıra Ziraat Odalarının ve esnaf ve sanatkârlar derneklerinin de alınmasının anlamı budur.

Sanayiciler, bir yandan "lokavtı grevden güçlü" kılmak amacıyla kendi içlerinde geliştirdikleri dayanışma ve kurdukları milyarlık "lokavt ve grev" fonuyla, öte yandan, büyük burjuvazinin diğer kesimleriyle ve orta ve küçük burjuvazi ile oluşturmaya çalıştıkları bütünleşme ve birleşme sonucu işçi sınıfı karşısında daha güçlü ve dayanıklı olacaklarını hesaplamaktadırlar. Böyle bir dayanışma ve birleşme, politik iktidarı, hükümeti daha güçlü biçimde etkileme amacına da yöneliktir. Milliyetçi Cephenin politikası büyük burjuvaziden yana olmuş, ona çıkarlar sağlamıştır. Ama, hem işçi sınıfından gelecek büyük tepkiyi göze alamadığından, hem de yaklaşan seçimlere ilişkin oy hesapları nedeniyle MC hükümeti işçi ücretlerini ve ek ödemelerini dondurma taleplerine kulaklarını tıkamış, Demirel "İşçilerden hak alınmaz, verilir. Siz kendi davranışlarınızı düzeltin" yollu demeç vermek gereğini bile duymuştur. Şimdi büyük burjuvazi ve onun içinde büyük sanayiciler Hür Teşebbüs Konseyi'nin kurulmasına öncülük etmekle hükümet üzerinde daha güçlü bir etkinlik kazanma girişimindedirler. Yetkilileri, Konsey'in politik amacı olduğunu açıkca belirtmişlerdir.

Kendi iç kesimleri arasında birleşip orta ve küçük burjuvaziyi yedeklerine alarak ekonomik ve politik egemenliğini pekiştirme yolunda ilerleyen büyük burjuvazi, po-

litik iktidarı için parti tercihinde ihtilaflı ve tereddütlü olmuştur. Büyük ve ağır basan kesimi MC yanlısı olmuş, onu tutmuştur; bunun için de Milliyetçi Cephe koalisyonu tüm iç çekişmelere karşın dağılmamış, iktidarda kalmıştır. Milliyetçi Cephe yi tutan bu kesimin içinde sıkıyönetimden, askeri cuntadan, tam boy açık faşizmden yana unsurlar da vardır. Ama sanayi çıkarlarının ağır bastığı kesimin bir bölümü "dünyanın nereye gittiğini gören akıllı işverenler" diye nitelenen bölümü, CHP'yi bir iktidar partisi alternatifi olarak görmeye başlamışlardır. Daha Milliyetçi Cephe koalisyonu kurulur ve iktidara hazırlanırken, Çukurova ve İzmir büyük burjuvazisinin özellikle bu iktidardan yana oldukları, İstanbul büyük burjuvazisinin veya önemli bir kesiminin ise karşı tutumda oldukları ve CHP'ye eğilim gösterdikleri haberleri basında çıkmıştı. 1976'da CHP'ye yönelik eğilim daha da belirginleşti. Emekçi ve işçiler arasında kitle tabanı, itibarı olan CHP'nin Ecevit liderliğinde bu kitleleri daha demokratik yöntemlerle kontrol altına alabileceğini, "çalışma barışı" ve "aşırı talepler"den vazgeçme doğrultusunda yönlendirebileceğini hesaplamaktadır. Ecevit'in Batılı sosyal demokratlarla iyi ilişkiler içinde olmasının AET ile ilişkileri düzeltmede, Batı pazarlarını açmada işe yarıyabileceği; askeri bir yönetime, açık tam boy faşizme karşı çıkacak Batı Avrupa'nın bir CHP iktidarını hoş karşılayabileceği düşüncesi de bu hesabın içindedir. Batının gelişmiş kapitalizm dünyasında görülen, toplumların sola kayışını sosyal demokrasiye kanalize edip o çizgide tutma eğilimi biçim büyük burjuvazi içinde de başgöstermiştir. Açık tam boy faşizmin, askeri cuntaların sosyalizme yönelik gelişmeleri yok edemediği ve sorunlara çözüm getiremediği gerekçesiyle toplumsal gelişmeyi sosyal demokrat çizgide durdurma eğilimi ağırlık kazanmaktadır.

CHP de kendi parti yapısında demokratik, ilerici unsurları arka plana itip, hatta tasfiyeye yönelip, son kurultayından daha sağ yönetici kadrolarla çıkarak ve yeni programıyla büyük burjuvaziye Türkiye'nin bugünkü koşullarında onların varlığını ve çıkarlarını koruma doğrultusundaki önerilerini sunarak, kuşkuları gideren, güvence veren bir davranış göstermiştir. CHP'nin DİSK'in içine sokulması ve bu Konfederasyonun üst yönetiminin elbirliğiyle sosyalistlerin tasfiyesine, DİSK'in CHP'lileştirilmesine koyulması da büyük burjuvaziningüvenini ve CHP'ye "teveccühü"nü artırmıştır. Şimdi bu üçlü güç, büyük burjuvazi, CHP ve DİSK üst yönetimi DİSK'i "arındırmak" ve "ehlileştirmek" operasyonunu yürütmektedir.

Bununla beraber, büyük burjuvazinin bu "akıllı" kesiminin dahi tüm ağırlığını CHP lehine koyduğu veya koyacağı sanılmamalıdır. Köy-Kentler, hele "halk kesimi" gibi projeler büyük burjuvazi için de bir ölçüde kuşkulu, tartışmalı konulardır. Asıl ağır basan faktör de diğer kesimlerden kopmamanın, birliği korumanın yukarıda anlattığımız nedenlerle birinci derecede önem taşımasıdır. Ayrıca, yaklaşan seçimlerde CHP'nin tek başına iktidar olabilecek kadar oy alacağı da kesin değildir. Bu durumda büyük burjuvazinin "akıllı" kesimi sınıfsal birliği korumaktan yanadır ve kendi açısından en iyi çözümü CHP-AP koalisyonunda, en azından uyumluluğunda görmektedir. CHP kendi soluna, AP de kendi sağına duvar çekse ve iki büyük parti belli bir çerçeveyle sınırlı iktidar-muhalefet ilişkileri içinde ülkeyi yönetseler, büyük burjuvazi için ideal çözüm olurdu. Büyük burjuvazinin istediği bu çözümün gerçekleşmesi olanaksız da değil.

1970 öncesinde Ecevit "Ortanın Solu" kitabında böyle iki duvar arasında iki büyük partinin münavebeli yönetimi önerisini ortaya koymuştu. Şimdilerde ise Ecevit Türkiye'de Batıdaki demokrasilerin aynısı, "ne bir fazla, ne bir eksik" bir demokrasi istediğini, Ceza Kanununun 141 ve 142. maddelerini kaldıracağını söylemekle birlikte, pratikte "sola duvar" çekmeyi sürdürüyor; solundakilerle, sosyalist hareketle tüm diyaloğu, güçbirliğini reddediyor. Demirel'in ve ortaklarının durmadan tekrarladıkları "CHP solcuları, komünistleri, anarşistleri koruyor" suçlamasına Ecevit ve arkadaşları çok duyarlı ve bu yüzden çok çekingen. Oyuna gelmemek, provokasyonlara düşmemek sözde gerekçesiyle kendi nicel gücünü, kitle tabanını dahi harekete geçirmekten, demokrasi mücadelesine sokmaktan geri duruyor. Parlamento için-

de de 190 üyelik gücünü gereğince kullanıp, etkin, sonuç alan bir mücadele veremiyor. Kısacası CHP, bir tıkanıklığa gelip dayanmış durumda.

Son günlerde Ecevit'in, "can güvenliğini sağlamak ve rejimi kurtarmak" için sağ sol demeden herkesle edilen -ve tabii AP ile- diyaloğa, işbirliğine hazırım, demesi bu işaret edilen tıkanıklığı açıcı bir yol değildir. Can güvenliğini ortadan kaldıran olayların, demokratik parlamenter rejimi tümüyle yoketmeye yönelik faşizan tırmanışın başsorumlusu Demirel ve AP'dir; MHP'yi bu yönde bir araç olarak kullanmışlardır. MHP böyle bir araç olmanın ötesinde kendi hesaplarını yapmış ve yürütmüştür, kendisinin başını çekeceği bir askeri yönetiminin gerçekleştirilmesi bu hesapların içindedir. Demirel'in ve AP'nin durumu ve rolü kamuoyu önünde açığa çıkarılıp saptanmalıdır. Bu açığa çıkarma ve saptama, bir seçim hükümetinin kuruluşunda MHP'nin yanı sıra AP'yi de hükümet dışı bırakmakla olur. AP'nin ikinci büyük parti olarak içinde yeralacağı bir hükümet, can güvenliğini sağlama ve demokratik hak ve özgürlükleri koruma açısından gerekli güç ve etkinlikte olamaz; ayrıca böyle bir formül Demirel'i ve AP'yi yaptıklarının sorumluluğundan aklama anlamınagelir.

CHP'nin tıkanıklığı bir ikilemin kıskaçları arasında sıkışmış olmasındandır. CHP, hem iktidara gelebilmek için büyük burjuvazi ile ABD'ye güvence verme gereğini duyduğu için, hem de düzen değişikliği sloganına rağmen programı ve politikası zaten kapitalizmin çerçevesi dışına çıkmayı öngörmediği, tersine, kapitalizmi "çağdaşlaştırıp" işlerliğe kavuşturmayı amaçladığı için, 1973'deki konumundan daha sağa kaymıştır ve kayma eğilimi sürmektedir. Bu sağa kayış kitle tabanını zayıflatma tehlikesini taşımaktadır. (Parlamenter maaşlarına zam konusundaki davranışı ve şimdi AP'ye el uzatmaya kalkması, kendisini destekleyen kitlelere ters düşmüştür.) Kitle tabanından kayıplara uğraması ise iktidar şansını azaltmaktadır. Kitle tabanını ve seçim sanşını yitirmeye başlayınca da, büyük burjuvazi ve ABD için iktidarın "ikinci alternatif partisi" olabilmesi olanağı zayıflayacaktır. Günümüz dünyasında bir ikilemin kıskaçları arasında sıkışmak yalnız CHP'nin değil, dünya sosyal demokrasisinin açmazıdır.

Kitle tabanını koruyabilmek için CHP'nin gerçekten demokratik, ilerici bir çizgide olup bu çizgide etkin, kitlesel demokratik mücadele vermesi, kendi sol'una duvar örmek değil, açılması gerekir. CHP hem büyük burjuvaziyi ve ABD'yi kollamak, hem kitlelere yaranmak, onların desteğini almak gibi iki yanlı bir politika gütmekten vazgeçmek, kitlelerin olabildiğince ilerici, demokratik partisi olmak durumundadır. CHP demokratik hak ve özgürlüklerden ödün vermez, emekçi kitlelerin hak ve çıkarlarını inandırıcı biçimde savunur, sorunlara bu açıdan gerçekçi ve geçerli çözümler önerirse, çekingenlikten sıyrılıp parlamento içinde ve dışında güçlü ve etkin bir mücadele verirse, solundaki güçlere, sosyalist harekete açık bir tutumda olursa, hem kendisi, hem tümünde demokratik toplumsal muhalefet güçlenmiş olur; böyle bir güç anti-demokratik, faşizan tırmanışları geriletmede CHP'nin biçimsel olarak iktidara gelmesinden daha etkin olur. Oyların ve parlamentoda sandalyaların çoğunluğu kazanılarak hukuk düzeyinde iktidar olunabilir, hükümet oluşturulabilir, ama gerçekten, yani güçlü, etkin ölçüde iktidar olunmayabilir. İlerici, demokratik bir iktidarın nesnel, gerçek dayanağı işçi, emekçi kitleler, toplumun demokratik güçleridir.

Bunun için, önümüzdeki seçimlere ilişkin temel sorun, her ne pahasına ve her ne suretle olursa olsun CHP'nin oy çoğunluğunu kazanıp iktidara gelmesi değildir. Asıl sorun, demokratik toplumsal muhalefetin güçlendirilmesi ve bunun bir gereği olarak, CHP'nin ulusal bağımsızlıktan ve demokratik hak ve özgürlüklerden yana tereddütsüz; açık bir tutum alması ve bu yönde politik görevlerini yerine getirmesidir.

CHP içindeki demokratik, ilerici unsurların, muhalif kanadın CHP'ye, bütünlüğünü koruyarak, böyle bir nitelik kazandırabilmeleri bugün için kuşkuludur. Partinin kongreleri sırasında bu unsurları tasfiye etmek, en azından etkisizleştirmek için yapılanlar günlük basın sayfalarına kadar dökülmüştür. Kurultay'dan CHP daha sağ bir yönetici kadrosuyla çıkmıştır. Muhalefetin eştürden ve bütünleşmiş olmadığı görülmüştür. Bu gözlenenler bir yana, CHP öz niteliği itibarıyla kaygan eğik bir yüzey

üzerindedir. Türkiye gibi emperyalist-kapitalist dünyaya, onun uluslararası tekellerine bağımlı ve kendisi de tekelleşmeye yönelmiş geri kapitalist bir ülkede, kapitalist düzeni "çağdaşlaştırma"ya, işlerliğe kavuşturmaya yönelik bir çizgi izleyerek demokratik hak ve özgürlükleri geliştirebilmek, emekçi halk kitlelerinin çıkarlarına hizmet etmek mümkün değildir. Böyle bir çerçeve içinde kaldıkça CHP sağa doğru kaymak, büyük burjuvaziyle uzlaşmak eylemini koruyacaktır. CHP'yi bu sağa kayıştan, uzlaşmadan geri çekecek güç, toplumun nesnel olarak sol doğrultuda gelişmesi ve bu gelişmenin öncü, itici gücü olan işçi sınıfı hareketidir. Toplumsal gelişme ve işçi sınıfı hareketi güçlenip hızlandığı ölçüde, etkileri, demokratik toplumsal muhalefetin tüm kesimlerine ve bu arada CHP'ye —onun hem bir bütün olarak izlediği politikaya, hem de iç bileşimine— yansıyacaktır.

Günümüzde tüm kapitalist dünyada, ve Türkiye'de, demokrasinin gerçek savunucusu ve politik/toplumsal demokratikleşme sürecinin öncü ve itici gücü işçi sınıfıdır. Demokrasinin gelişip genişlemesi, demokratikleşme sürecinin hızlanmasıyla işçi sınıfının yitireceği hiç bir şey yoktur, kazanacağı çok şey vardır. Demokrasi ve sosyalizm için mücadele iç içe geçmiş, bütünleşmiştir. Bu nedenledir ki, sermaye sınıfı büyük burjuvazi demokrasiden ve demokratikleşmenin ilerlemesinden ölüm fermanını görmüş gibi korkmaktadır.

İşçi sınıfı toplumsal mücadelede önderlik görevini politik örgütü, partisi, aracılığıyla yerine getirir. Önderlik demek, işçi sınıfı kitlesini ve diğer kol ve kafa emekçisi kitleleri etkilemek, onların politik/toplumsal mücadelesini yönlendirebilmek demektir. İşçi sınıfının bilimsel sosyalizmi kılavuz bilen ve kapitalizmden sosyalizme geçişi hedef alan partisi bir yandan işçi ve emekçi kitleler içinde örgütlenişini geliştirerek; bilimsel sosyalizmi, programını, somut sorunlara getirdiği somut çözümleri kitleler içinde yayarak; kitlelerin güncel demokratik özgürlükleri, hak ve çıkarları uğrunda etkin mücadeleler vererek; parti örgütü dışında kalan kitleleri demokratik kitle örgütleri içinde birleştirip harekete geçirerek önderlik görevini, kitlelerin politik/toplumsal mücadelesini yönlendirme görevini başarmıya çalışır. Bütün bu işler, parti gelişip güçlendikçe adım adım ele alınıp başarılır. Ancak, bu çok yönlü çalışmalara rağmen, parti ne denli gelişip güçlense, işçi ve emekçi kitlelerin tümünü doğrudan örgüt ve etki alanına almaz. Onun için parti bir yandan da kitle tabanı olan demokratik, ilerici nitelikteki politik ve politik olmıyan örgütleri de demokratikleşme sürecinin geliştirilmesi doğrultusunda etkilemeye çalışır. Bu tür kuruluşlara ilişkin değerlendirme ve eleştiriler yaparak, tartışmalar açarak, kamuoyunu uyararak etkilemeyi sürdürür. Giderek bu kuruluşlarla diyalog kurmayı, bağımsızlık ve demokrasi konusunda ortak bir platform üzerinde anlaşmayı, güç ve işbirliğini gerçekleştirmeyi amaçlar ve koşullar elverdiğinde gerçekleştirir de. Kapitalist dünyada gelişmeler bu biçimde seyretmektedir, Türkiye'de de böyle olmaktadır ve bu süreç giderek daha da güçlenecektir. CHP'yi ilerici, demokratik çizgiye çekebilmek, bu çizgide tutup geliştirebilmek bakımından en büyük etken, sosyalizm ile birlikte bağımsızlık ve demokrasi mücadelesinin görevlerini de bir bütün olarak yüklenmiş olan işçi sınıfının politik hareketidir.

Türkiye'de faşizmin geriletilmesine, demokrasinin geliştirilmesine ve buna ilişkin olarak CHP'nin konum ve işlevine, yaklaşan genel seçimlere bu açıdan bakıp, bu çerçeve içinde sorunu değerlendirmek gerekir. Durum böyle iken, seçimlerde CHP konusunu tek başına ele alıp, aman MC gitsin de ne olursa olsun gibi bir tutumun oldukça yaygın olduğu görülüyor. Bunun en göze çarpan nedeni Milliyetçi Cephe yönetiminin, baskı ve saldırıların, cinayetlerin dayanılmaz bir çizgiye ulaşmış olmasıdır. Bir an önce ondan kurtulup biraz rahat edilmesi, ortalığın yatışması, ferahlaması, istenmektedir. Anlaşılır bir ruh hali. Ama büyük burjuvazi, ABD ve AET ile uzlaşmaya yatkın, sosyalist harekete açılmaya karşı; hukuken iktidarda olup da gerçekten iktidar olamıyabilecek bir CHP yönetimi sorunlarla ne derece başa çıkabilir, faşizmi ve gericiliği ne derece geriletebilir, demokratik özgürlükleri ve emekçi halkın çıkarlarını ne derece savunabilir? Bunun üzerinde durmak gerekir.

CHP'yi kayıtsız şartsız destekleyip iktidara getirme konusunda ileri sürülen bir gerekçe de şudur: bugün Türkiye'de demokrasi kısıtlı, siyasal partiler yelpazesi ve parlamento işçi sınıfının partisine kapalıdır. CHP iktidara gelir, politik özgürlükleri genişletirse, o zaman, Batılı demokrasiler gibi bir parlamenter çoğulcu demokrasi gerçekleşir. Ve o zaman, bir görüşe göre, işçi sınıfının partisi kurulur, ülke politikasında yerini alır; bir diğer görüşe göre de, işçi sınıfının varolan ama yasaklanmış bulunan partisi yasal düzeye çıkar, işçi sınıfının politik mücadelesini demokratik özgürlükler ortamında geliştirir. Bu iki görüşün temel ortak noktaları şunlar: 1) Türkiye'de demokratik hak ve özgürlüklerin genişletilmesini, işçi sınıfının politik ve ideolojik mücadelesinin üzerine konmuş yasakların, ipoteğin kaldırılmasını CHP'den beklemek ve CHP'nin bunu başarabileceğine inanmak, 2) CHP'nin solunda, işçi sınıfının bilimsel sosyalizme dayanan ve kapitalizmden sosyalizme geçişi hedef alan partisine olanak, yer olmadığını iddia etmek; 3) bu iddianın sonucu olarak da Türkiye İşçi Partisi olgusunu yadsımak, hatta mahkum etmek.

CHP'nin demokratik özgürlükler mücadelesinde neyi yapıp yapamayacağını ve yapabilmesinin koşullarını yukarıda belirttik. Bu koşulların başta geleninin işçi sınıfının bilimsel sosyalizme dayalı ve sosyalizmin kuruluşunu hedef alan partisinin varlığı ve verdiği mücadele olduğunu açıklamaya çalıştık. Zaten bugün Türkiye'de mevcut durum, Türkiye İşçi Partisi'nin varlığı ve gelişmesi, kimin demokratik hak ve özgürlükleri, toplumsal demokratikleşmeyi en kapsamlı, tutarlı, güçlü ve açık biçimde savunduğu gözler önünde serilidir. Bu somut gerçeklik karşısında hala daha "önce CHP iktidarı, sonra sosyalist hareket ve sosyalizm için mücadele" demek, mücadeleden kaçmaktan, bir hareketsizlik içinde uyuşup kalmaktan öte bir anlam taşımıyor. Demokrasi mücadelesinin yürütülmesini CHP dışında anti-demokratik yasa maddelerinin yasakladığı işçi sınıfı partisine veya politik olmayan kitle örgütlerine, derneklere bırakmak, en güçlü demokratik olanakları —işçi sınıfının bilimsel sosyalist yasal partisinin demokratik mücadelesini— ihmal etmektir. Oysa sosyalizm mücadelesinde yasal olanakları son kertesine kadar kullanmaktan —işçi sınıfının yasal partisinin kurulup geliştirilmesinden— kaçınmanın ne teoride, ne pratikte yeri vardır. "Bu, burjuvazinin koymadığı sansürü kendi kendine koymaktır. Bundan da öte, işçi sınıfının yasal partisinin olanaksızlığı konusunda burjuvaziye ve iktidarına sosyalizm adına fetva vermektir. Bunun için de provakasyonun ta kendisidir" Türkiye İşçi Partisi'ni "provakasyon partisi" diye niteleyip, ardından da revizyonizm, oportünizmden likidatörlüğe kadar sosyalist yazında ne kadar suçlayıcı etiket varsa hepsini TİP'e yapıştırmaya ve bu görüşlerini işçiler ve aydınlar arasında yaymaya çalışanlar, Türkiye İşçi Partililerin DİSK'ten ve çalıştıkları işyerlerinden dışarı atılabilmeleri için ellerinden geleni yapanlar, bu davranışlarıyla, işçi sınıfını bölme çabası içine düşmüş olmaktadırlar. Ve böylece burjuvazinin değirmenine su taşımaktadırlar. Aksini savunacak hiçbir iddia bu nesnel olguyu örtbas edemez.

CHP'nin solunda, işçi sınıfının yasal bilimsel sosyalist partisine olanak ve yer tanımak istemiyenler gerekçe olarak ceza kanununun 141 ve 142. maddelerini ileri sürmektedirler. Mussolini İtalyasının faşist devleti korumayı amaçlayan kanunundan aktarılan ve çeşitli zamanlarda yapılan değiştirmelerle hükümleri daha da ağırlaştırılan bu maddeler işçi sınıfımızın ekonomik, politik ve ideolojik mücadelesini ve ülkenin tüm bilim, düşün, sanat ve yazın yaşamını kısıtlayan, her an tehdit eden maddelerdir. İşçi sınıfı hareketinin ve bilim, düşün ve kültür yaşamının serbestçe gelişebilme olanaklarına kavuşabilmesi için bu kıskaçların açılması ve tarihin çöp sepetine atılması şarttır. 1961-71 Türkiye İşçi Partisi bu ve diğer anti-demokratik maddelerin kaldırılması mücadelesini çeşitli biçimlerde ve nihayat konuyu Anayasa Mahkemesine kadar götürerek vermiştir.

Bunun da ötesinde Türkiye İşçi Partisi, genel olarak tüm demokratik hak ve özgürlükler konusunda ve Anayasa'nın sosyalizm açısından işçi, emekçi sınıflardan yana yorumlanması ve bu anlayışla eksiksiz, tastamam uygulanması doğrultusunda yürüttüğü mücadeleyle sözkonusu anti-demokratik kanun maddelerini kapsamının uygulamada daraltılmasına önemli katkıda bulunmuştur.

Şimdi de Parti, bu maddelerin kaldırılmasını politik ve toplumsal demokratikleşmenin güncel ivedi koşulu olarak görmektedir ve yürüttüğü demokrasi mücadelesinin başta gelen ivedi hedeflerinden biri de budur.

Ama bugün içinde yaşadığımız anti-demokratik, baskıcı koşullara rağmen Türkiye İşçi Partisi kurulmuş ve kuruluşundan bu yana güçlü bir gelişme kaydetmiştir. Bilimsel sosyalist hareket politik, ekonomik, ideolojik alanlarda mücadelesini sürdürmektedir. Ayrıca, sol, bilimsel sosyalist yayınlar güçlü bir canlılık göstermektedir. Bütün bu alanlarda gelişmeler on beş, yirmi yıl öncesinden çok ileri bir düzeydedir. O zaman da 141 - 142 maddeler vardı, şimdi de var. Dünle bugün arasında farklı durum nereden doğuyor?

Fark, toplumun nesnel gelişmesinden; işçi sınıfının nesnel ve öznel güçlenmesinden, emekçi halk kitlelerinin, aydınlar kesiminin ve gençliğin politikleşmesinden, radikalleşmesinden, demokratik değerlerin küçümsenmiyecek ölçüde topluma mal olmasından doğuyor. 1976'nın Türkiye'si 1950'lerin hatta 1960'ların Türkiye'si değil. Toplumun nesnel demokratikleşme sürecini, sola kayışını ne anti-demokratik kanun hükümleri ne de büyük burjuvazinin ve iktidarlarının baskıcı, faşizan politikaları önliyemedi, önliyemiyor. Bunun için işçi sınıfımızın bilimsel sosyalizmi kılavuz edinen ve sosyalizmin kuruluşunu hedef alan partisi -Türkiye İşçi Partisi- var olabiliyor ve gelişebiliyor. Bunun için sol, sosyalist düşün ve yayınlar zaman zaman, yer yer haklarında dava açılmasına, mahkumiyetler verilmesine rağmen tüm canlılığıyla sürüyor.

Kanunlar ve kanun maddeleri iki türlü ortadan kalkar. Birincisi, yasama organlarının onları yürürlükten kaldırmasıyla; ikincisi, toplumun ilerlemesiyle uygulanamaz hale gelmeleriyle. Söz konusu anti-demokratik maddelerle ilgili olarak Türkiye'de bu ikinci süreç gelişiyor. 141-142. ve diğer anti-demokratik kanun maddeleri mutlak uygulanamaz hale gelip yürürlükten düşmedi; toplumun nesnel gelişmesi, işçi sınıfı hareketi ve tümünde toplumsal muhalefet henüz o denli ilerlemedi, güçlenmedi, ama bu anti-demokratik maddelerin eskisi gibi uygulanabilmesini engelliyecek, sınırlayacak kadar da ilerledi ve güçlendi.

Somut gelişmelerin ve koşulların somut tahlilini ve değerlendirmesini yapmadan, toplumu duraganmış gibi, anti-demokratik kanun maddelerini hiç değişikliğe uğramıyan mutlak verilermiş gibi varsayıp, "141-142. maddeler varken CHP'nin solunda işçi sınıfının bilimsel sosyalist partisi olamaz ve yoktur" demek güncel toplumsal gerçekliğe aykırı, yanlış bir yargıdır. Bu yanlış yargıyı benimseyenler ve savunanlar ya Türkiye İşçi Partisini görmemezlikten gelip susuyorlar ve böylece "durarak geriliyorlar", kişisel olarak gerilemekten de öte, ister istemez sosyalist harekete, Türkiye İşçi Partisine karşıt bir duruma düşüyorlar; ya da, varlığını görmezlikten gelemedikleri Türkiye İşçi Partisini, bir yandan, yalan yanlış her türlü sapmayla suçlıyarak onun Türkiye işçi sınıfının partisi olmadığını ispatlamaya çalışıyorlar; diğer bir yandan da, DİSK'ten, demokratik kitle örgütlerinden, işyerlerinden, elleri nerelere erişebiliyorsa oralardan Türkiye İşçi Partilileri tasfiye etmeye vargüçleriyle uğraşıyorlar. Türkiye İşçi Partisi ise hiç hırçınlaşmadan, "politik, ideolojik mücadelede her aracı kullanmak mübahtır" düşünce ve pratiğine asla iltifat etmeden, soğukkanlı ve dürüst bir tutum içinde her iki kesime karşı da mücadelesini sürdürüyor.

Ve nihayet, hiç kuşku yok ki, büyük burjuvazi ve onun iktidarı, Türkiye İşçi Partisi'ne karşı olan bu tutum ve verilen bu mücadelelerden yararlanıyorlar. Büyük burjuvazi kendi sınıfsal egemenliğine karşı ciddi işçi sınıfı hareketinin Türkiye İşçi Partisi, bu partide odaklaşan sosyalist hareket olduğunun bilincindedir. Büyük burjuvazinin iktidarı MC'nin başı Demirel bir kaç ay önce Milliyet gazetesinde çıkan söyleşisinde Türkiye İşçi Partisi'nin sol kanat içindeki etkinliğini açık seçik dile getirdi. Büyük burjuvazinin hesabınca "öz parti" hikayesi, doğrudan CHP'ye kanalize edilemiyen solcuları bu yöne kanalize edip Türkiye İşçi Partisinden uzaklaştırmaya, sosyalist hareketin bütünlüğünü parçalayıp TİP'i işçi sınıfından soyutlamaya yarıyor. Somut gerçekte bunlar, yasal parti olarak CHP'den başka alternatif kabul etmedik-

lerinden, dolaylı olarak CHP'ye de kanalize edilmiş oluyorlar. İşin bu yanı da, CHP' yi kendi iktidarının alternatif partisi olarak görmeye başlayan burjuvazi için yararlı oluyor. Bu nedenlerle, Türkiye İşçi Partisi dışındaki ve ona hasım, "öz parti"ci ve "keskin" sol kişi ve grupçukların büyük burjuvazi ve onunla ilişkili çevrelerce el altından kıştırtılması ve desteklenmesi olasılığı da gözden kaçırılmamalıdır. "CHP'nin solunda yasal parti yoktur ve olamaz", "Ya CHP iktidarı, ya faşizm" biçiminde formülleştirilen görüşün yaygınlaştırılması çabasında bu etken de söz konusudur.

Bir de maocular ve çeşitli türden goşistler var. Bunlar, görüşleri ve eylemleriyle işçi sınıfının bilimsel sosyalist ideolojisinin ve mücadelesinin temelden dışında kalan hareketlerdir. Ne denli marksizm-leninizmden söz etseler, sosyalist düzeni amaçladıklarını iddia etseler, nesnel olarak durumları budur. Türkiye'de sosyalizm mücadelesi ne köylülük temel alınıp küçük burjuva kökenli "proleter devrimci" kadroların, grupların "halk savaşı" kışkırtmalarıyla; ne de bu tür silahlı grupçukların gerillacı hareketleriyle yürütülebilir. Bu tür görüşler bilimsel sosyalizme aykırıdır ve bu tür mücadele yolları kapalıdır, geçit vermez. Sosyalizm mücadelesini işçi sınıfı kendi bağımsız partisi aracılığıyla verir. Belirli tarihsel koşullarda bu mücadele silahlı savaşa dönüşebilir, ama dönüşecekse, işçi sınıfının mücadelesinin kendisi dönüşür.

İşçi sınıfının küçük ve güçsüz olduğu, kapitalizm öncesi aşamalardaki toplumlarda, yürütülen toplumsal mücadelenin nihai hedefi sosyalizm ise, işçi sınıfının var olduğu kadarıyla örgütlenerek olabildiğince öncü güç durumuna gelme ve getirilmesi zorunluğu yine vardır, ama bu toplumlarda işçi sınıfının ideolojik öncülüğü daha ağır basar ve toplumsal kuruluş hareketinin ilk aşama hedefi doğrudan sosyalizmin kuruluşu değildir. Türkiye ise, geri olmakla birlikte, kapitalist ve kapitalistleşme süreci gelişmekte olan bir ülkedir.

Maoculuk da, goşizmin çeşitli bölümleri de işçi sınıfının içine girebilmiş, işçi sınıfı içinde bölücü etkiler yapacak güçte değillerdir. Ama her ikisi de bilimsel sosyalist harekete, Türkiye İşçi Partisine, hayli çeşitli yayınlarıyla ve sözlü propagandalarıyla sürekli saldırmaktadırlar. Bu saldırganlıklar büyük burjuvaziye ve faşizme hizmet etmekten gayri bir işlev görmüyor. Maocular ile goşistler öğrenci gençlik ve diğer küçük burjuva aydınlar arasında faaliyet alanı buluyorlar. Yüksek öğrenim gençliği arasında goşizm daha etkin görünüyor. Küçük yerel dernekler yoluyla büyük kentlerden küçük kentlere, kasabalara az çok taşmış bulunan bu gruplar oralarda Türkiye İşçi Partisi'nin örgütlenmesini ellerinden geldiğince engellemeye çalışıyorlarsa da, önleyemiyorlar. TİP girmeye karar verdiği her yerde bu engellemeleri aşıp örgütleniyor. TİP, onların boy boy yayınlarında ardı kesilmeyen sataşmalarıyla günlük polemiğe girmeksizin kendi bilimsel sosyalist ideolojisini ve o açıdan yaptığı somut durum ve sorunların somut tahlillerini çeşitli yayınları, bildirileri ve demeçleriyle ve örgütlenme çalışmalarıyla işçi ve emekçi kitlelere yayarak, kamuoyuna duyurarak, örgütlenmesini geliştirerek güvenli adımlarla ilerliyor, güçleniyor.

1974'den bu yana işçi sınıfının sosyalizmi hedef alan partisi olma iddiasıyla beş yasal parti ortaya çıktı. Beş yasal partiden dördü –Türkiye İşçi Partisinden gayri dördü– birleşme veya güç ve işbirliği etme çağrıları ortaya attılar. Partiler dışındaki çevrelerden de benzeri çağrılar, "sosyalist kurultay" toplama önerileri geldi. Bu amaçla bir gazete bile yayınlandı. Türkiye İşçi Partisi bu çağrı ve önerileri reddetti. Bunu yaparken, işçi sınıfı hareketinin birliğinin sağlanması gereğini reddetmiş olmuyordu. Yalnız, bulanık kafaların kavrayamadığı veya gözden kaçırdığı iki noktayı TİP, açık seçik ve kesin göz önünde tutuyordu. Birincisi, sağlanması gereken işçi sınıfının, bu sınıfsal kitlenin birliğiydi; işçi sınıfı adına öznel iddialarla ortaya çıkmış bir avuç kişinin "birliği" değil. Onbeş kişi ilgili resmi makamlara bir dilekçe verip ve bir yer kiralayıp hukuken bir parti olurlardı, ama bu, gerçek bir parti olmalarına yetmezdi. Sosyal demokrat partilerle de belli ölçülerde güç ve işbirliğine gidilebilirdi. Ama ister bilimsel sosyalist, ister ilerici, ister sosyal demokrat olsun iş ve güçbirliğine gidebilmek için söz konusu partilerin bir kitle tabanı, bir sınıfsal gücü olması ön koşuldu. Oysa işçi sınıfı partisi olma iddiasındaki söz konusu partilerde

bu ön koşul yoktu ve TİP'in değerlendirmesine göre bu koşulu yerine getirebilmeleri, yani, kitle tabanı oluşturabilmeleri olasılığı da yoktu. Bu durumda, ancak biçimsel olarak, hukuken var olan partilerin üst yöneticilerinin biraraya gelip konuşmalarıyla işçi sınıfının birliği sağlanamazdı. Kaldı ki, söz konusu partilerin işçi sınıfı içinde tabanı olmadığına göre, işçi sınıfı bölünmüş de değildi. İşçi sınıfının içinde TİP'in belirli bir birikimi vardı. 1961-71 döneminden gelen bu birikimi ancak 1 Mayıs 1975'de kurulan Türkiye İşçi Partisi kendine çekebilir, yönlendirebilirdi. Nitekim de öyle oldu ve oluyor.

İkincisi, işçi sınıfının birliği ilkeli bir birlik olma zorundaydı. Genel ve soyut olarak emperyalizme ve faşizme karşı, bağımsızlık ve sosyalizmden yana olmak yeterli değildi. Bu konuların verili somut şartlar ışığında somutlaştırılması gerekliydi. Oysa söz konusu partilerin yöneticileriyle bunu yapabilmek TİP'e mümkün görünmüyordu. TİP'in bu değerlendirmesinin doğru olduğu kısa zamanda ortaya çıktı. Diğer dört partiden üçü biraraya gelip bir "sosyalist büro" kurdular, bir kaç kez toplandılar. Hepsi o kadar. Ne birleşebildiler, ne güç ve işbirliği edebildiler. Dağıldılar.

1976 sonunda beş parti hikâyesi bitti bitecek noktaya geldi. Ama CHP'ye gönül bağlamış çevreler CHP'nin solunu dağınık ve güçsüz gösterebilmek, Türkiye İşçi Partisi'ni küçümseyebilmek için hala bu hikayeyi sürdürmek çabasındalar. Maocuların sosyalistlere saldırıları ve giderek işi silahlı saldırıya kadar vardırmaları da solun bölünmüşlüğünün yeni bir kanıtı olarak gösterilmek istenmektedir. Oysa genel ve soyut birleşme gereği çağrıları ve bölünmüşlükten yakınma yerine, somut durumu somut olarak tahlil etmek gerekir. O zaman göreceklerdir ki, bölünmüşlük görünümü aldatıcıdır ve maoculuk ve goşizm bilimsel sosyalist hareketin birer bölümü değil, onun dışında ve ona yabancı hareketlerdir. Onlarla dayanışma ve birliktelik söz konusu olamaz. İşçi sınıfının ekonomik ve politik mücadelelerinde birlik, peygamberane dileklerle değil, her zaman ve her yerde çetin ideolojik ve örgütsel mücadelelerle gerçekleşir.

Nesnel gerçekler her geçen gün biraz daha su yüzüne çıkıyor. Türkiye İşçi Partisi, on dokuzu tüm ilçeleriyle olmak üzere 35 ilde örgütlenmesiyle, üye ve yönetici bileşiminde işçilerin yarıdan fazla yer almasıyla, büyük kalabalıkları çeken toplantılarıyla, bağış kampanyalarının ulaştığı boyutlarla, yayınlarının niteliği ve niceliğiyle gelişme gücünü kanıtlıyor.

Bu noktada, bir örgütlenişin "işçi sınıfının partisi" olup olmamasının ölçütleri üzerinde kısaca durmak yararlı olur.

Her şeyden önce bilinmelidir ki, işçi sınıfının partisi olmak hiç kimseye peşinen verilmiş bir imtiyaz, bir tekel lisansı değildir. Bir işçi sınıfı partisi ilkin belirli bir çevrede, sınırlı kişiler arasında örgütlenmeyle başlıyabilir; ideolojisi, programı, stratejisi bilimsel sosyalist teoriye ve bu teori açısından, verili somut koşullara uygunsa bu örgütlenişe işçi sınıfının partisi denilebilir. Ama böyle bir girişim işçi sınıfı içinde örgütlenmesini geliştirip güçlendirebildiği, işçileri bilinçlendirdiği, işçi sınıfını politik, ekonomik ve ideolojik mücadele düzeylerinde yönlendirebildiği, işçi sınıfının diğer emekçi kitlelerle ittifakını gerçekleştirilebildiği ölçüde ve sürece işçi sınıfının partisi olma niteliğini gerçekten kazanır. Ölçüt budur. Bu başarılamamışsa ve başarılamıyorsa, ne işçi sınıfı hareketinin geçmişine sahip çıkma, ne de enternasyonalizm iddiaları bir kuruluşu işçi sınıfının partisi yapmaz. İşçi sınıfından kopuk kuruluş siyasal bir dernek olur, parti olmaz. İşçi sınıfından kopuk kuruluş ne işçi sınıfının geçmişten sürüp gelen hareketine gerçekten sahip çıkabilir, ne de işçi sınıfı enternasyonalizmini temsil edebilir. Geçmişe sahip çıkma ve enternasyonalizm, bunları fiilen başarabilmekle olur. Başarmanın yolu da işçi sınıfını politik düzeyde örgütlemek, bilinçlendirmek ve güçlendirmektir. Enternasyonalizmin temel ilkelerinden biri, işçi sınıfı partisinin kendi ülkesindeki sınıf mücadelesini başarıyla yürütmesidir. Kendi ülkesinde güçlü ve başarılı olmıyan bir hareketin işçi sınıfının uluslararası dayanışmasına ve birliğine de gerçek bir katkısı olamaz. Devrim ihraç ve ithal edilemediği gibi işçi sınıfının ulusal ve uluslararası birliği de edilemez.

Parti hareketi, sınıf hareketidir. İşçi sınıfının partisi, işçi sınıfının yürüttüğü mücadelenin politik düzeyde örgütlenmesi ve bu örgütlenişin işçi sınıfı mücadelesinin önder, itici, yönlendirici gücü olmasıdır. Aslolan, tarihsel gelişmeyle gelişip ilerleyen işçi sınıfı hareketidir. Bu hareket çeşitli zamanlarda, farklı koşullarda somut örgütünü değiştirebilir, bir örgüt ortadan kalkar bir başka örgütlenme onun yerini alabilir. Dünya işçi sınıfı hareketi tarihinde bunun örnekleri az değildir. Ama örgütlenmede değişikliklere rağmen işçi sınıfının politik hareketi sürer gelişir. Kimi zaman kimi toplumlarda işçi sınıfının politik örgütü olarak birden fazla parti de ortaya çıkabilir ve her birinin işçi sınıfı içinde belirli bir tabanı da o'abilir ve bu durum uzunca bir zaman sürebilir. Ama ergeç doğru ve geçerli politik çizgi ve onu temsil eden parti işçi sınıfı içinde güçlenip fiilen egemen, işçi sınıfının mücadelesini yönlendirir duruma gelir; veya, politik çizgileri arasında uzlaşmaz farklar olmayan ve sınıfsal tabanı, gücü bulunan partiler birleşirler. İşçi sınıfı hareketinin birliği bu yollardan gerçekleşebilir.

Yirminci yüz yılın son çeyreğinde Türkiye'de gelişmeler, geçmişte başka ülkelerde yeralmış olan gelişmelerden daha hızlı bir tempoda ilerliyor. "CHP'nin solundaki partiler" hikayesini de polemikler değil, toplumun bu nesnel ve öznel gelişmeleri sona erdirip noktalayacaktır.

Soldaki gelişmeler konusunda buraya kadar söylediklerimizden de anlaşılıyor ki, işçi sınıfımızın mücadelesinin ağırlık noktası ekonomik, sendikal alandan politik, partisel alana kaymıştır. Ayrıca, sendikal alanda geçici bir gerileme görülmektedir. DİSK, üst yöneticileri sayesinde, kendi kuruluş ilkelerinden, sosyalist hareketle bütünleşmeden ayrılmıya yönelmiştir. Bu gidiş sürerse DİSK'in, DİSK olmaktan çıkması kaçınılmazdır. Dikkat edilirse görülür ki, DİSK eskiden işçi kitlesi içinde etkinlik kazanarak, tabanı kendisine kaydırarak büyürdü, son yıllarda ise, sendikaların üst yönetimleriyle anlaşıp tüzel kişilik olarak sendikaları içine alarak büyüyor. DİSK'in kuruluş ilkeleriyle hiç ilgisi olmıyan sendika aristokratlarının yönetimindeki sendikalar DİSK'e katılıyor. Doğal olarak sonuç, DİSK'in yozlaşması oluyor.

Bununla beraber, DİSK'in tabanında, işçiler arasında sosyalizm yayılmakta, bu tabanda Türkiye İşçi Partisi sürekli üye, yandaş kazanmaktadır. DİSK üst yönetiminin Türkiye İşçi Partilileri ve yandaşlarını DİSK'e bağlı sendikaların yönetiminden ve DİSK üyeliğinden uzaklaştırma operasyonları tabandaki bu sosyalistleşmeyi durduramamaktadır. Sosyalist hareketin gücü ve sendikal hareketin yeniden doğru çizgiye oturtulabilmesi umudu da buradadır. DİSK kitlesini sendika aristokrasisi oluşturan ve örgütü sosyalist hareketten uzaklaştıran yöneticilerden kurtarma, DİSK'i bütünüyle kendi kuruluş ilkeleri çizgisinde tutma mücadelesi son noktasına kadar verilecektir. DİSK, DİSK olmaktan tüm çıkarsa, meydana gelecek boşluğu, işçi sınıfımızın ekonomik mücadelesinin sağlıklı, sağlam özü mutlaka doldurur.

İşçi sınıfının mücadelesinde ağırlık noktasının ekonomik alandan politik alana kayması doğaldır. İşçi sınıfının ekonomik, politik, ideolojik mücadelesinde politik hareketin, partinin, başı çekmesi ve üstün olması doğaldır. Sendikalar işçilerin günlük somut talep ve ihtiyaçlarının mücadelesini verdiklerinden daha kolay örgütlenirler ve etkinlik kazanırlar. İşçi sınıfını ve müttefiki emekçi kitleleri sosyalist iktidara hazırlamak ve getirmek gibi uzun vadeli bir hedefe yönelik politik örgütlenme ise daha güç oluşur ve etkinliği artırıp işçi sınıfı hareketini her üç alanda yönlendirebilir duruma gelmesi daha uzun zaman alır. Partinin var olmadığı veya güçsüz olduğu zaman ve yerlerde sendikalara politik nitelik ve işlev yükleme eğilimi, anarko-sendikalist sapma baş gösterir. Parti bu eğilim ve sapma ile mücadele eder ve parti hareketi güçlendikçe bunlar da yok olma yoluna girer. Giderek parti, işçi sınıfı hareketinde üstünlüğünü, önderlik niteliğini kabul ettirir. Türkiye işçi sınıfı hareketi şimdi böyle bir dönüşüm içerisindedir. Bu dönüşüm mücadelesiz, sarsıntısız olmaz. İşçi sınıfının ekonomik, politik, ideolojik mücadelesinin gelişmesine ayak uyduramıyan kişi ve örgütlerin ergeç tarih sahnesinden silinip gitmeleri kaçınılmazdır.

Kısaca, 1976 yılı bir bütün olarak ele alınırsa;

Bu yılın "karanlık" bir yıl olduğunu söyleyenler bir gerçeği belirtmektedirler. Yalnız bu karanlık akşamın karanlığı değil, gecenin son saatlerinin karanlığıdır, aydınlığın habercisi bütün unsurları içinde barındırmaktadır. Ve dağılması ortalığı aydınlığın kaplaması kendiliğinden olmayacaktır. Karanlığın bir daha geri dönmemek üzere yenilmesi de, alaca karanlıkta takılmıp kalınmaması da bilinçli, örgütlü, kararlı savaşçıların, başta işçi sınıfımız olmak üzere halkımızın mücadelesi ile olacaktır. 1976'da bu yolda adımlar atılmaya devam etmiştir. 1977'de daha ileri adımlar atılacaktır.

İNCELEME ARAŞTIRMA

1908 İŞÇİ HAREKETLERİ VE JÖN TÜRKLER

hakkı onur

"Halkı, alnının teriyle geçinen emekçileri düşünmedik... Onların rahatını sağlamak şöyle dursun, grev yapmalarına meydan vermemek maksadına matuf kanunlar neşrettik. Bu kanunları neşrettiğimiz zaman bizde halk hükümetinin en yüksek derecesi tatbik mevki'inde bulunuyor, yani millet vekilleri genel reyle ittihaz olunuyor ve parlamentarizm usulü tamamiyle cari oluyordu. Öyle olduğu halde, halkın, avamın düşmanı olan patron ve sermayedar sınıfların lehinde kanunlar neşrolunmuştur."

Tekin Alp (1)

GİRİŞ

1908 İşçi Hareketleri Türkiye işçi sınıfı tarihinde bir dönüm noktasını oluşturmaktadır. Her ne kadar 1908 öncesi, 40 seneye yakın bir dönemde, demiryolu, tersane, tütün rejisi, Şirket-i Hayriye gibi yoğun işçi çalıştıran iş yerlerinde Türkiye işçi sınıfı direnişe geçmiş, sendikal örgütlenmeğe gitmişse de, ülke ekonomisinin cılızlığı V. Abdülhamit döneminin baskı yöntemleri ve benzeri nesnel ve öznel nedenlerle işçi hareketleri geniş boyutlara ulaşamamıştı. 1908 devrimi ertesi, "hürriyet, müsavat, uhuvvet, adalet" ilkelerinin vurgulandığı göreli özgürlük ortamında, Türkiye işçi sınıfı gücünü ortaya koymuş, iki buçuk aylık kısa bir dönemde, hemen hemen tüm iş kollarında, onbinleri aşkın işçi direnişe geçmiş, ülke çapında sendikal örgütlenmeye gitmişti. İttihat ve Terakki başlangıçta istibdat dönemine karşı devrimi pekiştirme ve kitleleri kazanma özlemiyle grevleri hoşgörüyle karşılar bir tavır almışsa da, grevlerin giderek 1908 devrimi kadrolarının ideolojik doğrultularına ters düşmesi İttihatçıları tutum değiştirmeye sevketmiş, hükümet kararnamesiyle işçi hareketleri yasaklanmıştı.

Burjuva devrimi olarak Jön Türk Devrimi, Fransız devriminin simgelediği burjuva demokratik devrimlerinden farklı bir görünümdeydi. Burjuva demokratik devrimleri, baskı ve sömürünün ağırlığı altında ezilmiş halk yığınlarının burjuvazinin önderliğinde başkaldırdıkları bir devrim tipi idi, ve 1905 Rus devrimi bir yana, emperyalizm - öncesi çağın bir olgusuydu. Jön Türk devrimi ise halk yığınlarından uzak, "yukarıdan gelme" bir devrim türüydü. Bu nedenle demokratik yönü çok cılız kalmıştı. Lenin daha 1908 Ağustosunda, 1908 Jön Türk devrimini *"ancak yarım bir zafer, ya da bir zaferin yalnız küçük bir parçası"* olarak niteliyordu. Burjuva demokratik devrimleri sanayi devriminin maddi temeli üzerinde yükselirken, 1908 devrimi böyle bir tabandan yoksun, burjuvazi adına gerçekleştirilen bir devrimdi. Güçsüz

---

1. Tekin Alp İttihat ve Terakki Fırkasının ekonomik sorunlarda ideologluğunu üstlenmiştir. İttihatçıların "Milli İktisat politikası"nı açıklayan yayın organı İktisadiyat Mecmuası'nın başyazarıdır.

Osmanlı ekonomisinin emperyalizmin boyunduruğu altında oluşu burjuva içinde işbirlikçi unsurların kesin bir hakimiyet sağlamalarına yolaçmıştı. Pozitivist düşünce ile beslenmiş Jön Türkler özendikleri Batı'nın kapitalizmini ülkeye getirme özlemiyle 1908 devrimine girişmişlerdi. Devrim ertesi kendi deyimleriyle, "milli burjuva" yaratmaya koyulacaklar, devlet aygıtını ilkel sermaye birikimi için etkin bir araç olarak kullanarak bir tür devlet kapitalizmini Türkiye'ye getireceklerdi. İdeolojik düzeyde "burjuva ulusculuğu" olarak belirlenebilecek bu yönelim Parvus'un[2] telkinleri ve uluslaşmanın dürtüleri ile giderek İttihatçı Türk-İslâm burjuvazisinin maddi tabanını biçimleyecekti. Böyle bir yönelime daha devrimin ilk aylarında ortam hazırlamayı amaçlayan İttihat ve Terakki, sermayeyi Tatil-i Eşgal Kanun-u Muvakkatı ile güvence altına alacak, her türlü işçi hareketini bastırmaya yönelecekti.

Dönemin gazetelerinden yedisi taranarak hazırlanan aşağıdaki grev dizini, Tatil-i Eşgal Kanun-u Muvakkatı öncesi iki buçuk aylık bir devreyi kapsamaktadır.[3] Ek belge ise İttihat ve Terakki 1908 programının emek-sermaye ilişkilerini düzenleyen 13. maddesinin gerekçesini oluşturmaktadır.

İLK GREVLER

1908 devrimi ertesi grevler ilk önce İzmir'de başlamıştı. 8 Ağustos günü, Çarmado Halı Fabrikasında çalışan 50 işçi greve gitmiş, onları 10 Ağustos günü incir kutusu imalathaneleri işçileri izlemişti. Grev kısa sürede liman işletmelerine yayıldı. Büyük çoğunluğu yabancı kumpanyaların inhisarında bulunan liman işletmeleri yükleme boşaltma işçileri ücretlerini yetersiz bularak greve gittiler. Rus, Panhelenik, Pantaleon ve Hacı Davud kumpanyaları ücret artışını kabul etmişlerse de, diğerleri buna yanaşmadılar. Rıhtım ve liman işçileri grevi kısa sürede diğer limanlara da sıçradı. Aynı günlerde İstanbul, Selanik rıhtım işçileri ve ileriki haftalarda Beyrut liman işçileri, Midilli gümrük hamalları ve Varna rıhtım hamalları greve katıldılar. İzmir ve Selanik'e yanaşamayan gemiler İstanbul limanına gelip açıkta demirlemek zorunda kaldılar. 11 Ağustos günü kumpanya temsilcileri İstanbul'da, Navigazione Generale İtaliana'nın iş yerinde toplanmışlar, Batılı ülkelere başvurup, grevlerin bir an önce

---

(2) Pavrus Kasım 1910 - Ocak 1915 arası Türkiye'de bulunmuş, Tanin, Jeune Turc, İçtihad, Türk Yurdu ve Bilgi gibi gazete ve dergilerde Türkiye'nin iktisadi sorunları üzerine yazmış, Türkiye ile ilgili üç kitabı bulunan Rus asıllı bir düşünürdür.

(3) Taranan gazeteler

İkdam,
Tercüman-ı Hakikat,
Sabah,
Tanin,
Millet,
İttihat ve Terakki,

Le Moniteur Oriental' dır.

Grevlerle ilgili bilgiler gazetelerde çıkan haberlerin biraraya getirilişi sonucu elde edilmiştir. Bu nedenle, yedi gazete taranmış olmasına rağmen, olaylar zincirinde kopukluklar olabilmektedir. İlerde bu tür boşlukların, araştırmacılarımızın dönemin Zaptiye Nezareti arşivlerinden yararlanarak yapacakları ayrıntılı çalışmalarla giderilebileceği kanısındayız.

sona erdirilmesi için bunların hükümet nezdinde teşebbüste bulunmalarının sağlanmasına karar vermişlerdi. Ayrıca yabancı kumpanyalar adına bir heyet İttihat ve Terakki'nin Galata bürosuna gönderilmiş, Cemiyetten grevlere son verilmesi için gerekli önlemleri alması istenmişti.

O zamanki basın da, genellikle, grevlere karşıt bir tavır alıyordu. İttihatçılara yakın "Tanin" gazetesi limanlardaki grevlerle ilgili olarak işçileri kınıyor, tüccarın malının ortada kaldığını yazıyordu. Gazete, tüccarlara hükümete başvurup yardım talebinde bulunmalarını öneriyor, hükümetten de bir an önce rıhtımlarda bekleyen malların sevkiyatını sağlamasını istiyordu.

Nitekim yabancı kumpanyaların, İttihat ve Terakki'nin ve tüccarın girişimleri sonucu Zaptiye Nezaretince grevci işçilere uyarıda bulunuldu. Gazetelerde yayınlanan bir tebliğle zabıta memurlarınca grevcilere gerekli nasihatta bulunulması ve işbaşı yapmalarının sağlanması, buna uymayanların tutuklanıp haklarında kanuni muameleye geçilmesi ilgili mercilere bildirildi.

1908 devrimi sonrası İstanbul'un ilk grevi, Cibali Tütün Rejisi grevini, Paşabahçe Cam İmalathanesi grevi izlemişti. Merkezi Trieste'de bulunan bu kumpanyanın işçileri 11 Ağustos günü yüzde 12,5'luk bir ücret artışı talebiyle işi bırakmışlar, akşam üstü Paşabahçe sokaklarında bir gösteri yürüyüşünde bulunmuşlardı. 12 Ağustos günü Aksaray, Şişli, Beşiktaş hatları tramvay işçileri ücretlerini yetersiz bularak sefere çıkmamışlardı. 13 Ağustos günü Credit Lyonnais memurlarının greve gideceği söylentileri dolaşmaya başlamıştı. 17 Ağustos günü Üsküdar - Kadıköy Su Kumpanyası işçileri greve gittiler. 19 Ağustos günü hükümet grevlerle ilgili tutuklamalara başlamıştı. İstanbul Rıhtım hamalları, diğer limanlarda olduğu gibi greve gitmiş, gümrüklerden mal ihracını durdurmuşlardı. Greve el koyan Zaptiye Nezareti on işçiyi tutuklamış, diğerlerini işbaşı yapmaya zorlamıştı. Tutuklamaların bir nedeni de greve gitmeye hazırlanan İstanbul kayıkçı ve mavnacı esnafına gözdağı vermekti. Nitekim Nezaretçe kendilerine gerekli "nasihatta" bulunulmuş, grevden kaçınmaları bildirilmişti. Aynı hafta, İstanbul'da yayınlanan gazetelerin mürettipleri Mürettibin - i Osmaniye Cemiyeti adı altında bir sendika kurmuşlar ve Galata kesimi mürettipleri ücretlerini yetersiz bularak greve gitmişlerdi. Ancak gazete müdürleriyle kısa sürede uzlaşma sağlanmış ve 20 Ağustos'tan itibaren gazeteler tekrar çıkmaya başlamıştı.

MADEN İŞÇİLERİ GREVLERİ

Zonguldak Kömür Madeni İşçileri Grevi

Ağustos ayının sonlarına doğru Zonguldak madeninde grev çıkacağı söylentileri üzerine şirket müdürü Zonguldak'a gitmiş, grevin bir süre ertelenmesini sağlamıştı. Ancak 26 Eylül günü şirketin İstanbul'daki müdüriyeti Zonguldak'tan şu telgrafı almıştı:

> *"Zonguldak madeninde çalışan makineciler ile amele, şimendiferler amelesiyle makinecilerinin ücretlerinin arttırılmış olduğunu haber alınca kendileri de bundan istifade etmek isteyerek terk-i eşgal etmişlerdir. Maden cevherinin yıkanmasına mahsus mevki ile istasyon ve inşaathane iki günden beri kapalı bulunuyor. Makineler işlemiyor. Madende çalışan bütün amele şehre inmişlerdir."*

Bunun üzerine Nevşehir Gambotuyla Zonguldak'a giden şirket yetkilisi Kont Vitali ücret artışını kabul etmiş ve maden tekrar faaliyete geçmişti.

Ergani Bakır Madeni İşçileri Grevi

Ergani Şirket-i Osmanisi grevini dekovil hattı makinist ve işçileri başlatmış, *"bunlar şehrin bir tarafında toplanarak kürt ameleyi tatil-i eşgale teşvik etmişlerdi."* Bu arada bir İtalyan makinist başından yaralanmıştı.

Balya - Karaaydın Simli Kurşun Madeni İşçileri Grevi

Eylül sonlarına dağru maden amelesi greve gitmiş, şirket hükümete başvurarak bu tür girişimlerin zabıtaca önlenmesini talep etmişti. Dahiliye Nezareti Hüdavendigar Vilâyetine duruma el koymasını telgrafla bildirmiş, eski Karesi Mutasarrıfı Mehmet Ali Bey'i Balya'ya göndererek tahkikata girişmişti.

İstanbul Fırın İşçileri Grevi

Ağustos'un ilk günlerinde İstanbul'da fırın işçilerinin greve gidecekleri söylentisi dolaşmaya başlamıştı. 15 Ağustos günü İttihat ve Terakki'ye başvuran İstanbul fırınları hamurcu, pişirici ve çırakları ücretlerinin arttırılmasını talep etmişlerdi. 22 Ağustos günü 150 fırın işçisi işi bırakarak topluca belediyeye gitmişler, yirmi günden beri ücret taleplerine bir cevap alamadıklarından yakınmışlardı. İttihat ve Terakki yetkilileri işçileri belediye avlusunda karşılamışlar, aşırı ücret artışlarının halkın zaruri ihtiyaç maddesi olan ekmek fiyatlarına yansıyacağını söylemişler, içlerinden birkaç kişiyi vekil tayin edip belediyede fırın işverenleriyle görüşme masasına oturulmasını önermişlerdi. Öneri benimsenmiş, on kişilik bir işçi temsilci heyeti seçilmişti. İttihat ve Terakki Cemiyet üyelerinin arabuluculuğu sonucu işveren sendikası Hıbâzân Cemiyetiyle bir uzlaşmaya varılmış, günde 57'şer kiloluk on çuval un işlemek şartıyla, hamurcu ve pişiricilerin gündeliği 11 kuruştan 20 kuruşa, yardımcılarınki 7 kuruştan 12 kuruşa ve çıraklarınki de 4 kuruştan 8 kuruşa çıkarılmıştı. İşveren sendikasının saptadığı bu ücretleri fırın sahiplerinin çok yüksek bulmaları üzerine tekrar masa başına oturulmuş ve bu sefer hamurculara ve pişiricilere 15 kuruş, yardımcılara 10 kuruş ücrette karar kılınmıştı. Ancak işveren sözleşmede kabul ettiği ücretleri uygulamaya sokmamış, birkaç gün içerisinde gündelikleri arttırılan amelelere yol vermiş, yerlerine dışardan ucuz amele getirtmişti. 16 Eylül günü 400 ü aşkın fırın işçisi belediyeye başvurarak haklarını aramışlar, ancak Emanet Kantar Müdürü Osman Bey, dört yüz kişilik bir kalabalıkla görüşemeyeceğini, aralarından temsilci seçip yollamalarını, diğerlerinin dağılmalarını işçilere ihtar etmişti. Fırın işçileri belediyeden, biraraya gelip kurdukları Ekmekçi ve Amele Cemiyeti'nin belediyece işçiler adına taraf olarak kabulünü, Hıbâzân Cemiyeti gibi kendilerine de bir resmi mühür verilmesini, fırın işverenlerince talep olunacak işçi ve ustaların Ekmekçi ve Amele Cemiyeti tarafından tedarikini talep etmişlerdi.

TÜTÜN İŞÇİLERİ GREVLERİ

İstanbul Cibali Tütün Rejisi İşçileri Grevi

Temmuz ayının son günlerinde Cibali Tütün Rejisi işçileri ücret artışı talep etmişler, yapılan zammı yetersiz bulmaları üzerine greve gitmişlerdi. Grev 14 Ağustos günü son bulmuştu.

Selanik Tütün Ticarethaneleri Amelesi Grevi

"Progrès de l' Orient" Gazetesinden öğrenildiğine göre Selanik'te iki tütün ticarethanesinde başlatılan grev, imalathane sahiplerinin amele ücretlerini % 30 arttırması üzerine son bulmuştu.

Selanik Tütün Rejisi İşçileri Grevi

Selanik Tütün Rejisi'nde greve son vermek amacıyla % 10, % 20 ve % 30 oranlarında ücret artışına gidilmişti. Grev 11 Eylül günü sona ermişti.

Kavala Tütün Rejisi Amelesi Grevi

13 Eylül günü Kavala'da onikibin tütün rejisi amelesi greve başlamıştı. Bütün mağazalar kapanmış, amele, beraberinde bir bando, şehrin sokaklarını dolaşmış ve gösterilerde bulunmuştu. Reji hamalları da grevcilere katılmışlar, işlenmiş tütünlerin sevki durdurulmuştu. Tütün işçilerinin istekleri şunlardı: Ameleye 18 kuruş gündelik ödenmesi, yazın dokuz saat, kışın sekiz saat iş günü; iş yerlerinde havalandırma tesisatı kurulması, tükürük kabı ve içecek temiz su bulundurulması; iş yerlerine sağlık nedenleriyle istiabından fazla amele konmaması; helâların yeni usulde inşaası ve hergün temizlenmesi; Avrupa'da olduğu gibi hükümetin nezareti altında bir komisyon kurulması ve bu komisyonun işyerlerini her hafta teftiş etmesi, şikâyetleri dinlemesi. İttihat ve Terakki bu uyuşmazlıkta da arabuluculuk görevini üstlenmiş ise de işveren gündeliklerin arttırılmasına yanaşmayacağını, ancak sağlık koşullarıyla ilgili bazı önerilerin kabul edilebileceğini bildirmişti.

Samsun Tütün Ticarethaneleri Grevi

Samsun yöresinde 1500 ün üzerinde aile tütünden geçiniyordu. Ağustos ayının ortalarına doğru tütün ticarethanelerinde çalışan işçiler greve gitmişler, atölyelere kimseyi sokmamışlardı. 14 Ağustos günü yayınladıkları bir bildiri ile 12 kişilik yönetim kurulu olan bir sendika kurduklarını, gerek Reji Kumpanyası, American Tobacco Company gibi tüzel kuruluşların, gerekse ticarethane sahibi özel kişilerin bundan böyle işçi taleplerini sendikaya bildireceklerini, sendikasız işçilerin atölyelerde çalışmalarına müsaade etmeyeceklerini ilgili mercilere duyuruyorlardı.

Samsun Tütün Bağcıları Grevi

Eylül ayının ortalarında Samsun'da tütün mağazalarında çalışan amele ücret artışı talebiyle işi bırakmıştı. Tüccar ve ameleden oluşan bir komisyon kurulmuş, görüşmeler sonucu ameleye verimliliği ölçüsünde yövmiye ödenmesi kararlaştırılmıştı. Ancak amelenin bir kısmı, tütün bağcılarının Reji şirketinde olduğu gibi sınıflandırılmaya tabi tutulmadığını, bu nedenle bireysel verimliliğin saptanamayacağını ileri sürerek işbaşı yapmamışlar, uzlaşmaya taraftar olanları da tütün mağazalarına bırakmamışlardı. Bunun üzerine olay yerine Alaybeyi komutasında askeri birlik sevkedilmiş, grevci işçiler dağıtılmak istenmişse de muvaffak olunamamıştı.

Samsun Tütün Rejisi Amelesi Grevi

Ekim ayı başlarında, Samsun'da bu sefer Reji amelesi Reji Nazırının ücret artışına yanaşmayısı üzerine greve gitmişti. Samsun'da çıkan Feyz gazetesinin yazdığına göre tütün işçileri Reji Nezareti önünde toplanarak nezaret memurlarından birkaçını dövmüşler, nezaret binasını taşa tutarak camlarını kırmışlardı. Ertesi gün grev silâhlı çatışmaya dönüşmüş, Reji Nezaretinden ve grevci işçi saflarından atılan kurşunlarla Nezaret binası çevresinde toplanmış halktan ikisi ağır olmak üzere sekiz on kişi

1908 GREVLERİ KRONOLOJİSİ

Grevin Adı — **Başlangıç Tarihi**

1. İstanbul Cibali Tütün Rejisi İşçileri Grevi . . . . Ağustos Başları
2. İstanbul Rıhtım İşçileri Grevi . . . . Ağustos Başları
3. Selanik Liman İşçileri Grevi . . . . Ağustos Başları
4. İzmir Rıhtım İşçileri Grevi . . . . Ağustos Başları
5. İzmir Çarmadon Halı Fabrikası İşçileri Grevi . . . . 8 Ağustos
6. İzmir İncir Kutusu İmalathaneleri İşçileri Grevi . . . . 10 Ağustos
7. İstanbul Paşabahçe Cam İmalathanesi İşçileri Grevi . . . . 11 Ağustos
8. Aksaray, Şişli, Beşiktaş Tramvay Hatları İşçileri Grevi . . . . 12 Ağustos
9. Samsun Tütün Ticarethaneleri İşçileri Grevi . . . . Ağustos Ortaları
10. Üsküdar - Kadıköy Su Kumpanyası İşçileri Grevi . . . . 17 Ağustos
11. İstanbul Mürettipler Grevi . . . . 19 Ağustos
12. İstanbul Fırın İşçileri Grevi . . . . 22 Ağustos
13. Rumeli Demiryolu Kumpanyası (Şark Demiryolları) İşçileri Grevi Sirkeci Şimendifer Fabrikası, Yedikule Şimendifer Fabrikası, Sirkeci - Dedeağaç, Dedeağaç - Selanik, Selanik - Manastır, Demirkapı - Mitroviçe, Üsküp - Zibevce) . . . . 28 Ağustos
14. Aydın - İzmir Demiryolu Kumpanyası İşçileri Grevi . . . . 31 Ağustos
    (Aydın - Dinar İltisak Hattı)
15. Selanik Telgraf İşçileri Grevi . . . . Eylül Başları
16. Selanik Tütün Ticarethaneleri İşçileri Grevi . . . . Eylül Başları
17. Selanik Alatini Tuğla Fabrikası İşçileri Grevi . . . . Eylül Başları
18. Selanik Tütün Rejisi İşçileri Grevi . . . . Eylül Başları
19. Selanik Elektrikli Tramvay Kumpanyası İşçileri Grevi . . . . Eylül Başları
20. Gevgeli Boutet Kardeşler İpek İplik Atölyeleri İşçileri Grevi . . . . . Eylül Başları
21. Beyrut Liman İşçileri Grevi . . . . Eylül Başları
22. İstanbul Kazlıçeşme Debbağhane İşçileri Grevi . . . . 2 Eylül
23. İzmir Göztepe Tramvay Kumpanyası İşçileri Grevi . . . . 5 Eylül
24. Selanik Errera Mağazası İşçileri Grevi . . . . 9 Eylül
25. Selanik Otel, Kahvehane, Lokanta ve Gazino Garsonları Grevi . . . . . . 10 Eylül
26. Kavala Tütün Rejisi İşçileri Grevi . . . . 13 Eylül
27. Anadolu Demiryolu Kumpanyası (Bağdat Demiryolu) İşçileri grevi (Haydarpaşa - Ankara, Eskişehir - Konya Konya - Bulgurlu) . . . . 14 Eylül
28. Midilli Gümrük Yükleme - Boşaltma İşçileri Grevi . . . . Eylül Ortaları
29. Şirket-i Hayriye Deniz İşçileri Grevi . . . . 14 Eylül
30. İzmir-Kasaba ve Temdidi Demiryolu Kumpanyası İşçileri Grevi . . . . 15 Eylül
31. Samsun Tütün Bağcıları Grevi . . . . Eylül Ortaları
32. İdare-i Mahsuse Deniz İşçileri Grevi . . . . 17 Eylül
33. Oroz di Bak Mağazaları)İstanbul-Selanik) İşçileri Grevi . . . . 22 Eylül
34. Tersane-i Amire İşçileri Grevi . . . . 23 Eylül
35. Hasköy Tersanesi İşçileri Grevi . . . . 23 Eylül
36. Zonguldak Kömür Madeni İşçileri Grevi . . . . 26 Eylül
37. İstanbul Belediyesi Birinci Daire Temizlik İşçileri Grevi . . . . 30 Eylül
38. İstanbul Bon Marche İşçileri Grevi . . . . Eylül Sonları
39. İstanbul Lion Mağazası İşçileri Grevi . . . . Eylül Sonları
40. Beyrut - Şam - Hama Demiryolu Kumpanyası İşçileri Grevi . . . . Eylül Sonları

Grevin Adı	Başlangıç Tarihi
41. Varra Rıhtım İşçileri Grevi	Eylül Sonları
42. Ergani Bakır Madeni İşçileri Grevi	Eylül Sonları
43. Balya - Karaaydın Simli Kurşun Madeni İşçileri Grevi	Eylül Sonları
44. Midilli Sabunhane ve Zeytinyağı Mağazaları İşçileri Grevi	Eylül Sonları
45. İstanbul Yazmacı İşçileri Grevi	Ekim Başları
46. Büyükdere Tuğla Harmanları İşçileri Grevi	Ekim Başları
47. Midilli Terzi Kalfaları ve Çırakları Grevi	Ekim Başları
48. Samsun Tütün Rejisi İşçileri Grevi	Ekim Başları
49. İstanbul Belediyesi Altıncı Daire Temizlik İşçileri Grevi	4 Ekim
50. İstanbul Londra Birahanesi İşçileri Grevi	13 Ekim
51. Beyrut Gaz Kumpanyası İşçileri Grevi	Ekim Ortaları
52. İstanbul Pera Palas İşçileri Grevi	16 Ekim
53. İstanbul Yani Birahanesi İşçileri Grevi	16 Ekim
54. İstanbul Tokatlıyan Garsonları Grevi	16 Ekim

Yukarıda 54 başlık altında verilen grevlerin 35'i ilk olarak bu çalışmada yer almaktadır. Türkiye işçi sınıfı üzerine son zamanlarda yayınlanan araştırmalarda yer alan 1908 grevleri, büyük ölçüde, Hüseyin Avni Şanda'nın "Ecnebi Sermayesine Karşı İlk Kalkınmalar" (1936) adlı kitabından kaynaklanmaktadır. (*) Bu çalışmalarda bizim rastlayamadığımız şu grevlere de yer verilmektedir. (**)

Selanik Şekerciler Grevi
Sigara Kâğıdı İşçileri Grevi
Selanik Deri Mağazaları İşçileri Grevi
Adana Pamuk İşçileri Grevi

Bulgar Bilim adamı Stefan Velikov'un "Etudes Balkaniques" de (Sofia, 1, 1964) yayınlanan "Jön Türk Devrimi ertesinde Türkiye'de İşçi ve Sosyalist Hareket Üzerine" adlı çalışması, Bulgarca gazete ve dergilerin taranması sonucu, 1908 grevlerine yeni bir boyut kazandırmıştır. Velikov'dan şu grevleri öğreniyoruz:

Selanik Olimpos Birahanesi İşçileri Grevi (120 İşçi)
Selanik Alatini Un Fabrikası İşçileri Grevi (100 İşçi)
Selanik Fırın İşçileri Grevi (1000 İşçi)
Selanik Sabunhane İşçileri Grevi (500 İşçi)
Benforado Teneke İmalathanesi İşçileri Grevi (22 İşçi)
Bitolja Fırın İşçileri Grevi (52 İşçi)
Singer Kumpanyası İşçileri Grevi
Ksanti Tütün Mağazaları İşçileri Grevi
Ksanti Hasanağa Deposu İşçileri Grevi (62 İşçi)
İzmir Errera Mağazası İşçileri Grevi (67 İşçi)
Drama Tütün Mağazaları İşçileri Grevi
Kireçköy (Selanik) Kireçocağı İşçileri Grevi

* 1939'da Rusçaya da çevrilen bu kitap 1908 grevlerini İkdam Gazetesi'nden derlemiştir. Gerek Noviçev'in "Türkiye'de İşçi ve Sosyalist Hareketin Doğuşu" (1962), gerekse Kornienko'nun "Türkiye'de İşçi Hareketinin Başlangıcı" (1964) adlı çalışmaları büyük ölçüde Şanda'nın kitabını kaynak olarak göstermektedirler.

** Bu çalışmalarda 1908 grevleri 28 başlık altında yer almaktadır. Bunlardan Rumeli Demiryolu Kumpanyası, ayrıca Selanik Demiryolu ve Şark Demiryolları olarak üç kere belirtilmekte, Anadolu Demiryolu ise Bağdat Demiryolu olarak yinelenmektedir. Ayrıca Balya-Karaaydın Maden Grevi demiryolu grevi olarak gösterilmektedir.

yaralanmıştı. Mutasarrıf olay yerine bir tabur asker sevketmiş, silâhlı çatışmanın kışkırtıcıları hükümetçe aranmaya başlanmış yakalananlar adliyeye sevkedilmişti. Olaylar ertesinde tekrar masa başına oturulmuş, gündeliklere amelenin "ehliyet ve kabiliyetine göre "% 20-25 zam yapılmış, bu suretle grev sona ermişti.

TRAMVAY ŞİRKETLERİ GREVLERİ

Dersaadet Tramvay Kumpanyası Grevleri

Tramvay işçileri grevlerinin ilki İstanbul'da başlamıştı. 11 Ağustos günü Şişli, Beşiktaş ve Aksaray tramvay işçileri Sadaret makamına ve İttihat ve Terakki'ye başvurarak, ücret artışı talepleri karşılanmadığı ve Kumpanya direktörü Perdikaris ve Şişli hattı yol memuru Yorgi Efendi görevlerinden alınmadığı takdirde 12 Ağustos günü greve gideceklerini bildirmişlerdi. Nitekim belirtilen gün tüm hatlarda greve başlanmış, işçiler bayraklarla İstanbul sokaklarında gösteriler yapmışlardı. Ertesi gün İttihat ve Terakki'nin işçilerin isteklerinin yerine getirileceğini vaadetmesi üzerine greve son verilmişti. Ancak verilen söz tutulmayınca, işçiler 23 Ağustos günü tekrar greve gitmişler, ücretlerinin arttırılışı üzerine ise, geçici olarak, işbaşı yapmışlardı. Direktör ve yol memuruna işten el çektirilmesi için direten işçiler 2 Eylül günü kısa bir süre işi bırakmışlar, 10 Eylül günü ise halka bir bildiri yayınlamışlardı. Bildiride isteklerini yineliyen işçiler İttihat ve Terakki'ye şu çağrıda bulunuyorlardı:

"İstibdat fikirlerinin mahvıyla adaletin icrası İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin teşekkül esası ve mukaddes vazifesi olmakla... âli mercilerinden hürriyet, adalet ve müsavatı fiilen hükümran kılmasını talep ve istirham eyleriz."

Taleplerinin yerine getirilmemesi üzerine işçiler 15 Eylül günü her üç hatta da sefere çıkmamışlar, Şişli deposu önünde toplanarak gösterilerde bulunmuşlardı. Olay yerine gelen Jandarma Komutanı Hüseyin Hilmi Paşa ve Beyoğlu Polis müdürü, zabıta ve askeri birliklerle depoyu kuşattırmışlar, işçilere işbaşı yapmalarını ihtar etmişlerdi. İşçiler Kumpanya direktörü görevden ayrılmadıkça sefere çıkmayacaklarını bir kere daha yinelemişlerdi. Ertesi gün Perdikaris'in kumpanya direktörlüğünden ayrılması üzerine tramvaylar sefere çıktılar.

İzmir Göztepe Tramvay Şirketi Grevi

İzmir Göztepe Tramvay Şirketi işçileri 5 Eylül günü greve başlamışlar, dört gün İzmir'de tramvaylar işlememişti. 9 Eylül günü varılan uzlaşma sonucu yüzde 15 ücret artışı sağlanmış, iş günü 10 saate indirilmiş, fazla mesai için saat başına 1 kuruş ödenmesi kararlaştırılmıştı.

Selanik Elektrikli Tramvay Kumpanyası Grevi

Eylül başlarında Selanik Elektrikli Tramvay Kumpanyası işçileri greve gitmişler, ücretlerinin günde 2 kuruş arttırılması ve iş gününün 10 saate indirilmesi üzerine 11 Eylül günü işe başlamışlardı.

Balıkhane, Müskirat ve Debbağhane Grevleri

1 Eylül günü gazetelerde, İstanbul'da Düyun-u Umumiye'ye ait Balıkhane ve Müskirat amelesinin greve gidecekleri söylentileri yazılmaya başlanmıştı. 2 Eylül günü Kazlıçeşme Debbağhane amelesi işi bırakmıştı. Mahalli polis komiserliğinden Zaptiye Nezaretine grevcilerin çalışmak isteyenleri engelledikleri bildirilmiş, talimat istenmişti.

Selanik Devlet Telgraf Memurları Grevi

Eylül ayı başlarında Makedonya İslahat Genel Müfettişi Hilmi Paşa'nın Selanik Telgraf İdarehanesi memurlarından birine işten el çektirmesi üzerine diğer memurlar dayanışma grevine gitmişler, Telgraf İdaresi çıkarılan memuru geri almak zorunda kalmıştı. Memurlar bununla da yetinmeyip olaylara sebep olan idarehane müdürü Ethem Efendi'nin görevinden alınmasını, aksi takdirde greve devam edeceklerini bildirmişlerdi.

Midilli Adası Grevleri

1908 grevlerinin yayıldığı diğer bir yöre Midilli adası idi. Grevleri gümrük hamalları başlatmış, Rüsumat Dairesi kapanmak zorunda kalmış, mahalli ticaret büyük ölçüde etkilenmişti. Onları sabunhane ve zeytinyağı mağazaları işçileri, Ekim başlarında da terzi kalfaları ve çıraklar izlemişti.

DENİZ İŞLETMELERİ GREVLERİ

İdare-i Mahsuse İşçileri Grevi

14 Eylül günü İdare-i Mahsuse deniz işçileri Sadaret makamına bir layiha vermişler, işletmenin Bahriye Nezaretinden ayrılarak özerk bir idareye kavuşturulmasını, ya da Nafıa Nezareti'ne bağlanmasını ve ıslah edilmesini, aksi takdirde 17 Eylül günü greve gideceklerini bildirmişlerdi. Layiha şu satırlarla bitiyordu:

> *"İstibdat devrinin harab bir kurbanı olan milli bir idarenin ya müstakil bir idare haline ifrağına veya Nafıa Nezareti'ne rabtıyle ıslahına uğraşılmakta olduğu bir sırada el'an hiç bir teşebbüste bulunulmaması milli menfaatlere muzır olduğundan İdare müstahdemleri zati menfaatleri için olmayıp umumi menfaatlere naçiz bir hizmet olmak üzere... Perşembe günü umum köprü ve sair sefineler müstahdemleri terk-i eşgal edeceklerini Osmanlı Vatandaşlarına ilân eder."*

Şirket-i Hayriye İşçileri Grevi

Şirket-i Hayriye makinistleri, tayfaları ve memurları günde 14 saat çalıştırılıp 8 kuruş ücret aldıklarından yakınarak kumpanya idarehanesine bir layiha vermişler, 14 Eylül'e kadar ücretlerinin arttırılmasını, aksi takdirde greve gideceklerini bildirmişlerdi. İsteklerinin kabul edilmemesi üzerine grev başlatılmış, işçiler gösterilerde bulunmuşlar, idarenin kapılarını kapatıp kimseyi içeri sokmamışlardı. Bu gelişmeler üzerine Şirket-i Hayriye Yönetim Kurulu Başkanı Reşid Bey istifa etmiş, ancak Ticaret ve Nafıa Nazırı Gabriel Efendi'nin ısrarı üzerine istifasını geri almıştı. 24 Eylül günü Sadrazam, Harbiye Nazırı, Ticaret ve Nafıa Nazırı ve Zaptiye Nazırını makamına çağırarak grevle ilgili gerekli tedbirleri almalarını bildirmişti. Aynı gün Şirket-i Hayriye İdaresi'nin isteği üzerine olay yerine askeri birlik sevkedilmiş, grevciler dağıtılmıştı.

23 Eylül günü şirketin Hasköy'deki tersanesinde de grev başlamış, grevciler bayraklarla gösterilerde bulunmuşlardı.

OTEL, GAZİNO, LOKANTA,KAHVEHANE, BİRAHANE GREVLERİ

Selanik Otel, Kahvehane, Lokanta ve Gazino Garsonları Grevi

10 Eylül günü Selanik otel, kahvehane, lokanta ve gazino garsonları işi bırakmışlar, önde mızıka şehrin sokaklarında gösterilerde bulunmuşlardı. Olaya zabıta müdahale etmiş, grevcilere işlerinin başlarına dönmeleri bildirilmiş, ancak bir sonuç alınamamıştı.

İstanbul Yani Birahanesi Grevi

Yani Birahanesi garsonları 16 Ekim günü greve gitmişlerdi. Birahane işvereni garson bahşişlerinin tümünün garsonlara ödenmesini, yemeklerin ve yatacak yerlerin iyileştirilmesini, işçilere 15 günde bir gün izin verilmesini kabul etmiş, ancak garsonlarla bir senelik iş sözleşmesi yapmağa yanaşmamıştı.

İstanbul Londra Birahanesi Grevi

Londra Birahanesi garsonları patronun bahşişlerden yüzde almasını protesto etmek için 13 Ekim günü greve başlamışlardı.

İstanbul Tokatlıyan Garsonları Grevi

Garsonların iki saatlik öğle tatili isteklerini kabule yanaşmayan Tokatlıyan işvereni dışardan 60 kadar kadın hizmetçi tutmuştu. Ancak 16 Ekim gece yarısına doğru uzlaşma sağlanmış, garsonların istekleri kabul edilmişti. Ayrıca onbeş günde bir gün garsonlar izinli sayılacaktı.

İstanbul Pera Palas Grevi

Pera Palas garsonları 16 Ekim günü greve gitmişlerdi. Akşama doğru aylık ücretlerinin 15 ile 20 frank arası arttırılması, balo mevsimi gece servisi için çift yövmiye ödenmesi ve onbeş günde bir gün izin verilmesi üzerine grev sona ermişti. 20 Ekim günü Pera Palas'ın bağlı bulunduğu Wagons - Lits Kumpanyası temsilcisi Baron de Vandeuvre'un garsonlar sendikasını işçileri temsilen sözleşme imzalamaya yetkili görmeyişi üzerine grev tekrar başlamıştı. İşveren garsonlarla ayrı ayrı sözleşme imzalamaya hazır olduğunu bildiriyor, sendikalı garsonları işe almaya yanaşmıyordu. Otel müdüriyetinin dışardan garson getireceğini söylemesi üzerine Pera Palas garsonları bunları otele sokmayacaklarını belirtmişlerdi. Muhtemel bir çatışmayı önlemek üzere 21 Ekim gecesi saat dörde kadar otelin etrafı asker ve polisle sarılmıştı. 22 Ekim günü sendika işverence taraf olarak kabul edilmiş ve grev son bulmuştu.

Birinci ve Altıncı Daire Temizlik İşçileri Grevleri

İstanbul Belediyesi Birinci Daire temizlik işçileri Eylül ayının son günü işi bırakmışlar, Babıâli'ye başvurup ücretlerine zam talebinde bulunmuşlardı. 4 Ekim günü bu sefer Altıncı daire temizlik işçileri greve gitmişler, ücretlerinin arttırılması için, ellerinde bayraklar, belediyeye başvurmuşlardı.

Feshane-i Amire Grevi

Feshane-i âmire memur ve işçileri 23 Eylül günü greve gitmişlerdi.

Selanik İpek İplik Fabrikası Grevi

Gevgeli Boutet Kardeşler Kumpanyası ipek iplik atölyelerinde çalışan 200 işçi Eylül ayının ilk günleri greve başlamıştı.

BÜYÜK MAĞAZA GREVLERİ

Selanik Errera Mağazası İşçileri Grevi

Errera Mağazasında çalışan işçiler ücretlerinin arttırılması, işgününün kısaltılması, yılda bir aylık maaş ikramiye isteği ile 9 Eylül akşamı işi bırakmışlardı.

Bon Marche ve Au Lion Mağazaları Grevleri

İstanbul Bon Marche ve Au Lion mağazaları işçileri Eylül ayı sonlarına doğru ücretlerinin yükseltilmesini ve Pazar gününün hafta tatili olarak kabulünü talep etmişler, aksi takdirde greve gideceklerini bildirmişlerdi.

Oroz di Bak Mağazaları Grevleri

Oroz di Bak mağazaları İstanbul ve Selanik şubeleri işçileri müdüriyete başvurarak ücretlerinin arttırılmasını, haftanın bir gününün tatil günü olarak kabulünü, işgününün kısaltılmasını, bir aylık ücret karşılığı senede bir ikramiye dağıtılmasını, küçük memurlara nezaketle muamele edilmesini istemişlerdi. Uzlaşmaya varılamaması üzerine 22 Eylül günü tüm mağazalarda greve gidilmişti. Grev başarılı olamamış, Ekim ayının ilk günlerinde işçiler eski ücretleriyle işe başlamışlardı. Bu arada greve ön ayak olan sekiz kişi işten atılmıştı.

Yazmacı Esnafı Grevi

İstanbul'da yazmacı fabrikaları yanısıra geniş bir nüfus geçimini küçük üreticilik düzeyinde yazmacılıktan sağlıyordu. Yazmacı tüccarı Mısır, Bulgaristan ve İzmir'de işçilere tülbentin topunu 20 paraya ve Mecidiyeyi 20 kuruşa verip işlettirdikleri halde İstanbul'daki esnafa tülbentin topunu 30 paraya ve Mecidiyeyi de 21 kuruşa veriyordu. Yazmacı esnafı Ekim ayının ilk günlerinde greve giderek tüccarın diğer yerlerde uyguladığı tarifeyi İstanbul'da-da uygulamasını talep etmişti.

Beyrut Gaz Kumpanyası Grevi

Beyrut Liman İşletmesi ve Beyrut - Şam - Hama Demiryolu Kumpanyası grevlerinin ardından Beyrut Gaz Kumpanyası işçileri Ekim ayının ikinci yarısında greve gitmiş, şehir üç gece karanlıklara gömülmüştü. İşçiler yüzde otuz ücret artışı üzerine greve son vermişlerdi.

Selanik Alatini Tuğla Fabrikası Grevi

Alatini Tuğla Fabrikası işçisi yüzde elli zam talebiyle Eylül ayının ilk günleri greve gitmişti.

Büyükdere Tuğla Harmanları İşçisi Grevi

Büyükdere tuğla harmanları işçileri ücretlerini yetersiz bularak grev kararı almışlardı. 10 Ekim günü grevci işçilerle işbaşı yapanlar arasında kavga çıkmış, birkaç işçi yaralanmıştı.

DEMİRYOLU GREVLERİ

Rumeli Demiryolu Kumpanyası Grevleri

Giderek Osmanlı topraklarının dört bir yanını saracak olan demiryolu grevleri 28 Ağustos günü İstanbul'da, Şark Demiryolu Kumpanyası işyerlerinde başlamıştı. Kumpanya'ya bağlı Sirkeci Şimendifer Fabrikası amelesi 28 Ağustos sabahı greve gitmiş, ancak ücretlerinin arttırılacağının şirket tarafından vaadedilmesi üzerine işe başlamışlardı. Aynı gün Kumpanyanın başka bir işyerinde Yedikule Şimendifer Fabrikası'nda, usta ve ameleden oluşan 200 kişilik bir grup fabrika önüne bayrak çekip, kapıları tutmuşlar, ücret artışı talebinde bulunmuşlardı. Grevi kırmak isteyen Alman ustabaşı Burger kapıdaki işçilere tabanca çekmiş, ancak işçiler Burger'i tesirsiz hale getirmeyi başarmışlardı. Durumun Zaptiye Nezareti'nce öğrenilmesi üzerine, Samatya Komiserliği'ne greve el koyması ve fabrikanın faaliyete geçmesinin sağlanması bildirilmişti. Olay yerine gelen zabıta Mehmet, Aleko, Hasan ve Mihran adlarında dört kişiyi tutuklamış, silâh çeken ustabaşı ise yabancı uyruklu oluşu nedeniyle serbest bırakılmıştı. Aynı gün İstanbul zabıtası Filibe'den İstanbul'a gelen ve işçileri greve teşvik eden Şark Demiryolu Kumpanyası'na mensup Muradyan adlı bir memuru aramaya koyulmuştu.

Şark Şimendiferleri ve Selanik - İstanbul İltisak Hattı amelesinin 31 Ağustos sabahı yolcu trenlerinin hareketini engelleyeceği ve gösterilerde bulunacağının öğrenilmesi üzerine 29 Ağustos günü Jandarma Kumandanı ve Polis Müdürü, polis ve jandarma birlikleri yanısıra 60 kadar askerle istasyonları kuşatmış ve greve gidilmesini önlemişti. Ancak aynı gün Şark Demiryolları grevi Üsküp'te başlatılmış, gardöfrenlerle makasçılar grev kararı almışlar, yük trenleri hareket edememişti. Grev kısa sürede Selanik - Dedeağaç hattına atlamış, onu Demirkapı - Mitroviçe, Üsküp - Zibevce ve Selanik - Manastır hatları izlemişti.

Rumeli Demiryolu Kumpanyası işçi temsilcilerinden 400 kişi 6 Eylül günü Sirkeci'de biraraya gelmişler, İstanbul, Selanik ve Filibe sendikalarının birleştirilmesine, sendikanın başkanlığına Yağlıkcıyan Efendi'nin getirilmesine karar vermişlerdi. Ayrıca ortak talepler saptanmış, bunlara olumlu cevap verilmediği takdirde bütün memur ve işçilerin 15 Eylül akşamı greve gideceği şirket yöneticilerine bildirilmişti.

Kumpanyadan olumlu bir cevap alınamaması üzerine grev kararı belirtilen tarihte yürürlüğe konmuştu. Grevciler, kumpanya mühendislerinden Ayamotos Efendi'yi ve ustalardan Hüseyin Efendi'yi Harbiye Nazırı Ali Rıza Paşa'ya göndermişler, greve işçilerin geçim sorununa bir çözüm bulma amacıyla başvurulduğunu, devlete karşı bir girişim olarak değerlendirilmemesi gerektiğini, hükümetin asayiş ve benzeri nedenlerle trenlere ihtiyaç duyması halinde her an hizmete hazır olduklarını bildirmişlerdi.

Diğer taraftan kumpanya direktörü Mösyö Grus ile yardımcısı Mösyö Müller Zabtiye Nazırı Sami Paşa'ya başvurmuşlar, Anadolu Demiryolları'nda olduğu gibi kendilerine de hükümetçe "bazı kolaylıklarda" bulunulmasını talep etmişlerdi.

20 Eylül sabahı direktör Grus ve yardımcısı Müller Ticaret ve Nafıa Nezareti'ne giderek Nazır Gabriel Efendi ile görüşmüşler, daha sonra Demiryolları Komiseri Esad Bey ile Hukuk Müşaviri Ohannes Efendi'nin aracılığıyla işçi ve memur temsilcileriyle biraraya gelmişlerdi. Memurlarla Kumpanya arasındaki uyuşmazlığa çözüm getirilmişse de, amelenin talep ettiği ücret artışının çok büyük toplama ulaştığı gerekçesiyle uzlaşma sağlanamamıştı.

Uyuşmazlığa çözüm bulunamaması üzerine hükümet işe el koymaya karar vermiş, işçi ve memurlara bir çağrıda bulunarak arzu edenlerin iş başına gelerek çalışmalarını, bu davete icabetmeyenlerin sonradan işe kabul edilmeyeceğini, diğer kumpanyalarca da işe alınmamaları zımnında Türkçe ve Fransızca ilânnameler yayınlanacağını, trenlerin hareketine engel olanlar hakkında kanuni takibata geçileceğini, bu tür teşebbüsleri önlemek için hat boyuna asker konacağını bildirmişti.

Direnişi kırmak amacıyla 21 Eylül sabahı Filibe'ye kadar tüm istasyonlara uğrayarak gidecek bir özel tren kaldırılmasına karar verildi. Katarda Zabtiye Nezareti Mektupçusu Mehmed Kadrullah Bey, Demiryolu Komiseri Esad Bey ile Birinci Nişancı Taburu Kolağası Mahmud Bey kumandasında bir askeri birlik seyahat edecek, istasyonlardaki amele ve memurlara gerekli uyarılarda bulunulacak, kumpanyanın önerdiği ücret artışı kendilerine bildirilecek, kabul edenler işlerinin başlarına dönecekler, kabule yanaşmayan memur ve yol bekçilerinden istasyon mevkilerinde aileleri ile ikamet etmekte oldukları odaları tahliye etmeleri istenecekti. Demiryolu memur ve işçileri hükümetin bu kararına karşı gelirler ve başkaldırırlarsa hat hükümetçe işgal olunacaktı. 20 Eylül gecesi Türkçe ve Fransızca ilânnameler bastırılarak gerekli yerlere asılmış, 21 Eylül sabahı Zabtiye Nazırı Sirkeci istasyonuna gelmiş ve kumpanya direktörü Grus'la birlikte özel katarın yola çıkışına müzaheret etmişlerdi.

Hükümetin kumpanya safında yer alması üzerine memur ve işçi temsilcileri tekrar toplanmışlar, işçi ücretlerinin arttırılması için bir hakem tayin edilmesine ve sendikaca bu yolda her türlü çabanın gösterilmesine karar vermişlerdi. Aynı gün öğleden sonra greve son verilmiş, trenler sefere başlamıştı. Uzlaşmazlığa bu tür bir "çözüm" getirilmesi üzerine sabahleyin saat dörtte yola çıkan asker yüklü katar Çekmece'den geri döndürülmüştü.

Anadolu Demiryolu Kumpanyası Grevi

Anadolu Demiryolu Kumpanyası'nda ilk grev belirtileri Ağustos sonlarına doğru görüldü. 26 Ağustos günü greve başlanacağının hükümetçe haber alınması üzerine Üsküdar mutasarrıfı ve Orduy-u Hümayun Erkân-ı Harbiye Reisi Ferik Ahmet Paşa kumandasında bir askeri birlik Anadolu Demiryolu hat başlangıcı Haydarpaşa Garını kuşatmış, ancak, "memur ve müstahdemlerin böyle bir teşebbüste bulunmadığı görüldüğünden askere seferberlik halinde vagonlara girip çıkmak usulü talim ettirilerek avdet olunmuştu." Aynı gün, Anadolu Demiryolu Kumpanyası işçileri Moda'da kışlık tiyatroda toplanarak "Bağdat Demiryolları Memurin ve Müstahdemin Cemiyet-i Uhuvvetkârisi" ni kurmuşlar, başta ücret artışı olmak üzere, bazı talepleri içeren bir layiha düzenlemişlerdi. Bu istekler daha sonra Sadaret makamına, Nafıa Nezaretine, Deutsche Bank'a ve Alman sefaretine bildirilmişti. 29 Ağustos günü Dahiliye Nazırı, Zaptiye Nazırı ve Deutsche Bank temsilcilerinden kurulu bir komisyon ücret artışı talebini incelemeye koyuldu.

Anadolu Demiryolu Kumpanyası işçilerinin grevi, imtiyaz sahibi Alman sermaye çevrelerini yakından ilgilendiriyor, Alman gazeteleri uyuşmazlığın gelişimini günü gününe izliyorlardı. Berliner Tageblatt' ın İstanbul muhabiri, Anadolu Demiryolu grevi ile ilgili olarak Zabtiye Nazırı Sami Paşa'dan şu beyanatı almıştı:

"Hükümet Haydarpaşa'ya asker gönderdi ve Üsküdar Mutasarrıfına huzur ve asayişin muhafazasına ihtimam etmesini emretti. Hükümet nizama mugayir ahvale müsaade edemez ve Türkiye'de yalnız bir müsafirlik hakkı bulunan hattın ecnebi müstahdemleri tatil-i eşgal için tahrikat icraatı veya bu tahrikata iştirak ettikleri takdirde o hakkı kaybedecekleri hususunda ecnebi sefaretlerle itilâf peyda etmiştir. Herhalde tatil-i eşgal devlet hazinesinden ödenmesi icab eden teminat akçesinin yükselmesine sebep olabileceğinden hükümet-i sen'iye için dahi muzırdır. Ve bu sebeple bilcümle kanuni vesaitle bunun men'i lâzımdır."

Görüldüğü gibi demiryolu grevleri hükümeti yakından ilgilendiriyordu. Verilen demiryolu imtiyazları Babıâli'yi kıskıvrak bağlamış, sözleşme gereğince, kilometre garantisi adı altında hattı işletenlerin kârı güvence altına alınmıştı. Kumpanyalar grevler sonucu doğacak zararları, teminat akçesini yükselterek kolaylıkla devlet bütçesine devredebiliyorlardı.

Anadolu Demiryolu Sendikası'nın taleplerini inceleyen komisyondan bir sonuç alınamayınca Rumeli işçisinin ardından Anadolu Demiryolu işçileri de 14 Eylül sabahı greve gittiler. Sadaret'e verilen bir layihada grevden doğacak sorumluluğun kumpanya ve hükümete düşeceği belirtiliyordu.

İşçiler, kurdukları sendikanın şirket tarafından tanınması, on senelik çalışanlara % 40 ve beş senelik çalışanlara % 30 ücret artışı tahakkuku, günlük çalışma saatlerinin sınırlanması, gece işi için çift yövmiye ödenmesi, pazar gününün hafta tatili olarak kabulü, senede dört hafta ücretli izin, işçilerin hastahane masraflarının şirkete ait olması ve benzeri taleplerde bulunmuşlardı.

Ayrıca Osmanlı uyruklu işçiler, kumpanyanın "İstanbul'lu ve bilhassa Türk memurlara müsavata muhalif muamelede" bulunduğunu, yerli ve yabancı işçiler arasında ayırım gözetilmeyip yapılan işe göre ücret tahakkuku taleplerine cevaben kendilerine "siz biftek yemeğe, şampanya içmeğe alışmamışsınız; ihtiyacatınız azdır. Ekmek peynir ile geçinebilirsiniz. Binaenaleyh tuvalet masrafınız yoktur. Avrupa memurları kadar maaşa müstahak değilsiniz" dendiğini ileri sürmüşler, "yüksek maaşlı memuriyetler münhal olduğu zaman mutlak Avrupa'dan memur celb edilerek yerlilerin kayrılmaz" olduğundan yakınmışlardı.

İstanbul Ticaret Odası Gazetesi de, yerli-yabancı işçi ayrımı konusunda Osmanlı amelesini haksız buluyor, "yerli amelenin ecnebi amelesi seviyesinde olamayacağını" ileri sürüyordu.

Grevi önlemek amacıyla 13 Eylül günü işçi sendikası temsilcisi Adil Bey Nafıa Nezaretine çağrılmış, Zaptiye Nezareti'nce "Anadolu Şimendifer Kumpanyası Müstahdeminine "bir uyarı bildirisi yayınlanarak işçilerin" vazifeleriyle iştigal eylemeleri" talep olunmuştu.

Ancak kumpanyanın ve hükümetin bütün çabaları bir sonuç vermemişti. 13 Eylül günü Haydarpaşa İstasyonu girişine bir beyanname asılarak 13 Eylül akşamı son trenlerin gelişinden sonra tüm işçilerin işlerini terkedecekleri işçi komitesince halka duyurulmuş, 14 Eylül sabahı grev başlamıştı. 15 Eylül tarihli İkdam Gazetesi grevin başlayışını şu satırlarla haber vermişti:

"Haydarpaşa - Ankara, Eskişehir - Konya, Konya - Bulgurlu hatlarıyla bu hattın bütün şubelerinde amele ve memurlar dün sabah umumiyetle terk-i eşgal etmişlerdir. Kumpanyanın müstahdemleri ellerinde bayraklar ve önlerinde bir bando mızıka olduğu halde daha sabahleyin erkenden işbaşından çekilmişler ve teşkil ettikleri alayla Haydarpaşa, Kadıköy ve civarını dolaşmaya başlamışlardır. Fakat bu gezinti fevkalade bir intizam dahilinde vuku bulmuş ve umum ahali şimendifer müstahdemlerinin bu asayişperverliğini alkışlamıştır."

Grev başladığı gün Harbiye Nezareti Haydarpaşa'ya asker sevketmiş, işçiler işgal ettikleri binalardan çıkarılmışlardı. Sendika yöneticileri kumpanya genel direktörü Huguenen ile görüşmek istemişlerse de, direktör buna yanaşmamış, Almanya'daki Deutsche Bank Genel Müdürlüğü'nden talimat beklediğini ileri sürmüş, kendisiyle görüşmek isteyenlerin akşam saat sekizde Beyoğlu'ndaki ikametgâhına gelmelerini söylemişti. Olayın gelişimini İkdam Gazetesi şöyle yazıyordu:

"Bunun üzerine kumpanya müstahdemlerinden Beyoğlu'ndaki daireye müracaat eden temsilci heyet de Mösyö Huguenen'in Tarabya'da baloya gittiği cevabını almış, bittabi görüşememiştir."

Berlin'de toplanan kumpanya yönetim kurulu 1 Ağustos'tan itibaren geçerli olmak üzere şirketin İstanbul müdüriyetince önerilen ücret artışlarını kabul etmiş, ancak sendikanın kumpanya tarafından tanınmasına ve sosyal mevzuatla ilgili bazı hususların kabulüne yanaşmamıştı. Zaptiye Nazırı Sami Paşa'nın da Haydarpaşa'ya gelip işçi temsilcilerine grevler sonucu Maliye'nin güç duruma düştüğünü, işbaşı yapmadıkları takdirde zor kullanıp grevci işçileri tutuklatacağını söylemesi üzerine işçiler ücret artışıyla yetinmek zorunda kalmışlardı.

Aydın - İzmir Demiryolu Grevi

1908 grevlerinin en uzun sürenlerinden biri de Aydın - İzmir Demiryolu grevi idi. Grev Ağustos sonundan Ekim başına kadar değişik fasılalarla devam etmişti. Memur ve amele 31 Ağustos sabahı greve başlamış, birkaç gün içerisinde Aydın - Dinar İltisak Hattı amelesi de onlara katılmıştı. Ancak Sabah Gazetesinden öğrenildiğine göre hükümet "mes'ulleri" tutuklatarak ameleye işbaşı yaptırmıştı. Grev Eylül sonunda tekrar başlamış kısa sürede tüm Ege üretici ve tüccarını etkilemişti. İkdam Gazetesine göre "ticari faaliyet zamanında münakalatın sektedar olması zararı, telâfisi gayrı kabil bir hale is'al etmişti. "30 Eylül günü grevci işçiler Develiköy İstasyonu'nda treni yoldan çıkarmışlardı. Olay yerine asker sevkedilmiş, sosyalist Irgat Gazetesi muhabiri Koncamani ve birkaç işçi tutuklanarak gar binasına hapsedilmişti. 1 Ekim günü arkadaşlarını kurtarmak amacıyla gar önünde toplanan işçilere asker müdahale etmiş, bir kişi ölmüş, birkaç kişi de yaralanmıştı. İstanbul'a ulaşan telgraflarda ölüm olayının grevcilerden birinin askerlere kumanda eden zabite tabanca göstermesi (teşhir-i silâh eylemiş olduğu) üzerine askerin süngü ile hücuma geçmesi sonucu meydana geldiği, ölen kişinin göstericiler dışında bir kimse olduğu belirtilmişti. Ölüm olayı üzerine grev giderek büyümüş, işçiler hat boyundaki telgraf tellerini kesmişler, greve iştirak etmeyen memurları kumpanya idarehanesinden dışarı bırakmamışlar, idareyi depoları yakmakla tehdit etmişlerdi. Grevciler olaylara neden olduklarını ileri sürdükleri direktör ve şube başkanlarından sekiz kişinin azlini istiyorlardı.

Durumun kritikleşmesi üzerine İttihat ve Terakki işe el koymuş, Cemiyet üyesi Enver Bey ve arkadaşları olay yerine gelerek kumpanya müdürüyle görüşmüşlerdi.

Tutuklu bulunan gazeteci ve işçileri kumpanya idarehanesinden hükümet hapishanesine nakil için çokça askere ihtiyaç duyulmuş, İzmir Valisi durumu Babıali'ye bildirmiş, Harbiye Nezareti Bornova'dan bir tabur asker sevketmiş, 3. Ordu'ya üç tabur askeri sevkiyata hazır bulundurması emredilmiş, Mecidiye Zırhlısı'yla İzmir'e asker çıkarılmıştı.

İzmir - Kasaba Demiryolu Grevi

Eylül başlarında İzmir - Kasaba ve Temdidi Demiryolu Kumpanyası memur ve işçileri müdüriyete başvurarak ücretlerinin yükseltilmesini, iş gününün kısaltılmasını, hafta tatilinin kabulünü, ihtiyarlık sandığının kurulmasını, terfilerin liyakat ilkelerine göre uygulanmasını istemişlerdi. Uyuşmazlık üzerine 15 Eylül'den 18 Eylül'e kadar trenler sefere çıkmamıştı.

Beyrut - Şam - Hama Demiryolu Grevi

Eylül sonlarında greve giden Beyrut - Şam - Hama Demiryolu işçileri hattın su hazinesini boşaltmışlar, telgrafhaneleri işgal etmişlerdi. Dahiliye Nezareti'nden Beyrut Vilayeti'ne gönderilen 28 Eylül tarihli telgrafta valilikçe gerekli tedbirlerin alınması, "tatil-i eşgal edenlerin şirketçe kayıtları silinerek bundan böyle istihdam olunmayacaklarının" kendilerine bildirilmesi tebliğ olunuyordu. Grev Ekim ayının ilk günlerinde ücretlerin % 50 arttırılışıyla son bulmuştu.

İttihat ve Terakki demiryolu grevlerine karşı tavrını grevlerin ilk günlerinden itibaren ortaya koymuştu. Rumeli Demiryolu grevi ertesinde işverene minnettarlığını şöyle ifade ediyordu:

"Gerek Kont Vitali ve gerek Mösyö Rey'e vâki muvaffakiyetlerinden ve trenlerin muntazaman gidip gelmesini temin ederek ticaretimizin sektedar olmasına bir an evvel mani olduklarından dolayı teşekkür ederiz."

Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti merkez yayın organı **İttahat ve Terakki** Gazetesinde demiryolu işçilerinin taleplerinin hiç bir esasa istinad etmediği, bu tür aşırı taleplerden vazgeçmeleri gerektiği, aksi takdirde ülke için hayati bir önem taşıyan demiryollarının işletilmekten ala konmasına milletin razı olamayacağı, bu nedenle hükümetin işe el koyup ordu içerisinde oluşturulacak şimendifer taburlarıyla trenleri işleteceği, grevci işçilerin de açıkta kalacağı belirtiliyordu.

Nitekim bir süre sonra Anadolu ve Rumeli Demiryolları hatlarında grevlerin önlenmesi amacıyla Harbiye Nezaretince Hicaz Demiryolu zabitlerinden şimendifer taburları oluşturulmuş ve kumpanyalara grev vuku'unda gerekli işgücünün hükümetçe sağlanacağı bildirilmişti.

Ayrıca Ticaret ve Nafıa Nezaretinin demiryolu şirket ve kumpanyalarına 14 Ekim 1908 tarihli bir tezkeresiyle, grevlerin ülkede ticareti ve kamu güvenliğini aksattığı, Devletin siyasi ve mali itibarını düşürdüğü, halkı güç durumda bıraktığı gerekçesiyle bundan böyle demiryolu, liman, rıhtım, tramvay, havagazı, elektrik gibi genel hizmete yönelik işyerlerinde devlet memuriyetinde olduğu gibi greve gidilemeyeceği, bunun çıkarılmakta olan Tatil-i Eşgal Kanun-u Muvakkatı ile güvence altına alındığı bildiriliyordu. Durumlarından hoşnut olmayanlar şirketle ilişkilerini kesmek üzere istifa edeceklerdi. Buna uymayan ve greve teşebbüs eden, ya da grev kışkırtıcılığı yapan işçi ve memurların tutuklanıp haklarında kanuni takibata geçileceğinin şirketçe çalışanlara iletilmesi isteniyordu.

SONUÇ

İşçi hareketlerinin giderek ülkenin dört bir yanına yayılması İttihatçı kadroları kısa sürede grevleri önleyici tedbirlere başvurmaya sevketmişti. İttihat ve Terakki işçilerin isteklerinin "geçersizliğini" şu sözlerle ifade ediyordu:

> *"Bizde henüz ameleleri bir araya toplayacak bir iştimai kuvvet, sendika kuvveti mevcut olmadığı için amele sınıfının dizginini tutmak kabil değildir. Programsız bir içtimai sınıfın taleplerinin ise mantıksız, yalnız menfaat hissiyle dolu olacağı şüphesizdir. Filhakika amelelerimizin talep pusulaları içinde Avrupa'da eski sosyalistlerin bile birdenbire talep edemeyecekleri derecede şahsi ve mâli maddeler görüldü. Bunların hali hazırda tatbiki gayrı kabil olduğuna dair söylenen sözler, dermeyan olunan müdafaalar, ameleler tarafından hiç dinlenmedi."*

İttihat ve Terakki işçilerin "mantıktan yoksun" isteklerinin ancak sendikalar kanalıyla denetlenebileceği kanısındaydı. Fakat "İttihat ve Terakki" sendikaların niteliğini de belirtmekten geri kalmıyordu.

> *"Sendikalar için her türlü sosyalist emellerden kaçınmak kat'iyetle lazımdır. Hayatlarını ancak bu suretle muhafaza edebilirler."*

Ancak sosyalizmden uzak durmaları şartı konmuş olsa bile işçi örgütlerinin kuruluşu Meclis-i Mebusanda tepkiyle karşılanmıştı. Tatil-i Eşgal Kanunu görüşülürken hükümet adına konuşan Adliye Nazır Vekili Ali Bey şöyle diyordu:

> *"Ben amele tanımam, sermayedar tanımam, yalnız vatanımın menfaatini düşünürüm. Ben vatanımın, aziz vatanımın saadeti için sermayedarı da ameleyi de yekdiğeriyle uzlaştırmaya çalışıyorum. (Alkışlar) Binaenaleyh onları ayrı bir tarafa ve diğerini beri tarafa çekerim, yekdiğerine muarız olmasına çalışmam. Zaten biz sendika teşkilinin yasaklanması hakkında kanun çıkarılmasını teklif etmemiz sadece ameleyi himaye maksadıyladır. Yoksa sermayedarları himaye maksadıyla değildir. Çünkü sendikaların elinde amele, emin olunuz ki, esir olacaktır. Sendikalar esnaf loncalarından başka bir şey değildir."*

Grevleri yasaklayan kararname meclisin toplanması beklenmeden, kanun-u muvakkat şeklinde, 8 Ekim 1908 tarihinde yürürlüğe konmuştu. Öneri 9 Ağustos 1909 günü yasalaşacak, "kamu hizmeti" gören tüm kuruluşlarda, diğer bir deyişle demiryolları, denizyolları, tramvay, liman, rıhtım, havagazı, elektrik, su gibi çok sayıda işçi çalıştıran, Türkiye işçi sınıfının büyük bir bölümünü kapsayan işyerlerinde grev yasaklanacak ve bu iş kollarında kurulan sendikalar kapatılacaktı.

İttihat ve Terakki, ek belgede görüldüğü gibi, işçi-işveren ilişkilerinde liberalizm - sosyalizm almaşığından liberalizmi, diğer bir deyişle serbesti politikasını seçmişti. İzlediği liberalizmin sınıfsal niteliği işçilerin grev ve sendikalaşma özgürlüklerini ellerinden alan Tatil-i Eşgal kanunu ile somutlaşıyordu.

EK BELGE

Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1908 Ekim başında kabul ettiği siyasi programda "Amelelerle patronların hukuk ve vezaif-i mütekabilelerini tayin edecek kanunlar vaz'ı teklif olunacaktır" (madde 13) denilmektedir. Bu madde ışığında işçi-işveren ilişkilerini düzenleyecek olan İttihat ve Terakki yönetimi, maddenin gerekçe niteliğindeki ayrıntılı bir açıklamasını cemiyetin merkez yayın organı İtti-

hat ve Terakki Gazetesinde yayınlamıştır. Meşrutiyet dönemi Türkiye'si egemen gücü İttihat ve Terakki'nin sınıfsal yönelimlerine açıklık kazandıracak bu yazı aşağıdadır:

Patronlar ve Ameleler (Ekim 1908)

Cemiyet programının şimdiye kadar izah edilen maddeleri hep siyasi meselelere dairdi. Onüçüncü maddesi ise doğrudan doğruya içtimai ve iktisadi bir meseleye taalluk ediyor. Patronlarla ameleler arasındaki münasebetlerin ceryan sureti on dokuzuncu asrın en ziyade iştigal ettiği meselelerdendir. Bu meselede Avrupa'da iki muhtelif zıd fikir müsademe etmektedir. Biri serbesti taraftarlarının, diğeri ise sosyalistlerin fikirleridir. Birinci fırka patronlarla ameleler arasındaki münasabetlerde hükümetin yalnız umumi menfaatlara taalluk eden maddelerde müdahale eylemesini iltizam ediyor; ikinci fırka ise hükümet müdahalesinin günden güne genişleyerek istikbal için tasavvur eyledikleri umumi iştirak binasının temellerini vaz' etmek mesleğini takip eyliyorlar. Birinci fırkanın fikrince hükümetçe çocukların ve bazı fevkalade ahvalde kadınların mesaisi, fabrikalarda sıhhi kaidelerin muhafazası hakkında kanunlar eylemesine müsaade varsa da günde kaç saat çalışılacağını, gece işlemek caiz olup olmayacağını, tatil yövmiyesi verilip verilmeyeceğini ve daha bu gibi meseleleri tahdit etmek devletin vazifeleri meyanına dahil değildir. İkinci fırkanın fikrince ise hükümet yalnız umumiyet dairesinde dolaşmayarak patronlarla amele arasındaki münasebetlerin en küçük teferruatını da tayin etmek ve bu tayinde hak ve adaletten ziyade amelenin menfaatleri esas ittihaz olunmak lazım gelir. İşte bu maksatladır ki Avrupa'nın ekseri memleketlerinde son zamanlarda tertip ve tanzim olunan kanunlar patronları zarara sokmaktan başka bir şey düşünmemiştir, yalnız yövmi mesai saatini değil, bazı sanayide asgari ücreti dahi tayin eyleyecek derecede ileri gitmişlerdir. Bir işten tevellüd edecek mes'uliyet o işi serbestçe icra etmek suretiyle kabul edilebilir. Halbuki kanun, patronların kâr ve zarar kendilerine ait olmak üzere yaptıkları teşebbüslerin maddi ve nakdi cihetlerine de müdahale edince serbesti yok olmuş olur, yalnız mes'uliyet kalmış olur ki buna da ahlaken ve iktisaden cevaz verilemez.

Fabrika, ticarethane sahipleri hükümete karşı olan mükellefiyetlerinin fevkinde olarak amelelerine karşı da ağır bir yüke tahammül edecek olurlarsa teşebbüse vaz' edecekleri sermayenin mutad kazancını temin edemezler. Bu da kendilerine keder ve ümitsizlik arız olmasını, teşebbüslerin tatilini intaç eyler ve memleketin iktisadi terakkisini durdurur.

Yüz sene evvel büyük sanayi usulünün yeni tesis ettiği bir devrede bazı hodbin ve menfaatperest patronların suistimalleri bu gibi kanuni müdahalelere meydan verebilirdi. Fakat o vakitten beri umumi ahlaktaki müsbet değişiklikler, amelelerin patronlara karşı sendikalar sayesinde elde ettikleri kuvvet, meselenin şeklini değiştirdiğinden bugün hükümetin tarafgirane müdahalesinden ise tarafların kendi menfaatlerine ait hususları bizzat aralarında karara bağlamaları ve her sanatın icapları başka surette olacağından, her mevki'in şartları değişeceğinden bu gibi meseleler için umumi kanunlar tanzim edilmemesi her halde daha muvafıktır. Amelenin menfaatlerini müdafaa edenler düşünmelidirler ki bu hususta pek ileri gitmek amele kuvvetini inkâr eylemek,, amelelerin her şeye ancak hükümet müzahereti sayesinde nail olabileceklerini göstermektir. Halbuki bugün patronun kuvveti ne derecede ise amelenin ki de ondan aşağı değildir. Bilâkis pek çok hususlarda kanunun gayri meşru himayesi sayesinde, bazı memleketlerde, patronlar amelelerin istibdadına mahkum olmaktadırlar.

İşte Avrupa'da çarpışan bu iki fikirden bizim hangisini tercih edeceğimiz şayanı dikkattir. Büyük sanayi, nafıa müesseseleri istisna edilecek olursa, memleketimizde yok değilse de enderdir. Fakat gerek mevcutlarında, gerek dahil olduğumuz yeni idare usulünde teşekkül edecek yeni şirketlerde, açılan yeni müesseselerde, gerek patronları imtiyaz sahibi olan şimendifer, tramvay, elektrik, gaz ve sairede, amelelerle patronların arasındaki münasebetler hakkında fikir beyan etmemek tam bir program yapmamak olurdu. Biz bu hususta sahih ve salim olan serbesti politikasından sapmamayı hem iktisadi kaideler, hem memleketimizin umumi ahvali noktayı nazarından daha muvafık gördük. Programımızın buna dair olan maddesini "amele ile patronların hukuk ve vezaif-i mütekabilesini tayin edecek kanunlar vaz'ı teklif olunacaktır" yolunda tahrir ettik.

Ahlaken, siyaseten, iktisaden her hak bir vazife mukabilidir. Hakkını talep eden kimse mutlaka mukabili olan vazifesini de ifaya mecburdur. Binanaleyh memleketin iki büyük sınıfı olmak istidadını gösteren sermayedar veya patron sınıfıyla amele sınıfının yanlış mülahazalar neticesi olarak yekdiğerine zararlı addedilen menfaatlerini telif eylemek icab eder. Bu da ancak tarafların mütekabil hukuk ve vazifelerinin tayiniyle kabil olabilir. Şu son iki ay zarfında vukuu bulan bazı müfrit muamelelerin önünü almak için gerek tatil-i eşgale, gerek sendikalara dair neşredeceğimiz misallerde amalelerin selâhiyet derecelerinin neden ibaret olacağını göstermekliğimiz iktiza eder; ve patron selahiyet hakkını tecavüz edince bu hareketinin cezasını-ki tabii bir tazminattan ibaret olacaktır - göreceği gibi amele de aynı suretle hukuk dairesini tecavüz edince mes'ul olması lazım gelir.

Yoksa bazı kimselerin talep ve iddia ettikleri veçhile müfrit bir siyaset takip edecek olursak ve sosyalizme adım atarsak her vakitten ziyade emniyet bahşetmeye mecbur olduğumuz sermayedarları korkutmuş oluruz.

İttihat ve Terakki

SAVAŞIN ATEŞ YILLARINDA OLUŞAN BİR KARAGÜN DOSTLUĞU

hüseyin baş

Türkiye-Sovyetler Birliği ilişkileri üzerine, türlü önyargı ya da komplekslerden uzak, gerçekçi araştırma ya da incelemelerin sayılarının yok denecek kadar az olduğu bilinmektedir. Yakın Osmanlı Tarihi ve giderek, doğrudan doğruya Ulusal Kurtuluş Savaşımız konusunda yazılan ciltlerce eser, yayınlanan çok sayıda "belge"ye karşın, olayların çok yönlü, kapsamlı, derinlemesine incelenmediği, Marksist yöntemin şaşmaz mihenginde "henüz" irdelenmediği de bir gerçektir. Bu yüzden, yakın Osmanlı Tarihi de, Ulusal Kurtuluş Tarihi de resmi tarihçilerin çalışmalarını ve anıların belgesel nitelikleri küçümsenmeden başıbozuk, kişisel ve dar çerçeveli, dolayısıyla da kısıtlı yaklaşımlarını aşarak bilimsel ve çağdaş tarih düzeyine ulaşamamıştır. Dolayısıyla, parmakla sayılacak bir iki özgün inceleme bir yana bırakılırsa, Türkiye Tarihinin "yazılmayı" beklediğini ileri sürmek insafsızlık olmayacaktır.

Türkiye-Sovyetler Birliği ilişkileri tarihi alanında da durum farklı değildir. Tarihsel olaylar, özellikle Türkiye-Sovyetler Birliği ilişkilerinde görüldüğü gibi bilinen ipe sapa gelmez politik endişeler ya'da "sakıncalar"la örtbas edilir, hele düpedüz "saptırılmak" istenirse çağdaş anlamda bir Türkiye-Sovyetler Birliği ilişkileri tarihinden söz etmek elbetteki olanaksızdır.

Türkiye ve Sovyet halklarının dostluğu, gerçekte her iki genç cumhuriyetin akılalmaz ölçüde güç koşullar altında "doğum sancıları" çektikleri "ateş yıllarında" oluşmuş, gerçek bir "karagün" kardeşliğidir. Bu dostluk ve kardeşliğin hangi güç koşullar altında oluştuğu ve geliştiği Ulusal Kurtuluş Tarihimizin resmi belgelerinde bile en somut biçimiyle yer almaktadır. Emperyalist ülkelerle yerel işbirlikçilerinin tüm çabaları, bu yüzden, iki kardeş cumhuriyet arasında ateş yıllarında oluşan bu karagün dostluğunu örtbas etmeye ya da saptırmaya yetmemiştir. Bununla birlikte, Kurtuluş Savaşından sonra kapitalist tercihlerin güç kazanmasına koşut olarak, yerel hakim çevreler bağlı bulundukları uluslararası kapitalizmin gizli-açık direktifleri doğrultusunda ateş yıllarında oluşan Türkiye-Sovyetler Birliği dostluk ve kardeşliğini yeni kuşaklardan bütünüyle olmasa da bir ölçüde "saklamayı" başarmışlardır.

Kurtuluş Savaşı başa:ısının hamurunda maddi planda olduğu gibi siyasal planda da hayati önemde katkısı bulunan Sovyet yardımıyla oluşan ve doğal olarak, her iki devrimin başarıya ulaşması nedeniyle, daha kapsamlı ilişkilere yönelmek eğilimi gösteren Türkiye-Sovyetler Birliği dostluğu, kapitalist tercihlerin güç kazandığı Türkiye'de hakim sınıflar ve onların ağababaları tarafından son derece sakıncalı görülmüştür. O kadar ki iki ülke halkları arasında ateş yılları sırasında oluşan karagün dostluğu kapitalist çevreler için bir tür "kaynaktaki günah" durumundaydı. Çünkü, ne yapılırsa yapılsın "kaynağı" kurutmak, ortadan kaldırmak mümkün değildi. Halk uyandıkça, ülkede işçi sınıfı güçlendikçe, sosyalist düşünce yeşerip emekçiler kendi çıkarlarına bizzat sahip çıktıkça, iki ülke arasındaki dostluğun sağlıklı kaynağına yeniden eğilinmesi, bu kaynaktan itibaren geniş kapsamlı, sağlıklı, barışçı işbirliğine dönülmesi her zaman emperyalist dünya ile onun yerel ortaklarının korkulu düşü olmuştur.

Türkiye Cumhuriyetinin Kurtuluş Savaşı Tarihi, bir bakıma, Kuvayi Milliye düşüncesinin, iç ve dış konjonktür yetersizliğinin de katkısıyla artan bir hızla kapita-

list sistemin hegemonyasına girmesinin de tarihidir. Bu süreç içinde, kapitalist hegemonyanın güçlendiği ölçüde, içte ve dışta bu hegemonyanın yerleşmesine en büyük engel görünen sosyalist düşüncenin şu ya da bu yolla "yayılmasının" önlenmesi hakim sınıfların başlıca kaygısı olmuştu. Kurtuluş Savaşından başlayarak, kuşkusuz çok daha geniş ve çok yönlü bir biçimde günümüze uzanan "sola baskı"nın kaynağında hakim sınıfların bu "onulmaz" kaygısı da vardır.

Tarihsel olaylar, açıkça, yönetim kadrolarının ülkeyi "kapitalistleştirme" girişimlerine "daha işin başında", yani kurtuluş savaşıyla birlikte başladıklarını ortaya koymaktadır. Zaten Tanzimattan itibaren, imparatorluğun son dönemlerinde ülke ekonomik ve siyasal yaşamına iyice yerleşen bir politika olarak yerli bir kapitalist sınıfın oluşturulmasının hızlandırılması süreci açıklık kazanmıştır. Bu oluşumun kökeninde, kuşkusuz, yine tanzimattan sonra gittikçe yoğunlaşan bir biçimde ülkeye giren ve yerel egemen unsurlarla içli-dışlı bağlar kurarak, böylece onu uluslararası kapitalizmin hegemonyasına alan uluslararası kapitalizm, özellikle de Alman, İngiliz sermayesi yer almaktadır. "Burjuvazi"nin yönettiği kurtuluş savaşının, gerçek bir kurtuluşa toplumsal kurtuluşa yönelememesinin önde gelen nedeni böyle bir savaşın öncülüğünü omuzlayabilecek olan işçi sınıfının zaten hayli güçsüz olan bu sınıfın politik hareketine set çekilmiş olmasıdır. Ayrıca o sıralarda uluslararası konjonktürün maddi ve politik planda bu nitelikte bir gelişimi zorlaştırdığı da söylenebilir. Bu yüzden, daha sonra bağımsızlığına yeni kavuşan çoğu ülkelerde görüldüğü gibi, kapıdan kovulan sömürgen istilacı, bu kez, bacadan girmenin yolunu bulmuştur. Ülkelerin, halkların kurtuluşu salt soyut bir politik özgürlüğün sınırları içinde kaldığı, içte ve dışta gerçek bir ekonomik bağımsızlık elde edilemediği süre, yenisömürgeciliğin pençelerinden kurtulmanın mümkün olmadığını gösteren ilk örneklerden biri Türkiye olmuştur.

Burjuvazi, mütegallibe-toprak ağası ve onlara yatkın yönetici kadro kliği tarafından alçakça katledilen büyük devrimci Mustafa Suphi, "Sosyalizm İçin Savaş" adlı yazısında "Avrupa ve Türkiye'deki büyük sermayedarlar, zenginler, paşalar, ağalar, papaz ve mutaasıp mollalar, büyük zabitler Türkiye'ye hükmettikçe, sermaye ve para esirliği ortadan kalkmaz ve işçi ve köylü halkı, kendi devlet ve hakimiyetine nail olamaz" derken bu temel gerçeği dile getirmişti. Gerçekten de, sonunda, halkımızın nice kan, alınteri ve akılalmaz fedakârlıklarla ülkesinden kovduğu yedi sermayeci düvel, kurtuluştan sonra yavaş yavaş ve mutlaka kaldığı yerden, ülkeye yeniden yerleşmiş ve dış sermayeye bağlı işbirlikçilerle elele ülke halkının emeğini, ülkenin toprakaltı, topraküstü zenginliklerini kıyasıya soyup soğana çevirme işlevine, kuşkusuz çok daha kapsamlı bir biçimde yeniden girişmiştir.

Kapitalistleşme süreci 2. Savaştan sonra, ülkenin, soğuk savaşla birlikte başemperyalist ABD'nin çok yönlü uyduluğuna rampa edilmesinden sonra çok daha büyük bir hız ve güç kazanmış ve bugünkü boyutlarına varmıştır. Ne var ki kapitalistleşme, dış sermaye ile evrensel boyutlarda kaynaşmaya yönelik çeşitli politik-ekonomik anlaşmalar; ülkede işçi sınıfının ve onun yandaşları yoksul halk kitlelerinin, örgütlenmesini, giderek ağırlığını etkin bir biçimde duyurmasını, paradoksal olarak, birlikte gelmiştir. Bu yüzden dışa bağlı kapitalist sistem varlığını düne oranla bugün çok daha güçlü olarak sürdürmesine rağmen kendisini, eskisi gibi "rahat" hissetmemektedir. Çünkü gelişmesiyle birlikte, varlığına kasteden "tehlikeyi" işçi sınıfının ve onun sosyalist bilincinin de gelişmesine, ağırlık kazanmasına yol açmıştır. Bu sermayenin temel çelişkisidir. Öte yandan, evrensel ölçüde, sosyalist dünya'nın ekonomik, politik, askeri, teknolojik ve kültürel alanlarda muazzam düzeylere ulaşan ağırlığının emperyalizmin, varlığına kasteden gelişmeleri uluorta kaba kuvvete başvurarak çözüme ulaştırma manevralarını önemli oranda kısıtlaması da değişen dünyamızın belirgin özellikleri arasındadır. Hegemonyasından kurtulma mücadelesini, başedemeyince kaba kuvvetle halleden emperyalizm, artık başlıca sosyalist dünya etkeni nedeniyle, hiç değilse bütün riskleri göze almadan, bu yola kolay kolay gidememektedir. Bu ulusal kurtuluş hareketleri için büyük, hayati önemde bir garantidir.

İkinci büyük güvence olarak, geri ülkelerin, kurtuluşlarından sonra, seçeneksizlik yüzünden yeniden eski sömürgecinin "ekonomik" ağına düşmesi, dünc oranla bugün çok daha az olasıdır. Çünkü, Küba, Vietnam, Mozambik, Angola vb. örneklerde görüldüğü gibi, artık gerçek kurtuluşa yönelen ülkeler için seçeneksizlik sözkonusu değildir. Bu yeni seçenek, dün olduğu gibi bugün de sosyalist dünya ile sıkı dostluk ve işbirliğidir.

Türkiye'de uzun yıllar zaman zaman kaba kuvvetin, zaman zaman da yasal faşizmin uluorta uygulandığı bir ortamda Türkiye-Sovyetler Birliği ilişkilerine çağdaş tarih yöntemleriyle yaklaşmak kuşkusuz mümkün olamamıştır. Belgeler, kaynaklar kilitli kalmıştır. Ceza yasalarının faşist İtalya'dan devşirme maddeleri ürkünç bir "tepe-göz" gibi gerçeğe giden köprünün başını tutmuştur. Öte yandan salt iki ülke arasında ateş yıllarında oluşan karagün dostluğunu gözden saklamaya, saptırmaya, giderek yoketmeye yönelik "araştırma"lara cevaz verilmiştir.

Yine de böylesine bir "çöl"de, tüm engellemelere karşın, değişen evrensel konjonktüre koşut olarak, karşı konulmaz bir biçimde gelişen Türkiye-Sovyetler Birliği ilişkilerinin tarihi üzerinde sağlıklı bir biçimde eğilme cesaretini gösteren onurlu bilim adamları, siyasi tarihçiler ya da genel olarak yazarlar hiçbir zaman eksik olmamıştır. Bunlar, gerçi, "çağdaş anlamda bir tarihi" yukarda sıralanan nedenlerle, yazma olanağını bütünüyle bulamamışlardır. Ama, belge ve yöntem açısından bir takım eksiklerle de olsa Türkiye-Sovyetler Birliği halkları arasındaki dostluğun kaynağının dürüst bir biçimde saptanması yönündeki çabaların bilim nezdinde olduğu gibi geleceğin aydınlık kuşakları nezdinde de büyük saygınlık kazanacağından kuşku yoktur.(1)

. Hakim sınıfların, polis eskisi ya da "derya içre olup da derya'yı bilmeyen" kimi şaşkın eski asker ve politikacıya ya da ne bilimle ne de ahlakla uzaktan yakından ilişkisi olmayıpta bol para, şan, şeref (!) ve ulüfe dağıtarak seferber ettiği düşünce yobazlarına yazdırdığı safsatalarla apayrı bir "münkir" kitaplık oluşturduğu ülkemizde, dürüst yaklaşımları alkışlamak bilime saygının yanısıra, mutlaka yerine getirilmesi gereken bir görev olarak ortaya çıkmaktadır.

Genç Sovyet Cumhuriyetinin, insanlık tarihinin akışını değiştiren Marksçı yöntemi Lenin'in önderliğinde yaşama geçirerek, ilk kez "kuvveden fiile" çıkarmanın ölüm-kalım savaşını verdiği zor günlerinde, "Yedi düvel"e karşı savaşan Kuvayı Milliyeci Türkiye'ye yaptığı maddi, manevi ve siyasal yardımın önemini yadsımak mümkün değildir. Kemalist dönemin gerçekçi dış politika adamı, Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'ın önemle altını çizdiği gibi "Cumhuriyetimiz tarihine giren TBMM'nin ilk uluslararası anlaşması, Yusuf Kemal Tengirşek'le G. Çiçerin'in 1921 yılında imzaladığı Türk-Sovyet anlaşmasıdır. Yine Tevfik Rüştü'ye göre "Lenin bizim için özellikle bu bakımdan büyük bir önemi olan insandır".

27 Haziran 1921 tarihli "Hakimiyet-i Milliye sunları yazmaktadır: *"Batılı diplomatların Türkiye'yi paylaşmayı tartıştıkları, gerçekte paylaşmaya giriştikleri bir*

---

1) Örneğin Cevdet Alsan'ın son aylarda yayınlanan *Türk - Sovyet Halklarının Kardeşliği* adlı incelemesi yukarda sözünü ettiğimiz dürüst yaklaşımlardan biridir.

Alsan geniş kapsamlı, çağdaş nitelikli bir " tarih " yaklaşımında bulunmak iddiasında değildir. Bununla birlikte kitap, son derece önemli sayılması gereken bir takım niteliklere ve özelliklere sahip bulunmaktadır. Kanımızca, Cevdet Alsan ilişkilerin özünü yakalamayı başarmıştır. Nitekim ilişkilerin ele alınışında kullanılan sistematik bu sağlıklı özün altını çizmeye yöneliktir. Büyük Ekim Devrimi 'nin 20. yüzyıl başında başlayan, çeşitli evrelerden geçerek günümüze ulaşan kurtuluş savaşlarındaki belirleyici katkılarının açık-seçik ortaya konması, genç Sovyet Cumhuriyeti'nin içte ve dışta emperyalist dünyaya karşı ölüm - kalım savaşı verdiği " emekleme " çağında, aynı düşmana karşı savaşan ülkemiz ulusal kurtuluşçularına yaptığı maddi, siyasal yardımların belirleyici katkısının hiçbir önyargıya kapılmadan altının çizilmesi Türkiye - Sovyetler Birliği ilişkilerinin kaynağındaki sağlıklı öze yaklaşma yeteneğinin başlıca belirtileri arasındadır. Türkiye - Sovyetler Birliği ilişkilerinin kaynağındaki bu sağlıklı özün görmezlikten gelinmesinin, giderek düpedüz inkarının hakim sınıfların sürekli hedeflerinden biri olduğu bilinmektedir.

sırada, Sovyet dostlarımız bize ellerini uzatırken şöyle diyorlardı: Böyle bir şey gerçekleşmeyecek. Siz de, tıpkı bizim gibi özgün bir ulussunuz. Varlığınızı sürdürme hakkınız mevcuttur."

Zaten genç Sovyet Cumhuriyeti'nin dostluk eli T.B.M.M. Başkanı Mustafa Kemal Atatürk'ün V.I. Lenin'e iki ülke arasında diplomatik ilişkilerin kurulması yolundaki isteklerini belirten mektubundan sonra iki Türk heyetinin Moskova'yı ziyaret ettiği 2 Haziran 1920 den de önce uzanmış bulunuyordu. Mustafa Kemal'in 19 Mayıs 1919 da Samsun'a geçmesinden hemen sonra 1919 Eylül'ünde Sovyet Rusya Cumhuriyeti Halk Komiserliği Konseyi Türk işçi ve köylülerini yırtıcı emperyalistlere karşı birlikte savaşmaya çağırmıştır.

Kurtuluş Savaşımızın en kritik günlerinin yaklaştığı dönemlerde, özellikle 1921 yılında Sovyet halklarının dişinden tırnağından ayırarak yaptığı somut maddi yardımların istilacıların yenilgiye uğratılmasındaki belirleyici rolü tartışma götürmeyecek kadar açıktır.

Bu dönemdeki Sovyet askeri ve mali yardımını, Kurtuluş Savaşı yıllarına göre, şöylece sıralamak mümkündür:

1920 yılı yaz aylarında Kafkasya Cephesi Devrimci Savaş Komitesi üyelerinden G.K. Orkonikidze'nin emrine, sonradan BMM Hükümeti temsilcilerine teslim edilmek üzere 6 bin tüfek, 5 küsur milyon tüfek mermisi, 17.600 top mermisi gönderilmiştir.

1920 yılı Eylül ayında Erzurum'da Türk Hükümeti askeri kumandanlığına 200,6 kilo külçe altın teslim edilmiştir

1920 yılı Aralık ayında bir kez daha para ve silah yardımı yapılmıştır.

1921 yılı Ocak - Şubat aylarında Tvapse'deki Türk Misyonu Mümessilliğine 1000 adet bomba, 100 adet mayın, 100 top mermisi, 1000 havan topu, 4000 el bombası, 4000 şarapnel teslim edilmiştir.

16 Mart 1921 tarihinde Moskova'da Türk-Sovyet anlaşmasının akdi sırasında Türkiye'ye 10 milyon altın ruble tutarında karşılıksız mali yardım ve ayrıca silah yardımı yapılması kararlaştırılmıştır. Bununla ilgili olarak 1921 yılı içinde Türk Hükümeti emrine 33.273 tüfek, 58 milyon tüfek mermisi, 327 makineli tüfek, 54 top, 129.500 top mermisi, 1700 kılıç, 20.000 gaz maskesi ve çok sayıda askeri araç-gereç teslim edilmiştir.

3 Ekim 1921 de Trabzon'daki Türk Savaş Kumandanlığına "Jivoy" ve "Jutkiy" adında iki savaş gemisi -muhrip- verilmiştir.

Sovyet Hükümeti 1921 yılında BMM hükümetine 6,5 milyon altın ruble yollamıştır. 1922 Mayıs'ında ayrıca 3,5 milyon altın rublelik bir yardımda daha bulunulmuştur. Sovyet silah ve cephane yardımları 1922 yılı sonuna kadar sürmüştür.

Böylece, açıkça görüldüğü gibi, Sovyetler Türkiye'nin ölüm-kalım savaşı verdiği zor, karanlık savaş günlerinde, Kurtuluşun ölüm-kalım savaşında tek başına yedi düvel'e karşı koyan halkımıza siyasal alanda olduğu gibi maddi alanda da hayati önemde yardımda bulunmuştur. Bütünüyle hasım bir emperyalist dünyada istilacıların canevimize kadar girerek tüm bir ulusu yoketmeye giriştiği bir sırada Sovyetlerin kurtuluş savaşçılarına hiçbir karşılık gözetmeden yaptığı bu politik, askeri-mali yardımları ne denli kötü niyetli olunursa olunsun Kurtuluş Savaşının hamurundan soyutlamak mümkün değildir.

Ateş yıllarında başlayan, Marksist-Leninist düşünce temelinden kaynaklanan Sovyet dostluğunun genç Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra da bu kez temel ihtiyaç maddelerini sağlayacak sanayi dallarına yönelik bir biçimde sürdüğünü görüyoruz. 1930'larda Malatya Bez Fabrikasının, Kayseri, Nazilli tekstil kombinalarının kurulması ve öteki yardımlar ülke sanayiinde devlet sektörünün oluşmasına büyük katkılarda bulunmuştur.

Türkiye-Sovyetler Birliği ilişkileri, özellikle 1938'den sonra, gelişen kapitalistleşmenin, egemen sınıfların yerlerine sağlamca oturmalarının etkisiyle eski gelişme hızını kaybetmiştir. Ama iki ülke arasında dostça ilişkiler sürmüştür. 2. Dünya Sava-

şını izleyen soğuk savaş döneminde durgunluk, giderek krize dönüşmüştür. Bu krizin kaynaklarına inilmesi genellikle ihmal edilmektedir. Birçok ilerici, sosyalist yazar[(2)] değerlendirmelerinde iki ülke arasında "boğazlar ve toprak talepleri"yle 1945 lerde ciddi gerilim düzeylerine çıkan krize dokunmadan geçmeyi yeğlemektedirler. Kanımızca bu çetrefil soruna o günkü iç ve dış siyasal konjonktürü gözden kaçırmadan yaklaşmak mutlaka gereklidir. En azından üzerinde bunca durulan "Stalin dönemi"nin kimi uygulamaları ele alınırken, en az bu uygulamalar ve politika kadar yeni bir pazar bölüşümünün sancısındaki emperyalist güçlerin, sosyalist dünya'ya ve kurtuluş savaşlarının nüvelendiği hammadde kaynağı geri ülkelere sıcak saldırı savaşları tezgahladığı ünlü "soğuk savaş" girişimlerinin de, Türkiye üzerine "pazarlıklarda" büyük rolü olduğu, emperyalizmin ikinci savaş sonrasında "yedi yunmuş" olmadığını ortaya koymak, sanırız pek güç bir iş değildir. "Sovyetlerin Boğazlardan üs ve Kars'la Ardahan'ı istemesi"nin ABD'nin kucağına gözü kapalı atılınmasına gerekçe olarak gösterilmesi gerçekte bir bahaneden ibarettir. İnönü'nün Amerika'dan yardım alınmasını ve 12 Temmuz 1947 de ilk ikili anlaşmaların imzalanmasını "bu beklenmedik olaya" bağlaması gerçeklerle uyuşmamaktadır. Birincisi, ateş yıllarında oluşan karagün dostluğuyla üs ve toprak taleplerinin, taleplerin herhangi bir "tehdidi" içermemesine rağmen, bağdaşmaması doğaldır. Başka bir deyişle, o günkü Sovyet yönetimi, kapitalist müttefikleriyle olan savaş sonrası hesaplaşmasında "Türkiye üzerine bazı talepleri" koz olarak kullanmak istemiş olması bu, son irdelemede Kurtuluş Savaşının üzerine iyice oturan Türkiye'deki hakim sınıfların uzun süredir başlattıkları kapitalistleşme ve bağımlılaşma sürecini, açıkça Amerikan emperyalizmine yamanarak sağlama almaları için gerekli "bahaneyi" yaratmaktan öte işe yaramamıştır.

Nitekim, taleplerin formüle edilmesinin üzerinden çok geçmeden Molotof durumun yumuşaması yönünde demeçler vermiş, gerçekte ABD ve İngiltere'ye karşı bir nabız yoklamasının ötesinde ciddi amaç taşımayan "Sovyet talepleri" bir daha geri gelmemek üzere tarihe havale edilmiştir. Bu durum Sovyet yetkililerinin açıklama ve mesajlarıyla tekrar tekrar belirtilmiştir.

Kısaca, İkinci Dünya Savaşı sonrasında yurdumuzun emperyalizmin ve başta Amerikan emperyalizminin hegemonyasına rampa edilmesini, Sovyetlerin, 19 Mart 1945'te, günün koşullarına ve savaşın getirdiği değişikliklere uymadığı gerekçesiyle Türkiye-Sovyetler Birliği tarafsızlık andlaşmasının yenilenmesi görüşmeleri sırasında, koşullar arasında öne sürdüğü "üs ve toprak isteklerine" bağlamak kesinlikle mümkün değildir. İlişkiler bütünü içindeki yeri açısından, bu ters gelişme Türkiye-Sovyet halkları arasındaki kardeşliği ortadan kaldıracak bir olay değildir.

Sırası gelmişken Sovyetler'in bizde pek sözü edilmeyen, ne var ki, ülkemiz açısından son derece hayati olan iki önemli desteğine daha, değinmekte yarar vardır. Bunlardan birincisi Lozan Konferansı sırasındaki siyasal destektir. İkincisi ise Sovyetler Birliği'nin Hitler'in Anadolu'yu istila planlarının suya düşürülmesinde oynadığı belirleyici roldür.

Moskova'da eski dışişleri komiserliği binası önüne anısına heykel dikilen Vaclav Vorovski Leninist okulun önde gelen yetenekli diplomatlarından biridir. V. Vorovski 10 Mayıs 1923'de Lozan'da Lord Curzon'un başı çektiği emperyalistlere karşı, salt genç Sovyet Devrimini değil, Türkiye, Hindistan, Afganistan ve İran'ı, giderek emperyalizminin boyunduruğundan kurtulmak için ölüm-kalım savaşı veren Doğu Uluslarını savunurken emperyalistlerin kiralık katilleri tarafından alçakça kurşunlanmıştır.

Vorovski'nin katli olayı askeri alandaki başarıların yanısıra talancı emperyalist ülkelerin diplomasi alanında da yenilgiye uğratılmalarının ne denli güçlüklerle elde edildiğini göstermesi ve hele Sovyetlerin bu güç günlerde genç Türkiye Cumhuriyeti de dahil olmak üzere Doğu Uluslarının savunulmasında gösterdiği inatçı çaba ve gayretlerin anlaşılması açısından önemlidir. Lozan Konferansının sürdüğü bir sıra-

2) Örneğin Cevdet Alsan'da bu soruna değinmemiştir.

da 12 Mayıs 1923'de Moskova'daki Sovyet Şurası toplantısında söz alan Çiçerin Lozan konferansıyla ilgili olarak şunları söylüyordu: "Konferans uyanan ve başkaldıran Doğu ile, iktidarını sürdürmek hevesinde olan Batı emperyalizmi arasında birincil önemde diplomatik bir savaştır. Sovyet Cumhuriyetleri bu savaşta emperyalist boyunduruğa karşı savaş veren ezilen ulusların dostu olmanın evrensel ve tarihsel rolünü yüklenmiştir. Vorovski, Lozan Konferansında Sovyet delegasyonun genel sekreteri idi. Emperyalistlere karşı ezilen halkların nice kan, acı ve alınteriyle elde ettiklerini savunurken alçakça katledildi."

Bilindiği gibi, Lozan Konferansı, Kemalist Türkiye'nin Sovyetlerin etkin desteğiyle 1921-1922 de Yunan istila ordularını ezerek 1920 de imzalanan Sevr andlaşmasını sıfıra indirgemesi sonunda Antant Devletlerinin Yakın Doğu sorunlarına çözüm bulmak ve Türkiye ile barış imzalamak üzere düzenledikleri bir uluslararası konferanstır. Lozan Konferansının toplandığı günlerde bütün bu olaylar Yakın ve Orta-Doğudaki durumu değiştirmiş, yine hatırlanacağı üzere, Türkiye'yi parçalamayı hedef alan Lloyd George'un sömürgeci hükümetinin devrilmesine yol açmıştı. Antant güçler (İngiliz, Fransız, Amerikan emperyalistleri) Türkiye'yi yalnız bırakmak ve Türkiye-Sovyetler Birliği ilişkilerini kundaklamak için İngiltere'nin girişimiyle Sovyetler Birliğini konferansa çağırmayı reddetmişlerdi. Buna gerekçe olarak Sovyetlerin Türkiye ile ilişkilerini 1921 de imzalanan Moskova Anlaşmasıyla çözüme ulaştırmış olması gösteriliyordu. Sonunda emperyalistler Rusya, Ukrayna ve Gürcistan Sovyet Cumhuriyetlerini konferansın salt Karadeniz boğazlarıyla ilgili soruların tartışılacağı bölümlerine çağırmak zorunda kaldılar. Emperyalistler bu arada Türkiye'den taviz koparmayı umud ediyorlardı. Ne var ki, bunda bütünüyle başarı sağlayamadılar.

Temps Neuveaux Dergisi'nin Mayıs 1973 sayısında "Vaclav Vorovski ve Doğu Ülkeleri" başlıklı özgün bir yazı yazan Profesör G. Bondarevski'ye göre Lenin'in 27 Ekim 1922 de Observer ve Manchester Guardian adlı İngiliz gazetelerinin özel muhabiri Michael Farbman'la yaptığı bir konuşma tüm dünyada muazzam yankılar uyandırmıştı. Lenin konuşmasında Sovyet politikasının Boğazlar ve Çanakkale konusunda temel görüşlerini sergilerken, Türkiye'nin Boğazlar bölgesindeki hükümranlığının bütünüyle tanındığını ifade ediyordu. Sovyetlerin bu kesin tavrının genç Türk Cumhuriyetine Antant Ülkelerinin diplomatik baskılarına karşı durumunun güçlenmesinde büyük yardımı olmuştur.

Profesör Bondarevski'nin belirttiğine göre, Dışişleri Halk Komiseri Çiçerin başkanlığındaki Sovyet Delegasyonu İsviçre'ye konferansın açılmasından on gün sonra yani 1 Aralık 1922 de geldi. Buna karşılık delegasyonun genel sekreteri Vorovski, Roma yetkili temsilciliği sıfatını kullanarak, 22 Kasım'dan beri Lozan'da bulunuyordu. Vorovski ayağının tozuyla hemen çeşitli delegasyonlarla temas sağladı. Türkiye Delegasyonu Başkanı İsmet Paşa Sovyet delegasyonunun konferansın tüm çalışmalarına tam yetki ve hakla katılmasını talep etti. Pravda İsmet Paşa-Vorovski görüşmesinin Londra siyasi çevreleri tarafından Türk-Sovyet Anlaşması'nın güçlenmesinin belirtisi olarak görüldüğünü yazıyordu.

Konferansta Sovyet Delegasyonu Türk halkının ulusal hakları doğrultusunda enerjik bir tutum izledi. Antant adına İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon Türk delegasyonuna Sevr'in yerine geçecek bir barış andlaşması metni tevdi etti. Tasarıya aynı zamanda bir ültimatom da eklenmişti. Türkiye'den barış andlaşmasını dört gün içinde kabul etmesi isteniyordu. Türkiye tek başına bırakılmış olsaydı, büyük bir olasılıkla ültimatoma boyun eğecekti. Ne var ki, Sovyet delegasyonunun varlığı Çiçerin ve Vorovski'nin olağanüstü çabaları durumu tamamen değiştirdi. 4 Şubat 1923 de İsmet Paşa Curzon'un ültimatomunu geri çevirdi ve aynı gün Lozanı terketti. Konferans ertelenmişti.

Oysa Curzon'un amacı sadece Türkiye'ye baskı yapmak değildi. Ne pahasına olursa olsun Sovyet Delegasyonunun da Lozan'ı terketmesini istiyordu. Böylece Sovyet diplomasisinin konferansa katılan arap ulusları delegasyonuyla ilişki kurma-

sını önlemiş olacaktı. Ama Curzon'un çabaları başarıya ulaşamadı. Çiçerin ve Vorovski vargüçleriyle yakın ve ortadoğu uluslarının temsilcileriyle ilişkiler kurmaya, onlara sovyet gerçeğini anlatmaya çalıştılar. Vorovski 2 Mayıs'ta konferansı düzenleyenlerin karşı koymalarına rağmen Roma'dan yeniden Lozan'a dönen İsmet Paşa ile bir kez daha görüşerek iki ülke arasındaki ilişkilerin güçlenmesi yolunda çaba harcadı.

Türkiye hakkında olduğu gibi doğu ülkelerinin uyanışı yönündeki yazılarıyla da haklı bir saygınlığa sahip bulunan Vorovski, 8 Mayıs'ta Curzon'un kiralık katilleri tarafından katledilmeden iki gün önce Lozan'da "Curzon ültimatomu" olayı patlak verdi. İngiltere küstah bir ifadeyle Sovyet hükümetinden Tahran ve Kabil'deki temsilcilerini geri çekmesini ve Hindistan'da İngiltere'ye karşı giriştiği propagandaya son vermesini talep ediyordu. Ültimatom müeyyide de içeriyordu. Reddi halinde İngiltere Sovyetlerle imzaladığı ticaret anlaşmasını fesh edecekti.

Profesör G. Bondarevski'ye göre Curzon ültimatomu 1922 de Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ne dönüşerek prestiji daha da artan Sovyet ülkesinin doğudaki etkisini azaltmaya, Türkiye, İran-Afganistan ve Histindan'ı "kızıl tehlike" yutturmacasıyla ürkütmeye ve hele Lozan'da Sovyetler Birliği ve Türkiye'nin durumunu sarsarak İngiliz emperyalizminin yakın ve Orta Doğudaki girişimlerini kolaylaştırmaya yönelikti.

Curzon ultimatomu ile Vorovski'nin katli salt zamansal bir rastlantı değildir. Olaydan bir yıl sonra Vorovski'nin anıtının dikilmesi törenleri sırasında Dışişleri Bakan Yardımcısı Maxim Litvinov şöyle diyordu: "Bir yıl önce kin ve gericiliğin kokuşmuş ve kısır dünyasının aşırı gericisi Lord Curzon ültimatomun namlusunu Sovyet Cumhuriyetinin, bu doğan yeni dünyanın yüreğine çevirdi. İki gün sonra İngiliz Lord'unun sadık uşağı beyaz-muhafız Konradi Sovyet Cumhuriyetleri temsilcisi yoldaş Vorovski'ye ateş etti. Bu iki eylem aynı nedenlerin sonuçlarıydı ve aynı ortak hedefi nişanlıyordu."

Curzon ültimatomu ve Vorovski'nin katli olayı, Sovyetler Birliğinde ve ilerici dünya'da büyük ve sert tepkilere yol açtı. 12 Mayıs 1923 de Moskova'da yapılan mitinge beş yüzbinden fazla emekçi katıldı. Sovyet devleti 11 Mayıs'ta Curzon ültimatomunu sert bir şekilde reddetti.

Curzon ültimatomu'nun başarısızlığa uğramasında Sovyet diplomasisinin politik durumları nesnel ölçütlerle değerlendirmelerinin ve buna göre tavır almalarının rolü kuşkusuz büyük oldu. İngiltere'nin etkin endüstri çevrelerinin Sovyetlerle muazzam perspektifler vadeden ticari ilişkiler açısından, çatışma istememelerini de Curzon ültimatomunun başarısızlığa uğramasının nedenleri arasında saymak lazımdır. Ayrıca bu konuda başka önemli bir etken de İngiliz emekçi kitlelerinin genç sovyet rejimi lehindeki büyük ve yoğun dayanışma gösterilerine girişmeleri olmuştur. Ültimatomunun başarısızlığı Curzon'un da sonuydu. 20 - 21 Mayıs'ta kurulan yeni hükümetin başında, bu konuda daha gerçekçi tutumlar benimseyen Stanley Baldwin vardı. 1924 Şubatında Antant ülkelerinin en önemli üyesi İngiltere, Sovyetler Birliğini tanıdığını resmen ilan etti.

Genç Sovyet Cumhuriyeti doğu halkları yönünde giriştiği dayanışma, dostluk ve her alanda geniş işbirliğini başarısızlığa uğratma çabalarını geçersiz bırakmış ve bu konuda emperyalizmin önüne çıkardığı engelleri büyük bir inat ve sabırla aşmıştı. Vactav Vorovski, salt genç Sovyet Cumhuriyetleri için değil, savaş alanlarında büyük acı ve fedekarlıklarla elde ettiklerini yırtıcı emperyalizmin diplomasisinin azgın pençelerinden kurtarılmasında mazlum uluslarla omuz omuza çarpışan ve bu yolda başveren örnek ve öncü savaşçılardan biriydi. Daha açık bir deyişle, Sovyet Cumhuriyetleri, kurtuluş savaşımızın yalnızlık günlerinde somut olarak gösterdikleri "karagün" dostluğunu Lozan'da da göstermişlerdir.

Türkiye-Sovyetler Birliği ilişkileri üstüne hatırlatmak isteğimiz ikinci önemli olay 2. Dünya Savaşı sırasında olmuştur.

1943'lerin başında Alman Wehrmacht kumandanlığı Afganistan üzerinde Hindis-

Ama aynı zamanda "yedekte" bir başka güzergahı de saklı tutuyordu. Bu güzergah Türkiye topraklarından geçiyordu.

Iona Andronov'un belirttiğine göre[3] Hitler, Sovyetler Birliği'ne saldırının başlamasından on gün ve Türk-Alman anlaşmasının imzalanmasından bir hafta önce 11 Haziran 1943'de 32 numaralı gizli emrinde şöyle diyordu: "Alman orduları pek yakında aynı merkezden hareket etmek üzere Libya yoluyla Mısır'a, Bulgaristan'dan itibaren Türkiye'ye, duruma göre de İran yoluyla Transkafkaslara doğru saldırıya geçecektir. Bu amaçla en kısa zamanda Türkiye'yi politik planda uysal hale getirmek ya da direncini silah zoruyla kırmak için Bulgaristan'da yeteri kadar önemde yığınak yapmak gerekmektedir."

Berlin-Ankara ilişkileri savaş sırasında son derece karmaşık ve çelişkiliydi. Türk resmi makamları bir yanda Çanakkale ve Boğazlardan Alman savaş gemilerinin Karadenize geçmesine izin vermekle kalmayıp Nazilere stratejik hammadde satarken, öbür yandan Berlin'in Türkiye'nin Sovyetler Birliği'ne karşı harekete geçmesi yönündeki yoğun baskılarına direniyorlardı.

O sıralarda Türkiye'de CHP iktidarı içinde çok sayıda Sovyet düşmanı yönetici mevcuttu. Ama üst kademe yöneticilerden bir bölümü de Türkiye'nin kuzey komşusunun ülkelerine yaptığı askeri ve ekonomik yardımı kurduğu iyi ilişkileri unutmuş değildi. Ayrıca 1. Dünya savaşında Türklerin Rusya'ya karşı İmparatorluk Almanya'sıyla birlik olmalarının ülke için trajik sonuçları da henüz bu kişilerin belleklerinden silinmemişti. Öte yanda, CHP iktidarının önde gelen yöneticileri, Almanya ile yapılacak yeni bir anlaşmanın ülkenin Naziler tarafından istila edilmesine yol açabileceğini hesaplıyorlardı. Böyle bir durumda Türkiye'nin bağımsızlığı sona ermiş olacaktı. Nazi Almanyası'nın uydularının başına gelenler ortadaydı.

Genelkurmay Başkanı general Halder 16 Şubat 1941'de, not defterine prusyalılara özgü bir bilgiçlikle şunları yazıyordu: "Bugün ev'de yapılacak bir işim var: Türkiye'ye saldırı projesi." Saldırı heveslisi general "bu ev işi" için nazar keyfini feda etmekte tereddüt etmemişti. Çünkü Hitler Boğazların istilasıyla ilgili planın acele olarak tamamlanmasını istiyordu. Bir hafta öncesi, 10 Şubat'ta Halder defterine şu notları düşmüştü: "Türk ordusunun İstanbul çevresindeki konumları şimdiden saptanmış durumdadır. Türklerin cephane durumları "kötü"dür. Kumandanlık ise "zayıftır". Askeri ulaşım hemen bütünüyle katır'larla yapılmaktadır "Türkiye' ye karşı girişilecek operasyonun İstanbul yolu boyunca motorlu birliklerle yapılması uygundur. Hareketin hedefi Türk Cephesini yarmak, Boğaz'a doğru geri çekilen Türk kuvvetlerini bloke etmektir. İstanbul'a doğru hareket halindeki öncü zırhlı birliklerimiz Türklerin paniğinden de yararlanarak boğazın doğu yakasına geçmek için yeteri kadar deniz aracı bulacaktır. Hemen sonra yarma hareketi Anadolu'da sürecektir..."

Bu sırada Hitler'in emriyle feldmareşal List Bulgaristan'a gelmişti. Nazi arşivlerine göre List, Bulgaristan'da "Alman ordularının Türkiye'ye saldırısının" hazırlıklarını tamamladı. Yine Hitler'in direktifi üzerine List, 14 Şubat 1941 de Türk sınırına, İstanbul yönünde bir saldırı için, çok sayıda tümenin yığınak yapmasını emretti.

Naziler Türkiye'yi istila etmeyi planlarken bu konuda Türkiye'de yayılmak istenen genel kanının aksine Türkiye'den gelecek tepkiden ciddi olarak çekinmiyorlardı. Nitekim savaş sonrasında Nazi savaş suçlularının yargılandıkları Nuremberg Mahkemeleri sırasında okunan bir belge bunu en somut bir biçimde kanıtlamaktadır. Hitler 22 Ağustos 1939 da Obersalzberg'te Yüksek kumandanlık gizli toplantısındaki nutkunda "Türkiye aptallar ve yarı budalalar tarafından yönetilmektedir." demekte ve Türkiye'nin gücünü ihmal edilebilir saymaktadır.

Hitler'in Libya'dan itibaren Mısır'a, Bulgaristan'dan itibaren Türkiye'ye saldırı planı neden plandan eyleme dönüşemedi?

Bunun nedenleri arasında bir tanesi, hep ihmal edilen ancak ihmal edilmeyecek önemde olanı Sovyetlerin etkisi ve gücüdür. Rommel'in orduları, takviye yokluğu

3) İona Andronov, " Kafkas Savaşı " , Tempsnouveaux, Eylül 1969

tan'ı istila ve Sovyet Transkafkas'ları üzerinden de bir yarma hareketi hazırlığındaydı.
yüzünden Libya çöllerine gömülmüştü. Çünkü Sovyetler Birliği'ne saldırı Alman Kara kuvvetlerinin ezici çoğunluğunun Sovyet Ordularıyla savaşa ayrılmasını gerektirmişti. Hitler, böylece Türkiye ve Hindistan'a doğru saldırıya geçtiği takdirde Sovyet Orduları tarafından engelleneceğini tahmin ediyordu. 1941 yazında Sovyet orduları, Sovyet-İran anlaşması uyarınca, İran'ın kuzey bölgelerinde yığınaklarını tamamladılar. Bu, faşist tehditten salt Türkiye'yi değil, İran'ı, Afganistan'ı ve Hindistanı da kurtaran etmenlerden belki de en önemlisi Sovyetlerin etkisi olmuştur.

Türk ve Sovyet halkları arasında doğuşu ateş yıllarında oluşan ve doğuşu izleyen zor günlerde de her zaman varlığını sürdüren karagün dostluğunun kanıtları kuşkusuz, sadece, hayati önemde sayılması gereken bu iki olay değildir. Henüz bütünüyle gün ışığına çıkmamış daha çok sayıda belgede, tıpkı Türkiye kaynaklarına dayanan sayısız belge ve tarihi olay gibi, bu sağlam ve sağlıklı dostluğu yadsınmaz bir biçimde kanıtlamaktadır.

Son yıllarda Çayırova Cam Fabrikası, Seydişehir Alüminyum Tesisleri, İzmir Aliağa Rafinerisi, Bandırma Sülfrik Asit Fabrikası, Artvin Lif Levha Fabrikası, Çan Linyit Santralı, Seyitömer Transmisyon Hattı, Orhaneli Linyit Santrali ve İskenderun Demir-Çelik kompleksi gibi çok somut birçok kanıta daha kavuşan bu karagün dostluğu şimdilerde goşizm ve maoizmin de yardımcı olduğu bütün direnişlere rağmen gelişmesine devam edecek, halklar arasındaki kardeşliği daha geniş ölçülerde yansıtacaktır.

SOSYAL DEMOKRASİ TARİHSEL BİR SEÇİMİN EŞİĞİNDE

boris ponomaryev

XX. yüzyılın son çeyreğine basarken insanlık olağanüstü önemde bir çizgiye geldi. Sosyal ilerleme olanakları görülmedik biçimde yükseldi. SBKP XXV. Kongresinde Yoldaş L. İ. Brejnev *"dünya hep daha iyi bir yöne doğru değişmektedir"* diye belirtmişti. İlerleme yanlısı güçlerle, küçümsenmeyecek bir etkiyi henüz ellerinde tutarak tarihin ileri yürüyüşünü inatla durdurmaya heveslenenler arasındaki mücadele tüm boyutlarda birden keskinleşti.

Bu koşullarda, uluslararası işçi sınıfının sorumluluğu özellikle büyüktür. Onun etkinliğinin ve insanlığın önünde duran sorunların olumlu çözümüne katkısının önemi her zamankinden daha çok artmaktadır. Bu katkı daha çok, işçi hareketinde ve demokratik hareketlerde yer alan çeşitli parti ve akımların eylem birliğine ulaşılabilmelerine bağlıdır. Ve herşeyden önce komünistlerle sosyal-demokratların arasındaki bir eylem birliğine bağlıdır.

Sosyalist ülkelerde yönetim komünist partilerdedir. Sosyalist ülkeler topluluğunun yeni bir dünya savaşının önlenmesi ve uluslararası güvenliğin sağlanmasındaki önde gelen rolü herkesçe bilinmektedir. Sosyalist ülkeler, emperyalizme karşı, demokrasi için, sosyal ve ulusal kurtuluş için mücadele verenlerin en güçlü kalesidir.

Komünistler birçok kapitalist ülkede de önemli bir toplumsal güç durumundadırlar. Komünist partilerin seçimlere katılma olanağına sahip oldukları yerlerde yaklaşık 40 milyon kişi komünistlere oy vermektedir. Komünistler sendikalarda ve emekçilerin öteki kitle örgütleriyle türlü sosyal hareketlerde etkin bir rol oynamaktadırlar.

Sosyal - demokrat partiler bir dizi kapitalist devlette hükümette bulunuyorlar ya da en büyük muhalefet partisi niteliğindeler. Bu partilerin, ülkelerinin iç ve dış politikasını etkilemek için büyük olanaklara sahip oldukları iyice bilinmektedir.

Komünistlerle, sosyal - demokratlar arasında sürekli ve geniş bir işbirliği, barışın ve sosyal ilerlemenin sağlanmasında belirleyici etkenlerden biri olabilirdi. Bu işbirliği yeni bir dünya savaşı tehdidine, silahlanma yarışına ve tekellerin tahakkümüne karşı mücadelede uluslararası işçi hareketinin ve öteki demokratik güçlerin politik potansiyelini güçlü bir biçimde yükseltebilirdi.

Bu nedenle, sosyalist ülkelerin komünist partileriyle Batı'nın sosyal-demokrat partileri arasında ilişkiler, kapitalist ülkelerdeki komünistlerin ve sosyal-demokratların partileri arasında ilişkiler gibi, bu alanda var olan olanakların gerçekleştirilmesi gibi sorunlar, büyük önem kazanmaktadır.

I

İşçi sınıfı saflarında türlü aşamalardaki ayrılık ve bu ayrılığın yokedilmesi için mücadele başka başka biçimlerde olmuş, kendi özelliklerine göre değişiklik göstermiştir.

---

* SBKP MK'nın kuramsal ve siyasal yayın organı olan **Kommunist** Dergisi'nin 1976 Kasım sayısında yayımlanan bu çalışma TİP Eğitim, Bilim ve Araştırma Bürosu'nca Rusça'dan çevrilmiştir.

Eğer XX. yüzyıldan sözetmek gerekirse, uluslararası işçi ve sosyalist hareketindeki ayrılma, bilindiği gibi, emperyalizmin dünyayı tümüyle insanlığın yazgısını belirleyen sorunlarla karşı karşıya bıraktığı koşullarda olmuştur. Dünyanın yeniden paylaşımı için emperyalist devletler arası çatışma, halkları, tarihin daha nicelerini gördüğü, en kanlı savaşlar batağına sürükledi. Yaklaşan dünya savaşına karşı mücadele işçi hareketinin en birincil ödevi oldu.

Birinci Dünya Savaşı tüm işçi partileri için en ciddi sınav durumundaydı. Ne var ki, İkinci Enternasyonal partilerinin çoğu, bu sınavı başaramadılar. Avrupa Sosyaldemokrasisini kemiren oportünizm, sosyal-şovenizme, "kendi" burjuvazisinin kanlı emperyalist savaştaki desteğine dönüştü. Bunu izleyerek, sosyal-demokrat hareket dağınıklık içinde kaldı. İkinci Enternasyonal parçalandı, ona bağlı birçok parti koptu.

Bu dönemde, işçi hareketinin onurunu onun devrimci kanadı kurtardı. V.İ. Lenin tarafından yönetilen Rusya Bolşevikleri, diğer ülkelerdeki devrimci sosyal-demokratlar, emperyalist savaşa, devrime hazırlık çağrısıyla karşılık verdiler ve kitlelerin seferber edilmesi için pratik çalışmayı gecikmeksizin başlattılar. Onlar enternasyonal görevlerini tümüyle yerine getirmişlerdir.

Ekim Devrimi Rusya işçi sınıfının ve emekçi köylülüğün çağın temel sorunlarına verdiği karşılıktır. Ekim devrimi uluslararası işçi hareketinin önüne yeni ufuklar açmış, ezilen halkların sömürgeciliğe karşı mücadelesine güçlü bir dürtü olmuş, yeni tarihsel aşamanın, toplumsal ve ulusal kurtuluş aşamasının başlangıcını belirleyerek, savaşların ortadan kaldırılması için gerçek yolu göstermiştir.

Rusya proletaryasının ve onun devrimci öncüsünün kararlı eylemini tüm sosyalistlerin desteklemeleri beklenirdi. Ne de olsa işçi partileri savaştan önce savaşın kaçınılmaz olarak doğuracağı ekonomik ve politik bunalımdan kapitalist düzenin yıkılması için tüm ülkeler işçilerinin yararlanmak durumunda bulunduklarını ilan etmişlerdi. Ama olayların gelişimi başka türlü oldu.

Batı'nın sosyal-demokrat önderleri Ekim Devrimi'ni düşmanca karşıladılar. Bunlar Lenin'e, Bolşevik Partisine ve genç Sovyet Cumhuriyetine karşı bir karalama kampanyası başlattılar. En büyük "Marksizm otoritesi" etiketiyle ortaya çıkan K. Kautsky Sovyet Rusya'daki proletarya diktatörlüğünü görünüşte "saf" demokrasi açısından ama işin aslında burjuvazi demokrasisi konumundan kalkarak yargılıyordu.

Peki ne göstermiştir tarihsel deney? İvedi sosyal sorunlara bolşeviklerce önerilen çözüm yolu ve araçlarının o zaman için en olanaklı ve doğruları olduğunu göstermiştir.

Emperyalizmin ve iç gericiliğin azgınlığı ve gözüdönmüşlüğü Rusya'da sınıf mücadelesini olağan olmayan bir keskinliğe vardırmıştır. Ayakta kalmak ve iç savaşta üstün gelmek, askeri müdahale yanlılarını yenilgiye uğratmak, umutsuz perişanlıkları yoketmek, yeni bir yaşamın kurulmasına geçişi başlatma ve toplumu sosyalist düzenin sağlamlaştırılmasına doğru götürmek konularında emekçilere ancak proletarya diktatörlüğü olanak vermiştir. Ne yazık ki sosyal-demokrasinin sağcı kesimleri Ekim'le ilân edilen adil amaçlara karşı çıkmışlardır. Böylece Devrimin zorluklarını, ülkemiz halklarının acılarını derinleştirdikten de başka, Sovyet Rusya'ya karşı, düşmanlık ve nefret kışkırtmasına yardımcı olmuşlardır.

Belirli çevrelerin Ekim Devrimi'ni karalamaya çalışmaları, kuşkusuz, rastlantı değildir. Avrupa'da devrimci hareketler dalgası başladı. II. Nikolay Saltanatının ardından Alman Kayzeri ve Avusturya-Macaristan İmparatorunun iktidarları silindiler. Halkları yeni ve daha korkunç felaketlerle tehdit eden emperyalist egemenliğin ortadan kaldırılması için Avrupa'da ilk kez tümüyle gerçek koşullar oluşmuştu.

Ama o sırada sosyal-demokrat partilerin başında bulunanlar devrimden korkuyorlar ve onu istemiyorlardı. Onlar oluşan devrim ortamından yararlanmadılar. Tarihsel şans kaçırılmıştı. Devrimci kitlelere karşı kanlı baskıyla kendi partilerini lekeleyen Noske gibi "sosyal-demokratlara" da rastlanmıştır.

Sosyal-demokrasinin sağ kanat çizgisi Batı'nın emekçilerine ne barış, ne demokrasi ve önemlisi ne de sosyalizm getirmiştir. Sosyal-demokratlar bu amaca keskin sınıf mücadelesi olmaksızın kapitalizmin giderek "başkalışımı" temelinde varılacağı vaadinde bulunuyorlardı. Bu amaca uygun olarak buldukları ilk olanakla burjuva hükümetlerine girdiler. Ama hiçbir yerde, hiçbir ülkede bu tavır, sosyalizmin gerçekleşmesini sağlamadı.

Büyük sermaye ve gerci çevreler böylece soluklanarak, durumu özel konumlarının güçlenmesi için iyi kullanabilmişlerdir. Gerici çevreler kısa zamanda saldırıya geçtiler. Yağmur sonrası mantarlar gibi faşist hareketler oluştu. (Finlandiya, Macaristan, İtalya, Bulgaristan ve ardından Almanya, Avusturya ve diğer ülkelerde) Faşist ya da yarı faşist rejimler yerleşti. Olayların böyle gelişmesinin sonuçları bellidir: nazizmin ve insanlığa geçmişteki herhangi bir savaştan daha çok kurbana malolan İkinci Dünya Savaşının dehşeti.

Bilindiği gibi, Lenin ve Bolşevikler, sosyal-demokrat liderlerin anti-sovyet, anti-komünist konumlarına rağmen, dirençle onları emekçilerin yaşamsal çıkarları ve hakları için eylem birliğine çağırmışlar, faşizm tehlikesine karşı uyarmışlardır. Lenin, komünistlere, "2. ve 2,5'uncu enternasyonallerin liderlerine bile...tekrarlanan çağrıların karşısında duraksamaksızın" (1) böyle bir birlik için mücadele etmeleri öğütünde bulundu. Bu yöndeki çağrılar sonuç vermedi. Sosyal-demokratlar ile komünistler arasında mücadele keskinleşmesini sürdürdü, bu arada gerçeklere uymayan sert nitelikler aldı.

Komintern'in 1935 yılındaki VII. Kongresi faşizme ve savaşa karşı mücadelede çabalarını birleştirmeleri için tüm demokratlara coşkuyla çağrıda bulundu. O zamanlar, halklar üzerinde asılı demokles kılıcını önlemenin henüz olanağı vardı. Sözgelişi, Fransa'daki Halk Cephesi faşizmin yolunu tıkayabilmiştir. Frankocuların İspanya'daki ayaklanması komünistler, sosyal demokratlar ve bütün cumhuriyetçilerin ortak savunmasına çarptı. Avrupa ve Amerika'nın dayanışma duygusuyla davranan birçok sosyal-demokratları uluslararası tugaylar kapsamında bu mücadeleye katıldılar.

Eylem birliğinin var olan koşulları, o durumda, olağanüstü yüksekti. 1935-1938 yılları boyunca Komintern, faşist saldırının kurbanı olan ülkelerin savunulmasında birlikte davranma önerileriyle Sosyalist İşçi Enternasyonali'ne en az on kez başvurdu. Ne var ki tüm bu çağrılar sonuç vermedi. Emekçi saflardaki ayrılık yüzünden, işçi hareketi, faşizme ve İkinci Dünya Savaşı'nın kışkırtıcılarına karşı mücadelede mevcut olanaklardan tümüyle yararlanamamış, bir dizi önemli yenilgiye uğramıştı.

Kaba faşist terör yalnızca komünistler üzerinde değil sosyal-demokratlarla öteki demokratik güçlere de çöktü. Komünistler gibi, binlerce sosyal-demokrat da hapishanelere, toplama kamplarına atıldı, fizik olarak yokedildiler. Kurtulabilen diğer binlercesi ise hitlerciler tarafından işgal edilen ülkelerde oluşan direnme hareketlerine katıldılar.

Alman ve İtalyan faşizminin kırılması ancak Sovyet ülkesinin varlığı ve zaferi sayesinde gerçekleşmiştir. Sovyetler Birliği'dir demokrasiyi faşizmden dünya ölçü-

(1) Bütün Eserler C. 45, s.131

sünde kurtaran. Buna bağlı olarak, İsveçli sosyal-demokrat siyaset adamı Brantirg'in 1942 yılında bulunduğu itirafı hatırlatmak gereksiz değildir: *"Bugün dünyanın bütün barışsever halkları Büyük Sosyalist Devrim'in meyvelerini toplamaktadırlar. Sovyetler Birliği'nin zamanımıza değin eşi görülmemiş olan ve dünyaya soluklanmak olanağı veren tükenmez savunma yeteneğinin temelinde devrimin hayata soktuğu güçler yatmaktadır."*

Faşizmin bozguna uğratılması sonucunda dünyada ilk sosyalist devletin durumu önemli ölçüde güçlendi. İşçi hareketi içinde çalışma gösteren partiler, yani komünistler ve sosyal-demokratlar hemen bütün Avrupa'daki savaş sonrası hükümetlerde çoğunluğu elde ettiler. Doğu ve Güney-Doğu Avrupa ülkelerinde komünistler ile sosyal-demokratlar arasındaki ilişkiler giderek artan bir işbirliği ve yakınlaşma ruhu içinde oldular. Buralarda kapitalizmden sosyalizme geçişin yeni siyasal biçimi olarak halk demokrasisi oluştu. Bu tip devletlerin gelişiminin ayırıcı özelliği, bilindiği gibi, geçiş döneminde nisbeten daha az sert olan bir sınıf mücadelesidir. Sosyal-demokratların çoğunluğu işçi sınıfının birleşik partisinin oluşturulmasından yana çıkmıştır. Ne varki, sosyal-demokrat liderlerden bu adımın tarihsel önemini anlamayan bir bölümü komünistlerle işbirliğini reddederek gerici rejimlerin restorasyonu dışındaki herhangi bir köklü değişikliğin karşısında yer almışlardır. Onların karşı koymalarına rağmen işçi hareketinin birliği Doğu Avrupa ülkelerinde gerçekleşmiştir.

İkinci Dünya Savaşından sonra Avrupa sosyal-demokratlarının geçmişteki derslerden sonuç çıkarmaları için gerekli koşulların var olduğu sanılıyordu. Komünist partiler onları birlik ruhu içinde somut eylemlere çağırıyorlardı. Demokratik ve sosyalist amaçların ilan edildiği direniş döneminde ortaya konulan programların kesintisiz biçimde hayata geçirilmesi ve safların sıklaştırılması isteği kitlelerde güçlenmişti. Avrupa'da savaş sonrası ortam sosyal-demokratlara, pratikte, örneğin, Sosyalist İşçi Enternasyonali Paris Konferansı (Ağustos 1933) kararında sözü edilen devrimci iktidar ve yeni toplumsal yapının yaratılması için harekete geçme olanağını veriyordu.

Ama, kısa sürede anlaşıldığı gibi, önde gelen sosyal-demokrat liderler — Blum, Şumaher, Renner ve benzerleri — eskiye göre daha yumuşak biçimlerde gerçekleştirmek olanağı doğmuş olsa da, köklü toplumsal dönüşümler için açılan ufuklardan hiç de yararlanmaya çalışmadılar. Çabalarınıbaşka bir yöne, oluşmakta olan dünya sosyalist sistemine karşı mücadele etmeye yönelttiler. Bu yüzden "soğuk savaş" hesabına sorumluluk paylarını da taşımaktadırlar.

Şimdi "soğuk savaş"a ABD ve batı Avrupa tekelci burjuvazisi tarafından, herşeyden önce sosyalizm düşüncesinin büyüyen etkisini baltalamak, kapitalizmin sarsılan temellerini kurtarmak için gereksinildiğini kanıtlamak gereksizdir sanıyoruz. Sosyal-demokrasi sağ çevrelerinin sermaye ile sınıfsal işbirliği çizgisi burjuva partilerine saflarını yeniden düzenlemek ve kurmak, esas konumlarına yeniden kavuşmak tekellerin ekonomik ve politik egemenlik cihazını olgunlaştırmak olanağı sağlamıştır.

Kısa zamanda emperyalizm insanlığı yeniden dünya savaşı tehlikesiyle karşı karşıya getirdi. "Savaşın eşiğinde politikası" resmi tutum olarak ilan edilmişti. Sosyalist ülkelere karşı nükleer şantaj, savaş tehdidi, ekonomik baskı, baltalama faaliyeti, "psikolojik savaş" vb. yollardan yararlanılıyordu. Bazı batılı devletler aynı zamanda sömürge ve bağımlı ülkeler halklarının kurtuluş mücadelelerini silah gücüyle boğmayı deniyorlardı. Emperyalizmin maceracı dış politikasına doğrudan saldırı eylemleri eşlik ediyordu. Ve bunlardan en gaddar ve tehlikeli nitelik kazananı Vietnam'a yapılan silahlı müdahale olmuştur.

50 yıllarının ikinci yarısında SBKP ve öteki marksist-leninist partiler sosyal-demokratlarla ilişki kurmak için bir girişimde daha bulundular. SBKP yine yeniden ilk el uzatan oluyordu. Sovyet yöneticileri, örneğin, Fransız, İtalyan, Japon vb. sosyal demokratların temsilcileriyle görüşmeler yaptılar.

SBKP MK 1959 yılında özel bir mektupla Sosyalist Enternasyonal VI. Kongresine seslendi. Bu mektupta şöyle deniyordu:

> *"Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi Sosyalist Enternasyonal'de temsil edilen sosyalist partilerin delegelerine seslenmeyi kaçınılmaz saymaktadır.*
>
> *Bir yandan sosyalist partiler, diğer yandan dünyanın birçok bölgesindeki yoldaşlarımız arasında bazı önemli konularda düşünce ayrılığı bulunduğunun bilincindeyiz.*
>
> *Ama içinde bulunduğumuz dönemde uluslararası işçi hareketinin tüm müfrezelerinin tek ortak tarihsel ödevi vardır: Yeni bir imha savaşına müsade etmemek ve gericiliğin saldırı girişimlerine karşı koymak. Barışın, demokrasinin ve sosyalizmin savunması için çalışan, yeryüzünde barış ve sosyal adalet kurulması ve emperyalizmin insanlığa getirdiği felaket ve acılara son verilmesi için çaba gösteren tüm siyasetçilerin içten girişimlerini selâmlıyoruz. Sömürgeciliğin zorbalık ve gaddarlığını protesto eden birçok sosyalist parti üyelerince yürütülen çabayı saygıyla gözlemliyoruz.*
>
> *Sizin iç işlerinize karışmayı mümkün görmüyoruz. Biz her ülkenin kendi ulusal ve tarihsel özelliklerine ve geleneklerine uyan bir yol ve şekille tüm ülkelerde eninde sonunda sosyalizmin zafer kazanacağı bakış açısını izliyoruz.*
>
> *Bu mektupta size yönelişimizin nedeni, uzun yıllar yürütülen mücadeleye rağmen insanlığın hala iki kötülüğün sıkıntısını çekmekte oluşudur: Savaş tehdidi ve açlık. Biz de, sizin gibi, biliyoruz ki, eğer savaş tehdidi ve askeri giderlerin çok ağır yükü ortadan kaldırılabilseydi açlık ve yoksulluk kalmazdı. Bu soruna ilgi göstermeniz, yönetim biçimleri birbirinden ayrı ülkelerin gerçekten yanyana yaşamalarının sağlanmasına yol ve çare bulmaya çalışmanız ve böylece, yeryüzündeki yüzlerce milyon insanın usuna yeni bir umut düşürmeniz için size sesleniyoruz.*
>
> *Günümüzde sağlam barışa eğilim insanlığın en yüce dileği olmaktadır. Kongrenizde bu konuya en büyük ilgiyi göstereceğinizi umuyoruz."*

Fakat Sosyalist Enternasyonal bu çağrıyı gözönünde bulundurmamıştır. O, daha önceden, yöntem olarak, komünistlerle ilişkiler ve işbirliği üzerine yasak koymuştu. Bu, işçi hareketi içine de sokulan "soğuk savaş" politikasının bir bölümüydü.

Ne var ki, "soğuk savaş" son hesapta iflas etmiştir. SBKP ve Sovyet devletinin kardeş partilerin sosyalist topluluk devletlerinin, işçi ve demokrasi hareketi ile tüm barışsever güçlerin, faşizmin İkinci Dünya Savaşı'ndaki yenilgisinin sonucu olan Avrupa'daki ilerici sosyal değişikliklerin pekiştirilmesi, ulaslararası ilişkilerde barış içinde birlikte yaşama ilkelerinin köklülük kazanması uğrunda uzun yıllar sabırla verdikleri mücadele bu konuda birinci rolü oynamıştır. Uluslararası yaşamda kaydedilen gelişmelerin etkisiyle sosyal-demokrasi içinde de "değerlerin gözden geçirilmesine" başlandı. Sosyal-demokrat partilerin bir dizi yetkilisi "soğuk savaş" siperlerini terketmek ve daha bağımsız, gerçekçi konumlarda bulunmak zamanının

gelciği sonucuna vardılar. Bu, örneğin, Federal Almanya Sosyal Demokrat Partisi, Fransız Sosyalist, Finlandiya, Belçika ve İsveç İşçi Partilerinin uluslararası gerginliğin yumuşaması sürecine belirli katkılar getirmeleri olanağını doğurdu.

Sosyal-demokratların başlayan yumuşama sürecine katılmalarını 60'lı yılların sonlarına doğru onların siyasal stratejilerinin kitlelerde daha da çok umutsuzluk doğurması önemli oranda zorlamıştır. Savaştan sonra sosyal-demokrasinin ideologları ısrarla, sözde "kapitalizme özgü eksikliklerin ortadan kalkmakta olduğu" düşünü yayıyorlardı. Bu ideologlar burjuvazinin "genel refah devleti" propaganda sloganına sarılmışlardı. Ama gerçek başka türlü belirmiştir. Tekelci devlet kapitalizminin büyümesi ve tekellerin daha sonra güçlenen egemenliği, emekçilerin demokratik hak ve özgürlüklerine yeni tehditler ve askeri giderlerin büyük boyutlara ulaşması gibi olguların eşliğinde gerçekleşmiştir. Kapitalist düzenin yasaları amansızca işlemeye devam ederek 1930'ların "büyük düşüş" zamanından beri görülmemiş bir ekonomik bunalıma, kapitalizmin ortak bunalımının yeni bir biçimde derinleşmesine götürmüştür.

Bu durumda bazı Sosyalist Enternasyonal partileri komünistlerle ilişkiler konusundaki olumsuz tavırlarını yeniden gözden geçirmeye başladılar. Sosyalist Enternasyonal her partiye komünist partilerle ilişkiler sorununu kendi kendine çözme hakkını vermek gereğini duydu. Sovyet dış politikasının büyüyen otoritesi, XXIV. Kongrede ve Yoldaş L.İ. Brejnev'in 14 Mayıs 1971 tarihinde Tiflis'de yaptığı ünlü konuşmasında *"sosyal-demokrat partilerle barış ve demokrasi için olduğu gibi, sosyalizm için mücadelede de işbirliğini geliştirmeye, kuşkusuz, bu konuda kendi ideolojisinden ve devrimci ilkelerinden fedakârlıkta bulunmadan"* hazır olduğunu saptayan SBKP'nin şaşmaz çizgisi bir dizi sosyal-demokrat parti yönetimlerinin SBKP ile parti bağları oluşturmak dileklerini belirtmelerine yardımcı olmuştur. 1971 - 1975 yıllarında, görüşmelerde bulunmak üzere partimize sosyal-demokrat partilerden 15 heyet geldi. SBKP MK Genel Sekreteri L. İ. Brejnev'in Fransız Sosyalist Partisi Birinci Sekreteri F. Mitterand, Almanya Sosyal-Demokrat Partisi Başkanı W. Brandt, Büyük Britanya İşçi Partisi Liderleri H. Wilson ve C. Callagan ile görüşmeleri oldu. Bir dizi ülkenin, bu kapsamda Finlandiya, Belçika, Japonya, Büyük Britanya ve Fransa'nın sosyalist ve sosyal-demokrat partileriyle ilişkiler kuruldu, ya da var olan ilişkiler daha ileri gelişmeler kazandı. SBKP XXV. Kongresi bu ilişkileri olumlu değerlendirmiştir.

Kuşkusuz bu yapılanlar daha ilk adımlardır. Üstelik bu gelişmeler, faaliyetlerinin temeline eskisi gibi anti-komünizm ve anti-sovyetizmi koyanların inatçı tepkisiyle karşılaşmaktadır.. Uluslararası işçi sınıfındaki bölünmez, ilerici, demokratik güçlerin dağınıklığı insanlığın geleceğinin bağlı bulunduğu önemli hayati sorunların çözümlenmesine giden yolda baş engellerden biri olarak kalmaktadır.

II

Bu sorunlar nelerdir?

Bu sorunlar herşeyden önce bir termonükleer savaşın önlenmesi, barışın sağlamlaştırılması, hesaplanması mümkün olmayan tehlikelerle dolu silahlanma yarışının sınırlandırılması ve sona erdirilmesi konularıdır. Komünistler bu sorunların uluslararası gerginliğin yumuşaması, devletlerin eşit hak ve karşılıklı çıkara dayalı işbirliğinin gelişmesi yollarıyla çözümünü önermektedirler.

Diğer temel sorun, kapitalist ülkelerde, kapitalist sistemin tüm çelişkilerinin derinleştiği, tekellerin emekçi sınıflar sırtından çıkış yolu bulmaya heveslendiği koşullarda işçi sınıfının ekonomik, politik ve diğer çıkarlarının savunulmasıdır. Aşırı gericiliğin canlanması ve saldırıya geçme girişimi karşısında halk kitlelerinin siyasal çıkarlarının sağlanması büyük önem kazanmaktadır.

Çağdaş insanlığın en ivedi sorunlarından biri eski sömürge ve bağımlı ülkelerde sosyo-ekonomik gelişmenin çabuklaştırılmasının, yoksulluğun açlığın ve cahilliğin yokedilmesinin kaçınılmazlığıdır. Bu da herşeyden önce dünyanın gelişmiş ülkeleriyle genç devletleri arasında hak eşitliğine dayalı olmayan ilişkilerin kaldırılmasına, uluslararası ilişkilerin demokratikleştirilmesine ve tüm halklar için eşit hak ve karşılıklı çıkar temelinde işbirliğinin gelişmesine, yani "yeni uluslararası ekonomik düzenin" kurulmasına bağlıdır.

Son olarak, çağdaş bilimsel-teknik devrimle sıkı biçimde ilintili olan, çevre korunması, hammadde ve enerji kaynakları sağlanması, tehlikeli hastalıkların yokedilmesi vb. önemli ölçüde bir dizi sorun halkların karşısına dikilmektedir.

Bütün bu sorunların birbiriyle sıkıca örülü olduğunu görmemeğe olanak yoktur. Bunlar kendiliğinden çözümlenemezler, tüm ilerici demokratik güçlerin, başta en örgütlü ve sosyal öneme sahip bölümüyle özellikle uluslararası işçi hareketinin etkin ve kararlı katılımını gerektirirler.

Avrupa komünistleri işçi, demokrasi ve halk güçlerinin önünde bulunan birincil ödevleri nasıl anladıklarını, Berlin Konferansı'nda açıklıkla ve titizlikle belirttiler, iş ve eylem birliğine en uygun siyasal program olabilecek önerilerini somut ve kanıtlı olarak ortaya koydular. Berlin Forumunun çağın güncel sorunlarına yaklaşımı, dünyada oluşan yeni olanaklardan barış ve sosyal ilerleme davasının ön plana sürülmesi için elden geldiğince yararlanılması biçiminde oldu.

Komünistlere göre birinci plandaki görev silahlanma yarışına son verilmesi ve silahsızlanma için mücadeledir. Yoldaş L.İ. Brejnev SBKP XXV. Kongresinde şöyle diyordu: *"Günümüzde bu sorun her zamankinden daha önemlidir. İnsanlık silahtan dağlar üstünde oturarak yaşamaktan yoruldu, ama emperyalizmin saldırgan çevrelerince kamçılanan silahlanma yarışı büyüyor."* Genetik, akustik, ışınsal, jeofizik ve öteki kitle yokętme silahlarının yeni biçimlerinin geliştirildiğine ilişkin ortaya çıkan bildiriler kuşku doğurmaktadır.

Askeri bütçelerdeki artışın büyük yükü emekçilerin üzerine yıkılmaktadır. ABD'de askeri harcamalar 1949-50 mali yılındaki 12,4 milyon dolarlık düzeyden 1977 yılına dek 113 milyar dolara yükselmiştir. Stockholm Uluslararası Enstitüsünün rakamlarına göre NATO ülkeleri 1949 ile 1974 yılları arasındaki dönemde silahlanmaya 2 trilyon dolar kadar harcamada bulundular. Bu çok büyük miktarla işçi sınıfı ve tüm emekçiler için, gençlik ve diğer nüfus kesimleri için, gelişmekte olan ülkeler için yararlı ve gerekli neler yapılmazdı!

İşin bu alandaki durumu üstüne sık sık sosyal-demokrat çevrelerde kaygı duyulduğu belirtilmektedir. Söz gelişi bir süre önce yayınlanan "İşçi Partisi 1976 Programı'nda"; "silahlanma ve savaş sanayiine yapılan harcamaların İngiltere durumundaki bir ülke için ağır ekonomik yük getirdiğine" işaret ediliyor. Almanya Sosyal Demokrat Partisi Başkanı W. Brandt, *"Silahlanma ve silahsızlanma politikaları arasındaki ilişkiler diyalektiğine, eskiye göre daha büyük anlayış göstermek, galiba, Batı için zorunludur,"* diye belirtmişti.

Aynı zamanda birçok sosyal-demokrat palitikacı silahlanma yarışına yardım ederek askeri giderlerin yükselmesini destekliyorlar. Örneğin Batı Almanya'da askeri giderlerin 1971 yılından beri yüzde 80 oranında arttığı bilinmektedir. İşçi Partisi

Konferansı ve meslek birlikleri kongreleri her ne kadar silahlanma yükünün azaltılması yolunda görüş belirtmişlerse de İşçi Partisi Hükümeti İngiltere'de askeri giderlerin ulaştığı yüksek düzeyi korumaktadır.

Sosyal-Demokrat çevrelere bugün egemen olanların yumuşamaya yaklaşımlarında belirgin bir ikiyüzlülük gözlenmektedir. Onlar, bir yandan yumuşama politikasının tek akla uygun almaşık olarak sürdürülmesinden yana görünürken, diğer yandan yumuşama sürecinin derinleşmesinin bağlı bulunduğu somut sorunların çözümlenmesinde genellikle tuhaf bir pasiflik gösteriyorlar. Kimi zaman da ters yönde davranıyorlar. Onlardan bloksuzluk politikası yararına, NATO'nun ve Varşova sözleşmesi'nin aynı anda dağıtılması yönünde bazı çıkışlar duymak mümkündür. Aynı zamanda dış politikalarında her şeyden önce Batı ülkeleri askeri blokunu güçlendirmeye yöneliyorlar, kimileri de "Ortak Pazar" temelinde yeni bir blok oluşturmayı bile öneriyor.

Bize öyle gelir ki, yaşam sosyal-demokrasiyi Birinci Dünya Savaşı öncesinde ve 30'lu yıllarda olduğu gibi yeniden bir seçimle karşı karşıya getirmektedir. Sosyal-demokrasi emperyalist silahlanmaya karşı kararlı mücadele konumunu alacak mı, yoksa savaş tehlikesinin potansiyel taşıyıcıları durumundaki güçlere yeniden kendisini kullanmaları olanağı mı verecek? Sosyal-demokrat ilgililer arasında gerçekçi düşünen kişiler az değildir. Finlandiya Sonmen-sosialidemokraatti Gazetesinde bir süre önce *"Avrupa'da ve tüm dünyada barış ve güvenlik uğruna mücadeleyi güçlendirmek sosyal-demokrasi için kaçınılmazdır"* deniyordu. Bu, yerinde ve zamanında yapılmış bir uyarıdır.

Almanya Sosyal-Demokrat Partisi'nin 1976-80 hükümet programında *"yumuşama politikasına bir başka almaşık bulunmadığı"*, gerginliğin yumuşamasının *"moda gereği değil, ama üçüncü bir dünya savaşından kaçınmak ödevinin ortada durduğu"* koşullarda, "hayati çıkarların ifadesi" olduğu belirtiliyor. Sosyal-demokrasinin etkin bir bölümü SSCB'nin yumuşama davasına katkısını olumlu değerlendiriyor. *"Sovyetler Birliği bizim için bir barış faktörüdür"* demişti F. Mitterand.

Ne var ki, esas olan sözcüklerle sınırlı kalmamaktır.

Bugün halkların önünde duran en önemli sorunlardan birisi faşizmin kökünün kesinlikle kurutulması, demokrasi ve ulusal bağımsızlığın savunulmasıdır. Berlin Konferansı uluslararası ilişkilerde barışın korunması, karşılıklı güven ve işbirliği ruhunun pekiştirilmesi için, faşizmi yoketmenin onun açık ya da örtülü biçimde yeniden doğuşunu engellemenin zorunlu olduğunu belirtti. Tekelci sermayenin baskıcı ve otoriter egemenlik yöntemlerine başvurma eğilimine karşı demokratik hakların savunulması ve geliştirilmesi uğrunda mücadeleyi güçlendirmek gerekmektedir. Komünist Partiler komünistleri ve sosyal - demokratları tarihsel önemdeki bu ödevlerin çözümü için ısrarla güçbirliğine çağırmaktadırlar.

Kapitalist toplumun bunalım ortamından sağ güçlerin eyleme geçirilmesi demokrasi için gerçek ve ciddi bir tehdit yaratmaktadır. Şili'deki askeri-faşist darbe demokrasinin gerçek taraftarlarının tümünü endişelendirdi. Şili darbesi özellikle yaşlı kuşak temsilcilerinin belleklerinde 30'lu yılların iç karartıcı görüntülerini çağrıştırdı. Faşist saldırganlığın püskürtülmesi bütün emekçilerin ve demokratların davasıdır. Sosyal-demokratların, Şili'li yurtseverlerle dayanışma kampanyasına katılmaları, bu kapsamda komünistlerle ortak eylemde bulunmaları, onlardan, giderek daha çok kesimin bunu anladığının kanıtıdır. Böyle bir konum, kuşkusuz, demokrasi uğruna mücadeleye gerçek bir katkı olmuştur.

Bununla birlikte sağ sosyal-demokratlar sık sık demokrasi için tehlike yaratan güçlere karşı uzlaşıcı bir tutum takınmakta, bazan kendileri bile, Almanya Federal

Cumhuriyeti'ndeki bilinen "meslek yasağı" (komünistlerin belli kamu görevlerine alınmasını yasaklayan uygulama - ç.) türünde baskı yöntemlerine başvurmaktadırlar. İşçi Partisi'nin iktidarda bulunduğu Büyük Britanya'da basının yazdığına göre Pinochet rejiminin deniz kuvvetleri için siparişlerinin gerçekleşmiş olması hayret vericidir. Sosyal-demokratların hükümette bulunduğu Almanya Federal Cumhuriyeti'nde ise askeri kadroların faşist cunta hazırlığı bilinmektedir. Böyle bir politika ülke dışında olduğu gibi ülke içinde de kesinlikle demokrasinin yararına değildir.

Devletler arasında karşılıklı çıkara dayanan işbirliğinin geliştirilmesi günümüzdeki temel ödevdir. Bunun somut programını Helsinki'de yapılan Avrupa Genel Konferansı ortaya koymuştur. Komünistler böyle bir işbirliğinin demokratik kapsamın derinleştirilmesi, işçi sınıfı ve öteki emekçi katmanların bu işbirliğine canlı ve faal olarak katılmaları çağrısında bulunuyorlar. Berlin Konferansı geniş uluslararası işbirliğinin, barışın ve uluslararası güvenliğin sağlanmasında daha da kaçınılmaz hale geldiğini vurguladı. Çevre korunması, yeni enerji kaynaklarını gerçekleştirme, en tehlikeli hastalıklara çare, dünyada açlığın yokedilmesi ve benzeri zor ve temelli sorunların çözümünde ilerleme kaydedilmesi için böyle bir işbirliği kaçınılmazdır. Komünist ve sosyal - demokrat partiler, özellikle iktidarda bulunanlar, birlikte hareket ederek bu yönde çok iş başarabilirlerdi.

Hem iktidarda bulunanlardan hem de toplum yaşamında yer alanlardan bazı sosyal - demokrat partiler son yıllarda ayrı sosyal düzendeki devletler arasında işbirliği kurulmasına belirli katkıda bulunmuşlar, Avrupa Genel Konferansı'nın başarılı olmasına yardım etmişlerdir. Bununla birlikte diğer sosyol-demokrat parti yetkililerinin insanlar arası ilişkileri ve kültür alışverişini ilgilendiren sorunlara "psikolojik savaş" ruhunu yerleştirmek girişimleri, normal ve verimli bir uluslararası işbirliği için yapmış oldukları açıklamalarıyla çelişmektedir.

Asya, Afrika ve Lâtin Amerika halklarının emperyalizme, zorbalık ve sömürünün türlü biçimlerine karşı verdikleri mücadele, kararlı olarak desteklenmeyi gerektiriyor. Dünyanın her yanında saldırı ocaklarının ve savaş tehlikesinin ortadan kaldırılmasına, ırkçı ve terörcü rejimlerin soyutlanmasına ve yenilgiye uğratılmasına, yeni ve daha adil bir uluslararası ekonomik ilişkiler düzeni kurulmasına yardımcı olmak daha gelişkin düzeydeki ülkeler işçi hareketi için bir borçtur. Eğer komünistler, sosyal-demokratlar aynı yönde davransalardı, kuşkusuz, bu alanda var olan ilerleme çabuklaşırdı.

Şimdi Sosyalist Enternasyonal ulusal kurtuluş bölgelerindeki türlü siyasal partiler ve akımlarla bağların genişletilmesine artan bir istek gösteriyor. Ama bazı partilerin yönetimleri bu konuda Asya, Afrika, Lâtin Amerika halklarının ve uluslararası barışın çıkarlarına aykırı amaç gütmektedirler. SSCB ve diğer sosyalist devletlere karşı onları kışkırtmaya, bilimsel sosyalizm düşüncesini lekelemeye ve ekonomik, politik, ideolojik olarak kapitalist sisteme daha sıkı biçimde bağlamaya çalışmaktadırlar.

Sosyal-demokrat çevrelerde bu tür amaçların zararlılığının bilincine varılacağını ummak isteriz. Gelişmekte olan ülkelerle ilişkiler, aynı şekilde, işçilerin ve demokrasi yanlısı güçlerin birlikte hareket edebilecekleri ve etmek zorunda oldukları bir alandır. Bu tüm dünyada barış ve sosyal ilerleme davasının yararınadır.

Sosyal ilerleme uğrunda mücadelenin nitelik ve yoluna gelince, bilindiği gibi, komünistlerin ve sosyal-demokratların bakış açıları çoklukla ayrıdır ve bu, onlar arasında ideolojik mücadele konusu olmaktadır. Bugünkü durum üstüne konuşmak gerekirse, marksist-leninistlere göre kapitalizmin 70'li yıllarında beliren güçteki bunalımı, burjuva düzeninin tarihsel iflasını kısmi ve "kozmetik" reformlarla bu düzenin

kusurlarının giderilmesinin olanaksızlığını yeniden ve iyice ortaya koymuştur.

Önde gelen sosyal-demokrasi temsilcilerinin daha kısa süre önce reddetmeye kalkıştıkları olguları kabullenmek zorunluluğunu duymaları dikkat çekicidir. *"İçinde bulunduğumuz zamanda, **kesinlikle, kapitalist sistem** bir bunalım içindedir ve bu sistemin bir çok temel değerleri kuşku ile karşılanmaktadır"* diye belirtiyordu İsveçli sosyal-demokrat lider Palme. Bu konuda 1976 Ocak ayında Paris'te yapılan sosyal demokrat partiler temsilcileri toplantısının bazı yargıları da kanıtlar sağlamaktadır. Bunalım sosyal - demokrat çevrelerde antitekelci ve antikapitalist kararlara yatkınlığı güçlendirdi. Demokratik planlama, kamulaştırma, üretimin yönetimine katılma, sömürüden kurtulmuş toplumun yaratılması için talepler, yani komünist hareketin belgelerinde çoktan beri ayrıntıyla anlatılan amaçlar Fransız Belçika, Portekiz sosyal demokratlarının yeni program belgelerinde yer aldı. Bu talepler, birçok sosyal-demokrat partinin üye ve yöneticileri arasında destek bulmaktadır.

Böylece, bugünkü ortam komünistlerin ve sosyal demokratların başlıca sorunların çözümüne ortak yaklaşım aramalarını kolaylaştırıyor. Sosyalist ülkelerin başarıları, dünya gelişme sürecinde büyüyen etkileri sayesinde, işçi hareketinin tarihsel amaçlarına doğru nispeten daha az zor bir ilerlemenin olanakları açılmaktadır. Komünistler sosyalizme geçişin hem barışçıl hem de barışçı olmayan yolunu meşru kabul ederler. Yeni toplumun kurulmasının somut biçimlerinde olduğu gibi, bu her ülkenin tarihsel koşullarına ve sosyo-politik özelliğine kendi iktidarlarından ve ayrıcılıklarından hiçbir zaman gönüllü olarak vazgeçmemiş ve vazgeçmeyecek olan egemen sınıfların direnme derecesine ve yöntemlerine bağlıdır.

1969 Komünist ve İşçi Partileri Toplantısı belgesinde şöyle deniyor; *"Parlamenter faaliyetin var olan bütün olanaklarından yararlanan komünistler, işçi sınıfı ve tüm emekçi sınıfların kitle hareketinin demokrasi ve sosyalizm için mücadelede tayin edici olduğunu belirtirler."*

Kısaca, yaşamın kendisi çağdaş işçi ve demokrasi hareketini temsil eden partilerin ortak davranışları için geniş bir alan yaratmaktadır. Komünist partiler, diye ilan ediyordu Berlin Konferansı, emekçilerin sınıfsal çıkarlarına olduğu gibi, her halkın ulusal çıkarlarına, tüm insanlığın ilerleme çıkarlarına cevap veren elle tutulur sonuçlara varılması için, yumuşamanın getirdiği olanaklardan yararlanmak yolunda tam kararlılık içindedirler.

III

Zamanımızın bu ısrarlı çağrısı karşısında, komünistleri ve sosyal-demokratları içeren tüm işçi ve demokrasi güçlerinin eylem birliğinin tarihsel gerekliliği karşısında sosyal-demokratların konumu nasıldır?

Bugün sosyal-demokrat hareket içinde bu konuda iki temel yön belirmiştir. Bunlardan biri, komünistlerle şu ya da bu şekilde temas ve bağların gerekliliğini benimsemektedir. Sağduyu ve emekçilerin çıkarlarını kulak ardı eden diğeri ise, buna inatla karşı çıkmakta, üstelik, işbirliğinin kurulduğu ya da kurulmakta ol-

duğu yerlerde engelleme çıkarmaya çabalamaktadır. Bununla birlikte kaçamaklı bir bekleyiş çizgisine bağlanarak belirsiz bir konum alanlar da vardır.

Komünistlerle ilişkiler konusu, sosyal-demokrat hareket içinde, belki de hiçbir zaman geçen yılki gibi geniş ve canlı tartışma boyutuna ulaşmamıştı. Batı Avrupa'dan 18 sosyalist ve sosyal demokrat parti liderinin geçtiğimiz yılın Ocak ayında Danimarka'da yapılan toplantısında, bildirildiğine göre, bu konuda sert tartışmalar olmuş, ama ortak tutum belirleyememiştir. İşbirliğine karşı olanlarca orada ortaya sürülen baş kanıtlardan biri, "batılı kapitalist ülkelerin NATO önündeki ödevleri" bahanesi ayırıcı bir nitelik taşır.

Fransa, İtalya, İspanya, Portekiz, Belçika, Lüksemburg ve Yunanistan sosyal demokrat partileri temsilcilerinin bundan az sonra Paris'te Fransa Sosyalist Partisi'nin girişimiyle yapılan toplantılarındaki görüşmeler başka nitelik taşıyordu. Orada, örneğin, "toplumun değişmesinin... işçi ve halk güçlerinin birliğini gerektirdiği", "sosyalizme doğru hareketin antikomünizm ile bağdaşmaz olduğu" söyleniyordu. Fransız sosyal demokratlarının yöneticilerinden K.Estye'nin sosyal demokratların ve komünistlerin birliği "ülkemiz için biricik ilerleme koşuludur" biçimindeki açıklaması da bu bakış noktasına uymaktadır. Avusturya Sosyalist Partisi'nde komünistlerle işbirliği üzerine konulan yasak bu partinin yayın organı Arbeiter Zeitung'un eski baş redaktörü P.Blan tarafından eleştiriye uğramıştır. Alman Sendikalar Birliği Başkanı H.Fetter sosyalist ülkeler "komünist partileriyle temas" kurulması yararına bir tutum takınmıştır. SSCB'den bir heyetin Büyük Britanya'ya bir süre önce yaptığı ziyaret sırasında işçi partisi ve meslek birliklerinden temsilciler bunu sık sık yinelediler.

Böyle bir yaklaşımı ancak alkışlamak mümkündür. Bizim düşüncemize göre, bu yaklaşım, bazı sosyal-demokrat çevrelerinin, işçi hareketinin önünde bugün de varlığını koruyan sorunların ve geçmişin derslerinin sağduyulu değerlendirmesine dayalı, eşyanın tabiatına uygun bir yolu açmakta olduğu anlamına gelir. Bu bir dereceye kadar, sosyal-demokratların işçi hareketinde ayrılık politikasının bedelini siyasal yenilgiyle ödemeleriyle de açıklanır.

Partimizle bir dizi sosyal-demokrat parti arasındaki temas süreci boyunca birçok önemli sorunda ve bu kapsamda komünistlerle sosyal-demokratların işbirliği konularında bakış açılarının uygunluğu belirlenmiştir. SBKP ve Belçika Sosyalist Partisi temsilcilerinin 1972 Kasımında yaptıkları görüşmelerden sonra yayınlanan ortak bildiride "barış, demokrasi ve sosyal ilerleme davasının güçlermesi çıkarlarında komünist ve sosyalist partilerle diğer ilerici, demokratik güçlerin ortak çabalarının başarı kazanması için olumlu eylemlerde bulunmak gerekiyor" denmekteydi. Bu tutum iki parti temsilcilerinin sonraki buluşmalarında perçinleşmişti.

SBKP ve Finlandiya Sosyal-Demokrat Partisi temsilcilerinin 1974 Aralık ayında yaptıkları görüşmeler sırasında iki parti, komünistlerle sosyal-demokratlar arasında işbirliğinin aradaki ideolojik konum farkına rağmen, "emekçilerin çıkarları uğrunda mücadele, barış, demokrasi ve sosyal ilerleme davası için olumlu anlam taşıyabileceği" konusunda görüş birliğinde olduklarını belirttiler.

Buna benzer bir bakış açısı SBKP ve Fransa Sosyalist Partisi heyetlerinin ortak bildirisinde açıklanmıştı. Bu belgede şöyle deniyordu: "İki heyet sosyalist ve komünist partiler arasındaki temasların, onların ideolojik ayrılığı ve özel gereleklerinden bağımsız olarak güçlendirilmesinin, bu sayede, birlik ve dayanışma ve son hesapta zafere ulaşmak yeteneği güçlenebilir olan uluslararası işçi hareketi için önemli anlamı bulunduğu düşüncesindedirler."

SBKP heyetinin bir süre önce Büyük Britanya İşçi Partisi'nin Ulusal İcra Komitesi üyeleriyle yaptığı görüşme sonunda şu görüş, belirtilmişti: "Ciddi ideolojik ayrılıklara rağmen, iki taraf arasında ve uluslararası işçi hareketinin türlü akımları arasında işbirliğinin geliştirilmesi için geniş olanaklar vardır."

Birçok olgu, komünist ve sosyal-demokrat partilerinin ortak ya da paralel eylemleri için olanakların gerçek ve pratikte olgunlaşmakta olduğunu göstermektedirler.

Uluslararası alanda 1973 yılı sonbaharında Moskova'da toplanan Dünya Barışsever Güçler Kongresi'nde komünistlerle birlikte 49 sosyalist ve sosyal-demokrat parti ve hareketin temsilcileri katılmıştır. Birinci ve ikinci Avrupa'da Güvenlik ve İşbirliği için Sosyal Güçler Asamblesi çalışmalarına çok sayıda sosyalist ve sosyal-demokrat katıldı. İkinci Asambleye (1975) Belçika, İtalya, Fransız Sosyalist Partileriyle, Finlandiye Sosyal-Demokrat ve Büyük Britanya İşçi Partisi resmi temsilcilerini yolladılar.

Komünistler ve sosyal-demokratların, (bir zamanlar Çin-Hindi halklarıyla, bugün ise Şili'li demokratlarla) dayanışma eylemi çerçevesindeki tavırları denebilir ki, bu eylemlerin temelini oluşturmaktadır.

Komünist ve Sosyal-demokrat basın, emekçileri, gençlik örgütleri arasındaki ilişkiler genişlemektedir. Uluslararası Genç Sosyalistler Birliği Avrupa Gençlik Forumları ve dünya gençlik toplantılarının en aktif katılanlarından biri olmuştur.

Ulusal alanda da komünistler ve sosyal-demokratlar arasında ortak eylem oluşturulmasına yönelim aynı şekilde güçlenmektedir. Fransa'da geniş bir ortak hükümet programı benimsemiş bulunan sol partiler blokunun dört yılı aşan varlığı önemli deney birikimi sağlamıştır.

Finlandiya, İtalya, Japonya, Belçika, İspanya ve başka bazı ülkelerde komünistlerle sosyalistler arasında türlü biçimlerde temaslar gerçekleşiyor. Komünistlerle sosyal-demokratlar arasında işbirliğinin resmen yasak olduğu Almanya Federal Cumhuriyeti'nde bile bu taban örgütleri ve gençlik birlikleri düzeyinde var olmaktadır. İşçi partilerinin birleşik hareketinin etkisi yerel yönetimler düzeyindeki ortak çizginin başarısında parlak biçimde ortaya çıkmaktadır. İtalya'da nüfusun yarısından çoğu sol güçler temsilcilerince yönetilen bölge, il ve birimlerde yaşamaktadır. Japonya'da nüfusun yüzde 36'sından fazlası komünistlerle sosyal-demokratların tayin edici desteğiyle seçilen demokratik güçler temsilcilerinin yerel yönetimi elinde bulundurduğu bölge merkezleri, kentler ve kasabalarda yaşamaktadır. İspanya'da demokratik muhalefetin birliği ve özellikle, siyasal partilere İspanya Komünist Partisini kapsamına almayan sınırlı "eylem özgürlüğünün" sosyalistlerce reddedilmesi ülkenin ilerici gelişmesi ve Frankocu mirasın yok edilmesinde gerçek ögelerden biri olmuştur.

Kazanılan çok yanlı deney göstermektedir ki, sosyal-demokratların antikomünizm doğmasını terkettikleri ya da terkedecekleri ve özgün durum ve bağımsızlığa saygı ortamında işbirliğine hazır oldukları yerde komünistlerle sosyal-demokratlar arasında işbirliği işçi hareketi için verimli ve yararlı olabilir. Eylem birliği eşit hakka dayalı güçbirliği biçiminde kurulabileceği gibi, açıkça belirlenen bir alan temelinde ortaklaşa ya da ayrı ayrı oluşturulabilir.

Komünistlere gelince, onların sosyal-demokratlarla eylem birliği çizgisi, bir taktik yöntem değildir. Uluslararası komünist hareketin ve birçok komünist partinin belgelerinde sık sık yinelenen ilkesel savların gösterdiği gibi, bu çizgi, sosyal-demokrat partilerle anti-tekelci ve demokratik ortak platformdaki işbirliğini stratejik yön saymaktadır. Komünistlerin politikası içtendir, açıktır ve sosyalist toplumun kökleştirilmesine değin uzanan bir geleceğe göre hesaplanmıştır.

Komünistler barış uğruna mücadelede olduğu gibi sosyal ilerleme için mücadelede de uzun zamandan beri sosyal-demokratlara el uzatıyorlar. Ama ne yazık ki, Sosyalist Enternasyonal'e henüz sol güçlerin işbirliğine karşı olumsuz tavrın ağır bastığı bir olgu olarak kalmaktadır. SBKP XXV. Kongresinde konuşurken yoldaş L.İ.Brejnev *"sosyal-demokratlar arasında tüm faaliyetini antikomünizm ve antisovyetizm üstüne kuranların sayısı az değildir"* diye belirtmişti. Ve bu yeniden, yeniden doğrulanmaktadır.

Sosyalist Enternasyonal'in liderlerinden biri olan Avusturya Sosyalist Partisi Başkanı Kreisky kendi antikomünizmini son zamanlarda herkesten daha yüksek sesle açıklıyor. Kısa süre önce görünüşte "batılı demokrasi değerleri" adına aslında açıktan açığa, sosyalist ülkelerdeki sosyal düzenin değiştirilmesi için çaba gösterilmesi çağrısında bulundu. Burjuva propagandasının bayağı basmakalıplığıyla tam uygunluk içinde konuşan Kreisky emekçilerin iktidarını zorbalığın egemenliği gibi yansıtmaya hevesleniyordu. Kreisky sağ güçlerin sosyalist topluma "baskı" uygulamak için bugünkü girişimlerini alkışlıyordu. Gerçekte, kendisi de bu işin kolay olmadığının bilincinde; Alman faşizmi bile sosyalist düzeni yıkamamış, "SSCB çökmedi" diye kabullenmek zorunda Kreisky. Sormak yerindedir: Kreisky, Hitler macerasının batışından bu dersleri mi çıkarıyor? Hitlerizmin kurbanı olmuş bir ülkenin başkanı için böylesine açık bir utanmazlığı uygun sayalım mı?

Demokrasi davasına doğrudan zarar getiren bir diğer antikomünizm örneği, faşizmin yıkılmasından sonraki Portekiz'le ilişkilerinde Batı Avrupa sosyal-demokrat partilerinin birçok liderlerince tutulan konumdur. Öyle ki, Portekiz'de yarım yüzyıl egemen olmuş faşizmin köklerinin yokedilmesine yönelik sosyo-ekonomik önlemler bile onlar tarafından saldırıya uğramıştır. Onlar en büyük çabalarını, Portekiz'e yardım için gerici güçlerin saldırılarını durdurmaya değil, gericiliğe karşı en kararlı ve caymaz savaşçı olduğu tarihiyle ve çok sayıda kurbanlarıyla bilinen Portekiz Komünist Partisi'ni zayıflatmaya ve soyutlamaya yönelttiler.

Daha sonraları İtalya komünistlerinin parlamento seçimlerindeki büyük başarılarıyla ilgili olarak sosyal-demokrasi temsilcilerinin demokratik olmayan bildirileri bilinmektedir. Bundan da fazlası, Batı Avrupa devletlerinden yöneticiler grubuyla birlikte Almanya Federal Cumhuriyeti ve Büyük Britanya'yı temsil eden sosyal demokratların katıldığı Puerto-Riko toplantısında İtalya'da komünistlerin yönetime getirilmesi durumunda bu ülkeye müeyyide uygulanması kararı alınmıştır.

Bazı sosyal-demokrasi ilgilileri de var ki, bunlar şu ya da bu komünist partiyle oluşturulan temasların uluslararası komünist harekete karşı mücadele için, onun bazı saflarına sosyal-demokratlık ruhunu "sızdırmak" için ve komünist partileri birbirine düşürmek için kullanılabilir olduğunu kurmaktadırlar.

Böyle hesaplar en temelinde, halklara az felaket getirmemiş olan parçalama politikasının yalnızca bir biçimidir. Marksist-leninist partiler tarafından kararlı bir dirençle karşılanmaları kaçınılmazdır.

Birçok sağ sosyal-demokratlar sosyalist ülkeler komünist partilerine karşı, Sovyetler Birliği'nden başlayarak sosyalizm ve ilerleme güçlerine karşı kampanyalara, komünistlerin politika ve ideallerini halk kitlelerinin gözünden düşürmeyi amaçlayan kampanyalara aktif olarak katılmaktadırlar. Ama geçmişten ve bu arada "soğuk savaş" zamanından alınan deney şunu başarıyla göstermektedir ki, şöyle ya da böyle antikomünizm ve antisovyetizm tavrını takınan herkes kendisini sosyal ilerleme çıkarları için çalışmak olanağından yoksun bırakıyor. Çağımızın problemleri sosyalist ülkelerle işbirliği olmadan, onlara karşı mücadele yoluyla çözümlenemezler.

Böyle eğilimlerin gelişmesi, sosyal-demokrasinin kendisi için de olumsuz sonuçlar getirebilir. Unutmamak gerekir ki, antikomünizmin güçlenmesi neredeyse otomatik olarak açıkça sağcı burjuva partileri ve gruplarının güç kazanmasıyla beraber gerçekleşiyor. Son zamanlarda, antikomünist propaganda dalgalarının harekete geçirildiği zaman aşırı sağcı güçlerin yalnız komünistlere karşı değil, sosyal-demokratları da içine alan tüm solcu ve demokrat güçlere karşı saldırıya geçmeleri rastlantı değildir. Tarihsel deney, hep yeniden ve yeniden eski bir doğruyu vurgulamaktadır: Emperyalist gericilik temel hesabını demokratik güçleri parçalamak, onları birbirine

düşürmek üzerine yapmaktadır ve işte bu amaçlar için geniş biçimde antikomünizmden yararlanmaktadır.

Avrupa Komünist Partilerinin Berlin Konferansı "emperyalist ve gerici güçlerin yalnız komünistlere karşı değil, öteki demokratlara ve demokratik özgürlüklere karşı savaşlarında antikomünizmi bir silah olmuştur ve öyle olarak kalmaktadır" sonucuna varmaktaydı. Bu nedenle Avrupalı komünistler demokrasi için mücadele eden, kendini demokrat sayan herkesi bütün görünümleriyle antikomünizme karşı çıkmaya, onu soyutlamaya ve yenmeye çağırıyorlar.

Komünistlerin işçi hareketindeki diğer akımlarla işbirliği yapmaya hazır ve istekli olmaları, doğaldır ki, marksist-leninist partilerin kendi ideolojik ilkelerinden vazgeçtikleri anlamına hiç gelmez. Kendi görüşlerini sağlam ve şaşmaz biçimde savunan komünist partiler bugünkü ve gelecekteki işçi hareketinin çıkarları için çalışmaktadırlar. SBKP XXV. Kongresinde Yoldaş L.İ. Brejnev'in bildirdiği gibi, bu yüzden "bilimsel komünizmin sosyal-demokratların reformizmi ile bir ideoloji yakınlaşmasının sözü bile olamaz."

Bununla birlikte, Berlin Konferansı komünist partilerin "kendi politikalarını kabul etmeyen ya da kendi faaliyetlerine karşı eleştirici bir konumdan kalkan herkesi antikomünist olarak görmediğine" işaret etmiştir. Her türden sekterliği mahkum eden komünistler, bütün belirginliğiyle kendileriyle sosyal-demokratlar, tüm demokratik ve barışsever güçler arasında dialog ve işbirliğinden, emekçilerin barış, demokrasi ve sosyal ilerleme uğrunda ortak mücadelesini zorlaştıran güvensizlik yargılarının yok edilmesinden yana çıkmışlardır.

Berlin Konferansı'nın girişimleri sosyal-demokrasinin bazı ilgililerince olumlu değerlendirilmiştir. Finlandiya Sosyal-Demokrat Partisi Başkanı K.Sorşa konferansta benimsenen kararların Avrupa'da olumlu gelişme için geniş bir yol açtığını belirtti. Sorsa, bu konuda, Sosyalist Enternasyonal'in kendi kongresinde işçi hareketine "zamanın taleplerini karşılama" olanağı getirecek "politik çizgiyi" ve örgüt değişikliklerini gerçekleştirmesini savundu.

Gerçekten de sosyal-demokrat parti yönetimlerinin önünde yeniden ve bütün büyüklüğüyle tüm faaliyetlerini çağın gereklerine uygun olarak yürütmek sorunu yükselmektedir.

Bu seçim ilk önce, yeryüzünde işçi sınıfı, tüm emekçiler ve tüm insanlık adına adil, demokratik, barış için mücadele edenlerle birlikte ileriye doğru mu yürünmelidir, yoksa eskisi gibi yönünü, çıkarları silahlanma yarışının körüklenmesine, dünyayı yoketme savaşının hazırlanmasına bağlı güçlere göre mi saptamalıdır konularından oluşmaktadır.

İkinci olarak, bu seçim, sosyalizmin çağdaş dünyadaki yerinin ve rolünün ön yargısız ve sağlıklı değerlendirilmesinde antisovyetizm ve sosyalist ülkeleri bölme girişimlerine son verilmesindedir. Bunun dışında bir yaklaşım Sovyetler Birliği ve diğer sosyalist ülkelerin düşmanlarıyla, yaşama olanağı bulunmayan gericiliğin güçleriyle birleşmeye götürür. Bu ise her türlü tarihsel perspektiften yoksun olmak anlamına gelir.

Üçüncüsü, sosyal-demokrat liderler eninde sonunda gerçeğe bakmak, emeğin ve sermayenin çıkarlarının uzlaşmazlığını kabullenmek zorundadırlar. Emekçi kitlelerin sosyal-demokrasiden şunu bekledikleri an gelmiştir. Bunalımdan çıkış için emekçilerin sırtına değil, tekellere yüklenecek etkin önlemler alacak mı, yoksa tarih tarafından yok olmaya mahkum edilen tekelci devlet kapitalizminin hekimi rolünde mi davranacak?

Dördüncü olarak, sosyal-demokratların Afrika'daki, Asya'daki, Latin Amerika'-

daki derin ilerleme süreçleri karşısında, yeryüzünün bu bölümünde halkların emperyalizme karşı büyüyen mücadelesinin koşullarında, gerçek demokratik güçlerle aynı kampta mı olacakları, yoksa yeni sömürgecilerin kendi çıkarlarına yararlandıkları politikada direnmeye devam mı edecekleri konusunda karar vermeleri gerekmektedir.

Bugün işçi hareketinin, demokratik hareketin önünde sosyal gelişmenin objektif yasaları ve gerekliliklerinin sağladığı, yeni, elverişli olanaklar açılmaktadır. İçinde bulunduğumuz zamanda yeni bir dünya savaşının önüne geçmek, emekçilerin çıkarları temelinde köklü toplumsal dönüşümleri gerçekleştirmek, tekeller iktidarına gem vurmak, kapitalizmin doğurduğu dayanılmaz sosyal eşitsizlik ve adaletsizliğe son vermek gibi konular için koşulların var olduğunu cesaretle söylemek mümkündür. Komünist partiler bu amaçlara varılması için metin ve şaşmaz bir mücadele yürütüyorlar.

Toplumsal gelişmenin ivedi sorunlarının çözümlenmesi, birçok konuda sosyal-demokratların konumuna da bağlıdır. Bu hem tabandaki hem de yönetimdeki sosyal demokratlara büyük sorumluluklar yüklemektedir. Yaşamın kendisi tarafından ortaya sürülen sorunlardan biri komünist harekete, sosyalist ülkelere karşı davranış, sosyal demokratlarla komünistler arasında eylem birliği konusudur. Bu konuda özellikle, Sosyalist Enternasyonal'in Cenevre'deki kongresini anımsamak yerindedir. Avrupa komünistleri önerilerini ortaya koymuşlar, konumlarını açıkça belirlemişlerdir. Şimdi söz sırası böylesine önemli bir anda uluslararası kongrelerini toplayan sosyal-demokratlardadır.

LENİN VE MİLLİYETLER SORUNU *
mikail kuliçenko

SSCB'nde milliyetler arasındaki ilişkilerin teori ve pratiği sosyalizm ve ilerlemenin yandaşlarının olduğu gibi, düşmanlarının da ilgisini uyandırıyor. Birinciler Sovyet deneyinin şu ya da bu yönünü kendi ülkelerinin somut koşullarına uygulamaya çalışırken, ikinciler bu deneyin çekim gücünü en aza indirgemek, reddetmek ya da uluslararası önemini tartışma konusu yapmak için ellerinden geleni esirgemiyorlar.

Burjuva politikası yıllardan beri milliyetlerin gelişmesi ve aralarındaki ilişkiler alanındaki marksist-leninist öğretiyi ve SBKP'nin program ve politikasını çarpıtabilmek için didinip durmaktadır. Örneğin "sovyetolog" R. Pipes, Lenin'in *"ulusların kendi kaderlerini özgürce belirleme"* kavramına yeni bir yorum getirmekte, Lenin'in Marks ve Engels'in doktrinlerini terkettiğini öne sürmekte ve Lenin'i onlara karşıymış gibi göstermektedir.[1] Başka batılı çarpıtıcılar da Lenin'i milliyetler sorununu hor görmekle, varolmayan bir pragmatizmle, hatta halkların kaderlerini küçümsemekle suçlamaktadırlar. Örneğin A. Low, Lenin'in devrim sırasında Rusya'nın ezilen halklarıyla ilgilenmesinin bunların yararını gözetmesinden değil, onları *"proleter ve uluslararası politika oyununda bugün kullanılıp yarın terkedilecek piyonlar olarak görmesinden ileri geldiğini söylemektedir.*[2]*"* Ethnic Minorities in the Soviet Union (Sovyetler Birliği'nde Etnik Azınlıklar) kitabının yazarları ise, işi Lenin'in kendi kaderini saptama hakkının tanınması gerekliliği, kendi kaderini saptama isteğini daha yeni filiz vermişken kurutabilmek için savunduğunu iddia etmeye dek vardırmaktadırlar.[3]

Batı'daki burjuva kitap piyasasında, çarpıtılmış verilere dayanarak ve SSCB'ndeki ulusların devlet yapılarının kuruluş süreçlerini kasıtlı bir açıdan yansıtarak, ne SBKP programının milliyetler sorunu ile ilgili bölümünün, ne de bunun uygulamaya konuş deneyiminin olumlu bir yanı olmadığını zihinlere işlemeye çalışan birçok yapıt görülmektedir. Bunlar arasında H. Macclosky ve J. Turner Sovyet komünistlerinin, biçimde federal fakat gerçekte üniter bir iktidar türü benimsediklerini söylemektedirler.[4] E. Howlthagen ise SSCB halklarının devlet yapılarının devrimin ilk yıllarında Komünist Partisi'ni pek ilgilendirmediğini, Parti'nin bu yapıyı

---

* Bu inceleme SSCB Bilimler Akademisi tarafından 1974 yılında yapılan Theorie et Pratique des Rapports Entre Nationalites en U.R.S.S. adlı derlemeden T.İ.P. Merkez, Eğitim, Bilim ve Araştırma Bürosu'nca çevrilmiştir.

(1) R. Pipes, Sovyetler Birliğinin Oluşumu. (Komünizm ve Milliyetçilik 1917-1923), Cambridge, 1964, s. 41.

(2) A.D. Low, Milliyetler Sorunu Üzerine Lenin, New York, 1958. s. 17.

(3) Bkz. Sovyetler Birliği'nde Etnik Azınlıklar New York-Washington-Londra, 1968, s.8.

(4) Bkz. H. Macclosky, J. Turner, Sovyet Diktatörlüğü, New York - Toronto - Londra, 1960, s. 300.

kurmayı ise hiç düşünmediğini yazmaktan çekinmemektedir.[5] SSCB'nin komünist liderlerinin, önceleri mahkum ettikleri bir ırkçı konfederasyon kurduklarını söyleyen E.Raymond'un The Soviet State (Sovyet Devleti) adlı kitabı da bu çarpıtıcıların yaptığı her türden sinsice telkinin saçmalığına iyi bir örnektir.[6]

Bu tür uydurmaların ne ulusların gelişmesi ve aralarındaki ilişkiler ile ilgili gerçek marksist-leninist kavramlarla, ne de SBKP'nin program ve politikasıyla hiçbir ilişkisi yoktur. Ancak bu çarpıtmalar SSCB'inde milliyetler sorununun tarihini, SBKP program ve politikasının toplumsal hayatın bu alanındaki özünü, Sosyalist Ekim Devrimi'nin zaferinden çok önce oluşturulup geliştirildiği biçiminden başlayarak, gözler önüne sermeyi gerekli kılmaktadır.

*

Lenin, milliyetler sorununun dâhi teorisyeni ve erişilmez uygulayıcısı olmuştur. O'nun ulusların gelişmesi ve aralarındaki ilişkiler ile ilgili doktrini, dünyanın evrim yasalarının derinlemesine bir incelemesine dayanmakta ve tüm dünya halklarına özgürlük ve ilerleme yolunu göstermektedir.

Lenin, marksizmin tezlerini, emperyalizm ve proleter devrimler çağının gereksinimleri ışığında ve metodolojik politik kavramlarla donattı. Örneğin İşçi sınıfını, bir proletarya partisinin program ve hedefleri, bu hedeflerin gerek kapitalizmde gerekse sosyalist devrimin başarısından sonra uygulanabilmesinin yol ve biçimleri, gelişmiş sosyalizm ve sınıfsız toplumun kurulma döneminde ulusların gelişmesi ve aralarındaki ilişkiler alanında yerine getirilmesi gerekli görevler gibi.

Lenin'in en önemli katkısı milliyetler sorununun ne olduğunu, bunun toplumsal evrimdeki yerini ve rolünü açıklığa kavuşturması olmuştur. Ayrıca kapitalist evrede ulusların gelişmesi ve aralarındakı ılişkilerin yasasını formüle etmiş, ulusun bir toplumsal evrim biçimi olduğunu ispatlamış, milliyetler sorununun her ülkede, her evrede somut biçimde ele alınması gerekliliğini göstermiştir.

"Milliyetler sorunu", Orta Çağ'da yeni doğan kapitalizmin ulusal yaşamı canlandırmasıyla ortaya çıktı. Başlangıçta milyonlarca kişiyi peşinden sürükleyen ulusal hareketler, uluslar ve ulusal devletlerin oluşumunu köstekleyen feodal ve mutlakiyetçi engelleri kırmayı amaçlıyorlardı. İnsanlığı, bir avuç ezen halkla büyük bir ezilen halklar çoğunluğuna bölen kapitalizmin gelişmesiyle, ulusal kurtuluş hareketleri bu ezilen halkların, kendilerini ezenleri yenilgiye uğratarak bağımsız bir ulusal ve toplumsal gelişme sağlama iradelerinin bir ifadesi oldu.

Bu hareketler, daima milliyetler sorununun en parlak göstergelerinden biri oldular. Ulusal kurtuluş hareketleri, içeriklerinde toplumsal yönün ağır basmaya başladığı günümüzde, emekçi yığınların mücadelesine de yakından bağlıdır. Bu hareketler, milliyetler sorununun, "tarihsel koşullar doğrultusunda incelenerek katı bir eleştirel anlayışla" ele alınması gerekliliğini vurgulayan marksist-leninist tezi parlak bir şekilde doğrulamaktadır.[7] Marksizm-leninizm, milliyetler sorununun ele alınış ve gerektiği gibi çözümleniş biçiminin özel önemini de vurgular.

Milliyetler sorunu herşeyden önce ulusların oluşumunu köstekleyen engellerin ortadan kaldırılması, ulusal baskı ve eşitsizliğin tasfiyesi, halkların özgür bir şekilde gelişmesinin sağlanması gibi sosyal gelişimin acil sorunlarına bir çözüm bulunması sorunudur. Bu sorun kapitalist dönemde, ulusların ezilen ve ezen olarak oluşum ve gelişimleri, ulusal ve sosyal kurtuluşun gerçekleştirilmesi gibi, iç ulusal süreçleri

(5) Bkz. Sovyetler Birliğinde Etnik Azınlıklar, s. 9.
(6) E. Raymond, Sovyet Devleti, New York - Londra, 1968. s. 248.
(7) V. Lenin, Eserler, Paris - Moskova, c. 20, s. 460.

etkileyen sorunların en karmaşıklarından biridir. Bu sorunun, ulusların aralarındaki ilişkiler yani uluslararası süreçler, bu süreçlerin sınıfların bilinci, partilerin ve devletlerin politikalarına yansıma biçimi üzerinde daha da büyük bir etkisi vardır.

İçerik bakımından nesnel olan ulusal ve uluslararası süreçler, evrimleri sırasında ulusal bilinç, ulusal psikoloji, enternasyonalizm "içgüdüsü ve bilinci", bazı koşullarda da milliyetçilik gibi öznel unsurlardan etkilenirler. "Ekonominin psikolojiden daha önemli" olduğunun altını çizmekle birlikte Lenin, ulusal psikolojiye de özel bir önem veriyordu.[8]

Böylece, kapitalizmde insanlığın ve halkların ekonomik, politik ve ruhsal gelişmelerinin önemli bir ögesini oluşturan milliyetler sorunu, ulusların iç hayatının tüm yönlerini ve aralarındaki ilişkileri belirlemektedir. Milliyetler sorununun tüm görünümlerinin özü, kapitalizmin yarattığı uluslar arasındaki çelişkide, bunların ezen ve ezilenler olarak bölünmesinde, milliyetçilik ve şovenizmin sosyal bir pratiğe dönüşmesinde yatmaktadır. Sonuç olarak milliyetler sorununun insanlığın evrimi üzerindeki etkisi, ulusal baskı ve eşitsizliğin sosyal ilerlemeyi, ulusal kültürlerin üretim ve değişimini, insanları ve halkları izole ederek, hatta savaşlara yol açarak yakınlaşmasını ve karşılıklı zenginleşmesini frenlemesinde yatmaktadır.

Halkların hayatındaki önemi ne olursa olsun, milliyetler sorunu sosyo-politik ve sosyo-ekonomik gelişmenin bir sonucudur ve ancak sosyal ve sınıfsal bir temele dayanarak çözülebilir. Milliyetlerle ilgili eklerin sınıfsal etkenlere bağımlı olması özellikle emperyalist dönemde gözlenmiştir. XX. yüzyılın başladığı sıralarda Lenin: *"Sınıf çelişkisinin bugün, ulusal sorunları çok geri planlara attığı gerçeği reddedilemez"* diye yazıyordu.[9]

Milliyetler sorununun çözümünün sosyal kurtuluşa bağlı olması, emperyalist dönemdeki istisnai önemini ve işçi sınıfı tarafından çözülmesi gerekliliğini azaltmaz. Tıpkı Lenin'in *"kapitalist rejimde ulusal boyunduruktan (ve genel olarak politik boyunduruktan) kurtulmanın* olanaksız *olduğunu"* belirten tezinin, burjuvazinin yıkılmasından önce milliyetler sorununun çözümü için verilen mücadelenin anlamını azaltmadığı gibi.[10] Bu mücadele her türlü baskıya karşı yılmaz bir savaş veren işçi sınıfının demokratik ve insancı ideallerini somutlaştırır. Fakat bu mücadelenin daha da önemli ikinci hedefi, tüm milliyetlerin emekçilerinin, eski düzenin yerine yenisinin kurulması için birleştirilmesidir.

Emperyalizmin boyunduruğu, ulusal burjuvazinin ve sosyal reformistlerin ihaneti, Lenin'in dediği gibi, kapitalist evrede ulusların eşit koşullarda birarada yaşayabilme olanakları ile ilgili küçük burjuva ulusal yanılgıların iflâsını hızlandırdı. Sosyal ve ulusal kurtuluş görevlerinin ayrılmazlığını kanıtladı. Lenin, *"oportünizmle sosyal milliyetçilik arasındaki politik ve ideolojik akrabalığı, bağlantı ve hatta özdeşliği"* ortaya koydu.[11] Lenin *"Komünist partileri, politikalarında, tüm uluslar ve ülkeler proleterlerinin ve emekçi kitlelerinin toprak sahipleri ve burjuvazinin iktidardan uzaklaştırılması için ortak devrimci bir mücadele yolunda* yakınlaşmasını *vurgulamak zorundadırlar"* diye yazıyordu.[12]

Lenin, bilimsel sosyalizmin kurucuları Marx ve Engels'in, sosyalizmin, milliyetler sorununu ilk olarak, burjuvazinin yaptığı gibi halkların birliğini bozarak ve onları ayırarak değil, aksine onları birbirlerine yaklaştırarak ve birliklerini sağlayarak

(8) A.g.e., c. 1(?) s. 536.
(9) A.g.e., c.6 s. 480.
(10) A.g.e., c.2. s. 349.
(11) A.g.e., c.21, s.153.
(12) A.g.e., c. 31, s. 147.

çözdüğü yolundaki tezlerini geliştirdi. Tarihin, milliyetler sorununun çözümünü insanlığın kapitalizmden sosyalizme geçişini yönetme tarihsel görevi çerçevesinde işçi sınıfına bırakması gerçeği bu yeni yolu belirlemektedir.

Lenin, işçi sınıfının *"ezilen ulusları her yerde ve kesin olarak kurtaracak ve ulusların yakınlaşma ve kaynaşmasını şiddet yoluyla değil tüm uluslar işçi sınıfları ve emekçi kitlelerinin eşitlik ve anlaşması temeli üzerinde sağlayabilecek"* tek güç olduğunu söylüyordu.[13] İşçi sınıfının enternasyonalizmi, ulusal kurtuluş ve halkların gelişmesi görevlerinin doğruca kavranması, işçi sınıfı ve köylülük ittifakının, dünya dönüşümünün bu ana gücünün yaratılıp gelişmesine katkıda bulundu. İşçi sınıfı enternasyonalizmi aynı zamanda, işçi sınıfına ezilen halkların geniş köylü kitlelerinin saygı ve desteğini kazandırdı.

Lenin'in katkısı, sosyalizmin milliyetler sorununun çözümündeki rolünü, ulusların ve etnik birimlerin, genel olarak milliyetler arasındaki ilişkilerin sosyalist dönüşümünün, ulusların adım adım yakınlaşmasının yol ve biçimlerini göstererek tanımlaması bakımından değerlidir. Lenin'e göre, kapitalizme karşı sosyalizmin bu alandaki büyük üstünlükleri her ulusun bu sosyal üstünlüklerden yararlanarak yalnızca kendi gelişme ve serpilmesini sağlamaya çalışmasına indirgenemez. Sosyalizmin amacının, insanlığın parçalara ayrılmasının üstesinden gelmek, onun ortaklaşa olarak ilerlemesini, sosyalizmin ileri aşamasının tüm ülkelerde zafere ulaşmasından sonra da uluslar arasındaki farklılıkların ortadan kalkması ile ulusların yakınlaşmasını sağlamak olduğunu söylüyordu.

Marksist-Leninistler, Milliyetler sorunu ile ilgili politikalarında hem işçi sınıfı çıkarlarından, hem de ulusal baskı ve eşitsizliği tasfiye etme gerekliliğinden yola çıkarlar. Lenin şu ilkenin altına çizer:

"İşçi sınıfının bakış açısından kalkarak, ulusal bir program oluşturuyoruz.

Milliyetler arasındaki ilişkiler alanında proleterya, kapitalist dönemdeki ulusal ve uluslararası süreçlerin çözümlemesine dayanmaktadır. Tüm milliyetlerden emekçiler arasında karşılıklı güveni sağlayabilecek, kurtuluşları için, sosyalizm için mücadelede onları yakınlaştırıp kaynaştırabilecek devrimci bir politika oluşturmaya çalışmaktadır. Parti emekçilerin enternasyonalist eğitimi ile birlikte, ulusal baskı ve eşitsizliğin ortadan kaldırılması, tüm ezilen milliyetlerin özgür gelişimi için kararlı bir mücadele sürdürür. SBKP Merkez Komitesi Genel Sekreteri L. Brejnev'in *"Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nin Ellinci Yılı"* raporunda söylediği gibi, milliyetler sorununun marksist-leninist çözümlemesinin diyalektiği, *"ulusları sosyal ve ulusal boyunduruktan tamamen kurtararak ve her birinin gelişmesi için en elverişli koşulları yaratarak onların birbirine sıkı sıkıya bağlanması, birleşmesi ve yakınlaşması"* yönündedir.[15]

Yukarıda belirttiğimiz gibi, anti-komünistler, genel olarak burjuvazinin ideologları, marksist-leninistlerin, enternasyonalist olmaları nedeniyle halkların hayatının ulusal özelliklerini bilmemekle, onlara karşı nihilist bir tutum içinde bulunmakla suçlarlar. Bilindiği gibi Lenin, enternasyonalizmi, halkların hayatındaki ulusal olan herşeye karşı nihilist bir tutum olarak yorumlamaya kalkan tüm girişimleri reddeti. Çünkü gerçek enternasyonalizm, sosyal gelişmede uluslar arasındaki ilişkilerden gelen unsurları en fazla hesaba katar. Ayrıca da ulusal üstünlük

(13) V. Lenin, Toplu Eserler, c. 27, s. 464. (Rusça)

(14) V. Lenin, Eserler, c. 20, s. 34.

(15) L. Brejnev, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin Elli Yılı, Moskova, 1972, s.11.

ve her türlü ayırıma karşı ve halkların kardeşçe berliği, işbirliği ve yardımlaşması için mücadeleyi gerektirir. Marksist-Leninistler, burjuva milliyetçiliğini halkların yaşamında ulusal özellikleri savunduğu için değil, bunu yalnızca sözde yaptığı için reddederler. Burjuva milliyetçiliğini, ulusal kendine özgülüğü, ve kendi halklarının diğerleri üzerindeki üstünlüğünü yüceltti̇ği için reddederler. Halklar arasına hınç ve nefret tohumları serptiği, silâhlı çatışmalar düzenlediği için redrederler. Burjuva milliyetçiliğinin ekonomik ve sosyal ilerlemeyi ne derece yavaşlattığını ise kanıtlamaya gerek yoktur.

Marksist - leninist partiler, Milliyetler sorunu ile ilgili program ve politikalarında, bunun, tüm görünümleri gözönünde tutulması gereken çok yönlü bir sorun oluşundan yola çıkarlar. Lenin, işçi sınıfını ulusların gelişimi ve aralarındaki ilişkilerin tüm nesnel koşullarını, bunların sınıfların politikaları, sınıf bilinci, partinin örgütlenmesi, iktidar organlarının işlemesi, vb. üzerindeki yansıma biçimini dikkate alarak, *"ulusal sorunun tüm yönlerinde"* ilerleme için mücadele vermeye çağırıyordu.

Milliyetler sorununun kendisi sonsuza dek varolmayacağı gibi, içeriği de her zaman aynı kalmamıştır ve kalmayacaktır. Bu sorun, genel olarak değil, ilk ulusların oluşumunu köstekleyen feodal ve mutlakiyetçi engellerin kaldırılmasından, sosyalizmin zaferi ve onun kuruluşu sırasında kapitalist ulusların sosyalist uluslara dönüşümüne dek varlığını sürdürür.

Milliyetler sorununun çözümü, her türlü ulusal baskının kırılmasını, ulusların, etnik birimlerin, ulusal ve etnik grupların özgürce gelişimini, uzlaşmaz karşıtlığın ortadan kalkmasını icabettirir. Milliyetler arasındaki ilişkiler de eşitliği, ileri halkların gelişmede geri kalan halklara yardımda bulunmasını, ulusal ve uluslararası süreçlerin biçim ve içeriklerinin sosyal ilerleme davasıyla tam bir uygunluk içinde bulunmasını gerektirir.

Yaşam Lenin'i doğrulamıştır: milliyetler sorunu, ilk kez sosyalizm, marksist-leninist bilim tarafından çözülmüştür. Bunun bütün insanlık için uygulama alanı da Sovyetler ülkesi olmuştur. Ulusların gelişmesi ve aralarındaki ilişkiler konusunda Sosyalizmde varlığını sürdüren sorunların farklı bir karakteri vardır: sorunlar, ilerleme adına aşılması gereken evrensel bir engel değildir. İçeriği eski anlamını taşıyan ve çözümü göreli olarak bağımsız bir karakter gösteren bir milliyetler sorununa dönüşmezler. Çatışmalar (antagonizmler) barındırmayan ve bir plâna göre gelişen sosyalist toplum, ulusların gelişmesi ve aralarındaki ilişkilerin tüm yönlerinin çözümünü bilimsel bir anlayış içinde yönlendirir.

Komünist Partisi'nin milliyetler sorunu ile ilgili program ve politikası, marksizim-leninizmin, uluslar ve aralarındaki ilişkilerin insanlık tarihinde geçici bir olgu oluşturduğu, milliyetler sorununun çözümünün devrimin zaferi, işçi sınıfı ve müttefiklerinin iktidarının kurulması mücadelesine, sınıfsız bir toplumun kuruluşuna bağlayan tezlerine dayanır. Aynı zamanda marksizm-leninizm, milliyetler sorununun bir kenara bırakılması ve bu konuda tamamen biçimsel bir tavır takınılmasına da göz yummaz. Lenin, partinin, milliyetler sorununda da soyut ya da biçimsel ilkeleri öne çıkarmamasını öneriyordu. İlk olarak, somut (özellikle ekonomik) durumun kesin bir çözümlemesini yapması, ikinci olarak ezilen sınıfların, emekçilerin, sömürülenlerin çıkarlarını halkın çıkarları genel kavramından ayırması; üçüncü olarak da ezilen ve ezen uluslar ayrımını yapması gerektiğini belirtiyordu.

Lenin, Komünist Partisi'nin milliyetler sorunu ile ilgili programını formüle eder ve onu oportünistler ve burjuva milliyetçilerine karşı savunurken, *"halkların hapishanesi"* olan Çarlık Rusya'sında *"ulusal sorunun önemini unutmanın densizlik"*

olacağının altını çiziyordu.[16] Parti de, programında, kapitalizmin ve ülkenin yaşadığı dönemin milliyetler sorunu konusundaki yönelimlerini ve bu sorunun ülke halklarının hayatı ve ilişkilerindeki somut özelliklerini dikkate alıyordu.

Lenin tarafından hazırlanan RSDIP II. Kongresince (1903) benimsenen birinci parti programının temel hükümleri, diğer Doğu Avrupa ve Asya ülkeleri gibi Rusya'nın da burjuva demokratik devrimler ve ulusal hareketler, birleşik ve bağımsız ulusal devletler kurulması dönemine girmekte olduğu olgusuna dayanıyordu. Böylece program önce milliyetler arasındaki ilişkilerin burjuva demokratik dönüşümlerinin ortaya koyduğu soruları yanıtlıyordu. Rusya'daki milliyetler sorununun da şu özelliklerini dikkate alıyordu: a) Ülke çevresindeki bölgelerin ezilen halkları nüfusun % 57'sini oluşturuyordu; b) Rus olmayan nüfusa Rusya'da uygulananan baskı, yalnız Avrupa'da değil, tüm komşu devletlerde uygulananlardan çok daha eziciydi; c) Ezilen halkların bir kısmı daha fazla bağımsızlığa sahip oldukları komşu devletler topraklarında yaşıyorlardı (Finler, Polonyalılar, Ukraynalılar vb.); d) bazı ezilen halkların gelişme düzeyi kendilerini ezen Rus ulusundan daha yüksekti; e) Rusya'daki 1905 - 1907 devriminin birçok komşu Asya devletinde doğurduğu burjuva devrimleri ve ulusal hareketler dalgası, onlara yakın olan ve Rus İmparatorluğu topraklarında yaşayan ezilen halklara da ulaştı.

İşçi sınıfının milliyetler sorununun devrimci bir çözüme kavuşması için verdiği mücadelede bolşevikler başa geçtiler. Çünkü onlar her türlü eşitsizlik ve baskıya karşı en kararlı savaşçılar, demokratlar ve hümanistlerdi. Çünkü, dünya devrimci hareketinin merkezinin Rusya'ya doğru yer değiştirdiği bir sırada, Rus proletaryası tüm milliyetlerden emekçileri yönetimi altında toplamamış olsaydı, en muhteşem halk devrimlerinden biri zafere ulaşamazdı. Partinin programı ve politikası ta baştan beri işçi sınıfının enternasyonalist ilkelerinden kaynaklandı. Bu yüzden parti Lenin'in önerisi üzerine "Rus" değil "Rusya" partisi adını aldı. Rus proletaryasının devrimin öncüsü ve itici gücü olarak oynadığı role gereken önemi vermekle birlikte, Parti, özgürlüğünü, ancak Rus ulusu tarafından ezilen halkların kurtuluş hareketinin başına geçmekle kazanabileceği görüşündeydi. Mücadelesinde çevre bölgeler emekçilerinin desteğine, tıpkı onların onun yönetim ve yardımına muhtaç olmaları gibi, ihtiyaç duyuyordu. Lenin, Çarlık Rusyasının ekonomik ilerlemesinin ve hızlı gelişmesinin ülkenin, Rusların diğer halklar üzerindeki baskısından kurtarılmasını içerdiğini söylüyordu.

Parti'nin milliyetler sorunu programı, ulusların ve dillerin eşitliği ile işçi sınıfının ve tüm emekçilerin örgütlerinin amaç ve yapısında enternasyonalizme uyulması gibi ilkelere dayanıyordu. Lenin partinin bu alandaki programını kısaca şöyle ortaya koyuyordu: *"Ulusların tam eşitliği; ulusların kaderlerini saptama hakkı; tüm ulusların işçilerinin birliği: işte bütün dünya ve Rusya'daki deneyimlerle marksizmin işçilere öğrettiği ulusal program."*[17]

Eşitlik gerekliliği, uluslar ve etnik birimlerin özgürce gelişimi, ulusal dillerini kullanma hakları, tüm halkların ulusal devletlerini kurma konusundaki eşit hakları, her türlü ulusal ayrıcalıkların kaldırılması ile ilgili yasanın çıkarılması, yurttaşların haklarda eşitliği ya da ulusal onuru zedeleyen her türlü yasanın iptal edilmesi için verilen kararlı bir mücadelede somutlaşıyordu.

Haklarda eşitlik, aynı zamanda kendi kaderini saptama, yani ayrılma ve bağımsız ulusal bir devlet kurma hakkının tanınmasını da içeriyordu. Bunun dışında programda bölgesel, yani ulusal özerklik, etnik azınlıkların haklarının garanti altına alın-

(16) V. Lenin, Eserler, c. 21, s. 99.
(17) A.g.e., c. 20, s. 480.

ması öngörülüyordu.

Parti programı, proletaryanın mücadelesinin kayıtsız şartsız birliğini; işçi sınıfının politik, sendikal, kooperatif ve diğer örgütlerinin uluslararası olma ilkesi uyarınca kurulmasını öneriyordu. Ulusal ayrılma konusundaki burjuva ve oportünist yönelimlere karşı verilen uzlaşmaz mücadeleye; enternasyonalizmin aleyhine milliyetçiliğin yüceltilmesi tehlikesini vurgulamaya da özel bir önem veriyordu. SSCB'nin kuruluşunun ellinci yılı dolayısıyla yaptığı konuşmada L. Brejnev bu alandaki parti politikasındaki temelin, *"her türlü baskıya karşı, her türlü sömürüden arınmış yeni bir toplumsal rejim için verilen ortak kavgada ulusal bağların ne olursa olsun emekçilerin birliği* ' olduğunu söylüyordu.[18]

Lenin partinin milliyetler sorunu ile ilgili politikasının özünden söz ederken, bir ulusun tüm gereksinimlerini sınf mücadelesi açısından inceliyor, tüm uluslar proleterlerinin birliğini herşeyin üstünde tuttuğunu ısrarla belirtiyordu. Bunun anlamı şuydu: yanlızca işçilerin demokrasi ve sosyalizm mücadelesinin çıkarlarına uygun olan bir ulusal gelişme desteklenebilirdi. Somut pratik ve politik gereklilikler proletarya ve tüm emekçilerin enternasyonalist bir anlayış içinde eğitilmesine hizmet etmeliydi.

Lenin ve parti, programın, ancak tutarlı bir demokratlık ve tüm emekçilerin ulusal devletlerini kurma konusunda eşit hakka sahip olmaları için verilecek mücadeleyle başarı sağlayacağı görüşündeydiler. Temel görev buydu. Çünkü parti böylece tüm ulusların proleterlerinin birliğini sağlıyordu. Parti ve onun pratik eylemleri sorunun çözümünde örnek oluyordu. Tek bir partinin örgütleri içindeki her milliyetten işçi sınıfı temsilcilerinin ortak eyleminden söz ederken, Lenin şu noktanın altını çiziyordu: *"Bu boş bir cümle değil, sorunun proleterce çözümü, tek çözüm yoludur."*[19]

Partinin milliyetler sorunu ile ilgili politikası, programın gerçekleştirilmesi için verdiği mücadelenin geçtiği somut duruma ve özellikle devrimin burjuva demokratik ya da sosyalist evresine bağlıydı. Ancak özünde bu politika, program hükümleriyle demokrasi mücadelesi arasında koordinasyonu sağlamaya, emekçilerin enternasyonalist eğitimini gerçekleştirmeye, tüm milliyetçilik ve şovenizm biçimlerinin maskesini indirmeye, ulusal bağları ne olursa olsun emekçilerin mücadelesinin birliğini sağlamaya ve çarlık monarşisi ve kapitalizme karşı tek bir uluslararası cephe oluşturmaya çalıştı. Parti bıkıp usanmadan emekçilerin sosyal kurtuluş mücadelesini ulusal kurtuluş mücadelesine bağlamaya, proletaryanın ezilen halkların ulusal kurtuluş hareketleri üzerindeki etkisini arttırmaya çalışıyordu. Ancak bu, Lenin'in, ilerici, gerçek ulusal kurtuluş hareketi ile burjuva milliyetçilerinin ağızlarında içi boş bir cümle olarak dolaşan *"ulusal kurtuluş hareketi"* arasında bir ayrım yapmasını engellemiyordu.

Halkların ulusal kurtuluşu ancak sosyal kurtuluş çerçevesinde mümkün olduğu için parti bu alandaki tüm isteklerini *"proletaryanın mücadelesinin çıkarlarına"*, *"sosyalizmin yüksek çıkarlarına"* bağımlı kıldı.[20] Devrimin zaferinin ve sosyalist rejimin kuruluşunun çıkarları, proleterlerin ve her milliyetten emekçilerin sınıf mücadelesinin halkların ulusal kurtuluşunu da sağlayacak olan birliğini gerektiriyordu. Lenin Ukraynalı milliyetçilerin ayrılmacı faaliyetlerinin gerçek yüzünü gösterirken şöyle yazıyordu: *"Rus ve Ukrayna proleterlerinin birlik içinde davranmala-*

---

(18) L.Brejnev, bir önce belirtilen eser, s.1.

(19) V.Lenin, Eserler, c.35,s.80.

(20) A.g.e., c.6, s.483; c.23, s.61.

rıyla Ukrayna'nın özgür olması **mümkündür**; *birlik olmaksızın bu söz konusu bile edilemez."*[21]

Lenin, tüm devrimci güçlerin birliği için verilen mücadelede, ulusal bağları ne olursa olsun işçi ve emekçilerin karşılıklı güveni konusunda özel bir dikkat gösteriyordu. Ulusların ayrılma ve bağımsız ulusal devletlerin kuruluşuna varanadek kendi kaderlerini saptama haklarına ilişkin sloganın enternasyonalist karakterini birçok kez vurguladı. Bu slogan, gerçek bir ulusal kurtuluş mücadelesinin yanısıra, halkların çarlığı ve kapitalizmi birlikte yıkıp yeni toplumu kurma yolunda sarsılmaz birliğini sağlamayı amaçlıyordu. Partinin tüm milliyetlerden proleterlerin devrimci eylemlerinin birliğini sağlama yolunda gösterdiği tutarlılığa şu örnek verilebilir: Lenin, parti programının temel hükümlerinden olan ulusların kendi kaderlerini saptama hakkının bile, genel kural olan merkeziyetçiliğin bir istisnası olduğunu, bu istisnanın yaygınlaştırılamıyacağını altını çizerek belirtiyordu.[22] *"Ezilen ve hakları zedelenen istisnasız* **tüm** *ulusların... ayrılma özgürlüğünü savunuyorsak bu hiç de onların* **ayrılmalarından yana olduğumuz** *için değil,* **yalnızca** *baskı altında değil,* **özgür, gönülden** *yakınlaşma ve kaynaşmalarından yana olduğumuz içindir.* **Yalnız ve yalnız** *bunun için!"*[23]

Lenin'in, Parti'yi, devrimci mücadelede merkeziyetçiliğin, büyük devletlerin merkeziyetçiliğinin sağladığı avantajlardan olabildiğince yararlanmaya çağırmasının birçok nedeni vardı. Tüm Rusya ulusları proletaryası, merkezi bir mücadele örgütü olmaksızın sınıf düşmanlarına karşı genel bir saldırıya kalkışmanın olanaksızlığı ölçüsünde birlik gereğinin bilincine varıyordu. Parti federal ilke uyarınca örgütlenmeye dayalı tüm önerileri geri çevirdi, yapısında ve eylemlerinde demokratik merkeziyetçiliği kararlı bir şekilde uyguladı.

Lenin, işçi sınıfının ve tüm milliyetlerden emekçilerin uluslararası birliğinin, Rus komünistlerinin ezilen halkların ayrılma hakkı için mücadele vermesiyle sağlanacağına inanıyordu. Ezilen halkları temsil eden komünistlerin milliyetler sorununun çözümünde ulusal darkafalılığa karşı mücadele ederek, Rus işçi sınıfı ve tüm milliyetler emekçilerinin birliği sloganını savunmalarıyla da sağlanacağı düşüncesindeydi.

Lenin ve Parti, çarlık otokrasisi ve kapitalizme karşı tek bir uluslararası cephe oluştururken, sosyal evrimin nesnel faktörlerinin yanısıra, işçiler ve tüm milliyetler emekçilerinin sınıf mücadelesi hedeflerinin açıkça kavranmasının, büyük bir merkezi devletin üstünlüklerinden en üst düzeyde yararlanma olanağını yarattığı inancındaydılar. Çünkü böyle bir devlet, kapitalist evrede bile işçi sınıfı ve müttefiklerinin devrimci mücadelesini kolaylaştırıyordu. Lenin şöyle yazıyordu: *"Büyük bir merkezi devlet, (Ortaçağdaki çok parçalılıktan, bütün dünyanın gelecekteki sosyalist birliğine götüren çok büyük bir tarihsel ilerlemedir. Böyle bir devletten (Bu devlet kapitalizme* **ayrılmaz bir şekilde** *bağlıdır)* geçen *yoldan başka sosyalizme giden bir yol yoktur ve olamaz."*[24] Lenin'e göre büyük devletlerin, ekonomik ilerleme olanakları; emekçi kitlelerin maddi durumları da içinde olmak üzere çıkarlarının yerine getirilmesi; devrimci hareketin zaferi için gerekli koşulların yaratılması gibi, birçok açıdan su götürmez üstünlükleri vardı.

---

(21) A.g.e., c. 20, s. 24

(22) A.g.e., c.19, s.537.

(23) A.g.e., c.23, s.73.

(24) A.g.e., c.20, s.39.

Lenin, büyük devlete sosyalizm koşullarında, daha büyük bir önem veriyordu. Parti, proleteryanın önce bir tek ya da birçok ülkede zafere ulaşabileceği yolundaki leninist sosyalist devrim teorisinden kalkarak kapitalistler ve toprak soyluları Rusya'sını, çok uluslu merkezi bir sosyalist devlete dönüştürebilmek için seferber oldu. Lenin üniter bir devlet olanağını kabul ediyordu. Özgürlüğüne kavuşan halkların, özellikle devrimin savunulması ve sosyalizmin kurulması alanındaki ortak çıkarları, yeni sosyalist devletin gerçekten merkezi ve gerçekten yekpare olmasını gerektiriyordu.

Lenin, çok uluslu bir ülke olan Rusya'da devlet yapısı ile ilgili program önerisiyle birlikte partinin hareket noktasını da dile getirdi: *"Belirli bir devletin toprağında mücadele veriyoruz;... şu ya da bu ulusal gelişme yolunu garanti edemeyiz; mümkün olan tüm yollardan sınıf hedefimize doğru ilerliyoruz.*[25]*"* Bunun anlamı şuydu: parti bu alandaki hedeflerini devrimci hareketin uluslararası birliğine bağımlı kılıyordu. Bu hedefler şunlardı: çok uluslu devleti demokratik merkeziyetçilik ilkelerine göre kurarak üniter niteliğini korumak; halkın, ulusal nüfusu homojen olan bölgelerin biraraya getirilmesi yolundaki arzusu uyarınca, sosyal gelişimin zorunlukları da hesaba katılarak, ülkenin toprak ve idari sınırlarını yeniden çizmek; bölgesel ya da ulusal özerkliği devlet yapılarının temeli olarak kabul etmek. Özerkliğe, ulusal boyunduruğun kırılıp ekonomik bağımsızlık ve ulusal birliğin sağlanması ve ulusun çok uluslu devlete katılmayı sürdürüp sürdürmeyeceğine demokratik bir ortamda karar vermesi yolunda başvuruluyordu.

Parti, bu alanda daha ileri tedbirlerin alınabileceğini de akıldan çıkarmadan, sosyalist devrimin zaferine kadar bu plâna sıkı bir şekilde uydu. Bu arada, kurtulan halkların iradesinin bu yolda olması halinde ayrılma özgürlüğünün tanınması sloganını uygulamaya kesinlikle kararlı olduğunu da özellikle belirtiyordu.

Ancak Lenin, her bir ulusun ayrılmasının öngörülmediğini de belirtiyordu. Parti, her ayrılma isteğini tüm sosyal gelişimin ve proletaryanın sosyalizm mücadelesinin çıkarları açısından değerlendirmeye önem veriyordu.

Rusya'da devrimin ilk evresinin toplumsal içeriği, ancak proleterya ve köylülüğün devrimci demokratik diktatörlüğü olabilirdi. Lenin, teorik olarak burjuva demokratik devrimini, sonuçlandıracak olanın, belirli bir ulusun ayrılması mı yoksa başka bir ulusla eşitliği mi olduğunun önceden garanti edilemeyeceğini söylüyordu. Ezilen ulusların burjuva kurtuluş hareketleri ile ezen ulusun proleterya hareketi arasında mümkün olan tüm ilişkileri öngörebilmek olanaksızdı. Çarlık Rusya'sında milliyetler sorununun bunca karmaşık olmasına yol açan buydu. Lenin şöyle yazıyordu: *"Demokrasi ve sosyalizme geçiş biçimlerinin çeşitliliğine küçük bir katkıda bulunabilmek için pratikte ayrılığa ihtiyacı olan ne kadar ezilen ulus olduğunu bilmiyoruz ve bilemeyiz."*[26]

1917'den önce parti, çeşitli milliyetlerden emekçiler arasında varolan ve devrimin zaferi için zorunlu bulunan bağları gevşettiği için bir tek devlet için geçerli olamayacak federasyona ilke olarak karşıydı. Parti, büyük devletlerin, Lenin'in *"hem ekonomik ilerleme hem de kitlelerin çıkarları açısından"* su götürmez kabul ettiği üstünlüklerini de gözden uzak tutmuyordu.[27]

Buna rağmen Lenin ve partinin federasyona karşı çıkışları hiç bir zaman kesin

(25) A.g.e., c.20, s.436.

(26) A.g.e., c.23, s.76.

(27) A.g.e., c.22, s.159.

olmamıştı. Onlar, her zaman için, sadece tüm milliyetler proletaryasının en sıkı birliğini savunmuşlardı. Lenin 1903'de şöyle yazıyordu: *"Bazı özel, istisnai durumlarda yeni bir sınıf devletinin kurulması ya da devletin tam politik birliğinin yerini daha gevşek bir federal birliğin almasına vb. yönelik istekleri ortaya koyabilir ve bunu etkin bir şekilde destekleyebiliriz.*[28]*"* Daha sonraları demokratik merkeziyetçiliğe giden tek yol olarak federasyonun, ulusal eşitsizliğe tercih edilebileceğini söylüyordu.

Sosyalist devrim yaklaştıkça Lenin çalışmalarını, federasyon da dahil milliyetler sorununun çözümünün yol ve araçlarının araştırılması üzerinde yoğunlaştırdı. Marx'ın, ulusların ayrılmasına, parçalanmaya değil federasyona, demokratik bir temel üzerinde politik ve ekonomik merkezileşmeye doğru bir adım oluşturulmasına karşı çıkmamış olduğunu özellikle belirtiyordu.

Parti, milliyetler sorununun yalnızca proleter enternasyonalizmi temeli üzerinde çözüleceğine, ayrılma özgürlüğü de dahil tutarlı bir demokrasi savunuculuğu olmadan ulusların gönüllü yakınlaşması ve giderek kaynaşmasının olanaksız olduğuna kesin inanmış olarak sosyalist devrime doğru ilerliyordu.

X X X

Milliyetler sorunu ile ilgili parti program ve teorisinin oluşturulmasını, proleter enternasyonalizmi teorisinin gelişmesi, sosyal pratiğe uygulanmasının yollarının aranması, her türlü burjuva milliyetçiliği belirtisine karşı uzlaşmaz mücadele verilmesi izliyordu.

Bilimsel sosyalizmin kurucuları milliyetler arasındaki ilişkilerin ekonomik, politik, kültürel, hukuksal, psikolojik yönlerinin yanında toplumsal ve sınıfsal yönlerini de dikkate alıyorlardı. Bu, ideolojik plânda, ulusların belirmeye başlaması ile birlikte birbirine temelden karşıt iki dünya görüşünün ortaya çıkmasıyla somutlaştı: Proleter enternasyonalizmi ve burjuva milliyetçiliği, *"Burjuva milliyetçiliği ve proleter enternasyonalizmi kapitalizmin iki büyük sınıf kampına karşı düşen (tekabül eden) ve ulusal sorunda* **iki** *politika (hatta iki dünya görüşü) olarak ortaya çıkan uzlaşmaz şekilde birbirine karşıt iki slogandır."* Milliyetler arasındaki ilişkilerin toplumsal ve sınıfsal yönünün içeriğini Lenin böyle belirliyordu. Burjuva ideologları milliyetçilik ve enternasyonalizmi duygulara, psikolojik etkene indirgemeye çalışırlar. Marksizmleninizm ise bu iki karşıt ideolojiyi herşeyden önce halkların maddi ve ruhsal hayatından doğan ve milliyetler arasındaki ilişkiler aracılığıyla yalnızca duyguları değil tüm bu süreçleri etkileyen bir tür sosyal etken olarak görür.

Proleter enternasyonalizmi ve burjuva milliyetçiliği ideolojilerinin değeri belirli bir toplumun tarihsel gelişme derecesine göre farklılık gösterir. Enternasyonalizm daima ilerici bir ideoloji, toplumun öncü sınıfı proletaryanın bilinci, politikası ve sosyal pratiği olmuştur ve öyle kalacaktır. Burjuva milliyetçiliği ise aynı alanlarda sömürücü sınıfın çıkarlarının ifadesidir.

Proleter enternasyonalizmi, milliyetler arası ilişkilerde, proleterler ve tüm milliyetlerden emekçilerin sınıfsal ilişkilerinde, örneğin sınıf mücadelesinde, dayanışmasında, yeni toplumun kurulmasında ve toplumsal kazanımların korunmasında olduğundan daha az belirgindir. Enternasyonalizmin özellikle sınıfsal bir içeriğe

---

(28) A.g.e., c.6, s.475.

(29) A.g.e., c. 20, s.19.

sahip olması, onun milliyetler arasındaki ilişkilerde ulusların yakınlaşması, dostluk ve işbirliğini kolaylaştıran büyük rolünü azaltmaz. Şovenizm, ulusal nihilizm ve kozmopolitizm şeklinde ortaya çıkan burjuva milliyetçiliği de sınıfsal bir rol oynar. Bazı durumlarda bu milliyetçilik daha güçlü bir ulusun burjuvazisinden ayrılmaya yarar; yine bazı durumlarda kitleleri burjuvazinin iktidarını korumak ve güçlendirmek ya da başkalarının topraklarını ele geçirmekte kullanma yolunda bir araç haline dönüşür. Bazı başka durumlarda ise burjuvazinin tüm milliyetler proletaryasının sınıf mücadelesi cephesini bölebilmek için kullandığı bir araç olur. *"Gerçekten ciddi ve derin her politik sorunda gruplaşma uluslara değil sınıflara göre olur."* Burjuva milliyetçiliğinin milliyetler arasındaki ilişkiler üzerindeki etkisi ise çoğu kez olumsuzdur. Çünkü milliyetçiliğin demokratik ögelerinin özgürlük ve bağımsızlık kavgası veren ezilen halkların birliği için olumlu bir rol oynadığı durumların dışında, halklar arasında güvensizlik ve kin doğmasına hatta kanlı savaşlara yol açar. Milliyetçiliğin bu niteliği demokratik nitelikteki ögelerini koruduğu anda da görülür, çünkü bu durumda dahi ulusal dışlamayı ve bencilliği ön plâna çıkarır.

Lenin proleter enternasyonalizmi teorisini geliştirirken milliyetçiliğin niteliğinin ve biçimlerinin de maskelerini indirdi.

Köylü yığınların geriliğinden, ulusal bencillik ve ulusal soyutlanma önyargılarının direncinden kaynaklanan küçük burjuva milliyetçiliğinin özünün özel önemi Lenin'in çözümlemesiyle ortaya kondu. Birçok nedenden dolayı işçi hareketinin içinde, proleter partilerin faaliyetinde de görülen küçük burjuva milliyetçiliği daima "sol" sloganlara başvurur. Proleter enternasyonalizmine bağlılığını belirtirken bile, ulusal bencilliğe dokunmaksızın proleter enternasyonalizmini ulusların eşitliğinin tanınmasına indirger. Oysa Lenin'e göre proleter enternasyonalizmi, belirli bir ülkede verilen proletarya mücadelesinin çıkarlarının aynı mücadelenin dünya ölçüsündeki çıkarlarına bağımlı kılınmasını, burjuvaziye karşı zafer kazanan ulusun uluslararası sermayenin ortadan kaldırılması uğruna daha büyük özveriyi kabullenme yetenek ve kararlılığını gerektirir. Lenin, Rusya ve usullararası işçi hareketi deneyimine dayanarak, bir yanda oportünizm ve revizyonizm diğer yanda da küçük burjuva milliyetçiliği arasındaki bağı ortaya koydu. Bu ikisi karşılıklı birbirlerini destekliyor ve birbirlerinden besleniyorlardı.

Rusya'daki üç devrim boyunca Parti proleter enternasyonalizmi ideallerine bağlı kaldığı ve burjuva milliyetçiliğine ve dışlamaya karşı savaştığı için, tüm milliyetlerden emekçileri tek bir devrimci cephede toplamayı başardı. Lenin'in yönettiği parti, uluslararası işçi hareketi içinde enternasyonalizmin yerleştirilmesi konusunda elle tutulur bir katkıda da bulundu. Enternasyonalist bir devrimci olmak için *"yalnızca kendi ulusunu düşünmemek, tüm ulusların çıkarlarını, hepsinin özgürlük ve haklarda eşitliğini bunun üstünde tutmak gerekir"* biçimindeki marksist-leninist teze bağlılığını eylemleriyle gösterdi.[31] Lenin'in yönetimindeki Parti milliyetler sorununa çözüm bulmaya yöneldiğinde yol gösteren politika ve programın hükümleri bunlardı.

Yaşam, Lenin'in milliyetler sorununu özü ve bunu çözümleme yöntemlerini değerlendirmesini doğruladı. Lenin'in yönettiği Parti, proleter enternasyonalizmi ideolojisinin gücünü ve canlılığını, milliyetler sorununa verdiği önemi, milliyetler arası ilişkiler alanındaki politikasının ve programının doğruluğunu kanıtladı.

---

(30) A.g.e., c.20, s.30.
(31) A.g.e., c.22, s.373.

Parti, Lenin'in teorik ve pratik çabasıyla, sosyalist devrimin zaferinden daha önce milliyetler sorunu için, tüm milliyetlerden emekçilerinin mücadelelerinin işçi sınıfı öncülüğünde tek bir uluslararası cephenin potasında eritilmesi, merkez ve çevre bölgelerdeki proletaryanın ve emekçilerin enternasyonalist eğitimi ve burjuva milliyetçiliğinin ve şovenizmin bozguncu etkisine karşı mücadeleyi içeren çözüm biçimlerine yönelmişti. *"Kendi başına ve emperyalizmle ilişkilerinde en üst düzeyde öneme sahip"*[32], milliyetler sorunu Parti tarafından soyut biçimde değil toplumun devrimci dönüşümü için verilen mücadele çerçevesinde ele alındı.

Sorunun çözümü, sosyalist milliyetler arasında yeni ilişkiler başlatan Büyük Ekim Sosyalist Devrimi'nin zaferi ve proletarya diktatörlüğünün kurulmasıyla mümkün oldu. Sovyet iktidarının ilk gününden itibaren Lenin, Rusya halklarını özgür kılma, özgür gelişimlerini sağlama, devrimin savunulması ve yeni toplumun kurulması için onları kardeşçe büyük bir ailenin içinde toplamaya yönelik girişimlerinde Parti'ye yol gösterdi. Proletarya diktatörlüğünün halkların ilerlemesi ve proletarya diktatörlüğü koşullarında eşitlik ve gönüllülük ilkeleri altında birleşmeleri açısından sağladığı sınırsız olanakları değerlendirdi.

Burjuva demokratik devrim sırasında ele alınan baskı ve ulusal eşitsizliğin ortadan kaldırılması sorunları Lenin'in belirttiği gibi *"asıl ve gerçek devrimci,* proleter, *sosyalist eylemimizin bir yan ürünü olarak ilerleyip geçerken"*[33] çözümlendi. Öte yandan, yeni ilişkilerin kurulması, ulusların özgürce gelişmesinin biçim ve yollarının araştırılması ve eski Rus İmparatorluğunun tüm milliyetlerinden emekçilerinin giderek yakınlaşmaları, esasen sosyalist mücadelenin eseriydi.

Halk Komiserleri Konseyi Ekim Devriminin zaferinden yedi gün sonra Rusya halklarının Hakları Deklarasyonu'nda eşitlik sorununu şöyle formüle etti. Halkların eşitlik ve egemenliği; bağımsız devletlerin ayrılması ve kurulmasına varanadek kendi kaderlerini özgürce saptama hakkı; ulusal ya da dinsel nitelikli tüm ayrıcalık ve sınırlamaların kaldırılması; etnik grupların ve azınlıkların özgürce gelişimi. Rus işçi sınıfınca gerçekleştirilen bu ilkeler paha biçilmez öneme sahiptir. Parti'nin 1923'teki 12. Kongresi, milliyetler sorununun çözümü çerçevesinde alınan ilk önlemlerin bilançosunu çıkardı ve *"Ekim Devriminin bir vuruşta baskı zincirlerini parçaladığını, halklar arası ilişkileri değiştirdiğini, eski ulusal kini yok ettiğini, halkların işbirliği için ortam hazırladığını ve Rus proletaryasına yalnızca Rusya'daki diğer milliyetlerden kardeşlerine değil, aynı zamanda Avrupa ve Asya'daki kardeşlerine de güvenmesini öğrettiğini"*[34] kaydetti.

Komünist Partisi ve Sovyet Hükümeti, halkların biçimsel eşitliğini ilân etmekle yetinmediler. Lenin, etnik birimlerin özgür, bağımsız gelişmesine her türlü araçla yardımcı olunduğunu da belirtiyordu.[35] Bu yardım herşeyden önce Sovyet iktidarının yerleştirilmesi ve pekiştiştirilmesi için emekçilerin ortak mücadelesinin örgütlenmesi idi. Lenin, Parti ve Rus işçi sınıfı, ezilen halklara, onların devlet yapılarını teorik bakımdan oluşturma ve bunların uygulanmasına destek olma yoluyla da yardımcı oldu. Bu dönüşümler, Çarlığın ve kapitalizmin ezdiği halkların muazzam enerjisini harekete geçirdi. Lenin Ekim Devrimi'nin dördüncü yıldönümünün arefesinde

---

(32) A.g.e., c. 22, s.289.

(33) A.g.e., c.33, s. 46.

(34) SBKP., kongre, konferans ve MK'si tam üyeli toplantıları kararları, c.2, Moskova, 1970, s.436. (rusça).

(35) Bkz. V. Lenin, Eserler, c. 29, s.521.

hararetle şu gözlemi yapıyordu: *"Rus olmayan* bütün *milliyetlere* kendilerine özgü *cumhuriyetlerini ya da özerk bölgelerini vermiş bulunuyoruz.*[36]*"* 1922 yılının sonlarında eski Rus imparatorluğunun topraklarında 6 bağımsız cumhuriyet, 10 özerk Sovyet cumhuriyeti, 2 Sovyet halk cumhuriyeti ve 15 özerk ulusal bölge bulunuyordu.

Lenin'in özgür halkların kendi Sovyet devleti yapılarını uygulamaya koymalarının teorisine getirdiği yenilik de şöyle özetlenebilir: a) bu devlet yapıları sosyalist yasallığı, halkların özgürlüğünü ve uyumlu ulusal gelişmesini sağlamanın önemli bir aracıdır; b) bu devlet yapıları, enternasyonalist ideoloji ile donanmış işçi sınıfının yönetimi altında ve sosyalist rejimin çerçevesi içinde Sovyet iktidarı biçiminde kuruldukları için, halkların sosyalizmin ortaklaşa kurulması yönünde yakınlaştırılması hedefine de uygun düşmektedirler. Parti, Lenin'in yönetiminde bir ulusun devlet yapılarının biçimlerini ve bunların gerçekleştirilme yollarını belirledi: bağımsız ya da özerk cumhuriyetler, özerk ulusal bölgeler ve ulusal toprak alanları söz konusu edildi. Sovyet halk cumhuriyetleri ve komünler ise geçiş biçimleri idiler. Bugün, Ekim Devrimi'nden önce ezilen ve sömürülen her halk, kendi Sovyet devlet yapısının büyük Lenin'in yönetimi altında ve onun değer biçilemez yardımı ve sürekli özeni ile doğduğunu söyleyebilir.

Lenin'in, devrimin kurtardığı halkların yakınlaşması ve birliği temelinde milliyetler sorununun çözüm yollarının ve biçimlerinin araştırılmasına olan teorik ve pratik katkısını da özellikle belirtmek gerekir. Dünyada ilk kez izlenen bu yol, Ekim Devrimi'nin ve proletarya diktatörlüğünün enternasyonalist niteliği, büyük Lenin'in dehası, Komünist Partisi'nin harcadığı muazzam bir örgütlenme ve eğitim çabası ile olanaklı olabildi. Lenin Ekim Devrimi'nin ertesinde şöyle duyordu: *"Antik Roma'nın zalim yasasının tersine, bizler bölerek değil, tüm emekçiler arasında parçalanamayacak bir dirimsel (hayati) çıkar ve sınıf bilinci bağları yaratarak yönetiyoruz.*[37]*"*

Lenin'in, halkların yakınlaştırılmasından hareketle milliyetler sorununu teorik ve pratik planda çözme yolundaki çalışması çok yönlü olmuştur.

Parti, Lenin'in girişimiyle ve onun yönetiminde, toplumun sosyalist dönüşümü ve devrimin kazanımlarının savunulması programının ortaklaşa gerçekleştirilmesi için halkları birleştirmeye girişti. Bu yolun doğruluğu kanıtlandı. Çünkü böylece tüm milliyetlerden emekçilerin çabaları temel sorunların çözümüne yönlendiriliyor ve ulusal taleplerin bağımlı (tabi) niteliği, onların kendi politik deneyimlerinden hareketle gene onlara ispatlanmış oluyordu. Birlik, işçi sınıfının yönetimi altında ve proleter enternasyonalizmi ilkeleri temelinde gerçekleşti.Milliyetleri ne olursa olsun bütün emekçilere birliğin gücü ve dirimselliği kanıtlandı. Daha önceleri ezilen halklar, Sovyet ülkesinin Rus işçi sınıfının ve köylülüğünün enternasyonalizminin gerçek değerini kavradılar. Bu da eski yalıtımın (tecridin) aşılmasına, güvenin pekiştirilmesine katkıda bulundu. Her geçen yıl Sovyet iktidarının, Kızıl Ordu'nun enternasyonalist niteliğinin, Rus halkının sosyalist devrimin zaferi ve daha önce ezilen halkların kurtuluşu uğruna tüm özverileri kabullenme arzusunun yeni kanıtlarını verdi. Bütün bunlar, milliyetler arasındaki eski ilişkilerin kökünden değiştirilmesine ve yeni, sosyalist ilişkilerin sağlamlaştırılmasına yardımcı oldu.

1920 yazında Lenin proletarya diktatörlüğü deneyiminin, Çarlık Rusya'sında milliyetler arasındaki ilişkilerin karakteristiği olan mücadelenin kaybolmakta oldu-

(36) A.g.e., c.33, s.45.

(37) A.g.e., c. 26, ss. 526 - 527.

ğunu gösterdiğini belirtiyordu. *"Bunun iki nedeni vardı: 1) İşçi ve köylülerin ilgisi, dikkati, tüm manevi güçleri burjuvaziye karşı bütün milliyetlerden emekçileri birleştiren büyük mücadelede bütünüyle emilmişti; 2) Proletarya diktatörlüğü burjuvazinin, küçük burjuvazinin ve burjuva entellektüellerinin sınf mücadelesini boğmak için, güçlerinin, etki ve bilgilerinin kullanılması anlamında gelen, eylem "özgürlüğü" nü yok etmişti."*[38]

Proleter enternasyonalizminin özünden, Lenin'in ayrıntılı biçimde çözümlediği halkların yakınlaşmalarının zorunluluğundan, halklar arası ilişkilerin içerik ve biçiminin seçiminde özgürlük gibi bir ilke daha kaynaklanır.

Sosyalist milliyetler arası ilişkilerin güçlendirilmesinde, Lenin'in, halkların ulusal çıkarlarının göz önüne alınması ve ulusal duygularının gözetilmesi zorunluluğu üzerinde yönergelerinin parti tarafından sistemli biçimde uygulamaya konması büyük bir rol oynadı. Şu not, Lenin ve Parti'nin halkların gelişme sorununu ne kadar derinliğine ele aldıkları hakkında bir yargıya varılmasını sağlamaktadır. *"Özelliklerine, gelişme derecelerine v.b. göre* her ulusun somut sorunları."[39] Parti'nin yerel örgütlerinin, bu görevleri, çevre bölgeler yerli nüfusunun oralarda yaşayan bütün milliyetlerden emekçilerle sıkı bir birliğini sağlayarak yerine getirmesi gerektiğinin altı çizilmelidir. Lenin, bu çevre bölgelerin, geçmişte büyük Rus ulusunun ezen, diğer halkların ise ezilen olduğunu göz ardı etmeksizin Rus emekçi kitleleriyle en sıkı ittifakının zorunluluğunu belirtti.

Lenin milliyetler sorununun çözümü alanında beş yılın bilançosunu yaparken şöyle yazıyordu: *"Deneyimiz bize uyuşmazlık nedenlerinin, karşılıklı güvensizliğin, herhangi bir entrika tehlikesinin ancak farklı ulusların çıkarlarına büyük özen göstererek yok edilebileceği ve özellikle farklı diller konuşan işçi ve köylüler arasındaki güvenin ancak böyle yaratabileceği yönünde sarsılmaz bir inanç kazandırdı. Bu güven olmaksızın ne halklar arası barışçı ilişkilerin kurulması, ne de çağdaş uygarlık düzeyinde değerli tüm unsurların geliştirilmesi kesinlikle mümkün değildir."*[40]

Enternasyonalist faaliyet, işçi sınıfının ve Partisinin yönetimi, leninist programın milliyetler sorunu ile ilgili bölümünün gerçekleşmesinde önemli bir rol oynadı. Bunların etkisi ve yönetimiyle sosyalist devrimin ilk günlerinden itibaren ezilen halklar, Lenin'in öngördüğü gibi Rus halkıyla birleşmeyi tercih ettiler. Onlar, çok uluslu bir sosyalist devletin sınırları içinde halkların birleşmesi için girişilen güçlü eylemin başlatıcısı ve örgütleyicisi oldular.

Halkların birliğine ilişkin Leninist görüşün gerçekleştirilmesi, sosyalist rejimin niteliği ve Partinin enternasyonalist tutumu ile mümkün oldu. Parti iktidara geldiğinde bütün milliyetlerden emekçilerin en nitelikli temsilcilerini bir araya getirdi. Daha 1922'de Parti üyelerinin % 28'i Rus olmayanlardandı. Parti bütün faaliyetlerinde demokratik merkeziyetçilik ilkelerinden esinleniyor, yerel örgütlerine ulusal bir nitelik verme, onları soyutlama eğilimlerini reddediyordu.

Parti Lenin'in yönetiminde, kendi enternasyonalist ilkelerinin arılığını önemle savunuyor ve tüm şovenizm ve milliyetçilik, nihilizm ve ulusal dar görüşlülük belirtileriyle savaşıyordu. Bu, çok uluslu sovyet ülkelerinin tüm yaşamında milliyetler arasında sosyalist ilişkilerin kurulmasını kolaylaştırdı. *"Biz enternasyonalistiz"*[41] diyor-

(38) V. Lenin, Toplu Eserler, c. 51, ss.219-220
(39) A.g.e., c. 39, s. 462.
(40) V. Lenin, Eserler, c. 33, s. 395.
(41) A.g.e., c. 30, s. 303.

du Lenin. Bu nedenle, içteki karşı-devrim ve uluslararası emperyalizm tarafından yapay olarak körüklenen ve tüm sosyalist rejim düşmanlarının umut bağladıkları milliyetçilik dalgasına karşı uzlaşmaz bir mücadele yürütmek partiye düşüyordu. Lenin parti saflarında ortaya çıkan büyük-Rus şovenizmi ve yerel burjuva milliyetçiliği ile özellikle uğraştı. Birincisi özellikle tehlikeliydi. Çünkü halkların yakınlaşması karşısında en büyük tehlikeyi oluşturuyordu. Lenin buna karşı amansızca savaştı. Çok uluslu Sovyet devletinin örgütlenmesiyle ilgili kendi planının gerçekleşme yollarını Ekim 1920'de inceleyen R.K.B.P Merkez Komitesi'nin tam üyeli açılış gününde yazdığı notlar bunu kanıtlar.

Lenin, proleter enternasyonalizmi ideolojisini, bilincini ve politikasını uygulamak, burjuva milliyetçiliğinin uğursuz etkisini azaltmak için, uygun biçim ve yöntemleri sürekli geliştirirken, milliyetler sorununa çözüm getiren bu programda çok uluslu Sovyet devletinin kuruluşuna özel dikkat gösterdi. Sovyet devlet yapılarının özgür halklarca kuruluşuna çeşitli biçimlerde destek sağlayan Lenin ve parti, bu yapıların enternasyonalist içeriğinde soyutlanmanın değil birliğin garantisini görüyorlardı. Yaşam bu politikanın doğruluğunu kanıtladı. Lenin, yalnızca bu çizginin Sovyet ülkesinin tüm uluslarını *"büyük ve güçlü bir aile"*nin bağrında *"büyük bir bütün oluşturarak"*[42] birleştirdiğini ve sağlamlaştırdığını belirtiyordu.

Lenin çok uluslu Sovyet devletinin halklar eliyle kuruluşunun beş yılı süresince, kendini Sovyet Cumhuriyetleri arasında devlet ilişkilerinin çözümlemesine, birliğin en rasyonel şekillerinin araştırmasına verdi.

Burjuva demokratik devrimin sosyalist devrime dönüşme dönemi sırasında Lenin istisnai önemi olan şu sonucu çıkardı: Sovyet devlet yapılarının özgür halklar tarafından kuruluşu, bu devletlerin federasyon biçiminde birleşmelerinin zorunluluğu sorununu ortaya çıkarıyordu. Lenin, ilk bağımsız Sovyet cumhuriyeti olan Ukrayna'nın kurulmasından sonra, bu cumhuriyetin Sovyet Rusya ile ilişkilerini bir federasyon uyumu içinde oluşturmasını önerdi. Ocak 1918'in başında, Emekçi ve Sömürülen Halkın Hakları Deklerasyonunda Sovyet ülkesi federasyon planını açıkladı. Halkların tam eşitliği, birlik biçimlerinin özgürce seçimi, zorunlu demokratik merkeziyetçilik ilkelerini formüle eden Lenin, federasyonun ekonomik açıdan uygun sınırlar içinde gerçekleşmesi, halkların özelliklerine ve ulusal çıkarlarına özen göstermesi ve gerçek sosyalist demokrasi ve enternasyonalizme dayanması gerektiğini vurguladı. 1918 baharında, böyle bir federasyonun *"Rusya'nın çeşitli milliyetlerini tek bir demokratik merkeziyetçi Sovyet devleti içinde en sağlam şekilde birleştiren kesinlikle en emin araç olacağı"*[43] gerçeğini belirtti.

Dış ve iç karşı-devrim daha sonra müdahaleyi örgütledi ve iç savaşı başlattı. Bu, çok uluslu Sovyet devletinin kuruluşunu zorlaştırdı. Fakat bu kuruluş o sırada da durmadı, yalnızca yeni biçimlere büründü. R.K. (B). P. 8. Kongresi Lenin'in önerisi üzerine *"partinin, Sovyet tipine göre örgütlenen devletlerin federal birliğini, tam birliğe geçiş şekillerinden biri olarak ileri sürdüğünü"*[44] programına koydu.

Lenin doğası gereği sosyalist olan Sovyet federasyonunun biçimlerini ve içeriğini incelerken, federasyonun, burjuvazi tarafından örgütlenen bir federasyon olgusu gibi halkların basit bir politik ittifakı olmadığını, onların her alanda, özellikle sosyalist ekonomik ilişkiler temeline dayalı bir birliği olduğu sonucunu çıkardı. *"Rusya Sov-*

---

(42) V. Lenin, Toplu Eserler, c. 52, s. 301.

(43) V. Lenin, Eserler, c. 27, s.214.

(44) SBKP, kongre, konferans...., c.2, s.45.

yet Sosyalist Federasyonları Cumhuriyeti'nin deneyi federasyonun içeriğinin *(demiryolları, posta, ordu,* ulusal ekonomi, *vb.) Somut çözümlemesi*[45]"dir diyordu. Genel oralak ekonomi, özel olarak sosyalist ekonomi, ulusların kardeşçe işbirliği ve yardımlaşmasıyla hızlanan yakınlaşmalarının temelini oluşturur. Lenin Sovyet ülkesinde ulusların devlet yapılarının kurulması deneyini genelleştirerek, halklar arasındaki ilişkiler pratiğinin sosyalist federasyonun iki temel tipini ortaya çıkardığını gördü: a) RSSFC'nde olduğu gibi özerklik temeline dayalı ve b) bağımsız Sovyet cumhuriyetleri arasındaki anlaşmalarca yerleştirilen federasyon temeline dayalı federasyonlar. Lenin'in de katkısıyla hazırlanan milliyetler sorunu üzerine Partinin 10. Kongresinin kararı, aynı zamanda Sovyet federasyonunun geçici bir tipine de işaret etti.

Sovyet federasyonunun yeni tipi, egemen Sovyet cumhuriyetlerini tek federal devlet olan SSCB'nin bağrında toplamak için Lenin tarafından bulundu. Bu tip, halkların yakınlaşması ve ilerlemesi için, anlaşmalar temeline dayalı bir birlikten daha büyük olanaklar ve daha sağlam bir birliği oluşturuyor, sosyalizmin zaferini yakınlaştıran, kapitalizme oranla üstünlüklerinin ortaya çıkmasını hızlandıran yeni bir demokratik yapı ve hümanizm aşamasını başlatıyordu.

1922 Aralık'ında SSCB'nin kuruluşu, Parti'nin milliyetler sorunuyla ilgili programının gerçekleşmesi için sınırsız olanaklar sundu. Programın temel yönelimleri Lenin tarafından formüle edildi ve toplum yaşamının her görünümünün devrimci dönüşümünde denendi. Sosyalist kuruluş yılları Leninist politikanın bu alandaki canlılığını kanıtladı. Bu alandaki ilk adımlar, etnik birim ve ulusların eşitsizliğinin tasfiyesi, kapitalist ulusların sosyalist uluslara dönüşümünün tarihsel süreçleri, etnik birimlerin, leninist teoriye uygun olarak kapitalist olmayan gelişme olanağıyla kapitalizm öncesi toplumsal ilişkilerden sosyalist ilişkilere geçen yeni uluslara dönüşümü oldu.

Milliyetler sorununun Parti tarafından büyük Lenin'in koyduğu biçim ve yollarda çözümü, sosyalist etnik birim ve ulusların daha önce görülmemiş gelişmesine, ekonomi, kültür ve devlet yapılarının ilerlemesine olanak sağladı. Halkların yakınlaşması, kendi gelecekleri ve ülkede sosyalizmin kurulması ve daha ileri aşamalar için çok daha önemli oldu. SSCB halkları Parti'nin yönetiminde canlandırıcı bir dostluk kurdular. Bu dostluk Sovyet toplumunun gelişiminin itici gücü oldu; yeni bir tarihsel topluluk, çok uluslu Sovyet halkı oluştu.

Lenin'in yüzüncü doğum yıldönümüyle ilgili raporunda L. Brejnev şöyle söylüyordu: *"Leninist ulusal politikanın parlak başarısının, sosyal yaşamın en zor ve en önemli sorunlarından biri olan ulusal sorunun Sovyetler Birliği'nde çözümünün çok yüksek bir önemi vardır ve bu insanlığın sosyal gelişiminde önemli bir adım olmuştur"*

Tüm SSCB halkları, devletlerinin ellinci yıldönümünü Parti etrafında birleşerek, Lenin'in sosyalizmin ileri aşamalarına geçilmesi üzerine büyük yönergelerini izleyerek kutladılar. *"Onlarca ulus ve etnik birim arasındaki ilişkelerde dünya tarihi şimdiye dek, bizim kardeşçe birliğimizde dile gelen eylem ve iradeye, çıkar ve amaçlara dayanan bir topluluğa, manevi bir akrabalığa, karşılıklı dikkat ve güvene tanık olmamıştır."* Bu cümle SBKP MK'nin *"SSCB'nin 50. kuruluş yıldönümü'nün hazırlıkları üzerine"* kararında geçer.

Çok uluslu Sovyet halkı, insanlığın kapitalizmden sosyalizme geçiş sürecinin sürekli hızlandırılışı çerçevesi içinde Sosyalizmin ileri aşamalarını kuruyor. Milliyetler sorununun çözümünün, ulusların ve aralarındaki ilişkilerin sosyalizm temeline dayalı gelişiminin Lenin tarafından oluşturulan ve SBKP'nin pratikte doğruladığı biçim ve yolları durmaksızın büyüyen bir önem kazanıyor.

(45) V. Lenin, Toplu Eserler, c. 41, s. 438.

FEDERAL ALMAN EMPERYALİZMİ
catherine mills

Fransa'da "kemerleri sıkma" politikasına karşı tutarlı bir savaş, egemen çevrelere krizi atlatma olanakları verecek olan "uluslarüstü" Avrupa'ya doğru bir kaçış'a karşı da savaşmayı gerektirir.

"Uluslarüstü" bir Avrupa'nın kurulmasına karşı çıkmak, bu Avrupa'nın yeni bir uluslararası dayanışma ve gelişme çağını açmayacağı, aksine tekellerin politikalarına boyun eğme anlamına geleceğini vurgulamayı içerir. Ekonomik buhran A.E.T. içindeki eşitsizlikleri arttırmıştır. Emperyalizmlerin politikaları Federal Almanya'ya diğer Avrupa ekonomileri üzerindeki egemenliğini pekiştirebilme haklarını yaratmıştır. Ama A.E.T. içersindeki eşitsiz gelişme Federal Alman ekonomisini buhrandan çıkarmak için yeterli değildir. Bu eşitsiz gelişme, buhranı hem Federal Almanya'nın içinde hem de onun dış ilişkilerinde derinleştirmektedir.

Federal Alman emperyalizminin Avrupa'daki egemenliğinin kökenini ve işleyişini aydınlığa kavuşturabilmek için Alman tekelci gruplarının ağırlıklarına ve onları sermayelerini değerlendirmek için yeni yöntemler ve açılımlar aramaya iten nedenlere eğilmek gerekmektedir.

1. YENİ ACILIMLARIN GEREKLİLİĞİ

Federal Alman ekonomisi buhran fırtınasının ortasında kalmış sakin bir adacık değildir. Sosyal-demokrasinin güttüğü siyaset Valery Giscard D'estaing'inkinden daha etkili olamamış ve Federal Almanya'yı içte ve dışta kapitalizmin buhranından çıkaramamıştır.

Federal Almanya, oranı 1966'dan beri iki katına çıkmış bir enflasyonun da etkisi altındadır.[1] Büyük bir açık veren yeni bütçe ekonomiyi yeniden canlandırmak için yeterli olamamaktadır. Bir milyon civarında işsiz vardır. İflaslar ve kapanan kuruluşların sayısı gün geçtikçe çoğalmaktadır. Uygulanan "kemerleri sıkma" politikası kitlelerin satınalma gücünü kısıtlamakta, genel halk hizmetlerinin, sosyal güvenlik hizmetlerinin aksamasına yol açmaktadır. Yatırım eğilimi düşük kalmakta, yatırılmış sermaye tam değerlendirilememektedir. Sonuçta sermayenin rantabilitesi düşme eğilimi göstermekte ve tekelci gruplar kârlılık oranını arttırmak için dış pazarları kapma yarışına girmektedirler. Böylece, büyük tekelci grupların aşırı birikimleri, buhrana kaynak olup onları yeni açılımlara itmektedir.

Daha XIX uncu yüzyılın sonlarında, hızlı kartelleşme sonucu, Bayer, Krupp, Vereinigte gibi Federal Alman sanayiinin dev tekelleri hızlı bir dış pazar yağmasına yönelmişlerdi. Dış pazarlara girmekte görece olarak geç kalmış olması Federal Alman emperyalizminin sömürge savaşları açmaya, I. Dünya Savaşına neden olmaya götüren aşırı saldırganlığına yol açmıştı. I.G. Farben gibi dev bir tröstün dış pazarla-

(*) Bu yazı Fransız K.P. M.K. aylık kuramsal yayın organı "Cahiers du Communisme" in Ocak 1977 sayısından T.İ.P. Merkez, Eğitim, Bilim ve Araştırma Bürosu'nca çevrilmiştir.

(1) C. Mills "Batı Almanya: Buhran Emekçileri Etkiliyor", Cahiers du Communisme Haziran 1976

ra saldırısı, dünya pazarlarının yeniden paylaşılmasını amaçlayan savaşlar ve nazizmle sanayi ve finans kapitalin işbirliği olguları da, yatırılmış büyük sermaye hacminin rantabilizasyon gereğinden kaynaklanmaktadır.

1950 lerdeki Federal Alman gelişmesinin yeniden kartelleşme sürecine dönüşmesini ve sermayeleri büyüyen tekellerin uluslararasılaşma gereksinmelerini gözlemek son derece ilginçtir. 1966'da sosyal - demokratların iktidar olmaları ise Federal Alman tekelci gruplarının uluslararası düzeyde yayılmalarını kamçılamıştır.

Alman Uluslararası Tekellerinin Ağırlığı

Bugün Federal Alman Cumhuriyeti, A.B.D. ve İngiltere'yle beraber uluslararası tekellerin üç ana üssünden biridir. Amerika Birleşik Devletlerinde üslenmiş 2570 uluslararası şirket vardır. Bu rakam İngiltere'de 1588, Almanya'da 1219, Fransa'da 571, İtalya'da 213'tür. En büyük 500 uluslararası şirket arasında 21 tane Federal Alman tekeli vardır, 1969'da bu rakam 9'du.

Yalnızca sanayici şirketleri gözönüne alırsak F. Alman tekellerinin gelişmesi daha da çarpıcı bir görünüm kazanmaktadır. Dünyanın önde gelen 500 sanayii kuruluşundan 66'sı F. Almandır ve bu 66 kuruluştan 11'i ilk 50 arasında yer almaktadır.

Ekonomik sömürgeciliğin gereksinmesini bu tekeller kendi bünyelerinde taşımaktadırlar ve bu gereksinme buhranla beraber gelişmiş, güçlenmiştir.

Uzun süre F. Alman ekonomisinin motor gücü durumunda olan otomobil sanayii buhrandan ağır bir darbe yemiştir. Bu sektör hem iç yapısında hem de dışarı açılımında yeni atılımlar yapmak durumundadır. Lokavtlar, fabrika kapanmaları birbirini izlemektedir. Örneğin Wolswagen, N.S.U.'yu kontrolü altına almakta, önemli sayıda personel ve işçiyi işten çıkarma yoluna gitmektedir. Kamu fonlarından (sermayesinin % 40'ı) kredi ve vergileme ayrıcalıklarından da yararlanarak Meksika'nın otomobil üretiminin % 38'ini yapmakta, Güney Afrika'ya, Nijerya'ya, Belçika pazarına el atmaktadır. Daimler - Benz (Mercedes) ise artık üretiminin üçte ikisini ihracetmektedir.

Rheinstahl A.G. ile birleşen Thyssen ise demir-çelik alanında dünyanın en büyük üçüncü tekeli ve, Amerikan şirketlerini bir yana bırakırsak, dünyanın en büyük sekizinci şirketi durumuna gelmiştir. Tekellerin empoze ettiği bu dışa açılmalar Avrupa'da fabrikaların kapanmasına, binlerce işçinin işsiz kalmasına yol açmaktadır.

Kimya sektöründe ise B.A.S.F. Hoechst ve Bayer'in her biri sinesinden çıktıkları I.G. Farben kartelinden daha büyük bir iş hacmini gerçekleştirmektedirler. Bu tekeller dünyanın (Amerika hariç) en büyük 15 tekeli arasında yer almaktadırlar. Kontrollerine aldıkları başta şirketler aracılığıyla dünya çapında bir ağ örmekte, büyük petrol ve petro-kimya şirketleriyle de ortaklığa girmektedirler. Örneğin: Fransa'da B.A.S.F. ve P.V.K., İspanya'da Bayer ve P.V.K., Ingiltere'de B.A.S.F. ve Dow Chemical vb.

Petrol tüketiminin % 60'ının Standart Oil, B.P. ve Shell gibi tekellerin elinde olmasından dolayı petrol alanında biraz geride kalmış bulunan Federal Almanya'da kamu fonlarının geniş çapta yardımıyla Veba-Geselberg tröstü kurulmuş ve bu tröst dünyadaki petrol ve ürünleri dağıtımında yedinci sıraya yükselmiştir.

Elektrik ve elektroteknik sanayii dalında ise A.E.G., Telefunken ve Bosch gruplarıyla birleşen Siemens 136 ülkede faaliyette bulunan 36 şirketi kontrolünde tutmaktadır.

Son olarak da askeri sanayiinin simgesi haline gelmiş olan, kamu fonlarıyla büyük bankaların güçlü F. Alman silah sanayii hizmetinde otomobil ve makine sektörleriyle ilişkilerini sağlayan Krupp, Flick gibi tröstleri de unutmamak gerekir.

Dış Pazarların Kazanılması

Sosyal - Demokrat Partinin iktidara gelmesi dış pazarlara açılmayı son derece hızlandırdı. 1966 ile 1974 arasında dış ödemeler dengesi fazlası 6 katına çıktı ve miktar 1974'te 50,8 milyar DM gibi inanılmaz boyutlara ulaştı. Federal Almanya bugün ABD'den sonra en büyük ticaret hacmine sahiptir ve OECD ülkelerine en büyük ihracatı da o gerçekleştirmektedir. Dünya toplam ticaret hacminin % 12'sini elinde bulundurarak (ABD'nin oranı % 13'tür) Fransa'nın ya da Japonya'nın iki misli ihracat yapmaktadır. Federal Alman sanayi grupları için ihracatın önemi günden güne artmaktadır: 1969'da Federal Alman sanayi ürünlerinin % 15,8'i ihracedilirken 1974'te bu oran % 25'e çıkmıştır. Bazı sektörlerde bu oran daha da yüksektir. (otomobil de % 52, gemi inşaatında % 67) Federal Almanya'nın ihracatında toplam sanayi ürünlerinin payı % 60'ı aşmaktadır.[2]

Federal Alman ihracatının en büyük alıcıları sanayileşmiş ülkelerdir (% 73). Bunlar arasında % 44,9'la AET ülkeleri en önemli yeri tutmaktadırlar. AET içinde de % 27,3'le Fransa'yı görüyoruz. Halbuki Federal Almanya'nın ithalatında en büyük payı Fransa değil Hollanda almakta.

Görünüşe bakılırsa buhran sanki Federal Almanya'yı etkilememekte, sadece AET içindeki eşitsizlikleri derinleştirmektedir. Fransa'nın Federal Almanya'ya karşı 1975'te ticaret açığı 6 Milyar franka ulaşıyordu. 1976'da bu açığın iki katına çıkması bekleniyor. Bütün Avrupa'da Federal Almanya ile mübadelesinde ticaret açığı vermeyen tek ülke Hollanda'dır. Avrupa ülkelerinin Federal Almanya'ya bağımlılıkları büyüktür denilebilir. Ayrıca, buhranın kendisi ve hükümetlerin uygulamaya çalıştıkları kemerleri sıkma politikaları yatırılmış sermayenin kârlılığını düşürmekte ve sermaye gruplarını açılmaya, yayılmaya itmektedir. Bu da Federal Almanya içinde ve dışında buhranı derinleştirmekte, buhran karşısında eşitsizlikleri körüklemektedir.

Sermaye İhracı

Tekelci kârların gereği ürün ihracı, giderek sermaye ihracının yandaşı olma durumundadır. Sosyal-Demokrat Partinin iktidara gelişinden beri Deutsche Mark'ın değerinin devamlı olarak artması, Federal Alman dış ödemeler dengesinin Federal Almanya lehine açık vermesi ve hükümetlerin iktisat politikaları Federal Almanya'nın dış yatırımlar gerçekleştirmesi lehine işleyen etkenler olmuştur. Bugün Federal Alman tekelleri 36,8 milyar DM dış yatırımla dünyada üçüncü durumdadırlar.[3]

Önümüzdeki dönemlerde Federal Almanya'nın dış yatırımlarının ağırlığının artacağı düşünülebilir. Yeni yapılan bir araştırmaya göre, Federal Alman şirketlerinin dörtte üçü 1978 yılına kadar dış yatırımlarının ülke içindeki yatırımlarından daha büyük olacağını beyan etmiştir. Mevcut yatırımları büyütme projeleri özellikle dışa dönüktür. İçe dönük yatırım projeleri ise daha çok "rasyonelleştirme"ye, sermayenin bileşimini sabit sermaye lehine arttırmaya dolayısıyla da daha çok işsizlik yaratmaya yöneliktirler.

Federal Almanya içinde yabancı sermaye oranı İngiltere'ye oranla düşüktür, ama Fransa'ya oranla yüksektir. 1971 yılında Federal Almanya'da gerçekleştirilen yatırımların % 6'sı A.B.D. kökenlidir. Federal Almanya'daki yabancı yatırımlar hacim olarak Federal Almanya'nın dış yatırımlarını geçmektedir. 1949 ile 1969 arasında Federal Almanya'daki ABD kökenli yatırımlar diğer Avrupa ülkelerinde

---

(2) Bu oran Fransa için % 45' tir.

(3) ABD için bu rakam 315 milyar DM, İngiltere için 85 milyar DM'dir.

görülmeyen bir artışla 10 katına çıkmıştı. En büyük Federal Alman sınai kuruluşları arasında dev Amerikan tekellerinin alt kuruluşları da vardır; örneğin General Motors Opel'i satın aldıktan sonra ülkenin en güçlü otomobil fabrikası haline gelmiştir.

Bundan Federal Alman emperyalizminin ABD emperyalizminin bir uydusu durumunda olduğu sonucunu çıkarmamak gerekir. Federal Alman emperyalizmi uluslararası para sistemine, büyük bankalara, döviz stoklarına dayanarak artık "kendi hesabına" çalışabilmektedir.

Deutsche Mark'ın "Hegemonyası"

DM'in değerinin sürekli artış eğilimi, Federal Alman şirketlerinin dış yatırımlarını kolaylaştıran önemli bir etken olmaktadır. Federal Alman dış ödemeler dengesinin fazlası ve spekülatif nitelikte sermayelerin akımıyla beslenen Deutsche Mark'ın rolü uluslararası ödemelerde giderek artmaktadr.

Bugün en büyük döviz rezervleri olan ülke Federal Almanya'dır. Bu da Federal Alman tekellerinin ve bankalarının uluslararası alanda yayılmalarına uygun bir temel oluşturmaktadır.

Federal Alman bankaları dışarıya dönük uğraşılarındaki gecikmenin hızla üstesinden gelmekte, mali işlem biçimlerini ihracatın ve dış yatırımların finansmanını kolaylaştıracak biçimde geliştirmektedirler. Şubelerini ulaslararası tekelci grupların hizmetine vermekte, dünya sermaye piyasalarında etkin bir rol oynamaktadırlar. Federal Alman sermaye piyasaları uluslararası düzeyde itibarlı sermaye piyasaları durumuna gelmektedirler.

Federal Alman bankaları iç yapısal değişmelere uğramakta, buna paralel olarak da yabancı büyük bankalarla ortaklıklar kurmaktadırlar. Üçüncü dünya ülkeleriyle sözleşmeler imzalanmasına önayak olmakta, Federal Alman şirketlerini yatırım alanları konusunda aydınlatmaktadırlar.

A.E.T. içinde, Federal Alman döviz rezervlerinin göreli ağırlığı, döviz stokları eriyen ve Federal Almanya ile ticari dengeleri devamlı olarak Federal Almanya lehine gelişen diğer A.E.T. ülkelerinin, Federal Almanya'ya bağımlılık derecesini arttırmaktadır. Güçlü dövizlerle (örneğin Deutsche Mark ve Florin) güçsüz dövizler arasındaki uçurum derinleşmektedir. Döviz konusunda "iki vitesli Avrupa" anlayışıyla Federal Alman hükümeti dövizleri güçsüz olan ülkeleri devamlı mali yardıma muhtaç durumda bırakmaktadır.

Ayrıca, ithal edilen ürünlerin fiyatlarındaki düşüş sabit sermayenin ve emeğin maliyetini düşürmeye de olanak vermektedir. Ama önemli olan, Federal Alman parasına ve Federal Alman tekelci gruplarına Avrupa'da egemen olma olanağını sağlayan bu dış ticaret fazlasının nedenidir.

Federal Alman devleti, üretim güçlerinin gelişmesinin, gerek Federal Almanya içindeki gerekse uluslararası düzeydeki çelişkilerinde·itisiyle, iş gücünün gelişmesini, vasıflı işgücünün öneminin artması olgusunu, bilimsel ve teknik araştırmanın gereğini hesaba almak zorunda kalmıştır.

Gayri Safi Ulusal Hasıla'da kamu fonlarıyla finanse edilen araştırmaların payı 1968'le 1972 arasında % 77 oranında artmıştır. Bu pay Fransa'nınkinin iki katıdır.[4] Federal Almanya'nın ihracatında önemli bir yer tutan ileri teknikler kullanan sanayi dallarında istihdam edilen işgücü nitelikli bir işgücüdür; bu işgücüne ödenen üc-

(4) Tarihsel bir gerekliliktir bu. Bismarck ve Kaiser II. Wilhelm bir kesim işçiler için çok ileri sosyal haklar tanımışlardı.

retler göreceli olarak yüksektir ve tanınan sosyal haklar da geniştir. Ama, Federal Alman büyük sermayesinin işçi sınıfının bir kesimine verdiği bu "kırıntı"lar, başka kesimlerin aşırı sömürülmesiyle geri alınır.. En zor işlere koşulan niteliksizlikleri dolayısıyla düşük ücret alan, sürekli işsizlik ve ülkelerine geri gönderilme tehlikesiyle karşı karşıya bulunan göçmen işçilerin durumu buna bir örnektir.

Diğer yandan, sosyal demokrasiyle sendikalar, buhran dolayısıyla, "kemerleri sıkma" politikasını (yani ulusal gelirde sanayici kârlarının büyümesini, büyük tekelci grupların birikimlerini hızlandırıp iç pazardan dışarıya yönelmelerini) emekçilere kabul ettirme çabasındadırlar. Özellikle, Federal Alman emperyalizmi, Avrupa'daki ağırlığını kullanarak işsizliği, enflasyonu diğer Avrupa ülkelerine "ihraç etmeye" çalışmaktadır. Böyle bir politikada da büyük tehlikeler saklıdır.

2. FEDERAL ALMAN EMPERYALİZMİNİN İSTEM VE TEHLİKELERİ

Federal Alman sosyal-demokrasisinin işlevi büyük tekelci gruplara uluslararası yayılmalarına gerekli politik olanakları sağlamak olmuştur. Federal Alman Cumhuriyeti artık işverenlerin ve bankaların küçümseyegeldikleri siyasi cüce değildir.

Sosyal-Demokrat Parti'nin dış politikayla ilgili 9 ve 10 Nisan 1976 tarihlerinde yapılan konferansında Willy Brandt SPD (Sosyal Demokrat Parti) nin dış politikasının temelini oluşturacak altı sav ortaya atmıştır. Bu politikanın temeli A.B.D. ile iyi ilişkilerdir. Doğu Avrupa'yla yumuşama politikasından vazgeçilmiyorsa da "Almanya'nın Birliği" ilkesinden, Federal Alman silahlı kuvvetlerinin bir Avrupa savunma sistemine dahil edilmesinden ABD ile askeri ilişkilerin daha da geliştirilmesinden, sosyalist ülkelerle olan sınırlarda uyanık bulunulması gereğinden, "hür dünya" nın savunulmasından, "Avrupa'da özgürlük" den uzun uzun sözedilmektedir.

Federal Alman Emperyalizminin Kozu: Avrupa'nın Bütünleşmesi

Ülkenin dış politikasının esasını Avrupa politikası ve "Kuzey Geney diyalogu" oluşturmaktadır.

Federal Alman hükümeti Avrupa oluşumunu kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaktadır. Avrupa Federal Almanya'nın birliğinin yeniden oluşturulmasının bir aracı olarak görülmektedir. "Bölünmüş bir ulus olarak Almanlar için ve bu bölünmenin kesinliğini kabul etmeyen Federal Alman Cumhuriyeti için Avrupa birliğinin oluşup gelişmesi hayati bir önem taşır".

Bu Avrupa oluşumunun temel taşını da Avrupa siyasi birliği projesi oluşturur. SPD de bu oluşumun itici gücü olmak niyetindedir. Avrupa Parlamentosunun seçimi de bunda önemli bir aşama olacaktır. Federal Alman sosyal-demokratlarının Avrupa birliği için yaptıkları çağrılar Federal Almanya'ya Avrupa uluslararası kuruluşlarında alınacak kararlarda büyük bir ağırlık sağlamaktan başka bir amaç gütmemektedir.

S.P.D. Avrupa kuruluşlarında kararların en güçlü ülkeler tarafından empoze edilmesini öngören "Tindemans Raporu"nun şiddetle taraftarıdır. Öne sürülen neden, buhran karşısında Avrupa ülkelerinin birlikte ve çabuk hareket etme gereğidir. Ülkelerin bağimsızlıklarında önemli ölçüde feragat etmeleri gerektiği söylenmektedir. Böyle olunca örneğin Fransa, bağımsız bir dış politikaya sahibolamayacak, ekonomik ve parasal alanlarda da dışardan gelen kararlara boyun eğmek durumunda kalacaktır.

Ayrıca, NATO ile bütünleşmiş bir Avrupa savunma sistemi de, ABD güdümünde Avrupa'nın jandarmalığı işlerini yüklenecektir. Aynı zamanda Federal Alman silah

sanayii şu anki yasal kısıtlamaları aşıp ağır silah ihraçatçısı durumuna da geçebileceklerdir.

Federal Alman hükümetinin silah sanayiini desteklemek için hiçbir fedakârlıktan kaçınmadığını unutmamalıyız; 1970 ile 1975 arasında savunma harcamalarında 8 milyar Marklık bir artış olmuştu. Bu artış 1955 ile 1969 arasındaki artıştan 1 milyar fazladır. Gayri safi ulusal hâsılanın silahlanmaya yatırılan payı (% 3,6) Fransa'dakini (% 3) aşmıştır.

Bugünkü Federal Alman hükümeti ülkenin silah ihracatını son derece kısıtlayıcı yasaları kaldırıp Federal Almanya'nın bu alandaki gecikmesine son vermek amacıyla bir kampanya yürütmektedir. Fransa'nın ihracatındaki % 8'lik payına karşı, silah satımlarının Federal Alman ihracatındaki payı sadece % 0,3 tür. Federal Alman hükümeti bu konudaki yasaların çiğnenmesine de bu arada göz yummaktadır. Latin Amerika diktatörlüklerine, Güney Afrika'ya, İran'a, Basra Körfezi ülkelerine, Israil'e yapılan silah ihracatı "nakliye" "uzay programı" gibi bir takım teknik terimlerle maskelenmektedir.

Avrupa, Federal Alman tekelci grupları için bir atlama tahtası durumundadır. Büyük burjuvaziler buhran sonucu bütünleşmeye doğru adımlar atınca Avrupa ortak politikalarının saptanmasında Federal Almanya'nın gücü ağır basmaya başlamaktadır. Bu politikalara da giderek "kemerleri sıkma" yönü egemen olmaktadır.

Ayrıca, Avrupa adına alınan kararların birçoğunun Avrupalılık derecesi tartışma götürür. Bu kararlarda önemli etken güçler dengesi ve buhranın yarattığı eşitsiz gelişme oluyor. Kararlar A.B.D.'nin onayı ya da yönlendirmesi olmadan alınmıyor. Önemli kararların alınışında (örneğin, İtalya'ya kredi açılması olayında olduğu gibi) çoğu kez ülkelerin tümünün oyu alınmıyor. Buna karşılık hiçbir önemli karar Schmidt ile Giscard D'estaing'e danışılmadan alınmıyor.

Sosyal-Demokrat geleneğe uygun olarak S.P.D. kendini Avrupa'nın bütünleşmesinin öncüsü sayıyor. Bunun da ötesinde kendini komünizme bir almaşık önermekle görevli görmekte.

Sosyal - Demokrasinin Rolü Nedir ?

Willy Brandt'a sorulursa *"Sosyal-Demokrasi Avrupa'da özgürlüğü, adaleti amaçlayan bir güçtür. Kendi ülkemizde komünist hareketleri dar bir çerçeveye kapatmayı başarmış olduğu gibi Portekiz'de ya da İspanya'da, ya da başka ülkelerde komünizmin karşısında demokratik sosyalizmin bir almaşık olarak geliştirmeyi de görev saymalıdır".* Ayrıca da S.P.D. *"Portekiz'de faşizmin çöküşünün komünizmin bir zaferi haline dönüşmeyip demokrasinin haklarının saklı tutulabileceği bir rejime dönüşmesine katkısından kıvanç duyar."*

Tüm sosyal-demokrat partilerin bu tür görevler üstlenmesini isteyen SPD, AET içersinde sosyalist franksiyonlar lehine çalışmaktadır. Bu fraksiyon içersinde "teknik" denilen çalışma grupları oluşturulmaktadır. Örneğin Fransız sosyalistleri Federal Alman sosyalistleriyle ekonomik durum, parasal sorunlar, üçüncü dünya ülkeleriyle ilişkiler gibi konularda tartışmalar yapmaktadırlar. Ama bunun da ötesinde SPD komünizme bir almaşık olarak "demokratik sosyalizm"i amaçlayan ve tüm sosyal - demokrat partileri kapsayan bir ortak seçim platformu oluşturma çabasındadır. Diğer yandan Avrupa Sosyalist Partileri Federasyonunu da diriltmeye çalışmaktadır. Aslında kararları tüm "sosyalist" partilerce uygulanacak bir merkezileşme stratejisine gidiştir SPD'nin amacı. Buna karşın Cenevre'deki Sosyalist Enternasyol "sosyalist" partilerin komünistlerle ortak strateji ve eylemlere girmelerini kınamamıştır. Bu da bizi reformizmi halkımız önünde teşhir etmekte devam etmeye itmektedir. Örneğin Willy Brandt'ın Ortak Hükümet Programımıza karşı tavrı ikirciklidir.

Fransız sosyalistlerine komünistlerle "işbirliğinde biraz daha devam etme" telkin edilmekte fakat aynı zamanda onlara komünistlere genişleyen Fransız solunun daha büyük bir bölümünü kaptırmamaları salık verilmektedir.

Üçüncü Dünya'ya Yönelimler:

Federal Almanya'nın dış politikasının diğer bir mihverini de "Kuzey-Güney" ilişkileri oluşturmaktadır. Gelişmekte olan ülkelere yapılan "yardım", SPD'nin onlarla ilişkilerde oynadığı etkin rol, bu ülkeleri "Alman çıkarlarını anlayışla karşılayıp savunmaya" itecektir. Bu ilişkilerden sorumlu bakan Egon Bahr, eğer Federal Almanya'nın az gelişmiş ülkelere yardım sorumluluğundan ve "Kuzey-Güney" anlaşmazlığının çözümünden söz ediyorsa bunun arkasında Alman Tekellerine yayılıp bu ülkelere de el atabilmelerini sağlayabilecek önlemleri almak isteği yatıyor. Bu ülkelere doğru yapılan ihracat şu anda Alman ekonomisinde en az otomobil sanayii kadar önemli bir yer işgal eder.

Az gelişmiş ülkelere devletin yaptığı yardım ise tekellerin kârlarını kamçılar. Kamu kredilerinin % 80 kadarı sipariş olarak büyük şirketlere döner. Büyük bankalar bu dönüşümde önemli bir rol oynarlar. Örneğin Commerzbank "Spiegel" dergisinde büyük şirketlerin ihracatlarını teşvik edici reklâmlar yapar. Alman bankaları artık faaliyetlerini Alman tekellerinin uluslararası düzeydeki yayılmalarına adapte etmeyi öğrenmişlerdir. Kamu fonlarından banka kredilerine pazarlamadan diplomasiye ve teşvik tedbirlerine kadar, azgelişmiş ülkelerin kapılarını zorlamak için her olanak kullanılmaktadır.

Ama bu "yardımı" sosyal-demokrasinin " alanı komünistlere boş bırakmamak" politikasından da ayırmak mümkün değil. Sosyal-demokrasi için bu ülkeleri emperyalizmin boyunduruğundan çıkarmamak şart oluyor. Somut olarak Friedrich Ebert Vakfı da azgelişmiş ülkelere siyasi liderler, sendikacılar yetiştirmekte.

"Üçüncü yol" safsatasıyla, dış ticaretleri itibarıyla % 75 oranında kapitalist gelişmiş ülkelere bağlanan bu ülkeler üzerinde emperyalizmin egemenliği pekiştirilmektedir. Üçüncü Dünya ülkelerine yardımda Avrupa'nın güçbirliğinden, enerji sorunlarını halletmede Avrupa'nın tek bir ağızdan konuşma gereğinden söz ettiğinde, Alman hükümeti esasında gerici bir dil kullanmaktadır.

Bağımlılığı Reddediyoruz

NATO'ya bağlılık, Avrupa'da ve dünyada Federal Almanya'ya daha büyük bir ağırlık, komünizme bir almaşık: İşte sosyal-demokrasinin dış politikasının odak noktaları.

Alman hükümeti tekellerin buhran sonrası yayılma politikalarına hizmet etmekte, emperyalizmin "buhranı atlatmasına" yardım etmekte ve aslında buhranın Almanya içinde ve dışında derinleşmesinde büyük sorumluluk payı taşımaktadır.

Oysa, SPD uluslararası kapitalizmin kendisine duyduğu güvenden pek kıvançlıdır. Sosyal-demokrasi sayesinde Federal Almanya artık bir "model" olmuştur onca.

Fransız ve Federal Alman komünistlerinin 18 Kasım 1976'da Metz'de düzenledikleri mitingde Rolf Primer'inde dediği gibi bu "model" Alman halkını cendereye sokmuştur. Oysa "6'lı Avrupa'nın liderleri, ülkeleri halklarının direnişlerinin arttığı ölçüde bu tür bir modeli empoze etmeye çalışmaktadırlar.

Fransız komünistleri Fransız emekçi halkının "kemerleri sıkma" politikasını reddetmelerinde en önemli etken olmuş olmaktan kıvanç duyarlar. Bu politikanın buhrandan bir çıkış yolu olmadığını her zaman ve her yerde anlatmayı sürdürmeye

de kararlıyız ve büyük burjuvazinin "uluslarüstü" tipteki plânlarına karşı koymaya devam edeceğiz. Avrupa'daki uluslarüstü kuruluşların yetkilerini artırmak; büyük tekelci grupların egemenliğini pekiştirmek, ulusal bağımsızlığımızı bu gruplara peşkeş çekmek, Fransız iç ve dış politikasıyla ilgili kararların Fransa dışında alınmasına âlet olmak, Fransız halkını emperyalizmin boyunduruğuna ve gerici bir ekonomik ve sosyal politikaya mahkum etmek anlamını taşır.

Yarından tezi yok, Fransa'nın, Almanya'nın, Avrupa'nın diğer ülkelerinin tüm demokratik güçlerini buhranın emekçi sınıflar üzerindeki etkileriyle savaşa sokmamız gerekmektedir. Spekülasyona, parasal dengesizliklere, uluslararası tekellerin saldırılarına, işten çıkarmalara, demir-çelik kartelinin politikasına, sosyal haklarla ücretlerin satın alma güçlerinin düşüşüne karşı kesin bir mücadele verilmesi gerekiyor.

F.K.P. - D.K.P. (Alman Komünist Partisi) ortak mitingi, kapitalist Avrupa ülkeleri komünist partilerinin seminerleri, ortak savaşımların gelişmesi yolunda önemli belirtilerdir. Bu savaşımlara reformist ideolojinin etkisinde kalmış olan emekçi kesimler dahil, tüm demokratik güçler katılmalıdır.

Ortak Hükümet Programımız Avrupa halkları arasında alışılmamış türde yeni ilişkilerin oluşmasına olanak sağlayacaktır. Demokratik bir hükümetin bünyesinde, komünistler Fransa'nın Batı Almanya'ya bağımlılığını sona erdirmeye, iki halk arasında da ortak çıkarlara dayanan yeni ilişkiler kurmaya çalışacaklardır. Bunun için de Fransa'nın büyük ve bağımsız bir ülke haline gelmesi, kaynaklarına, dış politikasına, para ve ekonomi politikasına, ulusal güvenliğe tam anlamıyla egemen olması gerekmektedir.

Ulusal bağımsızlığımızın ana ögelerini peşkeş çekme politikasına artık bir son verme zamanı gelmiştir. Fransa ile Batı Almanya'nın olumlu işbirliği, herşeyden önce tekellerin gücünü kırmak, bağımlılığı ve kapitalist buhranın derinleşmesini önlemek üzere Ortak Hükümet Programının uygulanmasıyla olanaklıdır.

ELEŞTİRİ
TANITMA
TARTIŞMA

ÖRNEK SANATÇI: NAZIM HİKMET

Nâzım Hikmet'e ve şiirlerine ilişkin bu yazının tam hangi tarihte yazıldığını hatırlamıyorum, 1949'un sonlarında veya 1950'nin ilk aylarında olmalı. Nâzım'ın haksız mahkumiyeti ve bu yüzden çok uzun yıllardır hapis yatmakta oluşu, bir af yasasıyla özgürlüğüne kavuşturulması gereği gündeme gelmişti. Şiirleri parça parça elden ele dolaşıp okunuyordu; o sıralarda veya daha biraz sonraları bazı dergilerde de takma adlar altında yayınlanmaya başladı. Kitlelere, kamuoyuna unutturulmak istenen Nâzım'ı tanıtmak, Nâzım kampanyasına bir katkıda bulunmak üzere onun hakkında çeşitli yazıları biraraya getirecek bir kitap yayınlanması düşünüldü. "Örnek sanatçı: Nâzım Hikmet" yazısını bu tasarlanan kitap için yazdım, ama her nedense kitap gerçekleşmedi.

Kanımca yazının iki özelliği var. Birincisi, 1940'ların ikinci yarısında sol sanat çevrelerinde, aydınlar arasında tartışılan sorunlara ilişkin olması. Nazım'ın şiirleri ve sanatçı kişiliği bu sorunlar açısından ele alınıp inceleniyor. Bu açıdan yazı, karınca kararınca tarihsel bir belge niteliğinde. İkincisi, söz konusu sorunlar sanatın evrensel sorunları olduğundan, yazıda belirtilen görüşlere, yapılan değerlendirimlere karşı çıkılsa dahi, yazı özünde eskimiştir denilemez sanırım.

Bu yazıyı bugün yazmış olsaydım, dil, üslup farkı olurdu, bazı konuları daha bir açar, geliştirir, netleştirirdim (örneğin, sanatın sınıfsal niteliği konusunu). Ama ileri sürdüğüm görüşlerde temel bir değişiklik olmazdı.

Bazılarınca sanatta yeri ve eski ileri ve geri diye bir şey olamaz. Sanatkâr kendi sübjektif âleminin akışına, meyillerine göre eser verir, ezelden ebede değişmiyen Güzel'i ifade eder ve bu Güzel'i ifade ettiği nisbette (büyük harflerle yazılı bu mutlak Güzel her ne ise) sanatkârdır. Bu görüşün sakatlığı üzerinde uzun uzun durmaya bile değmez, zira olaylar, gerçekler bunu kökünden yalanlıyor. Çeşitli sanat kollarının tarihinin ve bugünkü cemiyetlerdeki durumunun bu tetkiki bunun böyle olmadığını gün gibi açığa vuruyor.

Ama diğer taraftan, ileri'nin ve yeni'nin bazı ateşli, genç taraftarları ileri ile yeni'yi birbirine karıştırıyorlar ve eski'yi geri ile bir tutuyorlar. O zaman karşı taraftan feryatlar yükseliyor: Eskiden gelen her şeyi söküp atacağız, inkâr mı edeceğiz?

Ne zaman sanat meselelerinden söz açılsa, ne zaman sanata dair münakaşalı yazılar okusam, Nazım Hikmet'i hatırlarım, çünkü, sanat eserinin ve sanatkârın şahsiyetinin nasıl olması ve nasıl olmaması bahsinde o ve onun eserleri en güzel birer örnektir.

Sanata dair durmadan münakaşa edilen, fikirlerin karıştığı ve sarih neticelere varılamadığı, âdeta müzminleşmiş meseleler vardır: sanat'ta yeni ve eski, ileri ve geri meselesi; şekil ve muhteva meselesi; sanatkârın ferdiyeti ve cemiyetin tesirleri meselesi, millilik ve evrensellik meselesi gibi. Bunlar ana meselelerdir; sanat felsefesi, sanat sosyolojisi, sanat psikolojisi meseleleridir. Bu meselelerin müşahhasta, bir sanatkârın eserlerinde, halledilmiş şeklini Nâzım'ın şiirlerinde bulmak mümkündür. Bunun için Nâzım büyük bir şairdir.

Güzel olan bir eser sırf eski diye güzelliğinden ve kıymetinden kayıb mı eder? Şüphesiz bu da doğru değil.

Bir kere eski eserleri kendi devirlerine göre değerlendirmek gerekir. Eskiden gelen, güzel ve iyi bulduğumuz ne varsa hepsi kültür mirasına dahildir; onlarla haklı olarak öğünürüz. İkincisi, her devir, geçmişi kendi zaviyesinden tefsir eder, onu kendine göre yeniden mânalandırır. Bugünün hayatı için de bir mâna ve değer taşıyan eserler hâlâ "yeni" dir ve canlı olarak ayakta dururlar. Peki, zamanın sanatkârı ne yapar? Daha doğrusu, büyük, kuvvetli bir sanatkâr olacaksa ne yapmak zorundadır? Geçmişten gelen, güzel ve iyi bulduğu her şeye sahip çıkar, temellük eder. Kendi cemiyetinin ve insanlığın kültür mirasının içine dalar, öğrenir, hazmeder, aldıklarını kendi şahsiyetinde yeniden yuğurur, yaratır ve kendi eserlerinde yeni bir muhteva ve şekil içinde akislerini verir. Bütün insan faaliyetleri gibi sanat faaliyetleri de ve bu faaliyetlerin ifadesi olan sanat eserleri de bir zaman seyri içinde bir süreklilik gösterir. Her yeni, ileri sanat cereyanının ve sanat eserinin kökleri geçmişe bağlıdır, ama geçmişin bir tekrarı, taklidi değildir; yeniden yuğurulup yaratılışı, mânalandırılışı ve geleceğe doğru istikamet verilişidir. Büyük, ileri sanatkâr, geçmişten miras aldıklarını ve halde bulduklarının kendi şahsiyetinin yaratıcı kuvvetiyle işliyerek değiştirip geleceğe maleden insandır. Bunu yapabilmek için cemiyetin tarihi gelişmesini ve içinde bulunduğu zamanki durumunu bilen, anlıyan ve ifade eden, bilgili, geniş kültürlü, gerçekten aydın bir insan olmak zorundadır.

Nâzım böyle bir sanatkârdır. Onun eserlerinde, bilhassa son eserlerinde, eski edebiyatımızdan, halk türkü ve şiirlerinden, tekerlemelerinden ne kadar bol materyel vardır. Onun hakkında, arada hece veznini kullanıyor, bazen aruza kaçıyor, halk şiirini andırıyor, denilmiştir. Bu şekillerin hepsinin izlerini onda görürüz, ama Nâzım'ın şiirleri bunlardan hiç biri değildir. O kadar yeni şekillerle okuyucunun karşısına çıktı ki, uzun zaman yadırgandı. İlk tesir aşınmaya başlayıp ta soğukkanlılıkla şiirlerini gözden geçirince, yeniliğinin içinde bu "eski" şekilleri farkedip şaşanlar oldu. Şaşacak ne var? Bütün büyük sanatkârlar gibi Nâzım da nerede işine yarayacak materyel bulursa alıyor, fakat aldıklarından yepyeni, kendi damgasını taşıyan "bütün"ler meydana getiriyor. Şeklin bütünü içinde parçalar yeni bir mâna ve mahiyet kazanıyorlar; o kadar ki, doğrudan doğruya, olduğu gibi başka kaynaklardan aldığı satırlar bile yine Nâzım'ın oluyor. Şiirlerinin bütünü öyle ahenkli, sıkı dokunmuştur ki, o bütün içinde "eskimiş" şekiller, tabirler, terkipler yeniden yıkanmış, yaratılmıştır; bütüne izafetle "yeni"dirler.

Sanatta her yenilik, ileriliğin ifadesi değildir. Resimde ve şiirde abstraksiyon ve sürrealizm adına ortaya konan acaiplikler, yeni olsa bile, ileri sanat mıdır? Tam tersine bunlar, çökmekte olan sosyal sistemlerin mütereddi sanat belirtileridir. Sanatta ilerinin ölçüsü nedir?

Her cemiyette yarın'ı yaratmakta olan gelişmeler ve bu gelişmelerde tarihi rolü oynayan sınıf ve zümreler vardır. Diğer taraftan, artık devrini yaşamış, geçmişe karışmaya mahkum sosyal müesseseler ve değerler ve bunları temsil eden, bunları müdafaa eden sınıflar ve zümreler vardır. Yarın'a yönelen gelişmelerin doğurduğu sanat ileri sanattır. Devrini yaşamış olan sınıf ve zümrelerin, müesseselerin ve değerlerin sanatı ise geridir. Sanatın bu sınıf karakterine uygun olarak, geri sanat eserleri, eskiden arta kalan sınıfların, müessese ve sosyal değerlerin, şuurlu veya şuursuz, doğrudan doğruya veya dolayısiyle, birer müdafaasıdır. Halbuki ileri sanat eserleri, cemiyeti değiştirme ve daha ileri bir safhaya eriştirme şuurunu, azmini, kuvvetlendiren mücadeleci eserlerdir. Bugünkü cemiyetlerin genel şuurlaşma seviyesi daha önceki devirlerden çok daha yüksek olduğu için, insan cemiyetleri

Mutlak güzelin peşinde olanlar feryadı basıyorlar: "Mesela şu mısra- artık kendi kendilerinin şuuruna, bilgisine vakıf bir duruma doğru ilerledikleri için, bugünün sanatkârı, her zamandan ziyade, sanatının cemiyet üzerinde bu faal, tesirli rolü oynamasına çalışmak zorundadır.

Nâzım bu mânada gerçekten ileri bir sanatkârdır. Bugünün cemiyetlerinin gelişme seyri demokratik istikamettedir; emekçi kütlelerinin istismardan kurtuluşuna, halk hakimiyetine, halkın maddi ve kültürel hayatının yükselmesine doğrudur. Nâzım, bu sosyal gelişmenin şairidir. Kendi mukadderatını, hayatiyle ve sanatiyle, memleketin ve dünya halk kitlelerinin mukadderatına, kurtuluşuna, kalkınmasına bağlamıştır. Şiirlerinde "yalnız onların maceraları vardır." Gerilikle mücadele ruhu ve daha ileri, daha iyi ve mesut bir yarına inanç ve böyle bir yarın için çalışmak azmi Nâzımın şiirlerinin en bariz vasfıdır.

Bu noktada şöyle itiraz avazeleri duyar gibi oluyorum: İleri sanat olmak için sanatkâr mutlaka istismardan, proletaryadan mı bahsetmelidir? Tabiat güzellikleri sanata konu olamaz mı? Bir şair aşka, sevgilisine dair yazarsa hemen "geri" diye damgalanmalı mı? Meseleyi böyle basit anlayanlar da var. Hayır, her şey sanata konu olabilir ve her şey ileri sanata konu olabilir. Deniz ve mehtap, gül ve bülbül, aşk ve yâr sanatkârın işliyeceği materyeldir, ham maddedir. Mesele, sanatkâr bu materyeli nasıl ele alıyor, nasıl işliyor? oradadır. Aslını ararsanız sanatkâr doğrudan doğruya tabiat güzelliklerinden, aşktan, sevgilisinden bahsetmez; bunların karşısında kendisi de farkında olarak veya olmıyarak belirli bir vaziyet almıştır; belirli bir görüş, düşünüş, duyuş noktasından bu konuları ifade eder. İlerilik, gerilik vasfı, konuların kendisinde olmaktan ziyade, sanatkârın aldığı bu vaziyette, kabul ettiği görüş noktasındadır.

Cemiyetteki ileri gelişmelere uygun, bu gelişmelerin yarattığı, bir hayat, insan, aşk, güzellik, tabiat anlayışı vardır. Kısacası, cemiyet ve tabiat realitesini doğru olarak ifade eden bir bilgi ve fikir sistemi ve bununla bağlı estetik ve ahlâki değerler vardır. Bu ileri görüş ve değerler bakımından aşkı, tabiatı işleyen, ifade eden sanatkâr, ileri sanat çerçevesine dahildir. Böyle bir fikir ve değer sisteminden ele alınıp işlemek şartiyle insan ve insan-tabiat münasebetlerinin her cephesi, hayatın her safhası, her çeşit insan tipi ileri sanata konu olabilir. Konuların sınırı yoktur.

Bununla beraber, her cemiyet sisteminin, her devrin kendine has dâvaları, bilhassa sivrilmiş meseleleri vardır. Bunlarla ilgili çeşitli konular sanatta, bilhassa ileri sanatta akislerini bulur. Her devrin sanatı bazı konularla bilhassa ilgilenir, meşgul olur. Her konu sanat için meşrudur ama, devrin sosyal şartlarına göre, sanat bazı konular üzerinde dikkati teksif eder, diğer bazılarını ise ihmal eder. İleri sanat, devrinin meselelerine hassas olan sanattır.

Konu bakımından Nâzım'da başka şairlerimizde görülmeyen bir genişlik var. Onda klişeleşme yoktur. Nâzım'daki tabiata yakınlık ve sevgi ve tabiatı ifadedeki tazelik hangi gül ve bülbül, deniz ve mehtap şairinde var? Bugünkü şiirimizde, "Karıma Mektuplar" dan daha sıcak, daha içten sevgi ifadesine nerede rastlıyoruz? Ancak kırıntılarını öğrenebildiğimiz "Büyük Destan" ve "Memleketimin İnsan Manzaraları"ndaki çeşitli insan tiplerini, insan ruhunu anlayışı, tabiat tasvirlerini başka hangi şairimiz verebildi? Ama Nâzım'da konuların bu genişliği ve çeşitliliği hep tek bir büyük dâvanın etrafında toplanır, o dâvaya izafetle bir yer alır. Şiirlerinde işlediği konular, birbirinden ayrı, "müteferrik" konular değildir; tabiat sevgisi, aşk tema'sı, ruh hallerinin tahlili hep aynı esas görüşten ele alınmış, hep aynı büyük dâvaya yöneltilmiştir.

Buradan muhteva ve şekil meselesine geçebiliriz. Bugünün sanat eserlerini değerlendirirken ilerilik-gerilik ölçüsü haklı olarak başta geliyor.

lara bakın, diyorlar, mânası anlaşılmıyor, anlaşılmıyor ama; güzel şiir doğrusu..." Öte yandan, bazı ateşli genç şairler de, şiir yazmak için büyük harflerle Hürriyet'ten, Kavga'dan, Kardeşlik'ten mücerret formüllerle bahsetmek yetermiş gibi bir hal seziliyor.

Sanatta, muhteva mı, şekil mi? meselesi yoktur. Birbirine bağlı olarak hem muhteva, hem şekil meselesi vardır. Büyük sanat eseri yarına mal olabilendir. (Her sanatkâr böyle eser vermek ister, yani mahalli sınırları ve devrini aşmak ister.) Bu vasıfta olan eserler ise bugünün gerçeklerini doğru olarak ifade edebilen ve bizleri yarın'a yönelten eserlerdir. Bunun için sanat eserlerinin değerlendirilmesinde ilerilik-gerilik ölçüsü başta gelir. Ama sanatkârın, bugünün gerçeklerini ve yarına gidişini doğru olarak görüp kavrıyabilmesi kâfi gelmez. Okuyucularına, dinleyicilerine veya seyircilerine de -sanat koluna göre - kendi görüp kavradıklarını gösterebilmesi, anlatabilmesi lazımdır. Biz de sanatkârla birlikte onun geçirdiği tecrübeleri geçirebilmeliyiz. Bu ise eserin şekline bağlıdır. Muhteva sanatkârın ifade etmek istediği şey, şekil de ifade etme vasıtasıdır. Biz okuyucular muhtevanın büyüklüğüne, güzelliğine, doğruluğuna ancak sanatkârın kullandığı şekillerdeki ustalığı sayesinde varabiliriz. Şekil sanatkârı okuyucusuna, seyircisine, dinleyicisine bağlayan yoldur.

Bunun için şekil muhtevaya göre değişir. Yeni bir muhteva ile ortaya çıkan sanatkâr mutlaka yeni şekiller yaratır. Muhteva'dan anladığımız mâna, sadece, yukarıdan "materyal" diye bahsettiğimiz şey değildir., fakat sanatkârın muayyen bir görüş ve düşünüş noktasından ele aldığı konulardır. Muhtevanın yeni olması demek, görüş ve düşünüş noktasının, fikir sisteminin yeni oluşu demektir; yeni fikirler, yeni görüşler ise onları en iyi ifade edecek şekilleri yaratırlar. Muhteva ile şekil arasında bir bağlılık, uygunluk vardır. Kuvvetli, başarılı sanat eserlerinde muhteva ile şekil birbirine mezcolmuştur. Şiiri okurken, tabloyu seyrederken duyduğumuz hislerin, heyecanın ne kadarı muhtevadan geliyor, ne kadarı şekilden, ayırt edemeyiz. Yalnız renk ve çizgi kompozisyonu olarak güzel denilen tablo, yalnız "söz musikisi" olarak beğenilen şiir, asla büyük sanat eseri, yani dünya çapında ve yarına mal olacak eserler olamazlar. Bir süre izm'lerle meydana çıkıp bir nesil geçmeden adı sanı unutulan resimdeki cereyanlar, daha şimdiden ancak edebiyat tarihçilerini meşgul eden, mânasız, şekilden ibaret mısra yığınları bu hakikatin hazin, sessiz şahitleridirler.

Nâzım'da, bilhassa son eserlerinde, muhteva ve şekil birbiriyle kaynaşmıştır. Bu şiirlerin dili konunun gelişmesine göre değişir, mısraların melodisi değişir, ritmi değişir. Sanatkâr, muhteva ile şekli birbirine kaynaştırdığı içindir ki, artık konuşma ve yazı dilimizde kullanmadığımız, eski köhne saydığımız kelimeleri, terkipleri onun şiirlerinde hiç yadırgamadan okuruz. Yadırgamak şöyle dursun, onların ne kadar yerinde kullanıldıklarına hayran oluyor, değiştirilemiyeceklerini kabul ediyoruz. Niçin? Çünkü şekille muhteva arasında tam bir uygunluk var. Nazım, "Ali Osman"ın ülkesinden, sarayından bahsederken aruz edasiyle yazar, ağdalı terkipler, eskimiş kelimeler kullanır, böylelikle çizdiği tablo gözlerimizin önünde canlanır, o havayı koklar gibi oluruz. Ama Antepli halk kahramanını anlatırken halk tekerlemeleri, halk dili çeşnisini verir; kullandığı şekil, portresini çizdiği kahramanın şahsiyetini canlandırmaya yardım eder. Muhteva ile şekil arasındaki bu kaynaşmadan dolayıdır ki Nâzım'da aruzu hatırlatan ağdalı terkipleri hiç yadırgamıyoruz ve bu eski şekil kırıntılarına rağmen şiiri bizde muhteva itibariyle olduğu kadar şekil itibariyle de yepyeni, taptaze bir tesir yapıyor.

Sonra, daha yukarıda da işaret ettiğim gibi, Nâzım'ın şiirlerinin şekilleri birer bütün olarak kurulmuştur; birbirinden ayrı mısraların ardı ardına sıralanışı değildir. Şiirlerine bu bütünlük hakim oluyor, parçalar mâna ve

değerlerini bu bütüne nisbetle alıyorlar; bunun için de tek başına aldığımız takdirde çok eski, kullanılmaz bulduğumuz kelimeyi onun şiirinde tam yerinde sayıyoruz.

Hasılı "serbest nazım"ın hiç te serbest olmadığını, bilâkis, vezin ve kafiye gibi hazır kalıpların yardımından faydalanmadığı için, şeklin, muhtevaya ve konunun gelişmesine çok daha hassas olmak zorunda bulunduğunu Nâzım'ın şiirlerinde görüyoruz. Serbest nazını, nesir satırlarının kırpılıp kırpılıp alt alta sıralanması imiş gibi kaleme sarılanlar Nâzım'ı incelesinler.

Buradan da sanatkâr ve cemiyet meselesine geçebiliriz. "Sanat, sanat içindir - Sanat cemiyet içindir" münakaşasını yeniden ısıtıp ortaya sürecek değilim. Yalnız şuna işaret etmek istiyorum ki, sanatın sosyal mahiyetini kabul edenler arasında, sanat-cemiyet münasebetini mekanik, basit bir tarzda anlayanlar var. Meselâ meşhur bir teşbihtir, "Sanat cemiyetin aynasıdır," denir. Her teşbih gibi bu da bir dereceye kadar doğrudur. Ayna misali mekanik, otomatik bir münasebet fikrini ihtiva ediyor. Sanatkâr, bir ayna gibi pasif bir şekilde, içinde bulunduğu cemiyet şartlarını aksettirmez. Sanatkârın şahsiyeti bir uçtan sosyal tesirlerin girdiği, öbür uçtan sanat eserlerinin çıktığı boş bir boru değildir. Veya, diğer bir teşbihle, sanattaki sosyal sebep-netice münasebeti, hareket eden bir topun diğer bir topa çarpıp ta onu harekete getirmesi nevinden değildir. Umumiyetle insan şahsiyeti faal bir unsurdur, muhitten gelen tesirlere tepkilerde bulunur; kendisi muhitin tesirinde kaldığı kadar döner, o da muhitini şu veya bu derecede değiştirir. Sanatkâr şahsiyeti ise bilhassa faaldir ve büyük sanatkâr olduğu nisbette faaldir.

Sanatkâr ifade etmek istediği şeyleri iyice bilmek, anlamak ve sonra da anlatmak zorundadır. Sanatkâr eserinde ifade etmek istediği gerçek parçasiyle âdeta güreş halindedir, ona hakim olmaya, onu kendi sanatının şekillerine dökmeğe çalışır. Bunu yapabilmek için de evvela fikirler sistemine muhtaçtır. Sanatkâr denilmeye layık her sanatkârın muhakkak kendi sanatına, hayata, insana, tabiata dair böyle bir fikirler sistemi vardır; bu tam şuurlu ve mütecanis bir sistem olmayabilir, ama mutlaka vardır. Sanatkârın çapı büyük olduğu nisbette kendi fikir sisteminin ve görüş noktasının şuuruna varmıştır. Hele bugünün karışık, tezatlı, hareketli, sür'atle değişmekte olan ve eski devirlere nisbetle çok daha şuurlaşmış bir seviyede bulunan cemiyetlerinde sanatkâr, her zamandan ziyade faal ve şuurlu olmak, en ileri, gerçeklere en uygun fikir sistemini bulmak ve bilmek zorundadır. (İşte yine ilerilik meselesine geldik.) Bunun içindir ki, büyük, iyi bir sanatkâr olmak, şahsiyetin çok uyanık ve faal, aynı zamanda bilgili ve kültürlü olmasını isteyen güç bir iştir. Sanatkârın kafası ve kalbiyle birlikte bütün şahsiyetini harekete geçirmesi gerekir. Aylak zamanlarında, ilham geldiği anlarda, bir kaç satır çırpıştıran, bir kaç renk ve çizgiyi göze hoş gelen bir şekle döküveren insandan büyük sanatkâr çıkmaz!..

Nâzım bu çapta bir sanatkârdır. En bariz hususiyeti budur. Onun sanatı, fikirler sistemi ve hayatı tek bir bütündür. Onun şahsiyetinde birbirinden ayrı bütünler yoktur. Şahsiyeti ahenkleşmiş, istikrarını bulmuş, fakat duraklamamış, daimi gelişme halinde olan bir bütündür. Onda şiir yazmak bir "merak", bir heves, bir aylak zaman faaliyeti değil, zevkli ama şüphesiz güç ve ciddi bir iştir. Çok verimli olan bu şairin bugüne kadar yazdıklarına bakın: ne merhaleler aşmış zigzak yok, hep bir istikamette, ama arkasında müthiş mesafeler bırakmış. Şiirlerinin konusu nasıl genişliyor, çeşitleniyor, renkleniyor, muşahhaslaşıyor. Eserleri boyunca şekille nasıl uğraşıyor ve nihayet ne kadar hakim bir hale geliyor. Nâzım'ı, dinamik bir insan ve şair olarak görüyoruz.

Nâzım'ın sanatına **bütünlük, derin**lik, gerçeklilik vasıflarını veren fikir sistemi ve görüş noktası kendisinin ferdi eseri değildir, cemiyetten almıştır. Konuları, kullandığı dil, faydalan-

dığı şekil gelenekleri de hep cemiyetten... Ama eserlerinin her biri birer bütün olarak Nâzım'ın tam kendisinin. Onun şiirleriyle şiirimiz yeni bir istikamet aldı. Onun şiirleriyle memleketimizin ve dünyanın insan ve tabiat gerçeklerini daha iyi anlamış, öğrenmiş olduk. Onun şiirleri yolu ile kendi ferdi hayatımızda geçirmediğimiz tecrübeleri dolayısiyle geçiriyor, kendi gözümüzle görmediğimiz, bilmediğimiz şeyleri görüyoruz ve biliyoruz. Ufuklarımız genişliyor, şuurlaşmamız artıyor. Şiir ve edebiyat gelişmemizin seyrine Nâzım bir daha çıkmamak üzere katılmıştır. Bundan sonraki nesillerin edebi kültür mirasında Nâzım'ın da kuvvetli bir yeri olacaktır.

Cemiyet ve sanatkâr münasebeti böyle dinamik, bir karşılıklı tesirler münasebetidir.

Millilik ve milletlerarasılık meselesine gelince: fikri görüşleri miyop, bilgi dağarcıkları fakir kişiler Nâzım'ı gayri milli olmakla ithama kalkışmışlardır. Cemiyetini inkâr ediyor, kendini inkâr ediyor, demişlerdi. Bugün Nâzım sanatın öyle yüksek zirvelerinde ki, hasımları bile onu kabul etmek zorunda kalıyorlar. "Bedrettin Destanı", "Büyük Destan", "Memleketimin İnsan Manzaraları" bu topraklardan yeni birer dağ silsilesi gibi yükseliyor. Nâzım'ın "Büyük Destan" bütünlüğünde neşredilip halkoyuna sunulduğu gün Atatürk'e basma kalıp methiyeler yazanlar, onun "26 Ağustos Gecesi"nin yanına hangi mısralarını koyup ta boy ölçüşebilecekler? Hangi şairimizin dili Türkçenin güzelliklerini ve zenginliğini Nâzım kadar bize bol bol, cömertçe veriyor? Yalnız şuna da işaret etmeliyim ki, "Bedrettin Destanı" ve "Büyük Destan" ne kadar "milli" iseler, bizimseler, "Taranta-Babu" ve "Benerci" de aynı derecede edebiyatımızın öz malıdır, aynı derecede "milli"dir. Nâzım'ı bu memleket çıkarmıştır ve eserleri, yukarıdan beri belirtmeye çalıştığım gibi, bu memleketin tarihinin, kültürünün, dilinin, hayatının eserleridir.

Ama diğer taraftan dil inceliklerinin zoru olmasa da bu eserler aslındaki vasıflariyle dünya dillerine tercüme edilseler, hangi memleketin okuyucusu, sanatkârı, münekkidi bu destanları zevkine, güzelliğine, büyüklüğüne varamaz? Hatta şimdiden, tercüme edilen bir kaç parça bile Nâzım'a "günümüzün en büyük şairlerinden" ünvanını kazandırmadı mı? Bizim olan bu şiirlerin muhtevasında ve şeklinde insani olanı, dünya çapında olanı görmemek için insanın miyop değil, doğrudan doğruya kör olması lâzım. Ve yine, Nâzım sanattaki başarıları için kendi memleketinin kültürüne ve tarihi seyrine ne kadar borçlu ise aynı zamanda dünya fikir, edebiyat ve inkilâp hareketlerine de o kadar borçludur. Her devrin büyük sanatkârları o zamanın kültürlü, bilgin ve aydın insanları olmuşlardır. Bugünkü devirde sanatkâr bilhassa fikir, sanat, ilim gelişmelerinin ve ileri sosyal hareketlerin ön safında olmak zorundadır.

Sanatta, mahalli, muşahhas konular bütün ferdi hususiyetleriyle işlenir, ama bu müşahhaslık ve ferdilikte aynı zamanda umumi olan, evrensel olan vasıflar toplanmıştır. Bunun için İngiliz münekkidi Fox'un romancılar için dediği gibi, sanatkârın ferdi bir olay, bir karakter olarak işlediği gerçek parçası aynı zamanda bir "tip"tir, yani tamim edilmiştir. İlimde muşahhas ve ferdi olan, umuminin içinde eriyip ifadesini onda bulur; sanatta ise aksine olarak, umumi ve evrensel olan, mahalli, müşahhas ve ferdi olanda ifadesini bulur. Mutlak mânada mahallilik, ferdilik olamaz, böyle olmak temayülü gösteren eser yaşayamaz, büyük eser dediğimiz mertebeye asla erişemez.

Genç şairlerimiz için Nâzım bir örnektir. Ama onun şiirlerini dış görünüşleriyle taklit edip kalıplarını kullanmak, onun fikirlerini klişeleştirerek tekrarlamakla birer Nâzım olamazlar. Hem Nâzım'ın güzelim şiirlerine, bütün hayatın emeği bahasına yarattığı şekillere ve benimsediği fikirlere, hem de kendilerine yazık etmiş olurlar. Nâzım gibi, Nâzım çapında olmak istiyorlarsa, onu içten anlamaya, şair Nâzım'ın ve eserlerinin nasıl meydana gelmiş olduğunu anlamaya

çalışmaları gerek. Nâzım'ın metodunu öğrenmelidirler. Yalnız genç şairlerimiz için değil, bütün sanatkârlarımız için Nâzım bir örnektir. Romancılığımız, hikâyeciliğimiz, mimarimiz, musikimiz, Nâzım'ın şiirde yaptığını yapabilecek dev sanatkârları bekliyor.

BEHİCE BORAN

YENİ SOL'UN EMPERYALİZM TEORİSİ

Çağlar Keyder, Emperyalizm, Azgelişmişlik ve Türkiye, Birikim Yayınları, Yerli Araştırmalar Dizisi No: 1, İstanbul, 1976; 144s.

"Yeni sol" terimi ilk defa 1955 yılında Fransa'da duyuldu. Çok çeşitli toplumsal kökenlerden gelen ve değişik dünya görüşlerine sahip kişilerden oluşan bu akım, dar bir aydın hareketi olmaktan öteye geçemedi. 1956 yılında yeni sol teriminin ABD'de de yayıldığını görüyoruz. Yayan kişi de ABD Komünist Partisinden kovulan eski Genel Sekreter Earl Browder. Partiyi likide etmek suçundan dolayı Parti'den atılan bu kişi, ABD Sosyalist Partisi lideri Norman Thomas'a yeni sol hareketin liderliğini de üstlenmesini ve ülkede anti-komünist, anti-sovyet bir kampanya başlatmasını önerdi. Ama ABD yeni solunun gelişimi bu iki kişinin fikirlerinden ve amaçlarından farklı bir çizgi izledi.

Yeni solun İngiltere'deki gelişme çizgisi daha değişik. Barış ve Nükleer Silahsızlanma Kapmanyalarına katılan bazı yazar ve düşünürlerin biraraya gelerek New Left Review Dergisini kurmalarıyla ilk kez 1959 yılında belirli bir örgütlülüğe erişti. 1967 yılında yayınlanan May Day Manifesto ile de ayrıntılı bir programa sahip oldu. Ama, hiçbir zaman bir kitle hareketi olamadı. Bir kısım yazarlar, araştırmacılar, üniversite öğretim üyeleri ve öğrencilerden oluşan bir grup olarak kaldı.

ABD'de Browder ve Thomas'ın anti-komünist çizgileri doğrultusunda yürümeyi kabullenmeyen yeni sol, 1960'ların başında bir öğrenci ve aydın hareketi görünümünü aldı. Burjuva toplumuna başkaldırma ve protesto, toplumdaki adaletsizliklere tepki gibi çıkış noktalarına sahip olan bu hareket, amaçları için ölümü bile içeren özverilerde bulunmayı göze aldıklarını sürekli olarak yineleyen üyelere sahipti. Hareketin sekter ve sınıf perspektifinden yoksun olduğu açıktı, ama, ilerisi için bazı umut ışıkları da yok değildi. ABD Komünist Partisi'nin 18. Ulusal Kurultayı bir karar metninde sorunu şöyle açıklıyordu:

"Yeni sol hareketin birçok üyesi bütün ideolojilere karşı çıkıyorlar veya yeni bir ideoloji peşinde olduklarını belirtiyorlar. Buna rağmen, yeni solun ana gelişme doğrultusu Marksizme yaklaşmak biçiminde ortaya çıkıyor.

Biz komünistler yeni yeni ortaya çıkmaya başlayan bu solu Partimizden ayrı ve Partimize düşman bir g'ç olarak değil... aksine Partimizle aynı yöne ilerleyen bir akım olarak görüyoruz.

Yeni sol olumlu bir genel doğrultuya sahiptir, ama, ayrı olduğumuz birçok konu da var" (1)

ABD için doğru olan bu yaklaşımın her ülkede doğru olabileceğini savunmak oldukça güç. Her boydan ve her soydan dönek ve revizyonist kariyer hırslarını tatmin için yeni sola katıldığını ve CIA'dan siyonistlere kadar karşı-devrimci her örgütün yeni sola sızmak için çaba gösterdiğini ve çoğu zaman başardıklarını da hatırlarsak, bi-

1 - Unite for Peace, Negro Freedom, Labor's Advance, Socialism, Resolutions of the 18 th Nations Convention of the Communist Party USA, New York 1967, s. 55-57

limsel sosyalistlerin bu konuda kuşku duymamaları imkansız. Bir genelleme olarak bilimsel sosyalistlerin yeni sola karşı takınmaları gereken tavır için şunu söyleyebiliriz: Kapitalist düzene karşı olan, ama, düzeni değiştirmek için bir programa ve kesinlikle belirlenmiş hedeflere sahip olmayan küçük burjuva radikalizminin entellektüel düzeydeki temsilcisi yeni sola karşı düşmanca bir tavır takınmak yanlıştır. Anti-komünist ve anti-sovyet olmadığı sürece yeni sol, bilimsel sosyalistler tarafından dostça bir biçimde eleştirilmeli, yanlışlıkları gösterilmeli ve daha tutarlı bir çizgiye oturması için çaba harcanmalıdır. Unutulmaması gereken nokta, yeni solun demokratik ve ilerici bir özü olduğudur. Bir kitap eleştirisi için uzunca sayılabilecek bu başlangıç bölümünün yeni solun yukarıda belirtilen niteliğini açıklamak için gerekli olduğunu sanıyoruz.

Ç. Keyder'in kitabı yeni sol düşüncenin Türkiye'deki seçkin bir temsilcisi olarak dikkate ve eleştiriye değer. Kitabın sonuna eklenen kaynak listesinde belirtilmese bile yazarın çok geniş bir okuma alanına sahip olduğu, konu üzerinde uzun uzun düşündüğü ve konuyu oldukça yüksek bir soyutlama düzeyinde ele aldığı anlaşılıyor. Kitabın en önemli katkısı da ülkemiz sosyalistlerinin yeni sol ile girişecekleri tartışma ve mücadelede ne gibi konulara eğilmeleri gerektiğini ve yeni solun görüşlerini çürütmek veya bu görüşlere başarılı bir biçimde karşı çıkabilmek için anlamaları ve çözümlemeleri gereken sorunların neler olduğunu göstermesidir. Politik açıdan Türkiye'de şimdilik hemen hiç etkisi olmayan bir akımla uğraşmanın gereksiz olduğu ileri sürülebilir. Biz aksi kanıdayız.

Geniş bir okuma, düşünme ve soyutlama sürecinin ürünü olmasına rağmen kitapta yersiz ve temelsiz genellemeler, basit sayılabilecek yanlışlar materyalist düşünce ve politik ekonominin en temel ilkelerine karşı düşünceler de yok değil. Bunlardan bazılarına kısaca değinmek gerekiyor. Önce şunu belirtmek gerekir ki, eleştirilerinin büyük bir bölümünün Sol'a yönelik olduğunu belirten yazar marksist sol ile marksist olmayan sol arasında bir ayırım yapmayı gerekli görmemiş. Böylece, bazı marksist olmayan sol çevrelerin yaptığı yanlışlıklar sanki marksist sol için de geçerliymiş gibi değerlendirilmiş. Yersiz ve temelsiz genellemeden bunu kastediyoruz.

Dizgi ve baskı yanlışlıkları (ki bunlar bazan önemli noktaların anlaşılmasını engelleyecek kadar geniş, örneğin bk. s. 23) dışında kalan yanlışlıklar, yazarın dikkatsizliği veya sorunu gerektiği kadar uzun boylu düşünmemiş olmasının sonucu. Örneğin *"üretici güçlerden kopmuş gerçek bir işçi sınıfı" (s. 116)* deyimi mutlaka bir kalem sürçmesinin sonucu ve yazar herhalde "üretim araçlarının mülkiyetinden kopmuş bir işçi sınıfı" demek istiyor. "Çukurova Sermayesi"nin ürettiklerinin doğrudan tüketim malları olmadığı iddiası (s. 130) ise dikkatsizlikle açıklanamaz. Bu türden örnekleri çoğaltmak mümkün. Diğer taraftan yazarın ileri sürdüğü dünya ekonomisi tezinin geçerliliği kabul edilse bile, kapitalist dünya pazarının gelişmesine karşı koyan ülkeler arasında 16.-17. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nun bulunmasına imkan yok. Çeşitli yabancı yazarların ve özellikle de Ömer Barkan' ın kanıtladığı gibi tarih yazınında "fiyat devrimi" diye adlandırılan süreç, değil Osmanlı İmparatorluğu'nu, Ç. Keyder'in ileri sürdüğü ikinci ülke Çin' i de daha uzun bir süre sonra ve daha az ölçüde olsa bile etkilemiştir (2). Bu etkileme, gene yazarın çizdiği çerçevede kalırsak, Osmanlı İmparatorluğu'nun dünya ekonomisinin gerektirdiği işbölümü doğrultusunda uzmanlaşması sonucunu doğurdu. İleri sürdüğü tezin tarihsel olaylarla çelişkiye düşmemesi için yazarın bu konuya da-

2 - Örneğin, bk. The Cambridge Modern History, vol.III, Cambridge 1968, ch.III; Ö. Barkan, "XVI Asrın İkinci Yarısında Türkiye'de Fiyat Hareketleri," Belleten, C.XXXIV, 1970; F. Braudel, The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philip II, vol.I, London, 1976, s.591 vd.

ha dikkatle eğilmesi gerekirdi.

Maddeci diyalektik düşüncenin temel ilkelerinden yapılan sapmalar ise çok daha önemli boyutlara ulaşıyor. Yazarın geçerken belirttiği ve tezinin temel çizgisini çok etkilemeyen "ideolojinin bilimsel olamayacağı"yargısını bir kenara bırakırsak asıl önemli sorunun ekonomi (üretici güçlerin düzeyi) ve politik-ideolojik üstyapı arasındaki karşılıklı ilişkilerin kavramsallaştırılması üzerinde yoğunlaştığını görüyoruz. (özellikle s. 36-37 ve s.91,133) Üstyapının göreli bağımsızlığı herkesin kolaylıkla kabul edebileceği bir şey, ama üretici güçlerin gelişmesinin son çözümlemede ve zorunlu olarak üstyapıyı belirlediğini reddetmek yeni sola özgü bir olgu. Bu ilişkiyi kavrayamamış olmak (doğrudan veya dolaylı olarak reddetmek) beraberinde başka yanılgılar da getiriyor. Aşağıda üzerinde duracağımız eşitsiz değişim kuramında önemli bir yere sahip olan uluslararası ücret farklılıklarını belirleyen unsurlardan ekonomik ve politik-ideolojik gelişmenin birbirinden büyük ölçüde bağımsız kabul edilmesi bunlardan biri. Bu bağlantıda dikkat çeken bir nokta da yazarın, işçi sınıfının ekonomik ve politik mücadelesini birbirine karıştırması ve ekonomik yani sendikal mücadele yerine sürekli olarak politik mücadele terimini kullanması, sosyalizmin başarılarının *"milli gelir, üretilen çelik tonları, adam başına elektrik kullanımı"* ile ölçülmesi (. 29 ve s. 134) yazara göre ekonomist sapmadan başka bir şey değil. Sosyalist toplumun maddi ve teknik temelini oluşturan bu "değişkenlerin" yazarın başarı göstergesi olarak önerdiği sosyal ve politik değişkenlere etki etmediğini ve son çözümlemede belirleyici rol oynamadığını kabul edersek, üstyapının nasıl ve hangi faktörler tarafından belirlendiği sorusunu cevaplayamayız. Sosyal oluşumunun ekonomik temeli ile bu temel üzerinde yükselen ve belirlenen politik yapı arasına aşılmaz bir duvar çekmek tarihsel maddeci çözümlemenin en temel ilkelerinden birine karşı çıkmak olur. Bilimsel sosyalistler gerçekten de sosyalist ülkelerin hızlı kalkınmasına, yani her yıl bir önceki yıldan daha çok çelik, elektrik, buzdolabı, televizyon, buğday v.b. üretmelerini, sosyalizmin başarısına örnek diye gösterirler. Ama, bunu yazarın iddia ettiği gibi bir kalkınma "fetişizmi" (s. 135) biçimine indirgemezler. Bilirler ki bu kalkınma sosyo-politik alana yansıyacak ve yeni toplumun, yeni insanın oluşmasına en büyük katkıyı yapacaktır. Bilirler ki herkesten yeteneğine göre, herkese gereksinimine göre diye formülleştirilen ileri sosyalist toplum sloganını hayata geçirebilmenin başka yolu da yoktur.

Ç. Keyder'in kitabının temel çerçevesini "Dünya ekonomisi " kavramı oluşturuyor. Kapitalizmin gelişmeye başladığı 16. yüzyıldan bu yana kapitalist dünya pazarına katılan "oluşumlar" bu katılmayla birlikte kapitalist pazarın belirlediği ekonomik bir işbölümünü kabulleniyorlar, yani hangi malları ne biçimde üretecekleri kapitalist dünya pazarı tarafından belirleniyor. Sermayenin uluslararasılaşması sürecinebağlı olarak dünya ekonomisi, çeşitli aşamalardan geçiyor. Bu aşamaların temel nitelikleri hangi sermaye türünün egemen olduğuna bağlı. Dünya ekonomisinin gelişmesi kapitalist pazarın buyurduğu işbölümünü kabullenen ülkelerin yapısal olarak merkez, yarı-çevre (semi-periferi) ve çevre (periferi) ülkeler olarak hiyerarşik bir düzene girmeleri sonucunu doğuruyor. Merkez ülkeler değer aktarımı yoluyla hem yarı-çevre, hem de çevre ülkeleri sömürüyorlar. Hiyerarşinin orta basamağında olan yarı-çevre ülkeler bir taraftan merkez ülkeler tarafından sömürülürken, diğer taraftan yarı çevre ülkeleri sömürüyorlar. Çevre ülkeler ise hiyerarşinin en dibindeler ve hem merkez, hem de yarı-çevre ülkeler tarafından sömürülüyorlar. Görüldüğü gibi, bu analizde bilimsel sosyalizmin "emperyalist ülkeler" ve "sömürül[illegible] bağımlı ülkeler" tanımlaması bir [illegible]a bırakılarak "tarafsız" görünümlü y[illegible] bir tanımlamaya gidilmektedir.

Ç. Keyder'in kitabına göre bir ülkenin dünya ekonomisine girmeden önce sahip olduğu toplumsal sistem

dünya ekonomisine girmenin içeriğini ve biçimini belirliyor. Yani, ister 16. yüzyılın feodal bir ülkesi, ister 20. yüzyılın sosyalist bir ülkesi olsun dünya ekonomisine girince kapitalist pazarın buyurduğu ekonomik işbölümünün dışında kalamıyor. Ülkenin feodal veya kapitalist veya sosyalist olmasının tek etkisi kapitalist dünya pazarında hangi malları alıp satacağı yönünde oluyor. Böylece Büyük Ekim Devrimiyle başlayan kapitalizmden sosyalizme geçiş çağı, dünya sosyalist sisteminin oluşması ve her alanda giderek güçlenmesi, ulusal kurtuluş savaşlarının başarıya ulaşması gibi son derece önemli olguların dünya ekonomisinde hiçbir değişiklik yapmadığının varsayılması kitabın en büyük eksiklik ve yanlışlıklarından birisi. Bu yanlışlığın eleştirisi, uzunluğu zorunlu olarak sınırlı olan, bu yazıda yapılmayacak.

Dünya ekonomisi çerçevesinde ülkelerin hiyerarşik bir düzen içinde olduklarını ileri süren bu modelin bir diğer önemli eksikliği de tarihsel yönünün hiç olmayışı. İleri sürüldüğü gibi dünya ekonomisi 16. yüzyıldan bu yana oluşum içindeyse, modelin tutarlı olabilmesi için, bu hiyerarşinin tarihsel olarak nasıl oluştuğunun mutlaka açıklanması gerekir. Yani, eğer bütün ülkeler merkez, yarı-çevre ve çevre diye gruplandırılabiliyorsa aynı gruplandırmanın tarihsel boyut içinde de yapılması gerekir. Örneğin 18. yüzyılda hangi ülkelerin hiyerarşinin hangi basamağında olduklarını ve bu basamağa nasıl geldiklerini, yarı-çevre ülkelerin çevre ülkelikten "davet" yoluyla mı yoksa "isyan"senaryosuna uygun olarak mı kurtulduklarını yazar belirtmeliydi. Dünya ekonomisi modelinin tarihsel boyutu eksik kaldığı sürece bu modelin bilimsel bir nitelik taşıdığını söyleme olanağı yoktur. Diğer taraftan, çevrelikten, yarı-çevreliğe geçiş olanağı olduğuna göre, aynı mantıkla düşünürsek merkez olma durumundan yarı-çevreliğe veya çevre ülkeliğe geçişin olup olmayacağı sorusunu da sormak gerekir.

Dünya ekonomisi olgusu, yeni sola göre, bir ülkeden diğerine değer aktarımı diye tanımlanan sömürüyü ve bu sömürünün hangi mekanizmalar aracılığıyla gerçekleştirildiğini açıklıyor. Fakat bu açıklamayı yapabilmek için çok önemli varsayımların kabul edilmesi gerekiyor. Birinci varsayım meta fiyatlarının kapitalist pazarın gerektirdiği işbölümünü yüklenen ülkeler arasında eşitlenmesi. İkincisi, ortalama kâr oranının ülke düzeyinde değil ülkelerarası düzeyde belirlenmesi. Üçüncü ve sonuncu varsayım da ücretlerin ülkelerarası düzeyde eşitlenmeyeceği ve ülkeden ülkeye farklılıklar göstereceği. (Dünya ekonomisi kavramını ilk ortaya atan kişi olan N. Buharin'e göre ise ücretler dünya düzeyinde eşitlenme eğilimi gösterir.) Bu değerlendirme içinde, ücret farklılıkları, aşağıda eşitsiz değişimden sözederken göreceğimiz gibi, çok önemli bir role sahip.

Çizilen dünya ekonomisi çerçevesinde sömürü, yani bir ülkeden diğerine değer aktarımı, bellibaşlı üç yoldan oluyor. Birincisi ve yazarın en az üstünde durduğu yol sermaye yatırımları sonucunda elde edilen kârların yatırımcı ülkelere aktarılması. Bazı durumlarda sermaye yatırımları kesiliyor, fakat yatırımcı ülkeler o zamana kadar yaptıkları yatırımların kârlarını aktararak sömürüyü sürdürüyorlar. Bu görüşe göre, Lenin'in emperyalizm teorisinin en önemli unsurlarından biri olan sermaye ihracı emperyalizmin yapısal bir özelliği olmaktan çıkıyor (3). Yabancı sermaye yatırımları tutarının kâr aktarımı tutarını aştığı dönemlerde ise değer aktarımı yön değiştirmiş oluyor. Yani yatırım yapan ülke, diğer değişkenlerin değişmediği varsayılırsa, yatırım yapılan ülke tarafından sömürülüyor.

Değer aktarımının ikinci yolu, uluslararası ticarete konu olan metaların ü-

---

3 - A. Emmanuel'in öncülüğünü yaptığı sanılan bu görüş (bk. White Settler Colonialism and the Myth of Investment Imperialism", **New Left Review**, No. 73, 1972 ve **Birikim**, no.2) aslında ilk kez ABD yatırımları için 1967 yılında P. Sweezy tarafından ileri sürülmüştü. bk. "The Future of Capitalism", D. Cooper (ed), **The Dialectics of Liberation**, London, 1968.

retiminde sermayenin organik bileşiminin değişik olmasından ve ortalama kâr oranının ülkelerarası düzeyde oluşmasından geçiyor. Önemli bir nokta olduğu için bunu sayısal bir örnekle açıklayalım. İki ülke ve bu ülkelerde üretilen iki ayrı metanın aynı değerde değişken sermaye kullanılarak üretildiğini ve artık değer oranının her iki ülkede de aynı olduğunu varsayalım. Yine varsayalım ki, birinci ülkede ikinci ülkedekinden daha az sabit sermaye kullanılıyor, yani birinci ülkede sermayenin organik bileşimi ikinci ülkedekinden daha düşük. Keyfi sayılar kullanarak söylenenleri özetlersek şu durumu elde ediyoruz:

	C	V	S	Değer
1. Ülke	40	20	20	80
2. Ülke	60	20	20	100
Toplam	100	40	40	180

Değerlerin fiyatlara dönüşmesinin ve ortalama kar oranının oluşmasının ülke düzeyinde değil de dünya kapitalist pazarı çerçevesinde olduğu varsayılınca kâr oranı 40/140 olacak ve üretim fiyatları da her ülkenin toplam sermayesine göre belirlenecek. Yani birinci ülkenin ürettiği metanın fiyatı $(40 + 20) . (\frac{40}{140}) + (40 + 20) = 77.14$, ikinci ülkenin ürettiği metanın fiyatı da $(60 + 20) . (\frac{40}{140}) + (60 + 20) = 102.86$ olacak. Görüldüğü gibi toplam değer (180) toplam fiyata (180) eşit. Fakat birinci ülkenin ürettiği meta, değerinden 80 — 77,14 = 2.86 kadar daha aza satılacak. Diğer taraftan da ikinci ülkenin ürettiği meta 102,86 — 100 = 2.86 kadar daha fazlaya satılacak. Böylece birinci ülkenin yarattığı değerden 2,86 kadar bir bölüm ikinci ülkeye aktarılacak. Bu değer aktarımının tek nedeni ise birinci ülkenin ikinci ülkeye göre daha az sabit sermaye kullanması, yani, değişken sermayeler eşit olduğuna göre, sermayenin organik bileşiminin daha düşük olması.

Bu çözümlemeye ilk ağızda iki temel eleştiri yöneltilebilir. Sermayenin organik bileşiminin farklılığından doğan bir değer aktarımı kapitalist bir ülke ekonomisinin çeşitli sektörleri arasında her zaman var. Değişik kâr oranlarına sahip sektörler arasında olan sermaye akımı ortalama bir kâr oranını belirliyor. Ve her kapitalist toplam kârdan sermayesi oranında bir pay alıyor. Ama bu sırada meydana gelen değer aktarımından dolayı bir kapitalistin diğer kapitalisti sömürdüğünü ileri sürmek olanağı yok. Çünkü sorun sömürü değil, yaratılan artık değerin bölüşümü sorunu. Yukarıda verilen sayısal örnekleri 1. Ülke yerine A ülkesindeki makarna üreten sektör, 2. ülke yerine de gene A ülkesindeki makine üreten sektör dersek değer aktarımı dolayısıyla makina fabrikatörünün makarna fabrikatörünü sömürdüğünü söyleyemeyiz. Çünkü sorun kapitalistlerarası bölüşüm sorunudur.

İkinci eleştiri ise daha temelli bir sorundan kaynaklanıyor. Uluslararası düzeyde ortalama bir kâr oranının oluşması demek, sermayenin hem sektörler, hem de uluslararası düzeyde hiçbir engelle karşılaşmadan hareket ettiğini ve bunun yanısıra ülke düzeyinde üretilen malların diğer ülkelerde üretilen mallarla potansiyel olarak rekabet ettiğini, yani gümrük duvarlarının olmadığını söylemek demek. Gerçekten de Çağlar Keyder bu varsayımları yapıyor. Ama bu varsayımlar çerçevesinde kavramsallaştırılan yapı ile gerçek hayatta gözlenen yapı birbirine uymuyor. Uluslararası ilişkilerde hem sermaye hem meta akımlarını sınırlayan koşullar var. Dahası, ülke içinde bile sermayenin bir sektörden diğerine akmasını zorlaştıran bazan da tümüyle engelleyen durumlar var. Halbuki ortalama kâr oranının oluşması sermayenin tümüyle akışkan olmasına bağlı. Gerçek hayatta gözlenen bu yadsınamaz olgular ışığında dünya düzeyinde bir ortalama kâr oranı oluştuğunu söylemek gerçekçi olamaz. Sermaye ve meta akımlarının serbest olmadığı bir dünyada ortalama kâr oranı uluslara-

rası düzeyde gerçekleşemez. (4)

Ülkelerarası değer aktarımının gerçekleştirilmesinin üçüncü yolu ise eşitsiz değişim kuramı. (A. Emmanuel'in ileri sürdüğü ve ülkelerarası ücret farklılıklarından kaynaklandığı iddia edilen bu aktarım mekanizmasını aynı adı taşıyan fakat verimlilik farklarından kaynaklanan başka kuramlarla karıştırmamak gerek.) Bu kuramı kısaca şöyle özetleyebiliriz: Ülke açısından baktığımız zaman ücretler, ülke içinde işkolu düzeyinde eşitlenme eğilimindedir. Ülkelerarası bir karşılaştırma yapıldığı zaman ücret düzeylerinde ortaya çıkan farklılıklar ücretlerin ekonomi dışı bir düzey yani her ülkenin kendine özgü sosyo-politik tarihi tarafından belirlenmesi sonucudur. Diğer taraftan aynı iş günü süresinde emek gücünün yarattığı değer her ülkede aynıdır. Bu yüzden de, fiyatların ve ortalama kâr oranının dünya düzeyinde belirlenmesi sonucu sermayenin organik bileşiminin farklılığından doğan bir değer aktarımının yanısıra ve ondan bağımsız olarak düşük ücret düzeyine sahip ülkelerden yüksek ücret düzeyine sahip ülkelere bir değer aktarımı olur. Tarihsel gelişme açısından bakılırsa merkez ülkeler, yarı çevre ve çevre ülkelere göre yüksek ücret düzeylerine sahiptirler. O halde ülkelerarası hiyerarşinin alt basamaklarında bulunan ülkelerden merkez ülkelere doğru olan değer aktarımının en önemli nedenlerinden biri, ülkelerarası ücret farklılıklarıdır. Üzerinde birçok kitap ve makale yazılan, uzun tartışmalara konu olan eşitsiz değişim kuramını böyle özetlerken sorunu basitleştirdiğimizi sanıyoruz.

Ç.Keyder'in, ücret farklılıkları dolayısıyla meydana gelen değer aktarımına, diğer iki değer aktarımı mekanizmasına göre çok daha fazla önem verdiği açıkça belli oluyor. Kitabın 49. sayfasından sonra diğer değer aktarımı mekanizmalarından hemen hiç söz edilmiyor ve sürekli olarak eşitsiz değişim üzerinde duruluyor. Bu nedenle sorunu elimizden geldiğince ayrıntılı bir biçimde incelemeye çalışacağız.

Sermayenin organik bileşiminin farklılığından ileri gelen ülkelerarası değer aktarımı konusunda ileri sürdüğümüz ve aynı olgunun ülke sınırları içinde de geçerli olduğu eleştirisini eşitsiz değişim kuramına karşı kullanamıyoruz. Çünkü eşitsiz değişim kuramı ülke içinde bir bütün olarak veya işkolu düzeyinde ücretlerin eşitlenme eğiliminde olduğunu varsayıyor. A. Emmanuel'in ücretlerin mutlak bağımsızlığı varsayımı (yani ücretlerin dışsal bir veri olması) Ç. Keyder'de yerini ücretlerin göreli bağımsızlığına bırakıyor (s 37). Ama ücretlerin değil ülke düzeyinde, işkolu düzeyinde bile eşitlendiğini kanıtlayacak hiçbir ampirik veri yok. Ülkelerarası ücret farklılıklarının yanısıra ülke için ve hatta sektör içi ücret farklılıklarının varolması eşitsiz değişim kuramının önemli varsayımlarından birinin gerçekçi olmadığını gösteriyor.

Ülkelerarası ücret farklılıklarının varlığı yadsınamaz bir gerçek. Bu farklılıkların önemli nedenleri arasından yalnız bir tanesinin yani işçi sınıfının örgütlenme ve mücadele düzeyinin ülkeden ülkeye gösterdiği değişikliklerin seçilmesi ve sorunun bu nokta üzerinde yoğunlaştığının ileri sürülmesi Çağlar Keyder'in önemli yanlışlıklarından biri. Ekonomi politik ülkelerarası ücret farklılıklarının önemli nedenleri arasında yalnız işçi sınıfının örgütlenme ve mücadele düzeyi farklılıklarının değil, emek-gücünün iktisadi, tarihsel ve kültürel nedenlerle değişik ülkelerde değişik değere sahip olduğunu, işsizlik düzeyindeki farklılıkları ile işçilerin beceri düzeylerindeki farklılıkları da sayar. Çağlar Keyder'in kuramsal çerçevesi içinde son belirttiğimiz noktanın hiç yeri olmadığını görüyoruz. Yazara göre beceri ve dolayısıyla verimlilik farkları ücret düzeyleri arasın-

---

4 - Yalnız kavramsal düzeyde geçerliliği olan ve daha teknik bir açıdan bakıldığı zaman, eğer ülke içinde üretimi karakterize eden teknolojik katsayılar matrisi matematiksel olarak ayrıştırılabilir ise bu durumda da tek bir ortalama kâr oranından sözedilemez. Bu tür bir teknoloji matrisi gerçek hayatta gözlenemez, ancak kavramsallaştırılabilir.

daki farklılığın nedeni değil, ancak sonucu olabilir. Eleştirimiz bizi bu dezeyde bir başka önemli nokta üzerine eğilmek zorunda bırakıyor. Çağlar Keyder'e göre belirli bir işgünü süresi boyunca emek gücü her ülkede aynı değeri yaratır ve değişik metaların üretiminde emek gücünün verimliliği karşılaştırılamaz. Bu düşünceye göre toplumsal olarak emek gücü kullanarak Türkiye'de bir işgünü süresinde üretilen iç fındık ile ABD'nde bir işgünü süresinde üretilen makina (bunlar kitapta verilen örneklerdir) aynı değere sahiptir. İç fındık üretiminde harcanan emek-gücünün üretkenliği ile makina üretiminde harcanan emek-gücünün üretkenliği ise karşılaştırılamaz. (s. 53) Aynı işgünü süresinde değişik ülkeler de üretilen metaların değerinin aynı olduğunu varsaymak, emek-gücünün her ülkede türdeş olduğunu varsaymak ile eş anlama gelir. Diğer taraftan biliyoruz ki *"beceri işçinin kişiliğinde birikmiş olan geçmişteki emeklerin bir ürünü ve sonucudur"*(5) Çağlar Keyder'e göre ise nitelikli ve niteliksiz emek-gücü arasında bir ayırım yapmanın anlamı yoktur. Çünkü hangi iş için nitelikli hangi iş için niteliksiz emek-güc kullanıldığı emek-gücünün niteliğinden bağımsız olarak en geniş anlamda verili koşulllar tarafından belirlenmektedir.

Eşitsiz değişim kuramının temel taşı niteliğinde olan bu noktayı eleştirmek için K. Marks'ın bu konuda neler söylediğine bakmak gerekiyor: *"...bir metanın değişim değeri içerdiği emeğin miktarıyla doğru orantılı (emeğin üretkenliği ile ters orantılı olarak değişir"* (6)

Emek-gücünün üretkenliğinin aynı işgünü süresinde ve toplumsal olarak gerekli emek-gücü harcanarak üretilen metaların değerine yaptığı değişik etki bu kadar açık. Değişik metaların (örneğin iç fındık ve makina) üretiminde harcanan emek gücünün üretkenliklerinin karşılaştırılamayacağı iddiasına gelince Marx bu sorunu basit emek ve nitelikli emek arasındaki bir ilişki olarak ele alıyor: *"Kuşkusuz, basit ortalama emek, niteliği açısından, bir ülkeden diğerine değiştiği gibi bir uygarlık döneminden diğerine de değişir; ama veri olarak ele alınan herhangi bir toplumda sabittir. Nitelikli emek yalnızca yoğunlaştırılmış veya çoğaltılmış basit emek olarak sayılır ve böylece daha az bir miktar nitelikli emek daha çok bir miktar basit emeğe eşit olur. Deneyimler göstermiştir ki, nitelikli emek her zaman bu yolla basit emek türüne indirgene bilir"* (7)

Soruna bu açıdan bakarsak ve makina üreten işçinin kişiliğinde birikmiş olan geçmişteki emeğin rolünü de hesaba katarsak, diğer bütün koşullar aynı kalarak, makina üreten işçinin yarattığı değerin iç fındık üreten işçinin yarattığı değerden daha çok olduğunu kabul etmemiz gerekir. Halbuki Çağlar Keyder'e göre böyle bir durum söz konusu olamaz. Çeşitli beceri düzeyindeki emek-güçleri arasında bir verimlilik karşılaştırması yapılamıyacağı iddiası, aynı zamanda sosyalist toplumun bölüşüm kuralı olan "herkesten emeğine göre, herkese emeğine göre" sloganının gerçekleştirilmeyeceği anlamına gelir. Bazan "işlemeyen, dişlemez" diye de belirtilen bu kuralın anlamı toplam üretimden herkesin harcadığı emek gücünün nicelik ve niteliğine göre pay alacağıdır. Sosyalist toplumda değişik ürünler üreten işçilerin verimliliklerinin karşılaştırılması yapılmazsa bu bölüşüm kuralı doğal olarak işleyemez. Harcanan emek-gücünün nitelik ve niceliğinin saptanması ise ekonomi politiğin değil üretim mühendisliği dalının bir konusudur ve teknik bir konudur.

Eşitsiz değişim kuramını açıklamak için yazarın verdiği sayısal örnek (s. 51 - 53) varlığı ileri sürülen değer aktarımı mekanizmasının nasıl çalıştığı hakkında okuyucuya iyi bir fikir veriyor. Ama, diğer taraftan Çağlar Keyder'in varsayımlarına bağlı kalarak bile

5 A. Dorsay, H. Sait, Marksist Ekonomi Politikte ve Türkiye'de Ücretler, İstanbul, 1976, s. 55

6 - K. Marx, Capital, v. I, (Everyman Edition), London 1967, s.9

Ibid. s. 13 - 14

söylemek gerekir. Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası gibi kuruluşların baskılarına rağmen döviz kurunu gerçek kurun çok üstünde tutan ülkelerin varlığı uluslararası sömürünün azaltılması ve giderek yok edilmesi için çalışanlara umut verecek düzeyde diyebiliriz!

İkinci eleştiri ücret düzeylerinin farklılıklarıyla ilgili. Eşitsiz değişim kuramının mantıksal sonucu olarak eğer çevre ülkeler çeşitli ücret düzeylerinde ürettikleri metaların arasından yüksek ücret düzeyinde üretilenleri ihraç ederler ve merkez ülkelerden düşük ücret düzeyinde üretilen metaları ithal ederlerse değer aktarım mekanizmasını kendi yararlarına kullanmış olurlar. Kuramsal olarak ortaya çıkan bir diğer olanak ise ihraç ve ithal mallarının iyi seçilmesiyle değer aktarımının ortadan kaldırılabilmesidir. Bu iki eleştiride açığa çıkarmak istediğimiz nokta yadsınamayacak bir gerçek olan değer aktarımı olgusunu yeni sol'un ne denli mekanik bir anlayışla ele aldığıdır. Yeni sol'un emperyalizm (veya daha doğru olarak dış ticaret emperyalizmi) kuramına göre, hükümetlerin her zaman kullanabilecekleri bazı politika araçları değer aktarım mekanizmasının çalışmasına engel olabilecek niteliktedir. Ulusların ulusları sömürmesini sona erdirecek bir diğer almaşık ise, diğer değişkenlerin sabit kaldığını varsayarsak, ücret düzeylerinin dünya çapında eşitlenmesidir. Uluslararası işçi sınıfının ekonomik mücadelesi açısından son derece gerici bir anlam taşıyan bu almaşık üzerinde durmayacağız.

Eşitsiz değişim kuramıyla ilgili son bir hatırlatma da bu kurama göre fiyatları belirleyen bir unsurun ücretler olması: Yüksek ücret düzeyleri yüksek fiyatlar demektir. Burjuvazinin bilim adamlarının ve politikacılarının ısrarla üzerinde durdukları ama bir türlü kanıtlayamadıkları bu iddiayı yeni solda ileri sürüyor, ama Sol adına.

İngiltere yeni solunun temsilcilerinden biri A. Emmanuel'in eşitsiz değişim kuramının Marksizm ile hiç bir ilgisi olmadığını daha çok Keynesçi bir eşitsiz değişim yoluyla değer aktarımının düşük ücret düzeyli ülkelerden yüksek ücret düzeyli ülkelere doğru olmayabileceğini, yani değer aktarımının merkez ülkelerden çevre ülkelere doğru olabileceğini gösteren sonsuz sayıda sayısal örnek vermek olanağı var. Aşağıda bu örneklerden bir tanesi gösteriliyor.

	C	V	S	Değer
1. Ülke	15	15	30	60
2. Ülke	26	10	35	71
toplam	41	25	65	131

Bu örneğin Çağlar Keyder'in örneğinden tek farkı çevre ülke olarak kabul edilen ikinci ülkede merkez olan birinci ülkeye göre daha çok sabit sermaye kullanılması. Sabit sermayeyi makina ve ekipman olarak düşünsek bile bu örneğin gerçekçi olmadığı ileri sürülemez. Kaldı ki sabit sermayeyi yalnız makina ve ekipman değil aynı zamanda hammadde vb. düşünmek zorundayız. O halde çok az makina fakat çok miktarda hammadde kullanarak üretim yapan bir çevre ülke örnekteki ikinci ülke olacaktır.

Bu durumda ortalama kar oranı 65/66 olacak ve merkez ülkenin ürettiği metanın fiyatı değerinden az olarak 59.55, çevre ülkeninki ise değerinden daha fazla 71.45 olacaktır. Yani değer aktarımı mekanizması, eşitsiz değişim kuramının öngördüğünün tersine, merkez ülkeden çevre ülkeye doğru bir değer akımı yaratacak, bir diğer deyişle, çevre ülke merkez ülkeyi "sömürecektir". Dikkat edilmesi gereken nokta bu türden sonsuz sayıda sayısal örneğin bulunabileceğidir.

Eşitsiz değişim kuramı hakkında söyleyeceğimiz diğer şeyler bu kuramın mantıksal uzantılarının eleştirisi olacak. Birincisi, çevre ülkelerin döviz kuru politikalarıyla ilgili. Kurama göre döviz kurunun gerçekçi olmayacak bir düzeyde tutulması değer aktarımını önleyici bir niteliğe sahip. Eğer bu doğruysa 1950'lerin ikinci yarısında Türkiye'nin ve günümüzde birçok azge-

çözümleme olduğunu ileri sürüyor.(8) Çağlar Keyder'in kitabı için biz aynı yargıya varmak istemiyoruz. Yazar sorunu Marksist açıdan incelediğini hiçbir zaman söylemiyor ve sürekli olarak "sol" veya "radikal" diye nitelendirdiği görüş açısına bağlı kaldığını belirtiyor. Marksizmi doğmatik, durağan ve modası geçmiş olarak gören yeni sol için olağan bir durum. Bu yazının başında da değindiğimiz gibi yeni sol tem ideolojileri reddediyor ve yeni bir ideoloji peşinde koşuyor. Bu da olağan bir durum ve dünyanın bütün kapitalist ülkelerinde olduğu gibi Türkiye'de de gözleniyor. Çağlar Keyder' in kitabını ve bu türden kitapları, Marksizm adına konuştuklarını söylemedikleri sürece, bu perspektif içinde değerlendirme de daha doğru olur kanısındayız.

8 - M. B. Brown, The Economics of Imperialism, Harmondsworth, 1974, s. 230

Son bir değerlendirme de Çağlar Keyder'in kitabının çerçevesini oluşturan eklektik yapı ile ilgili. Türkiye'nin toplumsal yapısını inceleyen bir kitap için geçen yıl yayınlanan bir eleştiride Marx - Weber karışımı çözümleme denemelerinin gerçeği açıklamak için çok yararlı olamayacağı belirtilmişti. Aynı türden fakat daha zengin bir eklektik yaklaşım Çağlar Keyder'in kitabında son derece belirgin. Yazar Marksist terminolojiyi (bazan yanlış da olsa) büyük bir rahatlıkla kullanırken bazı konularda "radikal sol" görüşlere ve giderek neoklasik iktisat kuramının kavramlarına kadar uzanıyor. Bu yüzden de gerçeği bilimsel olarak açıkladığını söylemek son derece güç. Ama tüm olumsuz yönlerinin yanısıra Çağlar Keyder'in kitabı Türkiye'de Marksist olmayan solun eriştiği düşünsel aşamayı belirtmesi açısından önemli ve okunması gereken bir kitap.

Orhan Kurmuş

"TEMEL BELGELER", "DÖRT TOPLANTI"

Ürün Yayınları, Kasım 1976
Bilim ve Sosyalizm Yayınları, Ocak 1977

Bilimsel sosyalist partilerin, dünya işçi sınıfı hareketinin genel sorunlarını değerlendirmek ve somut görevlerini belirlemek amacıyla düzenledikleri uluslararası toplantılar, hareketin birliğinin güçlenmesine ve partilerin ideolojik olarak sağlamlaştırılmasına büyük katkılarda bulundu. Bu toplantılar, kadroları ve yığınsal tabanı sürekli olarak genişleyen, ülkelerinin politik yaşamındaki sorumlulukları durmadan artan bilimsel sosyalist partilerin, koşulları hızla değişen dünyamızın sorunlarını karşılama yeteneklerinin ispatlanmasını sağladı. Emperyalizme karşı verilen mücadelede işçi sınıfının her ülkede ve uluslararası düzeyde kendisine düşen rolü üstlenmesinde gerçek bir itici güç oldu.

Bu uluslararası toplantılar, tek tek her ülkedeki bilimsel sosyalist hareketin sorunlarının çözümlenmesini ya da karara bağlanmasını amaçlamıyordu. Çünkü bilimsel sosyalist hareketin çağımızda ulaştığı ulusal ve uluslararası boyutlar, ulusal düzeydeki sorunların, her partinin üzerinde olan bir organca karara bağlanmasını olanaksız kılıyordu. Ancak, evrensel nitelikteki bilimsel sosyalist teorinin uluslararası işçi sınıfının genel sorunlarını bütünsel olarak çözümleme gücü, mücadele kapasitelerini ve çözümleme yeteneklerini eylemlerinde göstermiş olan kadroların elinde ispatlandı. Uluslararası toplantılarda varılan sonuçlar, bütün ülkelerdeki bilimsel sosyalist hareketin gelişme perspektiflerini ay-

dınlattı.

15 Mayıs 1943'te III. Enternasyonal'in dağılma kararı almasından sonra dünyadaki bilimsel sosyalist partileri biraraya getiren üç uluslararası toplantı düzenlendi: 1957, 1960 ve 1969 Toplantı ve Konferansları. Birincisinde o dönemdeki 12 sosyalist ülke komünist ve işçi partilerinin oybirliğiyle benimsenen bir "Deklarasyon" ve 51 sosyalist ve kapitalist ülke partisinin onayladığı bir "Barış Duyurusu" yayınlandı. Son iki toplantı ise, sırasıyla 81 ve 75 partinin delege ya da gözlemcilerinin katılmasıyla yapıldı. Bunlar dışında çeşitli dönemlerde bölgesel toplantılar da düzenlendi: Latin Amerika, Arap Ülkeleri, kapitalist Avrupa ve Avrupa komünist ve işçi partilerinin toplantıları gibi. Avrupa komünist ve işçi partilerin 1976 Haziran'ında Berlin'de düzenledikleri konferansda, dünya çapında barış, demokrasi ve sosyalizm mücadelesini derinden etkiledi.

Bu toplantıların değerlendirilmesi, uluslararası işçi sınıfı hareketinin tarihinin çözümlenmesi açısından vazgeçilmez bir öneme sahiptir. Bu önem yalnız toplantıların bağımsız olarak taşıdıkları değerden kaynaklanmamaktadır. İşçi sınıfının elinden enternasyonalizm silahını koparmaya çalışan emperyalizm de bu toplantılara özel bir önem vermektedir. Burjuva propagandası, uluslararası işçi sınıfı hareketinin durumunu olduğundan başka türlü göstermek için bu toplantıları yorumlamaya, kendi ideolojik saptırmalarını bu toplantılara dayandırmaya çalışmaktadır.

Söz konusu toplantılar, özellikle uluslararası bilimsel sosyalist hareket içindeki ilişkilere ışık tutmaktadır. Bu ilişkilerin çarpıtılması, emperyalizmin anti–komünist propagandasında da özel bir ağırlık taşımaktadır. Emperyalizm bu ilişkileri çarpıtarak uluslararası işçi sınıfı hareketi saflarına bölücü eğilimleri sokmaya çalışmaktadır. Bu çarpıtmalarına tanık olarak da revizyonizmin uluslararası işçi sınıfı hareketine karşı saldırılarını göstermektedir.

XXX

Geçtiğimiz aylarda ülkemizde söz konusu uluslararası toplantıları konu alan iki belgesel kitap yayınlandı: "Komünist ve İşçi Partilerinin 4 Toplantısı" ve "Dünya Komünist Hareketinin Ortak Belgeleri". Bu kitaplar, sırasıyla **Ürün Yayınları** ve **Bilim ve Sosyalizm Yayınevi** tarafından, farklı amaçlarla çıkarıldı. Bu yazıda bu amaçlar üzerinde durmayacağız. Ürün Yayınevi, kitabını, işçi sınıfı hareketine karşı asgari sorumlulukla dahi bağdaşmayan amaçlarla, yayınladığını ortaya koymaktadır. Çok kısaca belirtilecek olursa bilimsel sosyalizmin gelişmesinde büyük öneme sahip belgeleri içeren bu kitap, yayınevi yöneticilerinin, Türkiye'deki sosyalist hareket içindeki olumsuz tutumunu yansıtır bir biçimde kullanılmıştır. Böyle umutsuzca bir çabanın düzeyiyle, uluslararası işçi sınıfı hareketinin söz konusu toplantılarla ilgili sorunlarının irdelenmesini aynı yazı içinde ele almak mümkün değildir. Kaldı ki bu düzey hakkında okurun yargısını vermesi de güç olmayacaktır. Söz konusu yayının ciddiyet derecesini, en azından, 4 toplantının da "tam belgelerini" içerdiği iddia edilen bir kitaptan 1957 Deklarasyonu'nun "unutulmuş" olması ve çevirilerin anlaşılamayacak kadar kötü olmaları gösterecektir. Ürün Yayınevinin, kitabın "sunuş"unda dile gelen, "Türkiye'deki uluslararası işçi sınıfı hareketi hakkındaki bulanıklığı "ortadan kaldırma iddialarının çürüklüğünü göstermek' de bu yazının kapsamında değildir. Bu yazıda sadece, yeri geldikçe, yayının bu biçimde hazırlanışının arkasında yatan sorumsuzluğun, hangi çarpıtmalarla nasıl çakıştığı gösterilmeye çalışılmaktadır.

Bunu, **Bilim ve Sosyalizm Yayınevinin kitabı** için de yapacağız.

Okuyucuya burada kısaca söz konusu "çakışma"nın somutlandığı birkaç noktayı işaret edelim. Ürün Yayınevi, 1976 Berlin Konferansında heyet başkanları tarafından yapılan konuşmaları yayınlarken 6 konuşmayı dışar-

da bırakmıştır: Bulgaristan, Büyük Britanya, Fransa, İspanya, İtalya ve Yugoslavya. Bu dışarda bırakmanın gerekçesi olarak "elde edememe" gösterilmektedir. Bu açıklama inandırıcı değildir, çünkü dışarda bırakılan konuşmalardan birinin (Todor Jivkov'un konuşmasının) tam metni Türkiye'de bir dergi tarafından (Kitle, sayı 118) daha önce yayınlanmıştır. Kaldı ki, "elde edememe", doğru olsa dahi bir gerekçe niteliğinde değildir. Ürün Yayınevi'nin bu tutumu, ilerde değinileceği gibi, uluslararası işçi sınıfı hareketi hakkında birtakım şartlandırmaları yerleştirmenin modası geçmiş bir yöntemidir.

Öte yandan, **Bilim** ve **Sosyalizm** Yayınevi'nin, kitabının arkasına koyduğu açıklama ise, okuyucuları, bu belgelerde Çin Komünist Partisi'nin uluslararası işçi sınıfı hareketinden "aforoz edilişi"nin izlerini "arama" yönünde şartlandırmaya yöneliktir. Bu amaçla 1957 ve 1960 belgelerinin "hareketinin oybirliğini ifade ettiği"nden, "sonradan dünya komünist hareketi içinde başgösteren ideolojik savaşımda karşı karşıya gelen partilerden" söz edilmektedir. Böylece hem bu belgelerle ilgili tarihsel gerçekler, hem de maoizmle uluslararası işçi sınıfı hareketi arasındaki çatışma tahrif edilmektedir.

XXX

III. Enternasyonal döneminde (1919–1943) uluslararası bilimsel sosyalist hareket içindeki ilişkiler "demokratik merkeziyetçilik ve bağlayıcı uluslararası disiplin" ilkelerine göre gelişti (M. Suslov, Le marxisme–leninisme, theorie internationale de la classe ouvriere, Editions du progres, 1975, s. 193). Bu, belirli bir tarihsel dönemin zorunlu sonucuydu. Ancak, birçok ülkede işçi sınıfı partilerinin ideolojik ve örgütsel olarak sağlamlaşmasıyla sonra bu örgütlenme yapısı etkinliğini yitirdi. *"Komünist partilerin kendi ülkelerinde ve uluslararası alanda mutlak anlamda özerk birer güç olarak eylemde bulunmaları"* zorunluvdu (M. Suslov, a.g.e., s. 194). Bu dönemde partiler arasındaki ilişkiler yeni biçimlerde gelişti. Uluslararası düzeydeki toplantılar bu dönemde hareketin ideolojik ve politik birliğini güçlendirmenin etkin araçları oldular. Ancak her partinin ülkesinde özerk bir güç olarak eylemini sürdürmesi, hareketin ortak sorunlarının ele alınmasında "oybirliği" ilkesinin uygulanmaması anlamına gelmiyordu. Tersine "oybirliği" ilkesinin tutarlı biçimde uygulanması, hareketin önündeki sorunların aşılmasında büyük rol oynadı.

Revizyonizm ve burjuva propagandası ise uluslararası bilimsel sosyalist hareket içinde uygulanan "oybirliği" ilkesine her zaman saldırdılar. Bu ilkenin, her partinin politik çizgisini tam bağımsızlık içinde belirlemesini bir formalite durumuna indirdiğini ileri sürdüler. "Oybirliği" ilkesinin hareketin genel çizgisiyle uyuşmayan görüşleri "aforoz" etmenin aracı olarak kullanıldığını idda ettiler. Onlara göre bu ilke partiler üzerinde bir baskı silahıydı.

"Oybirliği" ilkesinin çarpıtılması revizyonizm ve burjuva propagandası tarafından bir başka amaç için daha kullanılmaktadır. Uluslararası toplantılar, kaba bir aritmetik hesabıyla, "oybirliği"nin sağlanmasına göre sınıflandırılmaktadır. Böylece hareketin birliğinin gücü, toplantılara katılan yada belgeleri onaylayanların sayısıyla ölçülmektedir. Hareketin birliğinin **İdeolojik** özü saklanarak, bölücü çizgilerle hareketin genel çizgisi aynı değerde gösterilmek istenmektedir.

Oysa, "Oybirliği" ilkesinin, burjuvazi tarafından gösterilmek istendiğinden çok farklı bir anlamı vardır. Bu ilke, anlaşmazlık konularının gizlenmesini yada farklı görüşlerin bastırılmasını değil, tam tersine, bilimsel sosyalistlerin aralarındaki sorunları ortak bir bilimsel platformda çözümleme kararlılığını dile getirmektedir.

"Herkesin aynı görüşte birleşmesi (konsensus) ilkesi 'veto hakkı' anlamına gelmez, eşgüdümlü değerlendirme ve sonuçlara ulaşma ortak arzusunun bir ifadesidir..." (B. Ponomaryev, "Berlin Konferansının Uluslararası Anlamı",

Kommunist, 1976, S. 11)

Gerçekten de uluslararası işçi sınıfı hareketinin birliğinin düzeyini, ortak görüşleri paylaşan partilerin sayısından çok, her partinin hareketi ilgilendiren sorunlarda bilimsel temellere dayanan ortak sonuçlara ulaşma kararlılığı belirler. Hareketin birliğinin güçlenmesine engel olan, bu kararlılığın gösterilmesi değildir. Tam tersine, bu kararlılığı zayıflatmaya yönelik davranışlardır. ÇKP'nin ve Arnavutluk Emek Partisi'nin bugün içine sokulduğu yalnızlığın nedeni, uluslararası bilimsel sosyalist hareket içinde egemen olması gereken bu birlik anlayışının tersine, kendi görüşlerini mutlaklaştıran ve hareketin bütününe empoze etmeye çalışan politikalarıdır. Bu yalnızlığı, bu partilerin "oybirliği"nin dışında bırakılması biçiminde yorumlamak, maoculuğa saygınlık kazandırma çabasından başka birşey değildir.

Uluslararası toplantılarda gözetilen oybirliği ilkesinin, çoğunlukta olan görüşlerin belirli partilere empoze edilmesi biçiminde gösterilmesi, bu toplantıların ideolojik önemini küçültmeyi de amaçlamaktadır. Böylece bu toplantıların revizyonizme karşı kazandığı başarılar gizlenmeye ve uluslararası işçi sınıfı hareketinin genel çizgiyle revizyonizm arasındaki karşıtlık silinmeye çalışılmaktadır.

Bilim ve Sosyalizm Yayınları'nın yaptığı gibi söz konusu uluslararası toplantılar arasında "oybirliği" ölçütüne göre yada başka türlü yapay ayrımlara gidilmesi, bu toplantılar arasındaki sürekliliği de ortadan kaldırmaktadır. Böylece uluslararası işçi sınıfı hareketinin geleceğe dönük bir gelişme perspektifi taşıdığı ve bu toplantılarla insanlığın sürekli gelişen ivedi sorunlarına çözüm bulma gücünü ispatladığı gizlenmek istenmektedir.

Bu söylediklerimizden söz konusu toplantılar arasında hiçbir fark olmadığı sonucu çıkarılmamalıdır. Ancak varolan farklar, hareketin ve insanlığın gelişiminin bu toplantıların yapıldığı dönemlerdeki somut koşullarındaki farklılığının sonucudur. Her toplantı belirli tarihsel gereksinimleri yansıtmaktadır. Örneğin 1957 belgesi sadece o dönemdeki 12 sosyalist ülkenin komünist ve işçi partileri tarafından hazırlanmışken, ondan sonrakiler sosyalist ve kapitalist ülkeler partilerinin çalışmalarıyla oluştu. 1957 ve 1960 toplantıları, ağırlıklı olarak, sosyalist devrimin evrensel yasalarının irdelenmesini ve bilimsel sosyalist hareketin genel stratejisinin belirlenmesine yönelik oldu. 1969 ve 1976 toplantıları ise emperyalizme karşı sürdürülen mücadelenin ivedi hedeflerinin ortaya konmasına ve dünyadaki tüm anti-emperyalist güçlerin eylem birliğinin koşullarının yaratılmasına ağırlık verdi. Barış içinde yanyana yaşamanın uluslararası ilişkilerdeki egemen eğilim durumuna geldiği koşullarda yapılan 1976 konferansı ise çok somut, ayrıntılı ve gerçekleştirilebilir bir eylem programı çizdi.

XXX

Maoculuğun uluslararası bilimsel sosyalist hareketin çizgisinden ayrılışı emperyalizm tarafından sürekli olarak bir "Çin-Sovyet" çatışması olarak yansıtıldı. Bu progpagandaya göre maoculuğun bilimsel sosyalist hareketten ayrılışının ve maoculuğa karşı verilen mücadelenin ideolojik temelleri yoktu. Böylece bilimsel sosyalizm ile revizyonizm, enternasyonalizm ile milliyetçilik arasındaki karşıtlığı silinmeye çalışılıyordu. Revizyonizmde, bu çarpıtmadan, uluslararası işçi sınıfı hareketinin maoculuğa karşı ilkeli tutumunu tahrif etmek için yararlandı.

Bilim ve Sosyalizm Yayınları'nın söz konusu ettiğimiz kitabında aynı yayınevinin bir başka kitabına atıfta bulunuluyor: "Pekin Moskova Çatışması" (Birinci baskı Mayıs 1967). Burjuva politika literatüründe de revaçta olan bu deyimi gerçekte bir raslantı sonucu bulunmamıştır. Maoculukla bilimsel sosyalizm arasındaki çatışmanın "Pekin-Moskova çatışması" olarak gösterilmesi, maoculuğun anti-sovyet özünden yararlanma çabasının bir ürünüdür. Burjuvasi bugüne kadar bilimsel sosyalizmden her sapmayı, uluslararası işçi sınıfı hareketine, sosyalist sisteme,

sosyalist sistemin en güçlü devleti olan Sovyetler Birliği'ne karşı ideolojik "soğuk savaş"ın bir silahı olarak kullandı. Maoculuk da, özünde, küçük burjuva milliyetçiliğinin Sovyetler Birliği'nin dünya devrimci sürecindeki rolüne karşı bir tepkisi olarak doğdu. Burjuvazi, bu gerçeğin bilincinde olarak, maoculuğu bir "Pekin-Moskova" çatışması gibi göstermekle küçük burjuva tabakalar arasında onun propagandasını yapmaya çalışıyordu.

Maoculuğun ideolojik köklerinin gizlenmesi için maoculukla uluslararası bilimsel sosyalist hareket arasındaki mücadelenin gelişimi de tahrif edilmektedir. Bilindiği gibi ÇKP 1957 ve 1960 toplantılarının belgelerini imzalayan partiler arasındadır. Buna dayanılarak maocu ideoloji ile bu belgelerin özü arasındaki çelişki gizlenmeye çalışılmaktadır. **Bilim ve Sosyalizm Yayınları**'nın belgelerle ilgili tanıtma yazısı da bu anlayışla kaleme alınmıştır. Oysa tarihsel olgular bunu yalanlamaktadır. Maocu liderlerin uluslararası bilimsel sosyalist hareketin çizgisinden ayrılışı 1957'den önceye gitmektedir. 1957 ve 1960 toplantıları da maocu liderlerin kendi tezlerini uluslararası işçi sınıfı hareketine kabul ettirme çabalarının birer yenilgisi olarak tarihe geçmiştir.

Maocu liderlerin 1957 Konferansı sırasındaki tutumu partiler arasındaki ilişkilerde uyulması gereken ilkelerle bağdaşmayan bir tutumdu. ÇKP delgasyonu 1957 belgesinin hazırlanması sırasında kendine özgü görüşlerini tartışma konusu yapmamış, ancak konferansın kapanmasından sonra "Barışçı Geçiş Sorunu Üzerine Görüşler ve Tezler" başlıklı bir metni gayrıresmi biçimde dağıtmıştı. 1964 Martı'nda "Halkın Günlüğü"nde yayınlanan bir yazıda ise, 1957 konferansı sırasında ÇKP ile SBKP arasında sert tartışmaların olduğu ve SBKP'nin hazırladığı Deklarasyon taslağında devrimin barışçı olmayan yöntemlerle de gerçekleştirilmesi olanağından hiç söz edilmediği iddia edildi.

Daha ilginci şuydu: 1957 toplantısı sırasında SBKP delegasyonu Deklarasyon'da "Sovyetler Birliği'nin öncülüğündeki sosyalist kamp" deyiminin yer almasına karşı çıkmıştı. Bu deyim üzerinde uzlaşmaz bir tutumla ısrar eden ise ÇKP delegasyonu oldu (Borisov ve Koloskov, **Sino–Soviet Relations**, Progress Publishers, 1975, s. 84). Maocu liderlerin SBKP'ni o tarihlerde de "revizyonist bir parti" olarak gördüklerini, bugün o liderlerin açıklamalarından biliyoruz.

Öte yandan ÇKP yönetimi ile uluslararası bilimsel sosyalist hareket arasındaki köklü görüş ayrılıkları 1960 toplantısından önce dünya kamuoyunun önünde açığa çıktı. Bu nedenle **Bilim ve Sosyalizm Yayınları**'nın "Pekin–Moskova Çatışması" kitabında yayınladığı 1963 tarihli mektupların "çatışmayı ilk kez dünya önünde açığa vuran belgeler" olduğu iddiası doğru değildir. Hareketin genel çizgisinin ve 1957 Deklarasyonu ilkelerinin ilk kez resmen eleştirildiği yazılar ("Yaşasın Leninizm" başlığı ile) Çin basınında Nisan 1960'da yayınlandı. 1960 yılının Nisan ve Haziran aylarında SBKP Merkez Komitesi ve Sovyet hükümeti Mao Tse-tung yönetimindeki bir ÇKP heyetini Moskova'ya davet ettiler. Ancak olumlu bir yanıt alamadılar. 24-26 Haziran 1960 tarihlerinde Romanya Komünist Partisi'nin 3. Kongresi sırasında sosyalist ülkeler komünist partilerinin ve 51 sosyalist ve kapitalist ülke partisinin katıldığı iki toplantı yapıldı. Bu toplantılarda Arnavutluk temsilcisi dışındaki tüm partilerin sözcüleri ÇKP yönetiminin bölücü politikalarını açık olarak eleştirdi. Sosyalist ülkeler partilerinin toplantısının sonunda bir ortak açıklama yapılması önerisine ÇKP önce karşı çıktı, sonradan zorunlu olarak açıklamayı imzaladı. Ancak 26 Haziran günü toplantının bitiminden sonra, sosyalist ülkeler partilerine bu toplantıda "danışma ilkelerinin ihlal edildiği"ni ileri süren bir mektup dağıtıldı. Toplantı ertesinde Haziran ve Ağustos aylarında ÇKP liderlerinin "Halkın Günlüğü"nde yayınlanan iki başya-

zısıyla bu toplantıya katılmış olan diğer partiler yine suçlandı. 10 Eylül 1969'da ÇKP Merkez komitesi SBKP Merkez Komitesi'ne suçlamalarla dolu bir mektup gönderdi. ÇKP liderlerinin uluslararası işçi sınıfı hareketindeki yalnızlığı şu sözlerle dile geliyordu mektupta: "geçici bir çoğunluk gerçek olmayanı gerçek yapamaz; geçici bir azınlık da gerçeği gerçek olmayana dönüştüremez." (Borisov ve Koloskov, a.g.e., s. 185). 17–22 Eylül 1960 tarihlerinde Moskova'da SBKP'nin çağırısı üzerine SBKP ve ÇKP temsilcileri arasında bir görüşme yapıldı, ancak olumlu bir sonuç alınamadı. 1960 konferansı bu ortamda gerçekleşti. ÇKP yönetiminin bilinen hiçbir özgün tezini barındırmayan konferans bildirisi uluslararası işçi sınıfı hareketinden kesin olarak kopmayı göze alamayan ÇKP delegasyonu tarafından bir zorunluluk olarak imzalandı.

1969 konferansının ÇKP'ni dışarda bırakmak amacıyla hazırlandığı da gerçeklere bütünüyle aykırı bir iddiadır. Konferansın hazırlık çalışmaları konferansa yeni partilerin katılmasına olanak veren bir yöntemle düzenlenmiş, hazırlık çalışmaları sırasında, bu çalışmalarda yer almayan herhangi bir partinin eleştirilmemesi ilkesi benimsenmişti. Böylece 67 partinin katılmasıyla başlayan hazırlık çalışmaları 75 parti tarafından tamamlandı. 27 Şubat 1968'te Budapeşte'de yapılan ilk danışma toplantısında SBKP heyetine başkanlık eden M. Suslov şöyle diyordu: *"Burada ve Toplantı'da bütün komünist ve işçi partilerinin, şu anda derin ideolojik ve politik farklılıkların bizi ayırdığı partilerin de heyetlerinin bulunmasını içtenlikle olumlu karşılardık. Ne varki toplantının hazırlanmasına katılma her partinin yönetici organlarının takdir alanına giren bütünüyle isteğe bağlı bir konudur. Toplantı'nın hazırlıklarında kullanılan yöntemler, danışma toplantısında yer almayan partilerin de hazırlık çalışmalarına eşit olarak katılmasına olanak sağlamaktadır. Bizim görüşümüze göre Toplantı'nın hazırlıkları yada tartışmalar sırasında herhangi bir partinin kınanması yada komünist hareketin dışına atılması söz konusu olamaz. Yeni Toplantı'nın baş sloganı, ana amacı birliktir, şimdi ve her zaman birliktir."* (M. Suslov, **Marxism-Leninism on Proletarian Internationalism**, Progress, 1972, s. 501).

XXX

Görüldüğü gibi burjuvazi bilimsel sosyalizm ile revizyonizm arasındaki mücadelenin **ideolojik** temellerini gizlemeye özel bir çaba harcamaktadır. Bu mücadele belirli **partiler** arasındaki bir mücadele gibi gösterilmektedir. Burjuvazi, revizyonizme karşı verilen mücadeleyi, belirli partilerin diğerleri üzerinde hegemonya kurma çabasıyla açıklamaktadır. Böylece, başka partilerin hegemonyasına karşı her partinin bağımsızlığının savunulması görünümü arkasında revizyonizm, sevimli gösterilmeye çalışılmaktadır.

Bu saptırma, uluslararası işçi sınıfı hareketi içinde **partiler arasındaki** ilişkiler ile, bilimsel sosyalizmin temellerinin savunulması için verilen ideolojik mücadele arasındaki ilişkinin tahrifine dayanmaktadır. Bilimsel sosyalizmin temellerinin korunması ve güçlendirilmesi için verilen mücadele, hiçbir partinin yalnızca kendisinin ideolojik ve politik olarak güçlendirilmesi için katıldığı bir mücadele değildir. Aynı zamanda bütün ülkelerdeki işçi sınıfı patilerinin sağlamlaştırılmasını amaçlayan bir mücadeledir. Bu nedenle her bilimsel sosyalist partinin, kendi ulusal sınırları içinde açık yada kapalı olarak dile gelmese bile, uluslararası işçi sınıfı hareketinin saflarında uç veren oportünist eğilimlere karşı bilimsel sosyalizmin ilkelerini savunması enternasyonalist bir görevdir. *"Kuşkusuz oportünizme karşı mücadele herşeyden önce ilgili partilerin ustalığına bağlıdır. Ancak bu mücadelenin komünist hareketin bütününün çıkarlarını ilgilendirdiği de doğrudur, çünkü oportünizme karşı mücadelenin durdurulması kaçınılmaz olarak bütünüyle hareketimiz üzerine*

yansıyacak ve hareketimizin sınıfsal mevzilerini sarsacaktır. Marksizm—leninizmin saflığı için verilen mücadelede uluslararası komünist hareketin birliğini sağlamaya, saflarını sağlamlaştırmaya çalışıyoruz." (L. I. Brejnev, Ağustos 1969, Le PCUS en lutte pour l'unité des forces revolutionnaires et pacifiques, s. 185)

Revizyonizme karşı mücadelenin bütün partilerin güçlendirilmesini amaçlaması, pratikte, bu mücadele sırasında her partinin birliğinin korunmasının gözetilmesinde ifadesini bulmaktadır. *"Her parti, daha güçlü ve daha birlik olduğu ölçüde, gerek ülke içindeki gerekse uluslararası komünist hareketteki rolünü daha iyi yerine getirir."* (1969 Konferansı belgesi, Conference internationale des partis communistes et ouvriers, Prague, 1969, s. 39).

XXX

Yukarda uluslararası bilimsel sosyalist hareket içindeki görüş alışverişi ilişkilerine değinildi. Hareketin temel sorunlarında bilimsel açıdan ortak bir platforma ulaşma kararlılığının bu ilişkilerde belirleyici bir ilke olduğu belirtildi. Ancak bu görüş alış verişinin partiler arasındaki bütün ayrılıkları ortadan kaldırmadığı da doğrudur. Tatışmalar sırasında her partinin kendi görüş açısına ilkesel bir açıdan sahip çıkması, ortak sonuçlara ulaşma kararlılığı kadar gerekli ve doğaldır. *"Tartışmalarımızda herkesin kendi görüşlerini savunduğu bir parti ruhunun, bereketli ve özgür bir tartışma ruhunun egemen olmasını öngörüyoruz."* (L. I. Brejnev, a.g.y., s. 183).

Gerçekten de bilimsel tartışma yöntemi, bağdaşmayan görüşlerin yanyana getirilmesini değil, görüşleri savunanlar kim olursa olsun, doğru görüşlerin yanlış görüşlerden ayrılmasını amaçlar. Bu ayrımları araştırmak her bilimsel sosyalistin görevidir. Fakat bu, partileri kategorilere ayırmayı haklı gösterecek bir gerekçe yapılamaz. Ürün Yayınevinin 1976 konferansındaki konuşmaları yayınlarken böyle bir anlayıştan hareket ettiği anlaşılmaktadır. Bu anlayış, sadece, partiler arasındaki görüş farklılıklarını partileri kategorilere ayırmak için kullanan, böylece bu farklılıkları partilerin sınıfsal korumlarındaki farklılıklara dönüştürmeye çalışan emperyalizmin işine gelmektedir.

Görüşler arasındaki ayrılıkların partilerin birbirinden ayırılması yönünde saptırılmaması, bilimsel sosyalist hareketin sınıfsal özünür zorunlu kıldığı bir sonuçtur. Görüş alış verişlerinde doğrularla yanlışların karşı karşıya getirilmesi olağandır, kaçınılmazdır. Bilimsel olmanın gereğidir. Fakat bilimsel sosyalistler sadece bilimi kullanan insanlar değillerdir. Aynı ölçüde sınıfsal ve yığınsal bir hareketin temsilcileridirler. Bilim adamlarının yapılabileceği gibi, bilimsel sosyalistlerin de belirli konulardaki yaklaşımlarına göre kategorilere bölünmesi, bilimsel sosyalist hareketin uluslararası sınıfsal ve yığınsal tabanını parçalamak anlamına gelir. İşçi sınıfı partileri, bu gerçeğin ve dayandıkları sınıf çıkarlarının birliğinin bilincinde olarak, bu nedenle ilişkilerini eşitlik ilkesine dayandırmaktadırlar.

Burjuvazinin ve tahrifatçıların, görüş ayrılıklarını saptırma girişimleri, özünde bu ayrılıkları mutlaklaştırma çabasının bir ürünüdür. Onlar, bu ayrılıkları, hareketin genel gelişimi perspektifinden koparmakta ve tek başına hareketin bir zaafı olarak göstermektedirler. 1969 konferansında bu nokta üzerine eğilen Wladyslaw Gomülkanin çözümlemesini buraya almakta yarar vardır:

"Bakış açılarının ve politik konumların farklılaşması, denebilir ki, hareketimiz gelişmesinin, etkisinin genişlemesinin ve gücünün artmasının bir yan ürünüdür.. Devrimci, ilerici ve kurtuluşçu özlemler günümüzde geçmişte görülmediği ölçüde çeşitli biçimler almaktadır. Ekonomik ve toplumsal gelişme süreçlerinin gerçekten korkunç ve günümüz dünyasında tanık olunan hızlanışı, bu açıdan iki biçimde etkisini göstermektedir: Gelecekte, dünyanın gelişmesinin sosyalist perspektifinde, bu hızlanma

kaçınılmaz olarak evrenselliğe, yani komünist partilerin her ülkede karşılaştığı sorunların yakınlaşmasına yol açacaktır. Bugün ise, aynı gelişme partilerimizin eylem koşullarının çeşitliliğini artırmaktadır ve yakın bir gelecekte de artırmaya devam edecektir." Wladyslaw Gomülka, 1969 konferansındaki konuşma, Conference internationale des partis communistes et ouvriers. Prague, s. 101).

Kuşkusuz bu çözümleme, görüş ayrılıklarının tümüne karşı aynı değeri vermek yada doğruların araştırılmasından vazgeçmek biçiminde yorumlanmamalıdır. Bakış açılarındaki farklılıkların yapıcı bir rol oynaması, bu farklılıkların, evrensel olan bilimsel gerçeği ortaya çıkarma çabasından kaynaklanmasına ve aynı anlayışla ele alınmasına bağlıdır. Buna karşılık, kendi ulusal gerçekliğini mutlaklaştırma yada evrensel ilkelerden ayrı özel bir gerçeğe ulaşma çabasından kaynaklanan farklılıklar, yapıcı değil hareketin birliğini sarsıcı bir etken olarak işleyecektir. Bu nedenle bakış açılarındaki farklılaşma, bir relativizme değil, "somut gerçekliğin kollektif çözümlemesi" yönündeki çalışmanın yoğunlaştırılmasına yol açmak durumundadır. (1969 Konferans Belgesi, a.g.e., s.39)

XXX

Türkiye'de uluslararası işçi sınıfı hareketi hakkında bir kavram kargaşası yaratmaktan yarar uman çevrelerin bunun için, hareketin içindeki ilişkileri kendi bakış açılarından yansıtmaya çalıştıkları görülüyor. İster bilimsel sosyalizme düşman akımları çekici hale getirmeyi, isterse uluslararası işçi sınıfı hareketinin sloganları arkasına gizlenmeyi amaçlasın, bu kavram kargaşası yalnızca burjuvazinin işine yaramaktadır.

MEHMET AKÖZER

KEMAL ATATÜRK VE ÇAĞDAŞ TÜRKİYE

Onur Yayınları, Aralık 1976
334 Sahife, 25,- TL.

Johannes Glasneck

Bilimsel sosyalizm, olguları bir süreç içerisinde ele alıp değerlendirir: Dünü, bugünü ve yönelimiyle. Gerçek, yalnızca hareket halinde kavranabildiği için böyledir bu.

Ancak, olguları gerçekçi bir biçimde değerlendirebilmek için, bu da tek başına yeterli değil. Bunun yanısıra, belirli bir olgunun tarihsel gelişimi sırasında, onu etkileyen tüm faktörlere ağırlıklarınca yer vermek gerekir. Sosyalist hareket geçmişin ve günümüzün gerçeklerini, yarının gelişme ve hedeflerini bu şekilde ele alıp çözümlemek zorunda. Bu yöntemsel zorunluluğa uymayan, ya da bu zorunluluğun belirli bölümlerini yerine getirip diğerlerini gözardı eden yaklaşımlar, kısır, verimsiz ve zararlı olmaya mahkum. Sonuçta ya kolay, çabuk ve kısa dönemli sonuçlar "vadeden" şabloncu değerlendirmeler yapılır: Düşünmeyen, araştırmayan ama çabuk sonuç arayanlar tarafından yapılır bu. Ya da sürecin olguları arasında, tek tek olguları arasında boğulunup kalınır: Bu durumda her olgu, şu ya da bu şekilde genel çözümlemeye varmayı engelleyici bir işlev görür. Sonuç olarak, bu kez de "orijinalite"lere, fantezilere takılınıp kalınır.

DİKKAT EDİLECEK BİR NOKTA

Türkiye üzerindeki araştırma ve incelemelerin önemli bir bölümü, sosyalist ülkelerdeki araştırmacılar ve bilim adamları tarafından yapılıyor. Bunlar,

çeşitli yayınevleri tarafından dilimize kazandırılıyor.

Türkiye üzerine yapılan bu tür araştırmaların dilimizde yayınlanmasının kuşkusuz bir çok yararı var: Bir kez, bugüne kadar resmi "devlet tarihçileri"-nin, özel sektörün ücretli "araştırıcı"larının ya da bazı döneklerin kaleminden okurlara aktarılan "tarih"lere kıyasla bu araştırmaların, eksikliği duyulan "sınıfsal gözlük"leri okuyuculara taktırdıkları genel olarak söylenebilir. Şu açıdan genel olarak söylenebilir: Sözü edilen araştırmaların bir bölümünde, tek tek olgulara, kişilere ya da kurumlara yanlış bir sınıfsal açıdan bakma, yanlış sınıfsal yakıştırmalarda bulunma durumu gözlense bile genel olarak bu çalışmalarda en azından bir sınıfsal perspektifin verilmeye çalışıldığı kuşkusuz. Kendi tarihine bakan her sosyalistin bu çalışmalar aracılığı ile böyle bir perspektif kazanmasına olumlu bir açıdan yaklaşmak gerekli.

Ancak az önce sözünü ettiğimiz sakıncalara da dikkat etmek koşulu ile. Bu sakıncalara iki açıdan yaklaşmak gerekiyor. Birincisi, bir ihtiyat payı: Bu çalışmaların genel olarak hangi amaçlarla ve hangi koşullarla yayınlandığı noktası önemli. Bu çalışmaların önemli bir bölümü, genç bir nesle, bilinmeyen bir ülkeyi tanıtmayı amaçlıyor. Bu açıdan bakıldığında, çalışmalarda yer alan kimi yanlış değerlendirmelerin genel sınıfsal bakış açısı içinde belki de çok büyük bir önem taşımadığı söylenebilir.

Ancak aynı iyimserliği, bu gibi yanlışlar konusunda, bu yanlışlarla karşılaşan Türkiye'deki okuyucular açısından göstermek mümkün değil. Böyle olunca, yabancı Marksist araştırmacıların Türkiye üzerindeki değerlendirme ve araştırmalarına dikkatle eğilme, yanılgıları ve kökenlerini ortaya çıkarma ve değerlendirme zorunluluğu kendiliğinden ortaya çıkıyor. Ve herşeyden öte şu zorunluluk da ortaya çıkıyor: Bilimsel yetişkinlikleri ve sahiboldukları veriler açısından ne kadar geniş olanaklara sahip olurlarsa olsunlar, yabancı marksist araştırmacıların başka ülkeler hakkında söylediklerinin tümüyle en doğru olması beklenemez. Bu, doğal karşılanması gereken bir durum. Doğal karşılanmalı; çünkü marksist sosyal araştırmacı her zaman laboratuarda deney yapan bir fizikçi ya da kimyager kadar rahat değil. **En doğru, en eksiksiz çözümlemeleri yapabilmek için gerekli olan en önemli koşullardan biri, ülkenin sınıfsal gelişimini, bu gelişimin olgularını bizzat yaşamak. Yaşamaktan da öte, bunların içinde aktif bir biçimde rol almak.**

GLASNECK'İN KİTABI

Alman Demokratik Cumhuriyeti yazarlarından Johannes Glasneck'in **Kemal Atatürk ve Çağdaş Türkiye** adlı araştırması birkaç ay önce dilimize çevrilip Onur Yayınları tarafından yayınlandı.

Glasneck'in 1971 tarihini taşıyan çalışmasına yukarıda değindiklerimiz açısından yaklaşmak gerekiyor.

Önce, Glasneck'in bütün yabancı marksist tarihçiler gibi genel olarak Türkiye'de küçük burjuva kesimde yaygın anlayışın karşısına düşen bazı yerinde değerlendirmeleri üzerinde durmak gerek.

Bunlardan birincisi, Ekim Devrimi'-nin Ulusal Kurtuluş Savaşı üzerindeki etkilerine ilişkin. Yalnızca yabancı marksist tarihçiler tarafından değil, zamanında emperyalizmin Lord Curzon, Lloyd George gibi temsilcileri tarafından da büyük bir açıklıkla kavranan bu etkileme konusunda, henüz Türkiye'de sosyalistler arasında bile yaygın ve tutarlı bir kavrayışın bulunduğunu söylemek mümkün değil. Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın, Ekim Devrimi'nin dolaylı ve dolaysız etkilemesine açık oluşunu, Ekim Devrimi ile nesnel çıkarlar açısından oluşturduğu bütünlüğü kavrayamayanlar arasında, Kurtuluş Savaşı'nı ve Yunanlıların kovuluşunu "emperyalizmin oyunu" olarak görenlere bile rastlanıyor.

Glasneck'in çok net ve açık olarak ortaya koyduğu diğer noktalardan biri de Kurtuluş Savaşı'nın temelinde yeni palazlanan Anadolu burjuvazisinin bulunduğu saptaması. Burada bir başka

nokta daha ortaya çıkıyor: Gerek daha önceki radikal hareketleri, gerekse Kurtuluş Savaşı'nı değerlendirenlerin önemli bir bölümü Türkiye'de bu dönüşümler süreci içinde ne burjuvazinin ne de "kitlelerin" önemli bir rolünün bulunmadığını iddia ettiler. Böyle olunca şu ya da bu açıdan suçlanacak ya da övülüp göklere çıkarılacak bir tek Mustafa Kemal ve çevresindeki asker ve sivil kadrolar kalıyordu geriye. Sonuçta, burjuvazinin genel çıkarlarını temsilen "mahmuz" görevi yapan bürokrasi bu nedenle burjuvazinin ve solculuğun bazı temsilcileri tarafından "baş düşman" görüldü ve ilan edildi. Glasneck'in çalışmasında önemli olan noktalardan biri burası. Glasneck gerek 1908 Devrimine, gerekse Ulusal Kurtuluş Savaşı'na ilişkin olarak verdiği somut örneklerde, bu yanılsamayı ortaya çıkarıyor.

GLASNECK'İN YANILGILARI

Ancak Glasneck'in, Ekim Devrimi'nin etkilerini vurgulamaktan ve bu yanılsamanın üzerine gitmekten daha ileri noktalara varabildiğini söylemek mümkün değil.

Bunda Galsneck'in bazı somut olgular arasında bağ kuramamasının ve yer yer kişileri yüceltmeye varan çabalarının büyük payı var.

Olgular arasında bağ kuramamanın bir örneği şu: Glasneck, gerek Kurtuluş Savaşı öncesinde, gerekse sonrasında, dış ve iç ticaret tekellerini ellerinde bulunduran, imalat alanında hemen hemen rakipsiz bulunan Rum, Yahudi ve Ermeni burjuvazisi ile "imtiyazsız", finansmansız ve pazarsız Anadolu burjuvazisi arasında köklü bir çelişki olduğunu görüyor. Gerek İttihatçı politikanın, Kurtuluş Savaşı'nın ve gerekse daha sonraki uygulamaların temelinde yatan da bu. Ancak Glasneck, bu olgu ile şoven Türk milliyetçiliği arasında gerekli ilişkiyi kuramıyor. Azınlıklara karşı ekonomik çıkarları doğrultusunda mücadele veren Türk burjuvazisinin (kendi açısından tutarlı bir biçimde), ideolojik bir silah olarak şoven milliyetçiliğe, yani tüm azınlıkları hedef alan bir milliyetçiliğe başvurduğunu göremiyor. İttihatçıların Türk burjuvazisi adına Ziya Gökalp milliyetçiliğine, daha sonra Kemalistlerin aynı burjuvazi adına "Güneş - Dil" teorisi arayışları ve daha önemlisi şoven baskı terör uygulamalarını ve asimilasyon politikalarını göremiyor.

Görememenin sonuçları ise şu şekilde ortaya çıkıyor: Glasneck, bu ırkçılığa varan milliyetçilikten Atatürk'ü bütünüyle ayrı tutmaya çalışıyor. Atatürk'ün sınıfsal konumunu, 1919-1938 dönemi boyunca varolan iktidardaki yerini değerlendirmiyor. "Misak-ı Milli" politikasına ilişkin sloganları bu konudaki yargılarının tek temeli yapıyor.

Glasneck'in Atatürk'ü bundan başka birçok olgu ve gelişmeden de ayrı tutmaya ("tenzih etmeye") çalışması nasıl açıklanabilir? Glasneck'in "koyu bir Atatürkçü" olduğunu söylemek mümkün değil elbet. Kanımızca, Glasneck'in yanılgısı, çağımızı evrensel ölçekte belirleyen bir değişim döneminde yer alan evrensel bir olguyu Türkiye'nin somutunda belirli bir yere oturtamamasından ileri geliyor. Daha açık bir deyişle şöyle: Türkiye'deki dönüşümler, burjuva dönüşümler olarak, burjuva devrimlerinin tarih sahnesindeki etkinliklerini yitirip yerlerini sosyalist dönüşümlere, devrimlere terkettikleri bir döneme rastlıyor. Böyle dönemlerde, özellikle daha soldan yani sosyalizmden etkin ve ciddi bir yönlendirme gelmediği, gelmesinin engellendiği sürece, kişileri ya da örgütleri uzun dönemli ve tutarlı bir demokrat çizgiye yaklaştırmak mümkün değil. Bu dönemde yaşayan liderlerin "demokratlık"ları veri alındığında ise her ikisi de sakıncalı olmak üzere, iki yol kalıyor: Birincisi, veri alınan kişilik ve çizgilerin gölgesi yüzünden olguları açıklayamamak. İkincisi ise, açıklanan olgular karşısındaki kişileri " tenzih etme" yoluna gitmek.

Örneğin, Glasneck Atatürk'ü "sonuna kadar tutarlı bir demokrat" olarak tanıttıktan sonra, toprak reformu konusuna geliyor. Burada, "sonuna kadar tutarlı bir demokrat"ın toprak konu-

sunda niçin en küçük bir ciddi girişimde bulunmadığını ancak zorlanarak açıklayabiliyor.

"...Millet meclisi, ülkenin yeni başkentinin Ankara mı olacağı, yoksa Boğaz kıyısındaki eski başkentte mi kalınacağı konusunda karar verme durumundaydı. Meclisin çoğunluğu Ankara için ve bununla birlikte de ulusal, anti feodal devrim için olumlu olan kararı vermişti." (s. 221)

Şapka ve harf değişiklikleri ile birlikte başkentin neresi olacağı konusunda verilen birkarar bile "olumlu" anti feodalizm göstergesi sayılırken, sıra toprak sorununa geldiğinde Glasneck şunları söylüyor:

"Bu tabakalar (aralarında toprak sahipleri de var — M.Ç.) *otuzuncu yıllarda ilerici gelişmeyi artık tamamen ortadan kaldırmak amacıyla onu engelleme çabalarına giriştiler. Bu nesnel etkenlere karşı, Kemal Atatürk gibi üstün bir kişilik de güçsüz kalmıştı."(s. 265)*

Ancak Glasneck bir yerde ilerici adımları Atatürk'ün kişiliği ile,yapılamıyanları ise "kişiliğin yetersizliği" ile açıklamanın çok da verimli olmadığını anlamış olacak ki, hemen ardından şunları ekliyor:

"Aslında onun burjuva milliyetçi fikir dünyası da, işçilerle köylülerden çok, ulusal burjuva ve büyük toprak sahipleri sınıfına daha yakında."(.265)

Ancak Glasneck her zaman bu konuda olduğu gibi, sonuca varamıyor. Zaman zaman daha gerçekçi davranabilse bile Atatürk'ün "tutarlı demokrat" liderliği Glasneck'in temel verilerinden biri. Bu temel veri, aynı 12 Mart öncesinde kimi aydınların yaptığı gibi bütün "ters" gelişmeleri, Atatürk' ün ölümüne bağlamaya götürüyor onu. Örnekleri şöyle :

"Oysa gerçekten önemli olan eksiklikler tamamen bambaşka bir alandadır. Bunlar iki küme halinde özetlenebilir. Birincisi, köklü bir toprak reformunun yapılamaması ve sanayi kalkınmasında emekçilerin demokratik yoldan kararlara katılmasının sağlanamaması; ikincisi de ulusal Türk burjuvazisinin Atatürk'ün ilkelerinden sapmasıdır" (s. 274)

Burada, Türkiye'de demokratik devrim sürecinin gelişmesi açısından toprak reformunun yapılamaması ve emekçilerin kararlara katılamaması olgularına söylenecek söz yok. Ancak aynı sürecin bir eksikliği olarak burjuvazinin "Atatürk ilkelerinden sapması" gibi bir olgudan söz etmenin doğru olmadığı da bir gerçek.

Aynı şekilde: *"Özellikle Kemal Atatürk'ün ölümünden sonra, büyük burjuvazi diktatörlüğünü geniş halk yığınları üzerinde sistematik biçimde kurdu." (s. 279)* şeklindeki değerlendirmeye katılmak da mümkün değil. Bu değerlendirme ile, bir zamanlar ileri sürülen "karşı devrim ile Atatürk' ün ölümü ya da Saraçoğlu kabinesi arasındaki ilişki teorisi arasında pek bir fark yok.

Ve nihayet günümüz söz konusu olduğunda: *"Türkiye'de, işçi sınıfını, aydınların ilerici tabakalarını ve köylüleri kapsayan bugünkü demokratik hareketin* (1970'ler kastediliyor) *her zaman için Kemalizmin öz düşüncelerine sarılması yerinde bir eğilimdir." (s. 221)* şeklindeki yargıyı da çok ihtiyatlı bir biçimde değerlendirmek gerekiyor.

SON SÖZ

Gerek Türkiye konusunda, gerekse geçmişin diğer burjuva devrimleri açısından soruna bakıldığında her zaman yakından görülemeyen bir nokta var: Burjuva devrimleri ya da burjuva dönüşümleri, en keskin ve en köklü biçimlerde, burjuvazinin temsilcileri olan siyasi "mahmuz"lar tarafından sağlanır. Batı Avrupa'nın burjuva devrimlerinde de bu olgu görüldü, Türkiye'de de. Burjuvazinin siyasi mahmuzlarının en belirgin özelliklerinden biri, zaman zaman çeşitli burjuva kesimlerinin muhalefetine rağmen, genel olarak burjuva sınıfının çıkarlarını savunmaları, gerçekleştirmeleridir. Glasneck'in yanılgı-

larından bir diğeri de Mustafa Kemal ve çevresi ile çelişkiye düşen, çatışan her grup ya da akımı, istisnasız gerici-feodal düzenin özlemci ve temsilcileri olarak göstermeye çalışmasıdır. Glasneck bu nedenle, eski İttihatçı kadrolardan İzmir İktisat Kongresindeki muhaliflere kadar herkesi, "feodal kalıntıların temsilcisi" olarak göstermektedir. Böylece yazarın burjuvazi içindeki ayrılıkları ve emekçi halk kitlelerinin tepkilerini değerlendirmesi güçleşmektedir.

İkinci ve son olarak söylenmesi gereken nokta da şu : Türkiye'nin tarihsel gelişiminde önemli bir yeri olan Kemalist dönüşümleri ve Ulusal Kurtuluş Savaşı'nı küçümseyip "oyun" saymak ya da abartıp Türkiye'nin bundan sonraki gelişimi için en temel dayanak bilmek sosyalistlerin işi değil. Sosyalistlerin görevi, tarihsel olguları yerli yerine oturtup belirli ve ilerisi için yararlı sonuçlara varabilmek. Bu açıdan bakıldığında şunu söylemek gerekir: Demokratik gelişme, bağımsızlık, kalkınma, kısacası sosyal ilerleme adına Kemalizmde ne varsa, bunların sosyalistler tarafından veri ya da hareket noktası alınması söz konusu değil. Çünkü özellikle günümüzün koşullarında, sosyal ilerlemenin her alanında, sosyalistlerin mücadelesi, sosyalistlerin getirdiği çözümler, önerdikleri hedefler, tutarlılık ve kalıcılık açısından kendinden önce ortaya konulanların tümünü aşıp içinde eriten bir niteliğe sahip. Bugün kemalizmin özünde olanları, kemalizmin tutarlı yanlarını sürdürmek, kemalizmi aşmakla mümkün.

1970'ler Türkiye'sinde bağımsızlık, demokrasi mücadelesinde, tutarlı ve kalıcı olabilmek için kemalist ilkelere dönmek, geri dönmek demektir. Kemalist ilkelere dönerek kemalizm aşılmaz. Kemalizm aşılmadıkça bağımsızlık ve demokrasi mücadelesinde ileri adımlar atılamaz. Kemalizmin somut uygulamalarındaki yetersizliklerin ve yanılgıların belli bir sınıfsal özün sonucu olduğunun bir an bile akıldan çıkarılmaması zorunludur. Bu açıdan yapılması gereken, tarihsel olguları, döneminin koşulları içinde yerli yerine oturtabilmektir. Gelişimin hangi aşamasında ve neyi temsil ettiğini kavrayabilmektir.

Bu gerçekten hassas olmayı gerektiren bir görevdir. Bu görevin yerine getirilmesi herşeyden önce, o ülkede yaşayan sosyalistlerin, sosyalist araştırıcıların işidir. Çünkü bunu en iyi onlar yapabilirler.

Metin Çulhaoğlu

AYSEL ÖZAKIN, SESSİZ BİR DAYANIŞMA

e Yayınları, 1976
128 sahife 15.TL.

Geçtiğimiz yıl, "Gurbet Yavrum" romanıyla ilgi uyandıran ve kendinden sözettiren Aysel Özakın, "Sessiz Bir Dayanışma"da 14 öyküsüyle çıkıyor karşımıza. Yazarın iki özelliği hemen kavrıyor okuyanı. Bunlardan biri, yaşamı oluşturan küçük ayrıntıları yakalama ustalığı. Öteki de, özgün benzetmelere dayanan anlatımı.

Ayrıntılar, çizilen kişilerin ya da anlatılan durumun, olayın gerçekliğini okurun imgelemine kolayca aktarmaya, satırların arasından okurun yardımıyla bir dünyayı çekip bilinç katına çıkarmaya yarıyor. Benzetmelerse, bu dünyaya soluk alıp verdiren renkli bir atmosfer sağlıyor.

Hemen söylemekte yarar var, *"yoksullukları kabuk bağlamış gizli bir yara gibiydi"*, "(Fabrikanın) *Uzun bacası arkadaki dağları ikiye bölüyor, göğe saplanan bir hançer gibi uzayıp gidiyordu"*, *"Üzgün gözleri saçaklarda donmuş suyu andırıyordu"* gibi benzetmelerin oluşturduğu şiirlilik, öykülerin

içinde bir süsleme aracı olarak yer almıyor. Şiirli bölümler, başka öykücülerin yapıtlarında görüldüğü biçimde, özerkliğini "ilan eden" küçük adacıklar olarak kalmıyor. Üzerlerine basılmadığı gibi, işlevi dışında gelişigüzel de kullanılmıyorlar çünkü.

Ayrıntılar için de aynı saptamayı yapabiliriz. Ayrıntıseverlik bir tehlike olarak belirmiyor. Çizileni döndürüp dolaştırmadan, kısa yoldan bütünlemeye yarıyor. Örneğin, gelin odasında akrabalara gösterilmeyi bekleyen gelini anlatan satırlar şöyle sona eriyor: "*Etekleri dantelli karyolanın önünde ayakta duruyordu. Yatağa bakması kınanabilirdi. Sırtını karyola demirinin* öpüşen iki kuşuna *döndü.*"

Altını çizdiğimiz "öpüşen iki kuş" tamlaması sıradan bir ayrıntı değil. Anlatılan olayın, kişinin ya da ilişkinin gerçekliğini bütünleyen bir işlevi var. "Sırtını karyolaya döndü"demeyip bu ayrıntıyı eklemekle yalnız anlatım zenginleştirilmiş olmuyor, aynı zamanda hangi insanların beğenisine uygun bir karyola olduğu vurgulanarak sözü edilen ilişkinin yer aldığı dünya da açıklığa kavuşuyor.

Bu iki özelliğe, yazarın soğukkanlılığını hiçbir zaman yitirmeyen tavrını da katmalı. Sanırım bunlar zaten sıkı sıkıya bağlı birbirine. Soğukkanlı demeyi, biraz da yan tutmuyor demek için seçtim. Benzerine rastlamak kolay değildir. Çünkü öykücünün öyküye kendini kaptırması, anlattığı şeyden tad alması, örneğin yakaladığı bir ayrıntının heyecanıyla işini gücünü bırakıp başka ayrıntılara yönelmesi, ya anlattığı ilişkiler içinde bir kişiye öfkelenip onu karşısına alması, ya da tam tersi, kimi kişilerine arka çıkması sık karşılaşılan bir şeydir. İşte Özakın'ı bu tür kendini kaptırmalardan uzak görüyoruz. Ne sağlıyor bu ona? Her şeyden önce nesnellik. Olay, kişi ve ilişkiler, yazar nesnel kalabildiği oranda, sahicilik kazanıyorlar. Bizi inandırıyorlar. "Olmaz böyle şey" demeden izleyebiliyoruz anlatılanları.

Bu genel gözlemlerden sonra, öykülere tek tek bakabiliriz. Kişiler açısından ele alırsak, yalnız birinde (Küçük Şehrin Soğuk Geceleri) işçilerin odak alındığına tanık oluyoruz. Ötekilerde çoğunlukla küçük burjuvalara, kenar mahallelerde, gecekondularda yaşayanlara, buralarda yetişip de okuyarak ya da kimi fırsatları değerlendirerek belli bir düzeye gelmişlere yer veriliyor. Kişilerin toplumsal ve bireysel yapıları doğrudan betimlenerek değil, küçük ayrıntıların vurgulamasıyla çiziliyor. Özakın, öykülerini kişiler üstüne kuran bir öykücüdür diyemeyiz. Bu bakımdan, kitaptan belleğimizde kişiler kalmıyor. Kişilerin öykülerdeki payı, öbür öğeler kadar ancak. Yazar, kişileri iz bırakacak denli boyutlandırmamasına karşın, cansız da bırakmıyor onları. Anlatılanın elverdiği oranda, belki anlatılanın gerektirdiği çizgilerle, ama yadsı yamayacağımız bir devinim içinde izliyoruz ve anımsıyoruz. "Kraliçe Geliyor"daki gecekondulu iki kızkardeş, ya da "Cemil"deki linç edilen taşralı çocuk gibi.

Olay açısından ele alırsak, öykülerden yalnız ikisinde ("Cemil" ve "Kazaya Uğrayan Mutluluk") öykünün anlatılış süreci içinde bir olay başlayıp bitmektedir. "Cemil"de, taşradan küçük bir kente gelen ve inşaatta çalışan bir çocuk, arkadaşıyla 23 Nisan törenini izlerken bir kıza sarkıntılık etti gerekçesiyle kovalanıyor ve linç ediliyor. "Kazaya Uğrayan Mutluluk"ta da, bir otobüs dolusu küçük burjuva, mutluluk içinde yolculuk ederken, yanlarından geçen bir otomobilin yaptığı kazaya tanık oluyorlar. Irgatlar, kazada can veren çocuğun öfkesiyle otomobildekilere saldırıyor, otobüstekiler de onlara sahip çıkıp öfkeli ırgatların elinden kaçırıyorlar. Öbür öykülerde ya bu kesinlikte olay yok, birtakım olaycıklar var, ya da anlatılış sürecinin dışındaki olayların hatırlanması, anılması söz konusu. Kişiler gibi olaylar da köklüce yer etmiyor belleğimizde. Özakın'a, öykülerini olay üstüne kuran bir öykücü de diyemiyoruz.

Buna karşılık her öyküden, üstümüzde iz bırakmış birer atmosfer kaldığı söylenebilir. Öbür öğeler tek tek sanki hep buna hizmet etmektedir. E-

linde olanları açıp sergilemektedir önümüzde yazar. Dünya, insanlar, yaşam hakkında bilgisini, bilincini, izlenimini, gözlemini... Bize de kavratmaya çalışmaktadır. Bu yüzden, öyküleriyle dolaysız bildiriler, eylem çağrıları taşımaya yönelmez. Eylemin tohumunu, bu kavramanın içinde görür gibidir.

Yazar ve öyküler için yaptığımız bu belirlemelerin ardından, kitapta ön sıraya çıkan iki güçlü öyküye kısaca değinmek istiyorum. İkisinde de yazarın gücüne ve geleceğine değgin ipuçları bulunduğu kanısındayım. "Kazaya Uğrayan Mutluluk", yazar için yukarıda saptadığımız iki özelliğin en iyi, en etkili sonuçlar verdiği öykü. Ayrıntılar ve benzetmeli anlatım, bu öyküde bir olayın belkemiği üzerinde örüldüğü için sessiz ama güçlü bir vuruculuk kazanıyor, dolayısıyla yazar için, yeteneklerini ve özelliklerini en iyi birleştireceği bir bileşimin habercisi oluyor. "Küçük Şehrin Soğuk Geceleri" ise işçiyi ele aldığı zaman yazarın başarı göstereceği aşamayı haberliyor. İşçi ele alındığı zaman gerçekçiliğin niteliği, başka yazarlarda olduğu gibi, değişmiyor, kuruyup kavrulmuyor yani. Tam tersine , şiirli, özgün benzetmelerle ve ayrıntılarla daha da zenginleşiyor. Öte yandan, örneğin işçinin hakkını alma eylemini (evlenme iznini üç günden bir haftaya çıkarma) yaşamının belli kesimlerine (sokağa, fabrikaya) sıkıştırmayıp özel yaşantısının değişik bir kesiminde (düğün) ele alarak içeriği nasıl boyutlandıracağını belgeliyor.

Bir sonuca varmamız gerekirse, "Sessiz Bir Dayanışma" açılımlar taşıyan bir kitaptır diyebiliriz. Belirli bir ustalığa ermiş genç bir yazarın , yaptıklarıyla değil yapacaklarıyla dolu bir kitap. Asıl başarının, öykücülüğümüze getireceği yeni ve değişik soluğun daha da boyutlanacak olanın habercisi.

Kemal Özer

yurt ve dünya

BAĞIMSIZLIK DEMOKRASİ SOSYALİZM SORUNLARI

türkiye işçi partisi merkez eğitim bilim ve arastırma bürosunca hazırlanmıştır

ÖRNEK SANATÇI: NÂZIM HİKMET
behice boran

YENİ SOLUN EMPERYALİZM TEORİSİ
orhan kurmuş

«TEMEL BELGELER», «DÖRT TOPLANTI»
mehmet aközer

«KEMAL ATATÜRK VE ÇAĞDAŞ TÜRKİYE»
metin çulhaoğlu

«SESSİZ BİR DAYANIŞMA»
kemal özer

15 TL.